

7897

శ్రీ లోక కళ్యాణం

ప్రథమ సంపుటము

[1-2 అశ్వాసములు]

[Sines and Signs of Sciences]

ప్రొఫెసర్ - ప్రకాశకుడు

బ్రహ్మనగిరి విజయరామయ్య, A,

ప్రతిభాని - శవిజ్ఞానానిధి - ఇత్యాది

[E00 ప్రతులు]

స్వయ్యములు }
గ్రంథకర్తవి }

1953

కల
{ రు. 2-0-0

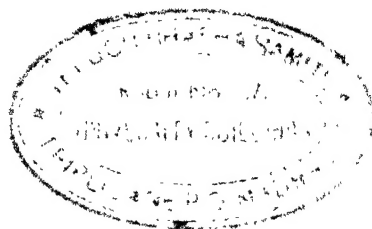

విషయ సూచిక

(ప్రథమాశ్వాసము.)

కవిజన్మస్థానవర్ణనము	పుట 1
శ్రీ రామచంద్రపురాగ్రహారకథ	9
అగ్రహారవర్ణనము	40
(బాహ్యణవృత్తి - పరివర్తనము	44
గ్రంథకర్తృపంచాదికములు	47
కృతీసంకల్పము	58
స్వప్నవృత్తము	86

ద్వితీయాశ్వాసము.

స్వప్నవృత్తతత్త్వాన్వేషణము	94
శాస్త్రసర్గమార్గాన్వేషణము	100
(ప్రకృత్యావిష్కరణము	108
సృష్టికిఁబునాడులు	106
వెలుగుమబ్బులు(Nebulae)	112
కణసంఘములు	115
క్షీరోదధి - సక్షత్రమండలము	117
సక్షత్రములు	118
అగ్నితత్త్వప్రశంస	127
ద్రవతత్త్వప్రశంస	138
పృథ్వితత్త్వప్రశంస	129
ఇసుకలోపులస్వరూపస్వభావము	180
శక్తిప్రశంస	136
సూర్యభగవానుడు	138
సూర్యగోళోపరిభాగము	143
బుధగ్రహము	150

సృష్టగ్రహము	152
అంగారకగ్రహము	153
దిచ్చిన్నగ్రహము	155
శనిగ్రహము	157
వరుణగ్రహము	160
నభస్తూణుడు(ఇంద్రుడు)	161
ప్లుటగ్రహము	163
బోడులెక్క	163
జ్యోతిర్మానదండము	164
ఉపగ్రహములు	168
శందమామ	169
జాబిలిలోనిమచ్చ	170
గ్రహణములు	175
చంద్రునిముఖము	179

పీఠిక

ఈలోకకళ్యాణ గ్రంథరచనమునకు రెండు విషయములు నన్ను బోధపించినవి. మొదటిది—ప్రథమాశ్వాసమున 347 వ పద్యమున “నాణికోడ మదిష్టదెవలనోడ యగపదానందభోగ మొదపు” ననునదియు ద్వితీయాశ్వాసమునందలి 65 వ పద్యమున “ఉ॥ ఆవలనేని యెట్లయిన నొసని నాకొక కాలయాపనం జై విలసిల్లు నిశ్చయమటంచు నొకింతన బూర్తికాసినా నావిధకల్పనాగతికి నచ్చినమార్గమటంచు హర్షచోటోవిధి బూనువాడ నొకనోయధియంతటి యీనుహాకృతి॥ అనునదియు నైయున్నది. ఇక రెండవది యాంక్షేయమున బ్రతిష్ఠాక్షీని ముఖ్యముగ దెలియదగిన ఆధిభాతి, కాధిదైవి కాధ్యాత్మిక విషయములను సంక్షిప్తములుగ సంగ్రహించి సంపుటములుగ లోకమున కందించిరి. అట్టిది తెలుగునంగూడ నూడిన బాగుండునని 13-1-1925 వనే నానుడిం బ్రవేశించియు “నిజదారనుకోదర పోషదారమై” యనలించియు కొసిన వృత్తిభారము సందీయమిచే నానందకల్ప మప్పుడొక దేకించుచు డిందుచునుండుటచే వలసినసత్వరలో దదుశ్యమును పూర్తియగుటకు విలుగా లేదు అయినంతఃకలకేల జరులకందింప ధనాభావనాడ్డుకావుటచే నిప్పటికీ ప్రథమసంపుట మొక్కటియే ముద్రింపబడనయ్యెను.

ఈరచనము ప్రాముఖ్యముగ పనసరూపముననే గుండదగినది యని యెఱింగియు గణవృత్తాదివ్యామోహమున నీ తొలిసంపుటము పద్యరూపముననే సమకూర్పబడినది. తితిష్మా సంపుటమున నచన రూపముననే వెడలిపఁగోరికగలదు. తత్తత్సమయోత్సాహమెల్లుండనో. ఈ సంపుటములలో విపరింపఁబడఁగలవిషయము లనేకము లతిగుహ్యములు సత్యంతవిచిత్రములై చదువరుల కామోహలము నినుమడింపఁ జేయుననుటకు సందియము లేదు.

ఈప్రథమసంపుటయు రెండవశ్వాసములగ్రంథము. మొదటియాశ్వాసమున గర్భజన్మస్థానము జన్మమున త్యామలే వర్ణింపబడినవి. రెండవదానవ్యక్తీకరింపఁబడినవిషయము లిందుఁబొందుపఱుపఁబడిన విషయ సూచికవలన విశదములుకాఁగలవు. ఇప్పటికింక రెండుసంపుటములగ్రంథమే సిద్ధమైనది. వ్రాయఁబడవలసినసంపుటములింక ననేకముగలవు.

ద్వితీయసంపుటమున రెండవశ్వాసములుకలవు. 3. 4 ఆశ్వాసములు. మూడవయాశ్వాసమున భూగోళప్రాచుర్యానము. గోళసూర్యము తదాయుర్దాయము తదాకర్ణపరిణామాదులు, నందలియాస్తిపాస్త్రులు. తదంతర్భూద్వ్యములు. దగ్గి-మపరిణామాదులు, శక్తివశంసయు నిత్యాద్యనేకవిషయములు ఘాటించబడినవి. నాల్గవయాశ్వాసమున జీవస్పృష్టియు, తత్ప్రారంభస్థితిదోషపు కొండగుర్తులు (fossils) ను, చరాచరజీవప్రాతిపదికలగు నక్షరసన్నగోళైకములు, పృథ్వీప్రపంచము. తదభివృద్ధిప్రచారాదులు. తదాహారాదులు, నిర్బీజకములు, స్త్రీపురుషలింగద్యోతకములు, చరజీవస్పృష్టికమునూ, క్షిమిటీటకగరీస్పృశమత్స్య పక్షిపశుప్లవంగవానరసరజాతులు, తదవయవవిన్యాసములలోని పోలికలు భేదములు, వివిధావయవవిన్యాసపరిణామము, ముసపత్వప్రాచుర్యానము తదభివృద్ధియు, ప్రేమావిష్కరణము సంఘజీవప్రాతిపదికలు, నండఁబిడస్తనియితృజాతులు నీనియంతర్భాగములుం గలవు.

తృతీయసంపుటమున నైదవయాశ్వాసమున బహుప్రపంచముప్లవంగప్రపంచము వానరప్రపంచము పీనిగమసగమనావయవవికాసము, మనుషప్రపంచము. నదివానరములకుగలపోలికలుభేదములు, ప్రాచుర్యముననుజరింకాళములు (జావా. పెక్. నియండర్తాలు ఇత్యాద్యస్థిసాక్ష్యములు) భూజలభాగవరివర్తనములు, నాదిమనరసంభవమూర్తిరదక్షిణార్ధభూగోళములయుగప్రాప్తములనుట, ఆసియానుండియమెరికాకు వలస. భూవయఃకాలవిభాగము నిత్యాదు లుండును.

ఇతరబ్రహ్మవింశతిపదగలవిషయములు గోళకములు గలవు. ఇవియన్నిసంపుటములగునో యిప్పుడంచనా కందవు పూర్వకాలపుబాటలు వర్తకములు వర్తకసంఘములు, చక్రావిర్భావము మతము, దానినానాత్వము, సంస్కృతిజనము, వివిధసంస్కృతులు, సనాతనులవిజ్ఞానము, అధునాతనాదృశ్యవిజ్ఞానాభివృద్ధియు నిత్యాదు లసంఖ్యాకము లుండును.

ఈవిషయగ్రంథమున నాకువచరించినగ్రంథరాజములకు తత్ప్రణేతలకు తత్ప్రాప్తిస్థానములగు పుస్తకబాండాగారసంస్థలకు నభివందనములొనర్చుచు రచననిశ్చే సాగించుచుండునని మనవి.

గంటూరు
విజయవత్సర
విజయదశమి

భువనగిరి విజయ రామయ్య
ప్రతిభారవి, కవిశాకశాఖి, ఇత్యాది

శ్రీ లోకకల్యాణము

అవతారిక-పదమాశ్వాసము

శ్రీ

భూభోగరిగంస పడ్చిధమల ప్రేరేపక దజ్జాలమి
 ధ్యాభావంబు నెఱుంగ లేక రసచిత్రాంభోధిధంగంబులు
 దాభీలంబున దూఱును స్థల కుపాస్యభావ మైరొచున
 చోభాత త్వము నిశ్శబ్దాని రిచియించు స్తోక శ్లోకము || 1

క॥ శ్రీగౌరీవాణీసుల

నాగమముల దిగధివతుల నాయుధతతుల

శ్రీగణనాథుని గవుల

ఫీసురువుల వర్ణనాకృతి న్నుతియింతు || 2

చ॥ గ్రహముల దారణావళుల గాలముల సృషిగోత్రజాలము
 బహుళపురాణగంధుముల బాధివుల స్వప్రహసీయస్వస్
 సునానమాల విభక్తుల గుణంబుల భక్తుల వందనీయ
 ర్విహితమనీయల నలచి ప్రాంబల గూర్చునెన్నోభక్తితో || 3

మ॥ జయసంకల్పముల స్వయవదమహాశక్తితయానుగ్రహ
 ప్రియసంభావనల న్దురుద్దమపరాసోమసంహారిని
 శ్చయభూతక్రియల శ్రీతార్తిహరశేచ్ఛాజాతసంహారిని
 స్వయసర్వాధిక దేవహానితతుల న్నాధింతు శాంతిము || 4

—: కవి జన్మస్థాన వర్ణనము :—

కా॥ శ్రీకృష్ణానదిదక్షిణంబున జతుర్వేదిజ్ఞుల శ్రీయుతుల్
 శ్రీకృష్ణప్రతిమ బృహన్నతులు భక్తిజ్ఞానకల్యాణస్థితే
 కా కజ్జాల్నిరుచేదలు స్మృతులు మగ్ధుల లోలమంగూర్చి
 కైకభ్రాజితక్రీడి గుంబురు మహాహేమప్రభ ప్రాజ్ఞుల || 5

కా॥ దాదా లేడని బెంకుటిండ్లు గుడిసె ల్లావు లోలీకా
 నాబస్తీని జలంగు నానాగమ ప్రాయగ్గాదమా ! మేలిమా
 న్నాబై రంగులచీరె గట్టి కళిల న్నా నొప్పికలమిమ్ము
 న్నాబై తానెఱుపాయుగాణిశ వృన్దంబై వనర్కలగిరి || 6

గీ॥ ఇటుదెరుల సూత్రపట్టినచును రకిపు
 మేలిలోగిళ్ళోడి విశాలనఖ

లింగులై పెంటకుప్పలు తలుచు లైన
సందుగొందులు దానఁ బసందుజెందు॥

7

మ॥ అల మున్నీగునుబోలునాఁడుగొను హెచ్చా? యెందు నాయూరిలో
జలదారు ల్కడువిండి పొర్లఁబడి స్వేచ్ఛ న్బాటు నెక్కాలము
వెలితెన్నాంచనివిందుతో నుశకము స్పృహించ నందే రుజ
లైలయు న్నామరతావలైచిబలి తేడ్చిభత్సమర్వాసన॥

8

శా॥ ఆవారాష్ట్రధిఁ బుట్టెనంద్రు భువనవ్యాపారలుంటాకహఁ
లావిక్రాంతి యిసీ! గళెంబు దిగుప్పల్యంబయ్యెనే తూలి? కే
దీ? విశ్వలూప శేక పాద నారుఁ డిక్కిభూషఁ డైచిక్కి నా
నావిక్రాంతలు ముగ్గునీట నెట జన్మం బందుకోగోదగతి॥

9

మ॥ అది యబ్రంబెకదా! యెక్కిద్రుతిను నైద్యంబంది ముక్కోటులా
త్రిదశు ల్బుద్ధురామయస్థితలతో దీపించుట ల్లంబుర
బది నొక్కందుగ నైదులున్నను రుజ త్రోడంబులౌ వారికే
న్మదుకే చిక్కదు రోగుల స్పృతుకుఁజేని స్పృశముం బయ్యెడి॥

10

సీ॥ అచటి సత్యము నిగ్గు సరయఁగావలయుచో

న్యాయసంస్థల సుంత దామఁ జాలు

నచటి సమృథముపెం ఎనుభవించుటఁ గోర

నడిబజారున నొక్కఘడియ చాలు

నచటి నిర్మోహాత్మశుచిఁ జూడఁ దలఁచినా

రాత్రివేళ నొకింతయూత్ర చాలు

నచటి భక్తిప్రకరావలోకనముకై

దేవలింబులఁ జేరఁబోవఁ జాలు

నచటి దాత్మత పీక్షించునాన గున్న

యాచకుని వెంట సరిగంటయైనఁ జాలు

నచటి భూతదయాళుత్వ మాకలింప

బడుగుఁగుక్కలగుంపు నెన్నడినఁ జాలు

11

సీ॥ రెండుమూడంతెన్ను లుండు మేడలు కాని

యవి నూర్చుదారికి నెడ్డుపడవు

దేశాభిమానంబుఁ దెలుపుజండా లుండు

నవి మిన్ను రాను తెంటైన లేదు

అట గృహరామంబు లలరుచుండును గాని

సందననముపైఁ జిందుఁ గొనవు
అందక త్తియలు సందం దుండుదురు గాని
దేవకన్నియలపైఁ దివియఁబోవ
రిండ్ల కేతెంచి గోవు పాలిచ్చుఁ గాని
కామధేనువుపైనను గాలుఁ ద్రవ్వ
దాయతిము లైనచెర్వు లం దమకుఁ గాని
బోవు మానససరస్విపైఁ బోకుఁబూనిఁ

12

చ॥ మనుపతిపోల్కి “సల్పకెసపో” మ్మనుయోగ్యత లేకపోయిం
న్మనగుణులై నదామ్యులయి కల్గిని లేమిన్దైన సాధువ
ర్ణనఁచు నేదన్మత్తియును సత్త్వము నీడని బ్రాహ్మణోత్తిము
ల్లినదిననూత్నభక్తి బరదేవుని గొల్చెద రప్పురంబునఁ

13

నీ॥ వేదవాదములందు వేడఁక లేమోగాని
దావా ల్పుజించునాస్థ కడుమెండు
సత్యసంభాషణాన క్తి యేమోగాని
కూటసాక్ష్యము నేర్చుకోర్కి మెండు
శమదమసంపత్త్రిసంగ మేమోగాని
తార్కుకూర్పుల ప్రవర్తనము మెండు
దానధర్మాదృతి సైవరు లేమోగాని
వడ్డికి వడ్డలవాంఛ మెండు
అగ్నిఁజోత్రార్చనమొల్లపై హరి యేము
యితరసంసారమాలఁ జిచ్చు లీడుట మెండు
దళితశనిశకన్వాదిదుష్టులౌన గన్
నగరిమందలి బ్రాహ్మణసామన్యులు

14

నీ॥ ఏడాది కొక్కనాడే నింటఁ బోయినాఁడ
నవసంగబే లేనియట్టివారు
ముష్టితో భుక్తియు న్ముక్తియు న్ముడిపెట్టి
వడ్డివర్తకముఁ జేప్పువారు
వీలున్న లేకున్న వెంటింటి పావు
కే నబద్ధపుసాక్ష్య మిచ్చువారు
గుంకిక్రంకనిప్రాద్దు గుడ్డమామంగుళో
దేవపాగా పికె తిరుగువారు

చీకటివిలాసములకునై సిగ్గునీడి
పంచపంచలపై కెగఁబ్రాకువారు
దళితశబ్దశకన్యాదిదుర్బలులు గర్త
నగరిమందలి బ్రాహ్మణనామధరులు॥

15

ఉ॥ రాజకులంబు ము స్ఫురిశురామహతం బెఱి తప్పితాటి యే
యోజనో శేషమన్న నదియు స్తురుపాండవక్షుఁ గూలె వి
భ్రాంతినియు తాండ్లవిభుభద్రపదాదృతి రాజచిహ్నమౌ
టాజయచిహ్నధానుతకదా ! అట క్షత్రియనామధారికుల్॥

16

సీ॥ గన శిస్తాణంబుల గవచంబు ఖడ్గంబు
నేయంబునలతో లయింపఁబడియె
గ్రంథపద్ధతి ధానిగారుడవ్యూహము
బ్రాహ్మణురాణంబులై తివరై
నైత్రుశైత్రుపౌఢ ముఖినితాపంబు
నొంబు శౌంధ్యంబు వీటిఁబోయె
పరపదాతితురంగభద్రేభరథచమూ
శిక్షావిధానంబు శిథిలమొండె
ద్యుంధ్యుసంకులతుములయుద్ధమాలలోన
వాహినులఁ దీర్చి తేర్చునుపాయపామ
స్వప్నసంప్రాప్తగాధయై నమసిపోయె
క్షాత్ర మండేడ ! దానిపసక్తియేడ॥

17

సీ॥ ఉద్యోగవృద్ధికి యెండురు లోపరాదు
శైరవాల్మీకి క్షాత్ర మరయుఁ గలదె ?
దేశీయసభఁ జేరునాశే నృప జేయు
మన్నీతి క్షాత్రంబు దొరకఁగలదె ?
స్వప్రయోజనముకై పరుల వేదించి వి
త్తముఁ గూర్చువడ్డ క్షాత్ర మననగునె
బండిపోలులచేఁ బ్రపంచసౌఖ్యముఁ బొలు
శ్రవ్యానులక్ క్షాత్ర మునత యున్నె ?
ధనము లోకులవద్ద నప్పునకుఁ దెచ్చి
నానందముఁ గొనఁగలెంచి

చెడు దివాలాలలో తూత్త్ర మడుగఁ గలదె?

తూత్త్ర మం దేదో దానిప్రసక్తి యేద ?

18

సీ॥ తూత్త్రచిహ్నము తైసరక్షకబలంబు

లందు మేల్తుపాకీటతో సహరహంబుఁ

జేయుచుండుకవాతు విచిత్రగతుల

నదియె యట నప్పు డున్న తూత్త్రాంత మయ్యె॥

19

చ॥ అలక! కబేరుఁ డన్న నిధు లం దొకతోమ్మిది! యన్న గొప్పయా!

యలరును గుంటురి స్పదిపదార్లగులక్షల కీశులై వణి

క్కులమణు లాపురిసమల గోవెలల వృక్షి విప్రులం దనా

కులమగుభక్త జూపుచు నకంతితమై తమబేర మొప్పగఁగె॥

20

సీ॥ తొలిహంగునకుఁ గర్పముల గోర్చి గడియించి

పదివేళ్ళి కుంగరా ల్పట్టువఱచి

రంగురంగుల నిల్లు సింగార మొనరించి

యినుపపెట్టెను వీధి కెదుటఁ బెట్టి

వేళ్ళేటుసంచుల వెలయ నాజెములుఁ గెం

పులు వజ్రములు నోట్లు నిలిపియుంచి

నచ్చినవా రెదివలచిన ము న్నెట్టి

వానినెల్లను జూపి భాగ్యశాలి

యితఁ డన న్నేయఁ గాంచి తా నెందుఁ జేయ

నట్టిబేరము చేసెడునెల్లు మెలఁగి

వలచి భాగ్యు లగువానివలన సెనయ

లూడ్చికోసి దివాలనుసెట్టు లెందు రెందు

21

చ॥ “నమ్మెడు నమ్మకండుఁడు మనంబున మిమ్మఁ దొంగి మొన్న మే

ల్కొమ్మిడి బేరమాడఁ గడఁజోద్యపులాభము కల్గె చావగు

బిమ్మింగ గొగొను”డనుచుపచ్చి దురాశలఁ గొల్పు వారివి

త్తిమ్ముల గుంజి నష్టమని దొలుక బేరము నుందు రెప్పుఁగె॥

22

సీ॥ బేరంబునకు వచ్చువారికే గోరిన

దానికంటెను మేలువానిఁ జూపి

మొం దిచ్చుదాని మి క్కొని చవుకగా

ధరిజెచ్చి నొక్కించి మరులఁ గొల్చి

నమ్మించి పదమి నాల్గేసికెల్లుగఁ

దక్షిణవానిపై నెక్కజేసి
యింతడ బిడ్డకులేదెట్లన్న మీపద్ద
డ బేడకేగు నం చుబ్బు బలిగ
వడ్డమరి కుంచి భాతాన వ్రాలు బొంది
కోర్పులకు లాగి చివరకు గొంప గోడి
సన్ని నెట్టెముద భిన్నులన్ని గుంజ
పట్టికేమిద్దాణెక్కలు నలభియ్యరటా

21

ఉ॥ పెద్దల కెందు శ్రుత్యము పెంపు స్వకష్టఫలంబె కాగ నా
పనికేనని నాటం జెనుచు న్నలపెట్టిక నేర్పు నోర్పు మే
లెప్పుడు లెనుగుకోర్కొ ననులో గడుకే ర్చిని గూర్చి బాదజుల్
ముద్దుల వాండిపంటలను మోదముల వ్వసయింతురచ్చటకా॥ 2

సీ॥ బ్రాహ్మణుం డెక్కడ? రాజేడ? వర్తకుం
డెయ్యెడ? శూద్రుల కెందు వీరి
యదుగుల మడుగుల నద్దుచుండెగ నేమి
కర్మంబుకాలెనో కనము వినము
సౌఖ్యలాభంబు లీజాలువృత్తులకెల్ల
వారును వారిసేవలకు వీర ?

సకలజీవులకునుజనకుం డౌడెనంబు

కోర్కొయే యిది? పరిగుణమె కాక
యనుచు దొలిజడ్డు వికిచి సమస్తవృత్తు
లందు గాల్గొని దేశసౌఖ్యంబు గౌర
వంబునకుం బెంపు సమకూర్చుపాదభవులు
పలువు రాగర్హపురి గీర్తి బరగుచుందు॥

సీ॥ మత్తాల సీమక మాన్యము ల్స్వంతము
ల్లా సుఖంచుచు నుండునునులు గలరు
కల్లచే ల్లాకట్టుగా నన్ను గొని త్రాగి
చెఱకేసి జంకనిదొరలు గలరు
పగలు మూలలువిప్పి సగమురేతిరి గన్న
మల దూచువురుపోతములును గలరు
కృషి కిష్టపడక యేమిషయె కైకొని ముష్టి
దిగుగాడు చుండు సోమరులు గలరు

అప్పుడుగువారి రాదీసి యధికప్రత

ములను వ్రాయించి సొమ్మొక జాలుముచేసి
రచ్చ డిక్రీల బొండు దుర్మార్గచగులుఁ

గలరు పలుతెఱగులుగ నొగర్తపురిసి॥

26

శా॥ చాతుర్వర్త్యము “జన్మవాక్కునునుడు ల్పత్నముల్ బుద్ధిమే
భాతీష్టత్వమువెంట నేర్పడుట సిద్ధాంతం బటంచు నృప
జాతంబైచిను వర్ణభేదములకు నన్నిస్థి నినుస్థించి న్న
త్వాతలతంబుల స్పృచ్ఛ సంస్కారము గాంత్రందెక్కడోభక్తుల॥ 27

చ॥ నీవెవము ప్రాపింతులనె నొననీయమె? నాండువాటి కు
త్సనకరభావసంచలనదక్షరసప్రసరత్కథాళి మా
నవబహువర్తనంబులను నన్యతరంబుగ దిద్దు టొప్పుట
చు వివిధసూత్ననైఖరుల జూపుకపు ల్కల రమ్మహాపురి॥ 28

సీ॥ వచ్చావటే! నన్న మెచ్చావటే! ప్రేమ

దెచ్చావటే! యనుదిట్టకపులు

పోకవే! న్నాపెనితాకవే! న్నబాట్ల

దేకవే! యనునట్టిదివ్యకపులు

నోతెన్న! నీతెన్నం బానిస్సు! నీతెన్న

దీ! యున్నురిం చనం దిపురుకపులు

“పోయావ నాయాల నీయావ వేయింప

దేయాని” యనివలకు చీలుకపులు

భావకవలంబు! లేక స్వభావకవన

మేము! పరివర్తనాభావ మెందునూర్చు

మొక్క! పాతకభావనద్యోగ్యతాని

కయిగిల మాకవిత్వ మన్యపుఁ గలరొ॥ 29

ఉ॥ భావము పొంగి పొల్లి వెఱవల్కుగ నుప్పెవనీతి శీతల నా

చేన లభించునా క్తతల చింద నిచించిపదాని క్కమ

స్థివిరళింతు నిప్పు? దిదిముట్టె? యాస్థిత నైక్యమెందఁగా

లే వని నీ కనాద్య ననుతెచ్చకపు ల్కలంబుగఁ గ్రంథుగఁ

క॥ బకవృత్తిచద మొక్కటి

మొకవృత్తివదాధి మొకటి గమిండుకట ద్దుయగ

బకలంకశక్తి మెరియ న

తికించి యిది నూత్న మనెడిధీరులువెలయున్॥

ఉ॥ “తిక్కన పట్టిదేబె తనదివ్యకవిత్వము నొండ్లుమెచ్చనే
చక్కని దానటంచనియె బాణలు పిప్పికవిత్వమైన నో
గుక్కున నాకవిత్వమున నున్నవి రత్నము లెన్నియెన్నియో
బక్కల కెక్క”నంచు దెగవారగు కేశవరు లుండు రండులన్॥

సీ॥ అట స్కంధ సన్నిధి నగుదెంచిసం గాక

కరితుంగ వ్యాఘ్రహరులు లేవు

విమలదేశాభిమానము లేగునవుడు గా

కట వీరభటదర్శనాప్తి లేదు

ఏదాది కొక్కమా తెసగుదేవోత్సవం

బులం గాక స్వందనంబులును లేవు

దీపానలిం గాల్పు దివ్యబాదాసంచు

గాక ఫిరంగులే కానంబడవు

పాపలోకంబు జూసిండు కూపతితులె

కాక నగరంబు జాటి యగడ్డ లేదు

కాలెజియు గాలిగోవురాల్లొక బురుజు

లగపడవు గర్తపట్టణం బందు నెచట॥

1

సీ॥ ఇట్టిమంచి చెడ్డలతోడ నెసగుమండి

పుష్కలకుం బావులకు మిశ్రభోగ మిచ్చు

గర్తప్రాసాది యెందు నాగర్తపట్ట

ణంబె యనిచెప్పినేని దోషంబు లేదు॥

2

వ॥ అందు బాతగుంటూరు, సంగడిగుంట, కొల్లపేట, రైల్వే
చిన్నబజారు, కొత్తి, పెద్దబజారు, కొత్తాల్పానడి, యేలూర్బజారు
నగరంపాలెము, కచ్చిర్లపేట, మిల్వేట, బ్రాడీపేట అరండ
పేట, చాకలిపేట భువనేశ్వరరామచంద్రపుర శ్యామలదాసకాళిద
నాగహరిచతుష్టయము, నెఱ్ఱచెరువు, నల్లచెరువు, కోనేరు, మున్నగ
వానితో నగర్తప్రాసాదివాణివృద్ధి వెలయ విలసిల్లుచుండు॥

3

ఉ॥ ఈగతి విస్తరిల్లుకొని యేడెస జూచిన నాల్గుమెళ్ళజం
పై గణన ద్విలక్షజనతాన్వితమై మదరాసురాష్ట్రపు

ధీగతపట్టణంబుల నతీతయశస్సురణ స్థతురమై
రాగిలు నేటిగుంటురుపురం బొకనాఁ డతిసూక్ష్మమేసుమీ!|| 86

ఉ॥ పేటలఁ బాతగుంటు రనుపేరున నొప్పునదే వదాన్యత
నాటిలె నాఁడు గుంటురనఁ బ్రాంతతలం బఖలం బరణ్యమై
మేటివులు ల్పృథకంబులు సమృద్ధిఁ దదవ్యవనాటము ల్నిరా
ఘాటవిహారము ల్లులువఁగాఁ దగి భీషణమై చెలంగఁగన్|| 87

—: శ్రీ రామచంద్రపురాగ్రహార కథ:—

క॥ అప్రకి మ్మెలు నైయుతిఁ
దాపనజనయోగ్యకర్మధర్మామరతు
లొప్పుండి రాత్మవివ్యా
ప్రావకులై బ్రాహ్మణు ల్బుధంబులు వెలయున్|| 88

సీ॥ వేగుచుక్కకఁగూడ వేగుచుక్కలు నాఁగఁ

బడకల స్వడడి దంపసులలోడఁ

దొలికోడికూతకు న్నొలికోడికూత నా

సధ్యావకో క్తస్యనాళికోడ

సరుణోదయమునకే సరుణోదయము నాఁగ

నివు రీగు సవనంపునిప్పుకోడ

రవితేజమునకునే ప్రవితేజ మనఁగ న

ర్థ్యప్రదవిప్రవర్చస్సుకోడ

శుకపికోక్తుల నెగపంగ శుకపికోక్తు

లనఁగ నిల్లాండ వరచయస్వసులకోడ

ప్రతిదిననిశాంత మగు సవిర్వాచ్యసుఖస

మన్వితం బైసయయ్యగ్రహారిమంచు|| 89

సీ॥ జోలెగాండ్రసియె వాళ్ళుద్ధిగాండ్రసియె తి

సక్కులైనఁ బొలిమేరఁ గడిచిరారు

బడుగు లంచసియె మేల్వస్తాదు లనియో య

ుప్పులే న్బొలిమేరఁ గడిచిరారు

అర్థు లంచసియో సమర్థులంచసియో జ

మిందాగులే న్బొలిమేర దాట

రతిభీమ లనియెకో ధృతి శూరు లనియెకో

మృత్యువే నానతి స్మించిరాదు

మఱి సమాధిని దారు సమాను లనియె

మఱి సమాధిని దారుసమాను లనియె

నామయంబులుఁ బొలిమేర నంటఁ జనవు

రమ్యమహిమాన్వితాగ్రహరంబునందు॥

40

సీ॥ పేర్వెట్టి పిల్వ సంభారవంబున వచ్చి

మొదలు చాలిచ్చిపోవు నందు

సవనోక్తి పొగయు గర్జయు జలదంబు వం

చాడును బురివిప్పి యచటఁ గేకు

లందు నిశ్శోభవంబై హరికథి లొప్ప

శేల వస్యమృగాళి గాలి చొరడు

ఓం హ్రీ మటన్న మంత్రోచ్చాటనములకు

స్థరిమేర భూతము ల్లిరియ వెఱచు

రంకు కాదుగదా పట్టిబొంకు లేదు

తాళ మట్లుండి గొల్లెము న్నలుపె లేదు

తలుపె లేకుండెగూడ సంతస్కులులయి

సర్వసమవృత్తై విప్రసమితి వెలయ॥

41

సీ॥ అగ్రహరంపు నామధేయంబు లొలుతి

నేమిగానుండనో సాక్ష్య మింతి లేదు

కనుగోవల నీనామకిరణ మయ్యె

గలదు దానికి నొకవింతగాఢ తెలియ॥

42

సీ॥ నల్లచేపడ నుండుట నల్లచెరువు

నెల్లిసగునేల నుండుట నెల్లచెరువు

మీఁతె సయ్యగ్రహరి గుంటూరులకును

జనపతునిహంగజేనవనసేధు లయి॥

43

సీ॥ శతటూకంబు లిప్పటివృద్ధి గనవి

సమయముననె తటూరణ్యసమితిలోనఁ

జరివసతి నుండి వనసీమఁ జెలుగు క్రూర

సత్త్వములకెల్లఁ జక్రవర్తిత్వముంది॥

44

సీ॥ కొండనీ డాదిగా గొప్పగా రైసవ

ర్వతపంక్తి పడమర న్నరగు నెల్ల

వలవట న్దావట స్థల మైనకాననోఁ
 గృష్ణ యుత్తరదిక్కు తెల్లగాఁగ
 శేషచలశ్రేణి శ్రీశైలపార్శ్వము
 ట్టటంపు టడవులు దక్షిణమునఁ
 బ్రాక్సీమఁ దూర్పుసంధం తెల్లగా మధ్య
 భూమిలో గ్రామాలపాంత విడచి
 పవ లరణ్యంపుఁ బొడలలోఁ బవ్వళించి
 రే కదియ మేను విడిళించి నాగి యెరుగు
 లేనిపోబడినో నొక్కమానువులీ వి
 హారము నిరంతశ్రవౌఢి నాచరించు॥

45

సీ॥ అచట మానిసిని వెంటాడ నం చొకవార్త
 యిట వేసికొనియె పోయె ననుకబురు
 కట్టలకై యేగెఁ గనరాఁ డనదరేల ?
 కంటికి గంకాళ మక్క డనుఘోష
 పొరుగుూరు పనిమీదఁ జోయె మావాఁ డందుఁ
 జేరలే దనియెడిచెడ్డమాట
 మందనోఁ గానకొ మావాఁ డరిగె మంచి
 వచ్చె రాఁడతఁ డన్న పాడుగోడు
 దాని వేటాడి పథియింపఁబూని యరిగె
 మాటు లేర్పడి మావాఁడు మఱల డనెను
 వనట, అచెవులి ! ఇదెనోఁటి ! భద్ర మనుచు
 బయలు నిల్చాడుదు నిటన్న భయపవార్త॥

46

ఉ॥ దిక్కులెల్లఁ బ్రాణి ప్రజ దిగ్భ్రమ నొందఁగఁజేయ న్దేవులొ
 ముక్తి యట న్నెరుగ న్నమునకలుగఁ జెల్లరేగుచుండె న
 త్సుక్తి యటంచు నమ్మకయ యుంకిరి రాజులు కొన్ని నాకుల
 ప్రాక్తనకర్త ప్రియమి నభయ సుభంబయిన స్థితిల్లునే॥

47

ఉ॥ అంతకునంతకు వ్యవమహా క్షిణినాదము మఱివెట్టె
 ప్రాంతములందునే నిద్రియిపట్టున గాజమ సీంధ్రు లెల్లరు
 న్నొంతకుఁగొంత సమ్మి తమకు స్వశిష్యాధరగోవి కాననా
 భ్యంతరము ల్కడుంగలఁచి వ్యాఘ్రముఁ జంపఁగఁబూనియ్యనె॥

మఱి సమాధిని చారు సమాను లనియె

మఱి సమాధిని చారుసమాను లనియె

నామయంబులుఁ బొలిమేర నంటఁ జనవు

రమ్యమహిమాన్వితాగ్రహరంబునందు॥

40

సీ॥ పేర్వెట్టి పిల్వ సంభారవంబున వచ్చి

మొదవులు పాలిచ్చిపోవు నందు

సవనోక్తి పొగయు గర్జయు జలదంబు నం

చాడును బురివిప్పి యచటఁ గేకు

లందు నిత్యోత్సవంబై హరికథ లొప్పు

రేల వన్యమృగాళి గాలి చొరకు

ఓం హ్రీ మటన్న మంత్రోచ్చాటనములకు

స్థరిమేర భూతము ల్దరియ వెఱచు

రంకు కాదుగదా వట్టిబొంకు లేదు

తాళ మట్లుండ గొల్లెము స్థలుపె లేదు

తలుపె లేకుండెగూడ సంతకృణులయి

సర్వసమవర్తులై విప్రసమితి వెలయ॥

41

గీ॥ అగ్రహరంపు నామధేయంబు లొలుత

నేమిగానుండెనో సాక్ష్య మింత లేదు

కనునిటివల నీనామకరణ మయ్యెఁ

గలదు దానికి నొకవింతగాఢ తెలియ॥

42

గీ॥ నల్లరేవడ నుండుట నల్లచెరువు

నెఱ్ఱనగునేల నుండుట నెఱ్ఱచెరువు

మీతె నయ్యగ్రహరగుంటూరులకును

జనపశువిహంగజీవనవననిధు లయి॥

43

గీ॥ ఈతటాకంబు లిచ్చటివృద్ధిఁ గనవి

సమయముననె తటారణ్యసమితిలోనఁ

జరవసతి నుండి వనసీమఁ జెలఁగు క్రూర

సత్త్వములకెల్లఁ జక్రవర్తిత్వమొంది॥

44

సీ॥ కొండవీ డాదిగా గొప్పబా రైనవ

ర్వతపంక్తి వడమర స్ఫురఁగునెల్ల

వలవట న్దావట స్థల మైనకానతోఁ
 గృహ యుత్తరదిక్కు పెల్లగాఁగ
 శేషచలశ్రేణి శ్రీశైలపార్శ్వము
 ల్దట్టంపు టడవులు దక్షిణమునఁ
 బ్రాహ్మినుఁ దూర్పుసంధ్రం బెల్లగా మధ్య
 భూమిలో గ్రామాలపొంత విడచి
 పవ లరణ్యంపుఁ బొదలలోఁ బవ్వలించి
 రే కదియ మేను విదళించి సాగి యెదురు
 లేనిపోబడితో నొక్కమానువులి వి
 హారము నిరంకుశప్రాధి నాచరించు॥

45

సీ॥ అచట మానిసిని వెంటాడ నం చొకవార్త
 యిట వేసికొనియె పోయె సనుకబురు
 కట్టెలకై యేగెఁ గనరాఁ డనదరేల ?
 కంటిఁ గంకాల మక్క- డనుభవోష
 పొరుగురు పనిమీదఁ జోయె మావాఁ డందుఁ
 శేరలే దనియెడిచెడ్డమాట
 మందతోఁ గానకుక మావాఁ డరిగె మంద
 వచ్చె రాఁడతఁ డన్న పాడుగోడు
 దాని వేటాడి వధియింపఁబూని యరిగె
 మాటు లేర్పడ మావాఁడు మఱల డనెను
 వనట, అదెపులి ! ఇదెతోడ ! భద్ర మనుచు
 బలువు రెల్లాడుదు రటన్న భయదవార్త॥

46

ఉ॥ ది క్తలులెల్లఁ బ్రాణి ప్రజ దిగ్భ్రమ నొందఁగఁజేయ నెట్టులో
 ముక్తి యటన్న బెంగ తలమున్నులుగాఁ జెలరేఁగుచుండ న
 త్యక్తి యటంచు సమ్మతయ యుంకిరి రాజులు కొన్నినాభు లా
 ప్రాక్తనకర్మ తీతిమి సభంబు శుభంబయిన న్ఫటిల్లునే !॥

47

ఉ॥ అంతకుసంతకు న్జనమహర్షినినాదము ముఖ్యపట్టణ
 ప్రాంతములందునే స్థిరియింపట్టిన రాజమహేంద్రు లెల్లరు
 స్థాంతరజాగంత సమ్మి తమకు న్వశమాధరణోని కాననా
 భ్యంతరము ల్కడుంగలఁచి వ్యాఘ్రముఁ జంపఁగఁబూనిరొయ్యనక॥

సీ మాటుఁ బన్నెడివారు నీల మున్నెడివారు
 ఘోటకంబుల మహాధాటివారు
 మాటిఁ దప్పనివారు బోటు గొప్పగువారు
 నేటుగజాళి యేర్పాటువారు
 నాటుశౌర్యమువారు మేటికార్యాలవా
 రాటిల విసరుల పోటివారు
 దాటు సల్పెడివా రదాటుపిల్చులవారుఁ
 దోటాల పిస్తాళ్ళ మీటువారు
 రాటు దేలిన తప్పెట్లమోటువారు
 వాటముగఁ గాగడా ల్పట్టుపాటివారు
 కోటితరబడి వెంటరా నీటు లొలయ
 వేట సాగిరి నల్లెన ప్తీటువాఱి॥

49

క॥ మానూరురాజు లొకదెనఁ
 దా నా మల్రాజభూమిదవుఁ డొకదెన మే
 ల్పూనికల వాసిరెడ్డిధ
 రానాయకుఁ డొక్కదెన సరణ్యముఁ జొచ్చె॥

50

క॥ జిగురుంగుండలతో ము
 న్ముగఁ గొందలు పులులపేరెములతో వలకు
 దగఁ దీర్చునీటిపట్టుల
 మొగలకుఁ జని పత్రములకుఁ బూసిరి జిగురుల్॥

51

క॥ కొందలు బలము లగువలలఁ
 గ్రందుగ నందందుఁ బన్ని గాలిదిగువచె
 ట్లం దొడుగుబాణములతోఁ
 బందెము లిడుకొనుచు నిల్వఁబడి రంతంత॥

52

క॥ ఎరలుగ నటనట మేకల
 చిటునిసుఁగులఁ గట్టి మాట్లఁ జేరుచు నీల
 ల్పరివిసర సిద్ధముగఁ గొం
 డలు నిల్చిరి జాగరూకత గనుకొనుచు॥

క॥ పసిబట్టఁ జాగిలంబుల
 నుసికొల్పుచుఁ గ్రూరమృగము లుండెడుపొదల
 వెన ముట్టడించి బారుం

గనికల రాత్రులు వెళార్చు గడంగి వానిఁగఁ

54

కా॥ మైలు న్వాన్వసముతోడఁ జెప్పలయమై మాత్రోగ్గుతప్పెట్లతో
జ్వాల ల్గుప్పడికాగడా త్వలయ బొబ్బ త్రేగఁగా గాల్చులు
కాలో వస్యమృగాళి బిట్టదరి యిట్ట ట్టారీమై, బర్వ నా
భీలప్రదర్శిఁ ద్రోసికొంచు నడివృద్ధి న్దోలె సత్వంబులఁగఁ

55

ఉ॥ అంతకుమున్నె వార్వముల నాయత మైనతురంగసేన మే
లుకొంతముల న్నటార్ల బరిగోలల రువ్వమఁ కాటి ముట్టి దు
ర్జంతువుల న్నధించుచును జారలబెబ్బులు లుబ్బినంత భూ
కాంతుల మున్ములోనఁ బడఁగా నదలించుచు స్వారి దూకఁగఁ

56

క॥ జనవలయము ముడుంగుచున

చ్చినకొలఁది నొప్పదలఁ జటులఁ జెలఁగెడివీ లోప్ప

యిన నులికి పఱచి పైమఱుఁ

గున దూఱు నరణ్యసత్వకోటులు పెలుచఁగఁ

57

ఉ॥ అచ్చట నైన నిల్వఁదగనప్పుడు వేటొకమాటు దాచుగా
నచ్చట నబ్బకున్నఁ బఱుఁగెత్తుట మాని మహోగ్రరోషనా
దోచ్చయము లైస ల్పగుల నొక్కట రేపి యెదుర్కొను న్వస
ష్టచ్చును జావు తెవయినఁ జాలదు వానిని రక్షసల్పఁగఁ

58

క॥ ఈగరి నెన్నియొ పృథములు

నేగోలము లేదు తెలుఁగు లితరములు హవి

రాభిగము లయ్యె స్మృగమా

యాగంబున నొక్కచేనటి కాఱవె కులముల్

59

గీ॥ భద్రగజముపైని సంబారులందు

వేడ్క వేంచేసి వేటలవిధముఁ గాంచు

రేండ్ల దెసకు మఱిల్ప నుద్వృత్తిఁ బఱచి

తాఁకు శార్దూలములు భద్రదంతిఘటల॥

60

క॥ గజరాజంబులు నిలుదెస

గజము స్తజమున్న రైనఘనదంతముల

న్గజిజిగఁ జెరివి వులుల

న్నజ రిదు నాత్మేశులకు మనంబు లెలర్పఁ

61

గీ॥ ప్రక్కవేటుగ నెరి యుంబారి నొకటి

కలభము స్వీవువయిని నొక్కటియుఁ గాంచు

దనదుపంజాలను దగుల్చి వెనుక కాళ్ళ

వట్టు కుదురనివులిని రేడిట్టెచంపె

62

గీ॥ ఏనుపిటుదులె కాలుఁత కేర్పడంగ

గెంతి యుబారిపైకి లంఘించి యేరి

వయివు దుముకుదునా యని పసినిబట్టు

వులిని నిశ్చింతమున రాజు పొడిచివైచె

63

చ॥ ఎదురుగఁ బర్యవృత్తి యిభ మెత్తుకరంబున కందరాని బె

ట్టిదమున గెంతి పైఁబడువడికరుష వచ్చెడివ్యాఘ్రరాజము

న్గొడుకక మింటనే తగుల గుండెనఁ గించి యమాలయంపునం

పద కొకవంతలాభ మిడె పార్థివుఁ డొక్కఁడు నేర్పుపెంపున॥ 64

క॥ జగురులయాకులు కాళ్ళం

దగిలినవులి దులువుకొనఁగ ధర నొదిగిల మై

బిగి గొనువానికి బెదురుం

దెగువఁ పొరలి తన్నుకొని గతించె దనంత॥

65

ఉ॥ ఒడ్డినవాగుర న్పడి మహాగ్రత గాఁడ్రుమటంచు నిట్టటు

తెచ్చడగమెట్టి యొడ్డనముఁ జింపఁగలేక ధరానలి న్నడు

న్జడను గూలి పెల్లలఁత జానలు చార్లమెకంబు దాని పె

న్నడున మోది చంపె దనతోడులు మెచ్చ భటుం డొకం డొగి॥

క॥ ఈలీల నడవుల న్న

గ్గో లొనరించి యెందునేనిఁ గూరమృగంబు

ల్లాల వనిపించి వేట

న్జాలించిరి తొండుముపురు సంతృప్తిమెయి॥

67

క॥ ఇప్పటివలెనే సర్క-ను

లప్పట్టున తేకపోయె నవి యుండినచో

ముప్పులు కూరమృగములు

తప్పుకొనియెయిండుఁ జావుఁ దా మయ్యెడల॥

68

క॥ కాక ప్రదర్శనకాలలు

తేకుండఁగవలయు మాండలికనగరముల

న్గొకున్నయెడల నూరిటి

కేళ్లొలదియొకాక చచ్చునే సర్వ ముటల్॥

69

ఉ॥ సందడిలో నుడేమియపన నొర తెన్నునువారవు న్జగా

పొందున కన్న సాకుననో భూపవిహారపనీతలంబు లిం
పొందు నటంచునో తినుట కొప్పగువన్యమృగాలి నందము
ల్పించెడివాని నెన్నిటి నో చిక్కములగ్ గొనియేగి రత్తటిన్ 76

క॥ ఎన్నియొ కృష్ణాజినములు

నెన్నియొ వ్యాఘ్రాజినములు నితరాజినము

లకన్నదరు నెతులివురు లిం

కెన్నెన్నో గొప్పవాండ్ర యెలమికి నయ్యెన్ 71

ఆ॥ వేట మృతులు తప్ప దాఁటినవారిలో

లేడు లాభ మొందలేవివాడు

తరతమానుసరణఁ దసరినవేడ్కల

నెవరియిండ్ల వార లెసఁగుచుండ॥ 72

క॥ మానువులి చచ్చె నలజడి

మానె ననుచుఁ బ్రజలు నాదమఱచి తమవను

ల్పాని చరియించుచుండ గు

మాను మఱల సచట నచట మల్లడిఁ గొనియెన్ 73

ఆ॥ వేటబాటి తప్పి యేటంకి నుండెనో

గాని దైవమెఱుంగుఁ గదను ద్రొక్కి

పఱచి మెరవసాగె మఱల నగ్గంబైన

మనిసివురువు నెల్ల మలఁగనీక॥ 74

క॥ మానినచలిజ్వరము నే

మావిరినా యనుచు మఱల మార్కొనురీతిన్

మానువులి ప్రజల కేలి

న్యూనక నిత్యంబుఁ దనక్రమము సాగించెన్ 75

శా॥ అదిరా ! యెత్తినయెత్తికో లృప్తధగ నష్టవ్యాఘ్ర మేకొండనో

వదిలం బొగుహనెందో నక్కి మృగయాపక్రాంతి మైఁబెంచి గుం

డెదివుల్లో ల్పచు రేఁగెఁగ్రమ్మఱ నెటు ల్దీకొంటయో యెల్లు భీ

ప్రద మాముప్పుఁదరించుటో ? యనవగల్వ్యాసించె రాష్ట్రంబునన్ ॥

శా॥ ఈశార్థులముఁ జంపువాని కతఁడేదేన్నోర నిప్పింతు మం

చాశాధిపతులఁ జాటఁబంచె బృధివీశాస్థానికొద్దొగు ల

య్యాక న్నాయకు లెందఱో వనులపాలై రందు నొక్కండు రాఁ

దాశావూర్ణత నెంతగట్టిదోశా ! యవ్వ్యాఘ్రంబు నాయువ్యమున్ ॥

క॥ ఇటు లలజడి యుప్పెనగాఁ

బొటమరించి పెరిగి మజ్జల భూవులదెవుల

నటనం బొనర్చ లేడే

ఘటకుఁ డెవఁడు దీనిఁ జంపఁగా ననిపించె॥

78

క॥ యోజగలు సాగుచుండఁగ

రాజుల దినచర్య పరిసరస్థితజనతా

పూజనల సౌఖ్య మెపు డు

ద్రాభజితముగ బహుళకీర్తిఁ బరఁగుచునుండఁగ॥

79

క॥ ఆచెవి నాచెవిఁ బడుచు నె

యాతెడువార్త కలభూము లలముకొనుచు వా

ర్తాచరులమూలమునఁ జని

గోచరమయ్యె న్నిజాముకూటములోన॥

80

ఉ॥ అంతకుముందె దక్షిణమునందుఁ జెలంగు స్వకీయు లైనసా

మంతుల వౌజమిన్ల కజమాయిషికై వయనించు కేంద్రభూ

కాంతుఁడు శ్రీనిజాముసరకారు వడి స్సరదార్లతోడ నీ

వింత నిజం జెఱుంగుపెనువేడుకఁ జేరె వని స్తుటాహుటి॥

81

ఆ॥ నరసరావుపేట నాయకు డొక్కట న

త్రైన్నపలిజమీ నధిపతి యొక్కటఁ

జింతపల్లి పుడమికాంతుఁ డొక్కట నజ

ర్లమర నొసఁగి రెదిరి స్వాగతంబు॥

82

కా॥ ఆమర్యాదల నంనుకొంచుఁ దగువృత్తాంతంబు లాలించుచుక

సీమ ట్టాటుచు వచ్చి యేవిడిదలజ్జేకోక గుంటూర్దరి

స్సామంతు ల్వసతు ల్లుటింప నిలిచె న్నైజాం తటాకద్వయా

క్షేమం బారయుసాకె యన్యకృతులగొల్గు వ్రంబుల జ్ఞేయఁగ॥ 83

ఉ॥ విందులు వేడ్కలు న్నడచువెన్న నిజా మొకనాటి మావున

స్సంధర ము త్రమంబునయి చూడ్కుల మ్రుచ్చిలును త్రమాశ్వము

నొందుగ నెక్కి స్వారిమెయిఁ బోదొడఁగె న్నటలు లింతనంతఁ దో

డం దపుడెత్తి కొందఱు కడంకల వెంబడి నేగుదేఱఁగ॥

84

క॥ “మానువులి తిరుగు నోభూ

కానీ! యడవులను మిగులజాగ్రత!” యనుచు

నోనడరి జమిందార్లు

జానేయములందు వడిగ సాగిరి ముత్తురుకా॥

85

కా॥ స్వాము ల్సాగిన వారియావ్రభటులు శుంఠంభవిస్ఫారితో
ద్వామత్వంబున సశ్వరత్నములమీఁద స్ఫేరముల్వారి, రా,
సీమాంతం బిటు లింద తేనునడ నంచె ల్లాటి యుద్దేశ్యమే
మో మల్పు ల్తనుఁ జాటానర్పఁగనవా బొక్కండెసోత్సాహియై॥ 86

మ॥ పెడత్రోవ న్దురికి న్నటల్చి వనవృద్ధి న్నైర్లు వీలిచ్చుచో
బడి నిద్దం బగుజాగరూకత తలిర్ప న్నాకు ఖడ్గంబు జ
ల్లడము న్నజ్జలుగా నొనర్చుకొని తర్లవ్దన నాడారి త్రి
పుడువంకర్లను సాగి గుంబురుముఖంబుం బట్టె నొక్కంతకు॥ 87

క॥ కోశెడము పురికి నొక్కజ

లాశయ మగుపింఁచ దటము నధిగోహంపం

గా శబలత రవి యవగని

వేశముఁ జొరఁబాటునట్టివే శగుడెంచె॥

88

చ॥ తురగముఁ గట్టపై వదలి తోయముతో దగ నిస్తరించి తె
మ్మెర యొకఁత్రొత్తనత్తువను మేరువకు స్సమకూర్చు గావనం
దిరఁ దిలకించుచు న్నమము దీటఁ బచారొనరించుచుండ నా
సరసికి నౌలఁ గన్నడిరి జంటగ నిర్వురువ్యక్త లంతట॥ 89

క॥ వా రెవరో కనుఁగొనువాది

భూరనుణుం డచూనకును బోఁదొడఁగు నడక

వారునము వణఁకుహేమల

తో రయమున దాసి మిగులతోందరఁ గూర్చె॥

90

చ॥ హయమును బుజ్జగించి, జయి యాతరవారిని దూసి బాకు వే
ర్కయి గ్రహియించి న్నలైస లెగాదిగఁ జూచి య లెద్ది కాన కే
మ్మెయి బెదిరె న్దురంగమని మిక్కిలి తేజముఖంబుఁ గాంచి నే
త్రయుగ మొకేప్రదేశమునఁ దార్చు లెటింగి యుటకనుంగొన॥ 91

చ॥ అచటికి, గూఁతవే లెడము పండలి బారిడుగడ్డిబీట వా
యుచలనము నిర్వృద్ధముగ నొప్పెడియూచలయూఁపుఁ జూచి, గు
ప్పి చెలగు నేడువాసనలఁ బీలిచి క్రూరమృగం బెదో గ్రహిం
చుచు బొల నుండఁగావలయుఁజ మృట నంచు వినిశ్చితార్థుడై॥ 92

క॥ తిండిఁ దినునడవిజంతువు

మొండగుడుధ తీటువటకు మేమే విడకం

దుండు నను పెఱుంగుతేఁ డట

నొండమియుఁ జేయ కవలి యొడ్డున కరిగఁగఁ

98

ఆ॥ తినుచు నడుమ నడుమఁ దీర్థంబుఁ గ్రోలఁగా

నడవిమ్మగము కొలని కవతరించు

లోన గ్రోత వారి గానెఱుంగఁ దలంచి

యవలి దరికి నేగె నవనిధర॥

94

చ॥ ఎడముగ వార్యము న్నిలిపి యెత్తులతానరిసీర దాటి యా

యొడయఁడు చూచె నీటిదరి నొక్కడ నిర్వురుఁ గూడినిల్చి క్రం

కెడి రవివైపుగాఁ దిరిగి నేత్రముల న్మృకుళించి బాహువు

ల్నిడుపుగ నెత్తి చిత్రముననే యెదియో జపియింపు పోముల్॥ 95

క॥ కట్టుంబుట్టము లుండె గట్టున, నధికాయంబు కొల్లాయితోఁ

జట్టుంగఁబడె నేటవాలుగమ మంచుండెల్పుజండెంబులుం

బొట్ట లట్టుచు గాలి మిట్టదొడఁగె న్నూత్తితివుండంబులుం

దుట్టన్నాకఁ బ్రవృద్ధనైజరమణీయోరుత్రేభ ల్సాంద్రత॥ 96

క॥ చెవు లంటుపోగకన్నుం

గవ లంసము లొరయుఁగుతులు, గడవానలుఁ జెం

పవు నురములు మోకాళ్లం

దవులుకరము లురవునొసలితలములు వెలయు॥

97

క॥ ఒక్కఁడు వసిమి మిసమిసల

నొక్కఁ డెఱుపు ధాశిధర్మ మొసర సిరువురు

న్నిక్కవొడు సాధుత న్నెలిఁ

గ్రుక్కవ్రథల నిలిచియుండఁ గని నివ్వెఱతో॥

98

క॥ అక్కరకె పిలువ నంపిన

మొక్కలవుజమీనుచాన్లు మోసల నిలువ

నైక్కఁ గొనకుండుతేఁ డట

మిక్కిలియోరుపున వేచె మెరమెర వెలియె॥

99

మ॥ మఱచె న్నూనినకార్యభారమును సంస్థానంబు ఘోరాటవీ

తరణోపాయము వన్యసత్వకథయు, వైర్పంబు సర్వంబు న

బ్బుర మాసాధుత తొణ్ణు వారలముఖంబు ల్సూచుచు స్థానా

కండుఁ దోమేలితురుమ్మచంద్రుండు సమస్తత్యాగకీలాత్ముడై॥ 100

చ॥ “కపచముగాని యంబుదొనగాని యొకేయొకకత్తిగాని లే,
దవశఘనమ్ములై రవిమయం బగునాత్మరతి స్పృహంచవృ
త్తివిధంబిడి నిశ్చలతః దేశినయీపురుషద్వయంబుపైఁ
గవయదొయేమొ మానువులి కా కిటునిర్భయతాచునుందురే॥ 101

ఉ॥ దాఁపుననే యెసంగుడనదంశవతత్పర మైనవ్యాఘ్రు మా
రా! పొందిడివాసన కరం బిటప్రాకెడి గాలివాలున
నే పనుమాటె యున్న వివరీతపుద్గర్భము నూని యిట్లుకా
నోవుదురే? చెలంగు నెదియోపన విరతిమోలఁ జూచెదఁ॥ 102

మ॥ ఆను నూహావరతంతుఁడై యధిపుఁ డం దట్లుండ వ్యక్తిద్వయం
బును, జన్మంబు మాగించి, సంధ్య యుఖంబు వ్వార్చి స్తోత్రంబు లె
ల్లను సంకీర్తనజేసి, నిత్రయులనట్ల నోబ్బి మైఁ దాల్చి ము
ష్టను గమ్మిథలవార్గము న్నొన వడి నట్లు స్పృహించుదుఁ॥ 103

చ॥ కనువడియె న్నవాబు పటకావడి తేహొని వ్యక్తులిద్దు రా
తని కవచాదిధారణము ద్బుము లొల్కుగభీరతామహ
త్తును ఘనతీవియు న్ననులఁ దొక్కిన లాడునుదారసౌమ్యతా
ద్వయపమదీపు లారసి మహాపదయుక్తుఁ డటంచుఁ దోచుటఁ॥ 104

క॥ వారికి పి ర్విరికి వా
రారభటి జోహార్లు పలికినంతట “మీదే
యూ? రెచ్చటి కేగెద? రె
వ్వార? లరణ్యమాలఁ దిరుగువాడుక గలదే?”॥ 105

క॥ కడునేవళమాలు తనువులు
బడియొడలునఁ గవచమాలును వజ్రలవుఁ గాపే
ర్పడ దాయుధమాలు లే పి
యడవుల మీయట్టి రిట్టు లరుగం దగునే॥

చ॥ ప్రకృతి యరణ్యభూముల వివర్ణదఘోరమృగాలితోడ ఘా
తుకవిలయప్రవృత్తిఁ బెనుతుందుడుకు ల్పచరించుచుండు మా
రకవరనూత్త్రశస్త్రములు రంజిలఁ దద్రబసంబు లెప్పు వా
డుక యగునుమ్ముబొంట్లకె కడుభర మవ్వల దాఁటి పోవఁగఁ॥

మ॥ అనిన న్వ్యక్తుల నొక్కరుండు “మహనీయం బైనతేజంబుతో
వసనీమ స్వలింగించుమిమ్ము జవనాశ్వంబు స్ఫురీక్షింప దు
ర్వశసంచారకయోధమాత్రుడవుగా వాకొంటుకు న్నాడు మా

మున హస్తద్వయః జోచయిన్నములె తెల్పు నిన్ను రాకాజగఁగఁ

ఉ॥ మే మెటులైన లోకము భ్రమింప దకించనవృత్తినుంట ని
ట్లామున భూరకాననపథాంతరము స్థిరఁబాటు నీ కదే
న్నే మనరాని యావదయె మేకొననేని భవత్రుపాలిగో
ర్వీముఖరజ్జనంబులకుఁ బెద్ద యవద్రవమే యగుంగదా॥ 109

ఉ॥ సాహసకార్య మూనితివి చాలఁగ నాయు వెసంగుచుంట ని
ర్వాహక మయ్యె రాక వినవా? పెనువేటలఁ జిక్కఁబోనిన
న్నాహ మదెద్దియో కలిగి నాడుల బీడులలో మనుష్యజ్ఞ
నాహతిమింగు మానుపులి యార్యమహాగ్నినికామకేఘులఁగ॥ 110

క॥ మేమో! బావల మున్కి పశ్చిమపుభూమి స్వేదవట్టాఞ్చత్రుద
త్రామాఘప్రతిభాగమేతులము లోకానందసంధానదీ
క్షామాంగల్యదమంత్రవేత్తలము వ్యాఘ్రక్రూరదౌరాత్యశి
క్షామాదోదయసిద్ధికై యిటకు రాఁగా గారణం బొటయుఁగ॥ 111

క॥ వచ్చితిమి కాననంబు

న్జచ్చితి మిటఁ దిరుగువులిని జూచి కడిమికి

న్గచ్చితిమి సాధుగతికి

న్దెచ్చితి మిఁకనరుల నెవరిఁ దిన దది యెపుడుఁగ॥ 112

క॥ ఆలోకించెదనే న్నా

ర్దులం చిటకేగుడెంచుఁ దొందఱుడిఁగి నీ

మేలుంగురము బెడరని

లీలఁ గొలిపి యీశిలాస్థలి నిల్లలఁబడుమీ॥ 113

మ॥ అన నైజా మటులాచరింప నతఁ డేకాగ్రాంతరంగంబు పెం
పున నేదోజపియించు చొక్కక్షణ మంభోవిధి మృగ్నాక్షుఁడై
తనర న్నాండు మటంచు చిట్టటచుచు న్నానున్న బీడు స్వశం
చి నిమేషంబున వచ్చిదూఁకై బులిమిష్టిభూతదౌష్ట్యంబునఁగ॥ 114

క॥ తొమ్మిదిమూరల పొడవై

ముమ్మరపున్నదము దేహమున నెలఁ దొణఁక

స్సమ్మోహకపటుతరయా

పమ్మున వినయమునఁగూడ భయజనకంబై॥ 115

గీ॥ పఱులు శార్దూలమును రెప్పవాల్చు కరసి,

బెడరు సాంకాణి ముద్ది నెమ్మదిఁ గుదుర్చి,

“బ్రాహ్మణోత్తములార! చాటలమొక మిదె

మానువులి యందురేని నమ్మెదగు నెల్లఁగి॥

116

శా॥ మీరొ! మాంత్రికు లింద్రజాలికులు నేమే న్నూని సృష్టింపనే

స్థారంధక్యులరాట నిశ్చయము; కాదా! మానిసింగన్న దు

ర్వారాధ్యత్యత డాసి చంపి తినునత్వం బేడ? పెన్నాలిమి

నేర్పాలు టడేడ! నింతయుఁ గల స్త్రీత్రంబటు లోచెడి॥

117

గీ॥ అనుచు సందేహమునఁ బల్కునవనివతికి

బ్రాహ్మణుం డిట్లనెన్ “విసవా? క్షితీంద్ర!

లేదిహము లేదువరమును లేదునుఖము

వట్టిచునుమానములఁ గూలువాని కనఁగి॥

118

తా॥ మంత్రబలంబున న్నొసయె మాన్పులి నాస్వికభావ మేదోచు

స్తంభముఁ బూసి నీకడఁ బ్రసాదము నొందుతలంపు లేదు ఏ

మంత్రి విను న్నన స్పృహపుమానిసి యచ్చటఁ గూలె దీన, న

య్యాంత్రిములందెయుండుఁ బనియైనది మేమిఁకబోవఁగాఁదగు॥ 119

క॥ అని సాగువారి కడ్డము

చని “యల్లకుడయ్య! నమ్మఁజాలనివిత

న్గటఁ గలయే మొ యనుమది

నను నట్లనిపించెఁ దెలిసినాడ నిజంబు॥

120

క॥ అరుగో! పరిజనులెల్లరుఁ

బరమవిషాదముల నిటకె వచ్చెదరు నను

స్థరముఁ గృపాయత్తమతి

స్ఫురిగహింపుఁ డనుకొర్కి, “బస్తాయింతుకో॥

121

గీ॥ అనుచు దొర వేడుకొనఁగ బ్రాహ్మణుండు నర్వ

సమయకమాదమశుభగుణశాలి కాన

కోప మొకయింత కల్గ, దోభావ! యితర

మతమువాఁడవుగాన మాకత లెఱుఁగవు॥

122

చ॥ ఇది యొకవితయా? వని ముసీందులి నిర్వృతపోవిభూతిమైఁ

బాదలెడియాశ్రమంబులకుఁ బొంతల వస్యమృగాలి నైజదు

ర్మకయతహింసకొద్దతులు మాని నిరంతరమైత్రితోనట

స్మెడలుచునుండుఁ దాము తినుమేకలతోనయిన నివలాసత॥ 123

క॥ అనుచుండ దప్పునుండియె

జనవలె లగుగడుగొ! పడిని శార్దూలముచే

నని మనసిజొక్కంగని మన

మనుకొంటిమి నేటికథ శుభాంతమె యయ్యెన్ ||

124

క॥ అని చెప్పకొనుచు వచ్చెడి

జనములదెసఁ దిరిగి యులుముసడియన నుచ్చె

ర్థనిఁ బల్కె తేడు మెలమె

ల్లన రం దాపద ప్రవర్తిల దటన్వాక్కుల్ ||

125

ఉ॥ దానికి సంతసించి తమదాడుల మాని గుతాల డిగ్గి భూ

జాని కలంతిదవ్వసనె చాలుగ యోగ్యతవెంట నిల్చి య

చ్చో నతమట్టు లందువులిఁ జూచి సుసాధుత నిల్చియుండుచం

దానకు విస్తయంపడుచుఁ దాలిమి తేనియునుజ్ఞ వేచును ||

126

కా॥ “ఆజ్ఞాపాలకులార! సర్వజనులారా! పర లవ్రాకృతి

ప్రజ్ఞావంతు లుదారులు న్బుధు, లదే వ్యామంబు! మంత్రక్రియా

విజ్ఞానంబున దీని మర్త్యహానఃప్రీతి నిషేధించి మీ

మా జ్ఞాతవృత్తులు సత్సత్త్వైరి త్రిజగన్మాన్వప్రభావాఘృతై ||

127

ఉ॥ కోర్కీకి మిన్నగాఁగ నవకూరించి వీరిని శారవింప నా

కుర్కుచునున్న దుత్సుకనె యుల్లమునందు నుదల్చిదానసం

పర్కము గోర మంచనిరి వారు తదస్వయసౌఖ్య కాశ్వతో

దర్కముపొంటె యీదలఁచెద స్వమకూర్పుడు దానవత్రమున్ ||

ఆ॥ మోనులార! మాకు దాన మీనర్హత

యగ్రజాలఁ బ్రతిగ్రహర్హితయును

గల దటంచుఁ బలుకఁగా వినుచుందును

బుధులవాక్కు వెలిదిబుచ్చరాదు ||

129

క॥ ఎంత యకించనులెన్

సంతతి తేకుండఁజేయఁ జాలునురే? మీ

కింతకు గృహస్థధర్మం

బంతరితం బైనదనునె యాజందెంబుల్ ||

130

ఉ॥ కాల మతిక్రమించెడిని గల్వలమిండఁడు మింట లేనిచో

నీలపుపెన్దమంబున మునింగియెయుందుము మంచిమావుల

నోలించి రెంటి నీవునుపవుంగవు లెక్కఁగఁ దెండు సత్కృపా

శీలురై ధరామరవిశిష్టులు మీ రరుదెండు నేటికిన్ ||

131

చ॥ అని పులిరాజమాట మఱవంది నృపాలకుఁ దానతీయ వెం
టనె యటు లాచరింపఁగ భటప్రకరంబు మెల్లంగుమండ భీ
జనకపటిష్ఠపీఠరవిశాలశిరంబును వారివారివై
పునకను ద్రిప్పి చూచి తనువు నిగుడ న్నెఱుంగీనుకన్దవ॥ 182

కా॥ శార్దూలంబును తీవి నిక్కుతలతో సంరంభరాహిత్యసా
హర్దంపున్నడతోడఁ ద్రాఁచుపడగఁజై మాటికి న్వాంస
మృద్ధోత్తేవణమొప్పు సర్వజనశంసాపాత్రమై సాగి ము
మ్మా ర్దౌదాలఁ బ్రదక్షిణించె నవికంపద్రావ్నాణద్వంద్వము॥

చ॥ అటులు ప్రదక్షిణించి వినయంబున విప్రపదాంతికంబున
వ్దలుకున ముందుకాశ్వపయిఁ దాఁ దలఁజెట్టి శయించి భావము
తక్కుట మగుచూడ్కి వారిలమొగంబుల నింపుచునుండఁ దన్మనో
ఘటిత మెఱుంగి లేరయిరి కన్యసంకాపితలై రచ్చవ॥ 184

క॥ మును మూటాడినవిపుడు

తనహస్తాగ్రమునఁ బులినిదాఁకి ముడుంగువే

శ్వచు జేయి తనలలాటం

బున నుంచి యొకింత కనుఁగూఁచునపైని॥ 185

గీ॥ మందహాసంబున నొగ్గమునంద మెనుగ

బెబ్బలి న్దాసి యల్లన న్నెన్ను సమిరి

“ఎచ్చు మనోగోడ సదియు నువ్వుదలంబు

గలుగఁజేయదు పీ ల్నల్పవలయు కేడెడ॥ 186

క॥ అని వల్కినంత భావతి

యనుమతింప వెడలి వడిగ నంద ఆరణ్యం

బును నిర్గమించి గుంటూ

రును జేరిరియొక్కజాముప్రా ద్దుగుతటి॥ 187

క॥ ఎవ్వరి విడిదల తెచ్చట

నవ్వైపున రాత్రి గడపి యామఱునాట

న్బవ్వలు విందులగోడ

న్నవ్వలతో నారగించి నలుపురు రచ్చ॥ 188

ఆ॥ తీర్చియుండ తేడ దినదినంబుచు జూచు

రాచకార్యములఁ ద్వర న్ముగించి

సభ్యులందఱును జ్యోదేవుల స్థూపి

- పూర్వదినముకథను బాసఁగఁ బలికి॥ 139
- గీ॥ అంబ తాళ్ళమ్యలై విప్రబృందమందు
రిక్కల స్తందురుం దుండరీతి నున్న
బ్రాహ్మణగ్రేసరులఁ దేటిపాటఁ జూడ
వారిఁ గన్గొని యిటువల్క భారముఁబడు॥ 140
- క॥ కంటిరిగా సాధువుగా
వెంటఁ దవలివచ్చి ఏట వెలయువులిని! మీ
తంటాలు వదిలె నీపెను
దంట లయినవిప్రవరుల దాక్షిణ్యమునన్॥ 141
- క॥ పులి నేమిచేసినను వా
రలకే వదలుడ “మటంచు రా జనుచో భూ”
వలతామ! యీఘనుని గే
వలమైకృతఁ గొల్చు నింక వ్యాఘ్రము ప్రీతి॥ 142
- గీ॥ అనుచుఁ దొల్లింటివిప్రు డయ్యంతికమునఁ
గాతుకమును గృతజ్ఞత కడుముదంబు
మోమునం దుబ్బు పెఱుపిన ముసిముసినగ
వెగపునొకభూసురుని జూప నెవరో? యనుచు॥ 143
- క॥ నడియావనంబు దాఁటిన
నిడువీడునఁ జెవులచెంతనే నెఱసి కడుం
గడు వింతఁగొలుపుసిగఱో
నొడుపు జవుక నట్టిమేలి యొవలున్వని॥ 144
- క॥ కోలముఖంబున నెఱ్ఱో
కాలంబుగఁ బెరిగి వ్రేలుగడ్డము మీస
ల్పాలంబములయి కళల
నేలింప నెసంగు నొసలిదీప్తులవాని॥ 145
- క॥ వెడదయురస్థలమున కిటు
గడఁ గండలదండ తెగురఁగా మూఁపురపు
నొడరుల భుజములు నొసర
స్త్రుడు పెఱుఁగని నిడుదచూడ్చి చాల్గొనువాని॥ 146
- గీ॥ గరిడిసాము లన్నింటను గడుసుబాటు
మల్లుమెసల్కొని గండల మలయుమేను

తెలుగు విప్లవి

గుఱ్ఱాల

147

నమోతు పంక్తి....

4

గొప్పబహ్మరితేజంబు లుప్పతిల్లఁ
జేయునాస్యంపుదీవుల జ్వలఁగవని॥

క॥ తేడ దరసిన నాతఁడుఁ దో

త్తోడ నిలిచి “యిన్ని నాళ్ళుఁ దుందుడుకుమెయి

నీ దొనరించుచుఁ జిక్కని

పోడిమివులి సభల నిలుచుపొం దరిదిగదా!”

148

ఆ॥ అనుచు సతఁ డనంగ నందఱు సభ నెల్లఁ

గలయఁగనియుఁ బులిని గాంచలేక

“బుది చెడనో! లేకపోయిన నిటు భీతి

వడక పలుకుటేడ ప్రభువుమోల?”

149

బ॥ అనుచు న్నొంద ఆనంగఁ “బండితులు సమ్యక్తేతుహీనంబుగా

నినుసాన్నిధ్యమునం దిటు ల్బలుకుటా? యేపుట్ట నేపాముకో!

మనకేలా!” యని కొంద టుండ భయసమృద్ధంబుచే గొంద “తెం

దనువై యున్నదొ” యంచు నేమఁగలే కందించు నీక్షింపఁగన్॥

బ॥ “పసుపు స్థారలు భస్మరేఖలుగ భీభత్సాతిక్రాదాస్యమో

రసపూర్ణం బయి బ్రవిగడ్డమన నార్పంబైనయాస్యంబుగా!

దెసల స్థిలఁబాగుగాండ్రుకుతులో ధీమద్ధభీరోక్షిగాఁ

బొసఁగించె న్ననుఁ డీయుదారఘని సంపూర్ణప్రభావాఘ్యుడై॥ 151

క॥ ఈకరుదామయుని నమో

వాకంబులఁ దేర్చి ముదఁ బడసి తరింతు

న్నాకథ చాఁగఁ గల దీ

క్షాకాంతు ననజ్ఞ మ్మాక్తసరుగ వచింతు॥

152

కా॥ గుంటూ రైఱ్ఱముని నున్నవల్లయయె మాకు న్నాపురం బన్యధీ

లుంటాకం బగు పజ్జ పెద్దలదయ న్నోపంబుకా దెందు నే

వెంటన్నాచిన వేదశాస్త్రమహితోన్మీ న్ముతవైద్యంబా మా

యెంటు స్త్రీస్త్రమెయ్యె వీడవుతదీయోద్యోగధారాశతల్॥ 153

క॥ గచ్చాలరాయఁ డనుచు

నొప్పకబురుఁ గొద్దిపనులఁ గుచ్చితుఁ డనుచు

నైప్పకుఁడు నాదుమాపు

స్తప్తించినదక్షు దతి సతధ్వం జేలా?॥

154

మ॥ కడుకాలంబుగఁ గాననంబులను వ్యాఘ్రహ్వమి నై తొంటిరూ

పడుగంట నైడి యిట్టులైతిని మదీయంబైనసంసార మే
మీద నెట్లున్నదో? లేనలేదో! హితులు స్ఫుర్త్యాదు లేమైరో! యే
ర్పడుప్రారబ్ధము కట్టికుడ్చకయి తిలంబోవునే యేరికి॥ 155

చ॥ అది యటులుండ నాజనకుఁ డర్భకుఁడై విలసిల్లునాఁడె తా
త దిశలయందు సంచరణతిత్పరుఁడై యపరాశ నొక్కచోఁ
గుదు రగుమేలియాదరువు కోర్కికి మిన్నగ నబ్బియుంట నం
దె దిగి వసించె బూర్వవసతి నిగనాడుచు పిర్విచాచుఁడై॥ 156

క॥ అచ్చట దైవానుగ్రహ

మెచ్చుగ ననుకూలమగుట నెల్లవిధముల

నొచ్చెంబు లేనిసుఖముల

ముచ్చటలఁ గుటుంటవృద్ధ మొకొంచుచుండక॥ 157

ఉ॥ నాజనకుం డనంతరమున నృతినే నట నాస్తిహస్తుల
స్తేజన విద్యలోను గడిదేటుచుఁ దాతను మించి రన్నవి
భ్రాజితకీర్తి యన్నిట నవారిగ దిక్కలఁ గ్రాంత నుంటి మా
రోజుల నెట్టియోటమి పరోక్షము మా కభిప్రాయమిలక॥ 158

మ॥ ఎదురే లేనివనృత్తి జిజ్ఞాసవిహీనుల మిట్లేగ ను
న్నదసంభాంతుల మిట్టిపాటులకు నాంక్షలట్టి కౌతూహలం
బుదముం బండఁ గళారహస్యబలవద్వోగంబు లెన్నెన్ని నీ
స్థదిసె నేర్చితి వాని సద్గుణకృపాఖండక సాక్షాత్కృతి॥ 159

మ॥ గురుశుశ్రూషల శిష్యపోషణల స్థూలప్రశ్నలెట్లు చే
కుట భూతామయతీవ్రణాధితుల చిక్కు ల్వా పుదు స్సాస్పతి
స్మరమాతాహత నుండఁ బుత్రికయె ప్రాప్తంబయ్యె నేనాటికి
స్థలవయ్యె స్థనయా పి యెట్టికమదీక్ష ల్పాన్నిఁ గావించినక॥ 160

క॥ మనభాగ్య మింతె యేమో

గునిసిన నేలాభ మబ్బుఁ గూతు నొక తెనే

స్థననయ్యె స్సంతుష్టి

స్థనదగు దాహాత్రులైనమాత్ర మనదులే॥ 161

గీ॥ అనుచు మనమాను సరిపెట్టుకొని కుమారి

నఖిలశుభలక్షణోపేత నర్హులరున

కొనఁగికొంటిని యొకమమహూర్తముందు

వలయుచేడుక లెల్లఁ బుష్కలతఁ జరిపి॥ 162

అ॥ అవలఁ గొన్నినాళ్ళ కమ్మాయి వ్యక్తురా
లగుటఁ గాపురమున కనిచినాడఁ
తేతనైనసారేచే బువస్సంధాన
మైనపిదవఁ బాలిగ నాదరించి॥ 163

అ॥ కడకు నాడువుత్త్రీగర్భంబు ఫలియించి
కాసె నొక్కకాయ కడుచుదంబు
గదుర వానిపైనిఁ గాంక్షలన్నియు నిల్చి
పెనుచుచుంటిఁ బెఱుగుప్రేమకొలది॥ 164

అ॥ తనయుముద్దుకఁ బె మనుమనిము దైక్కు
డనడిలీలఁ బ్రాణమంత వాని
పైనిఁ బెట్టి యేది వలయునన్నను గూర్చి
సాఁకుకొంటి జాగరూకతమెయి॥ 165

మ॥ ముకురుం గొంబెయుఁ గల్లరీఁ డలనుఁడు స్సండుండుఁగా కాతఁడో
పియు న్నృద్ధయు నోర్పుఁ గౌతుకము నున్విఘ్నార్ప నేజెప్పు స
ర్వకళ ల్పూర్వగనేర్చుకొంగలగుమంథస్తేధతో నేర్చుచో
నిక నేవాఁవరికంబు నేటి కని యొక్కం తే॥ బ్రమత్తుడనై॥ 166

కా॥ మంత్రోపాసనకాండ నేర్చుమని పల్నా తాతఁ డర్ధింప సా
యంత్రంబందని తేవుమా పనుచుఁ ద్రోయ నోయెఁ గొన్నాళ్ళులా
తంత్రంబు స్సహాయించి వాఁడు దృఢతాత్పర్యబున న్దాసియే
సంత్రాగంబునో పొందువాడవనియూ సందేహ మం చాడుచు॥

క॥ పైనిం బ్రక్కం బడి మో
మానిక సంసములఁజొనిపి హస్తద్వయ బిం
కాన మెడఁ గొంగిలింగొని
మానని గునుపునను బిట్టు మల్లడి మోక్షిన్॥ 168

ఉ॥ తొండఱఁగొల్పు నా నదియె దొడ్డభయంబని నేచించ మీ
కెందుల కెట్టిజంకయిన? నే నొవరింపఁగ నైనదెల్ల నా
కుం దెలియంగఁ జెప్పఁ దొకకుందు ముసింపనిధైర్యవృత్తిజే
యం డలకొందు నెట్టికతినాచరణంబులనై నంచవన్॥ 169

చ॥ ఒకట నుపాసనాప్రథమయోగమాలందలి ఘోరయావద
ర్శకవిధి నాప్రమాదములసంగతి యొండెడఁ దీవ్రశోధన
నికమక కాశిమ్యునకె తెల్పుగనా ననుచేకొక్కి కొం

దోషదూర బాత్రుపై మమతయు వ్రేకగా నను పట్టుతిప్పినన్ || 170

దీని కొండెవార లుత్సుకతకు వగునాత్రము లేవ మేలుగీ
కొండు గణింప రంచనుభవోజ్జ్వలుఁ డెప్పు డెటింగి కీడురా
కుండఁగఁ జూచుటాప్పుఁగద! యూఱక యొత్తిడిసేయ వానిపై
నిండిననామమత్స్య మెద నించె నొకేమటుపాటు నా కటన్ || 171

ఉ॥ వేటొకజోలికి వైసఁడు వీరిడికాఁడు గ్రహింపఁ దీవమా
కొరిక నున్నవాఁ డెటింగికోఁ దలపెట్టినచోనైనన్యదీ
క్షూరతుఁ డౌటెటుంగనాకొ! శంక లిఁకేలని యొక్కపర్వమం
దూరికి దవ్వగా వెలయుచున్న సృశానముఁ జేరి యచ్చటన్ || 172

క॥ ఆనుపూర్విగ మంత్రక్రియాకలాప
మాల యథావిధి నుపదేశము నొప్పనర్పి
యరసె దాకర్షకమాల భయంకరమాల
నినుఁ బ్రలోభించి నిజ్జించునీమృరమాల! || 173

చ॥ దిట మగునీదు నెమ్మనము త్రీవనమాధిని కాయునెట్లుగోఁ
చుటయె ఘటిల్లనేనిఁ దఱిగో నొకకొన్నిగ మంత్రితాక్షర
త్రిటకునఁ జల్లుమీ! యెదుటఁ దారొనుదృశ్యముపైని నెల్లుచ
ల్లుట మఱిలేని నాడు చవలుండవు నాకు నుపద్రవం బగున్ || 174

క॥ అని జాగ్రత మఱివఱిఁ బ
ల్కినవెనకఁ దొలంగి యాస్థలిం గలకొలన
న్మనిఁగి యిరువురము నఱకా
లిసయొకశవము దరి గంచలింపఁనియతిన్ || 175

క॥ ఆనీనులమైతిమి ప
క్వాసనములతోడ నంత నతఁడు దిటపుటా
సాసల పునశ్చరణమున
భాసిత సూర్యులను విగ్గబట్టి వదలుచున్ || 176

క॥ ప్రాణాయామము నట్లొనర్చుచును మూలాధారచక్రంబునం
దే నిద్రించుచునుండుకుండలిని నుద్రేకింపఁగాఁ జేయుతో
డ్రో నీలంబుగ నుండుమానసపునీధు ల్జూపఁగాసాగె నా
నాశ్వుర్యద్విహసచ్చలత్పరదనంతక్లిష్టరూపంబులన్ || 177

సీ॥ అంతరాళంబునం దంతట మినుమిన్ను
మనుచుఁ జాక్కలగము లొనయునట్లు

కోద్రోవుల స్త్రీ పీ దోరంపుఁ జీకటి
 పరవళ్ళు బెనుసుళ్ళ మొఱుగునట్లు
 పెనుచిచ్చుకొండ లేసిన జ్వలల్లోహవ్ర
 వాహము బ్రాతులై పడెడునట్లు
 వర్షద్వలాహకవ్రశయధారాసార
 ముల భూమి సంధ్రమైపోయినట్లు
 జలమయము వృక్షమయమును కైలమయము
 గా జగముమార్పు నిరతము న్గాలనట్లు
 మానసాకాశమనఁ బరంపరగ నెగయ
 వైచు నక్షత లందం దుపాసకుండు॥

178

సీ॥ వడి నోట నూట లుప్పతిలఁ బక్కానార
 సముదాయ మొకసారి సంభవిల్లు
 నూపిరి సలువరాకుంకి ముక్కుబగుల్లు
 దుర్యాయు వొకతేవఁ దోచి వీచు
 రమణీయజగదభిరామరామాజనం
 బాకవరిఁ గళఁ బెనుల్పుకొనఁ దివురు
 సకలరోగాంచి తానహ్యస్వరూపాభి
 నొకమాటు వికలాంగనోక్తు లొదవుఁ
 బాహులుం దేర్లు మండ్రగబ్బలును మొదలు
 బహుసరీన్మవములుఁ బగులఁ బడుగుఁ బేక
 మేళనంబుల నాయాయి వేళలందు

వైచు నక్షత లందం దుపాసకుండు॥

19

ఉ॥ అంతట నేను నాగురునియాజ్ఞమెయి న్బులినొచు ధైర్యము
 ద్రావంతముగా నతండు బెదగ న్దగింపందలీల దిక్కుల
 త్యంతచు బీట్లువాట భయదార్భటి గాండ్రు నుటంచు నాగ్యను
 త్రావంతధృతిన్దను లైతిని భవమనుండయు చేప్తు లుక్కఱు॥180

ఉ॥ అక్షత లుంచుట ల్మొటచె నారఁ డహా! పెనుముప్పు మాకఁ బ్ర
 త్యక్షముగాఁగ నో దైతిని దాఁకొనె దాఁపున దాలనైన మా
 రక్షకు దారి కన్నడదు తాపిడిసేయక నొండటించుట
 నిష్క ముసించె నప్పు డెది సేయుట భావ్యము తోచదేమియ్యు॥

ఆ॥ గడియ లేడుఁగూడఁ గడిచిపోయినవేదఁ

బులిగ నిట్లె నిల్వవలయు నేను

జ్ఞాన మింతయేని గమసిపోవు నటన్న

భీతి నన్నుఁ గలఁతఁ జెట్టుచుండ॥

182

ఉ॥ మూఁపున వాని నిట్టటులు పొర్లఁగ నెట్టుకు మంద్రనిస్వసం
బే వజగించి మేల్కొలువ నెంతప్రయత్ని మొనర్చిన న్నహా
కావహతుండటు ల్కదలఁజాలకపోయెను వాఁ డీటు ల్స్వధా
యావన నిల్వఁ గ్రార్య మొదయంబయి ఘోర మెదే న్నినర్తునో॥

చ॥ అని చవసాగుచో నెదుట నారయనయ్యె మదుగ్రనిస్వసం
బునఁ గనలొంది దాసి పెనుపొంచిక వాలము నేలఁ గొట్టుచు
నైన నులిమిలొల్లలో యనఁగఁ గ్రాలెడి యేపులవ్యాఘరాజమొ
య్యన మనుజు న్నను న్ననుచు నాక్రమణేచ్ఛల దాయుచుండుటల్॥

ఉ॥ అప్పటి కింక నాస్ఫుటికి హాని యెసంగిమి నాదుబిడ్డకు
న్యవృ ఘటిల్లనిసి పెనుపూనిక యాసకఁ జెంప మెగగు
ర్గొప్పతనుత్రమ ట్లెదురుకొంచు నఖంబులఁజాపి యాస్యము
న్విప్పొనరించి వైరికనుబీతులకై గురి నిల్పి దూఁకితి॥ 183

చ॥ అది యెరపైని దూఁకుఁగొనుహామికనుండుట మాని మళ్ళి న
న్నదిరెడిలోఁ దూఁకి యెనయించితి గోరుల దానిగ్రుడ్లలో
నది రువలోడ బాధ విలయబ్రథఁ జెంపఁగ నందమయ్యన
నదియుచుఁ బైకి దూఁకెఁ బసికాలుటఁ దప్పనినూటి మీఱఁగన్॥

క॥ ప్రక్కల కట్టుట గెంతుచుఁ

దక్కచు నెక్కొల్పు చెదిరి దాటుచుఁ జక్క

నెక్కుచు నెలయించుకొనుచుఁ

బెక్కువరుగు లెడము గల్గ వనమధ్యమానన్॥

187

చ॥ తరుగుచువచ్చు పూర్వస్ఫుటి తప్పఁగఁ కేవలపాశుధర్మవి
స్ఫురణమేరేగఁ దీవ మగుపొరువట న్నొరఁబాటి చెంబుచు
వ్వర నడి విపుపైకగి వ యక పొద్దుచు గొంతుక్రోవుల
నటచి చిహ కొనర్చి జయగర్వత నార్చితి గాంధ్రుగాంధ్రునన్॥ 188

ఉ॥ ఒత్తగుపొదుమధ్యమున నుండియుఁ గాటున నోటిలోనికి
న్నెత్తురు జొర్తిల న్నెగటు నెక్కొనలేదు సరేకదా యొకు
వ్వెత్తున నూతనంపురుచు లెంతయొప్పీతి జనపంజేయుఁగా
మత్తిలి మాంసభాదనమార్గవరత్వమున నిఘాంసమై॥ 189

గీ॥ క్రొత్త యొకవింతగద! కనుగొనిన శశము
మొదలువృషభేంద్రములదాఁక ముట్టి చంపి
చిమ్ముత తత్కదుష్టరక్తమ్ముఁ గ్రోలు
మంటి నొకొన్ని నాళు లే నొంటి గుహల॥ 190

క॥ అమెయిఁ గేవలరక్తము
తో మల్లడిసేయక్షుధకు దొరకమి తృప్తు
లొందించి తింటిఁ గండల
తో మాంసము నస్థు లింకఁ దోలు న్నదకు॥ 191

ఆ॥ ఇటులుకొన్ని నాళు లేగ నప్పటిదాఁక
లేసిలోఁక యెదుగఁబూని వింత
దైవమాయ యెందు దైవంబునకెకాక
వలఁతియో నె యెట్టివారికై న?॥ 192

ఆ॥ చీకుఁజింతలేక చెల్లుచుండె దినాలు
బలముఁ బాకచిక్క మలముకొనఁగఁ
దనువు నవయవములు దద్దయ నుక్కులొ
నమము లగుచు గట్టి నమరుకొనియె॥ 193

ఆ॥ తోఁకలేమి వరిగఁ దొలఁగియో యెదిరియో
మలగుచుండు వ్యాఘ్రముండలంబు
పూని విభ్రమములొన నన్ను దరియంగఁ
బ్రాలుమాలినాడ వానికొఱకు॥ 194

ఆ॥ సిగవ వ్యాఘ్రములును వెరుబాటు వైరింబుఁ
దక్కి యాటకొటితనము మీఁ
దాల్చఁ బైసిఁ బ్రక్క దరియుచు న్నురియుచు
నలిసి మెలిసి వెలయఁగాఁ దొడంగె 195

చ॥ మనుజులి నున్న యప్పు న కుమారులకు న్నటవయ్యెఁగాని యా
మనుగడలోన లోప మగుచూత్రముఁ గల్గను త్రిత్రిపుత్రికా
ద్యనుపమసౌఖ్యసంపదల కాపెనుసంతతి నాకు లేకమే
ననయదునుమ్ము బాధ్యత భరీ! యిటులుండు నె హాయి మర్త్యుల॥

ఉ॥ కౌర్యమునుం జిహ్వాంసయును గ్రాలనిచోఁ గడుయోగ్యమౌ నునో
శ్వర్ణకృదంబువాహినుల శైలమనోహరనానుభూమిల
స్వర్ణసమేతవన్యమృగవిధులలో నసయుక్తంగనాం

- కర్మమనోజ్ఞత ల్గనుచుఁ గాఁతుము స్వేచ్ఛ వరణ్ణనీమలాః॥ 197
- శ్లో॥ వసువజ్ఞో నిట్టిస్వేచ్ఛ వనవాససుఖమ్ము చెలంగుచుండనొ
కొనిక వనోహరం బయిసగాఢతమం బెనిల్చికాయ గీ
మును ద్యుతియించి వేఁటలమి ముంచుకొన వ్యనిలోన సంచరిం
ప నరిగివాడ సంతతియు కజ్జలఁ దో ఎరుదేలు నెమ్మిత్తో॥ 198
- క॥ మేమే యడవుల వమ్మెయి
మేమే చనుచుండ నొకలు “మేమే” యనుచు
“నేమేబాగు” యనుచు
స్నేమెయిల దుతుల్కలంగ మెయి పెరుగింగ॥ 199
- క॥ ‘అబ్బెనుర గ్రాస!’ మనుచు
ప్రబ్బినమోదమున నాడు బిగ్గెన నాడు
నొబ్బున నులుకఁగి నే నా
గుబ్బువడక చుట్టు నొసకొను చరు లితటి॥ 200
- గీ॥ ప్రబలముగ “ఘండా” నునుంఠి కిన్గి
కహరములు ప్రల గొడిసి నొలఁజెప్ప
నొడుఁగిఱచుచు నొక్కంత యాఁగి పొదొలు
మాటుగా శబ్ద మెట్టిచోటు దరియ॥ 201
- ఉ॥ కానఁగవయ్యె స్వచ్ఛజలగిభితి మ్మినతహా మొక్కడ
ద్వాకి చాపుగా మెడల తామలకట్టుల లాగుమేకిలు
న్వానికాఁగ వేగుచు దాపాకిగురి ప్పొ చచ్చువాడుం
తానము నొడ్డుచెల్లుదిగి తన్నికటంబుచు వేగునర్తు॥ 202
- క॥ శోకమె నుదో కోగ్గో
దేకమె నుదోకొకిడు గుని న్మెయి పెరుగి
న్యోఁ గొరి విసగు లొదవఁగ
దూఁకిఁ దలంచి పూని ముగుడు తొందఱనడుమన్॥ 203
- క॥ వసుజస్మతి మాసినను
న్బొనుగుపడదు శెలిపి యిపమ పుగుపడ్వయ మా
దను మరిచి పడినవ్రాసల
న్గొని చన డగ్గటి యెసంగుకొతుకముల మెయి॥ 204
- క॥ ఆయుధము లొక్కచో నిడి
యాయు వరుగఁ బడినపులుల నదలించుచుఁ ద

తామయంబుల గాయంబుల

నాయంబుల నెన్నుకొనుచు నాగుటి నుండఁగ

205

క॥ “ఔరా! గవానాంతరముల

నేరీతినొ బ్రతికి తమకు నింతయుఁగీడు

స్తోరవిపులుల న్నాయులఁ

చేగి యిటు ల్చుంపునారె చెన్నటి మర్త్యలో॥

206

ఉ॥ శూరత లేక చూడ సాగనుండన మింతయుఁ గానరాక కాం

తారముల నికృష్టదశ దాఁగెడిపండులఁ బోలుజంతువి

స్తార మదెంత లేదు! పటుశౌర్యమఁ జక్కఁదనంబు గల్గుమ

మ్మొరసరిసు ల్గురు లినీ! పెనుతస్కరులై వధింతురే? 207

ఉ॥ చూచెదఁగాక! వీరిగడునుందన? మింక మనీసుగూఢగ

ర్వాచతుఃత్వ మేర్పడఁగ నాయుధము ల్గ్రహించి దాచి యి

ప్తే చని చంపఁబూని నొకయింతయుచే ననిరంత్రం లేక బెం

దై చెడి కూలిపోవుదురొ! నామికసర్వము చుమ్ముచుమ్ముగఁ॥ 208

క॥ అని లేచి యల్లనల్లనఁ

జని యచటి తునాకుల న్నెప్ప న్నలభి నానాఁ

గను నోటఁ బట్టి చెంపచుఁ

జని యేలహానొ మాటి సత్వరగతిన్॥

209

చ॥ నరలుచు గాండ్రుగాండ్రునొనంబులఁ బోయిపోవంగఁ గ్రమ్ముటఁ

జెలుపుచు దాముచు స్వమాజిత్యరీతి న్నరజద్వయంబుపై

నురపడి నందునీక పడి యొక్కసిమస్తము నోటకొక్కి యొ

క్కరు వఖరక్షితి వైదియఁగాఁ జెడఁద్రొక్కితఁ గ్రోధమూర్తిన్॥ 210

క॥ పడినశవంబులపై నిఁ

బడి జయనాన మేరు పెరుగ వనమఖలము ద

డ్డద నదిర గాండ్రునతుల

న్వడిఁ గొల్పి మృతాస్మదీశుబంధులఁ గనుడుఁ॥

211

గీ॥ రెచ్చి దొఱలిసరోమాగ్ని పెచ్చు పెరిగి

యట్టై మాసిసిశవములఁ బట్టిపోతు

నంతఁజ కాంగించిన యారంగింపు

లయ్యె దిగనుడుపులు తదేచు మాగురుదికి॥

212

ఉ॥ అప్పటినుండి యిప్పటికి నన్యశఘాంసల మాని సుఖ్యునై

యొప్పుగునుర్వహాంసమునె యోగిరము న్నొనరించుకొంచు నే
ముప్పు నెటుంగ కుంటి దినము లక్కుడుహాయిగ నిట్లుపోవుచో
దప్పలతోడ వేటకు గడంగెను గానల మర్త్యతిండముల్ 213

క॥ ఏదెసఁ జూచినఁ గొరవులె
జోయలె తప్పెల్లె దవుడుజోరుహయముతే
మూదలికించుశునకములె

లో॥ దొడకుగజంబులే చతుర్దిక్కులన్ ॥ 214

గీ॥ ఒక్కపొదగాని గుహగాని యునికికలుగు
గాని ధైయంబుగాక సంఘప్రచండ
మారకోగ్రతఁ జలపట్టి మనుజులెల్ల
ముట్టడిగ సర్వకావసంబులను బడిరి॥

215

మ॥ సకలోపద్రవకాలమయ్యె మృతియాసన్నంబ తప్పించుకొం
టకు మార్గం బొకటైనఁ దోచదు యుగాంతం బయ్యెనోయంచు మి
న్న కటుండ నుప్పురియించె నాయువెసఁగన్గఱబోలు మార్గంబొకం
డు కటా! మున్నెడువాడు గడ్డివయిన ధూకోడె యూసానలక॥ 216

ఉ॥ వేటకు రావొ పుట్ట్య! లిటు వేలకొలదిగ నొక్కమాతె పె
నోటకుగ సర్వదిక్కుల మూఁగరుగ క! మనుష్యుల న్నిరా
ఘటముగా వధించుటలు కాంచి నను నొలియింపఁబూని యీ
గాటపుమేటియత్నమును గైకొనియుందురు శిశ్చయంబుగక॥ 217

క॥ నేనేమాన్పులినంచు గుర్రెటులనేని న్నోచకుంట న్నెహ
జ్జనుల్కావున నన్ని వ్యాఘ్రములఁ బెల్లువ్వంపగా నీగతి
స్థానంబోలు మఱింట నిట్టివశయంబు ల్నిత్యకార్యంబులే
నానిర్ధారణ నిక్కమే ప్రృతికియుండ న్నార్గ మొం దేప్పుడుక॥ 218

మ॥ పులి చెట్టక్కఁగతేమి తెల్ల మగుట న్నామీరుహగ్రంబుల
స్థలున నోవెను మార్గణం బెటులనైన న్నాఖకాభాగ్రను
ఫలము న్పొందిరినేసి గండ మొకట న్నాటంగ నొనంచు కా
ఖలలో నొక్కడ నేటవాల్లల దెసంగ న్నాఁకి యగ్రంబునక॥ 219

క॥ కొమ్మలు రెమ్మలు నిమ్మగఁ
గ్రమ్మకొనుచునుండ నడుమఁ గడుమెలఁకువతో
నమ్మకొని విధిని నిల్పితి
బమ్మయూ కాటించె నాఁటివశముములెల్లక॥

220

చ॥ బెడిదపుసింహనాదము చెవి నృద మండెడి కాగదాలదం
వడివెలుఁ గత్తులన్జొర నదాటుగ నారస మొందు మేన గా
డడు నెడ గ్రింద నేర్పులు వడి నృతుఁగెత్తంగ రేఁగుభీతియొ
త్తిడి రుష పెన్లడి నృదనితేకువ యేక్రియ నాకు సోకెనో॥ 221

శా॥ వంశోన్మూలక మామహాప్రళయ మప్పట్ల నునాయాసత
స్థంశంబైచన జంక్షతీతీ మనుజప్రభంసనోత్కంఠ వే
యంశల్లా పెరుగంగ విచ్చలవిడి న్వాప్తించువాహ్వోభి ను
గ్రాంశోష్ణంబులు మత్కుణాళికలు మర్త్యప్రాణికి న్మార్చిన్న్ ॥ 222

చ॥ అదివి నహర్నిశ ల్పురములం దొకరాత్రులయందెకాక పీ
ల్చుదునపుడెల్ల మర్త్యఫలప్రబలాశల బొంచిపొంచి లో
నుడికెడి మత్సరత్వరల యుగ్రతఁ దిండికిమాత్రకాక సూ
దుదువంగ బిడ్డ వృద్ధనక యూఱక యెల్లరఁ జంపునోరణి॥ 223

క॥ నిన్నటిసాయాహ్నము కనుఁ

గొన్నమనుజు గొంతుఁ గొరికి గుప్పెడినల్ల

న్గున్నరకఁ బీల్చునపు ఁ

నెన్న డెఱుంగఁజెట్టియేవ మెట్లో కలిగె॥ 224

ఉ॥ రోషము శోషితై నృననుక్రూరత యోరసిల్కె త్తాన నా
వేషమె దోషమాచుఁ గనిపించెఁ బ్రమూర్చ వరించె నన్నుఁ బీ
యాపమనీష యోషధిగ యూపునఁ గ్రమ్మిగొనె ప్రభృతృప్తసం
తోషము లాఁగ నెట్లా వకిలో బడితి ద్విజయుగ్మనన్నిధి॥ 225

క॥ తరువాతిచరిత్రము మీ

రెఱింగినదే యీమహాత్ము లెంతిదమునో క్ర

మ్మృతి నన్ను మనుజు నొనరించి

వరమవద్రాప్తి కొక్కపథము స్టాపె॥ 226

కి॥ దొరలార! వ్రాజులగుభూ

సురులారో జనములాం! చూడఁడు మోహం

బురహ వ్రాజుడఁడ నయ్యు

న్బొరవడి యావదల నడుఁ బొరలితిఁ జెకిలి॥ 227

శా॥ ఏసంసారము కూలెనో! విధవయె యేస్త్రీ ప్రలాపించెనో!
యేసంస్కారినతి న్దొరంగి చెడెనో! యేశబ్దండు ల్గును
గాసిం బొసి వటించిరో! యితరు లేకష్టాలంష్టాలపా

లై సంతాపము లొందిరో! కలదె ప్రాయశ్చిత్త మీయంతకు॥ 228

క॥ ఈయనఘుల దయచే బులి

కాయమున నె చావు తప్పి కనఁగలిగితిఁ బూ

ర్వాయత్త మెనతనువును

ప్రాయశ్చిత్తవిధులందుఁ బ్రవర్తింపఁ॥

229

క॥ చేసిపాపము తేని స

భాసము ఖంబున వచింపఁబడ నిష్క్రమి యం

దే సమకూరు ననెడి బుధ

భాసనమున వినిచినాడె సర్వము నిచటఁ॥

230

మ॥ అనుచు జ్ఞేతుఁడట ధూవుదెనఁ జూపె నిల్చి మూర్ధంబు వం

చినవాని న్ననుచు న్నిజాముఁడు వచించె నూర్బరగ్రామణి!

ఘననిర్వేదము బుద్ధిపూర్వకకృతాఘ్నం బటంచుండ మా

యునెకా కుండునె పారవశ్యకృతపాపాఘం బడెంతేనియుఁ॥

231

క॥ పులివగునీచే దమబం

ధులఁ గోల్పోయినజనంబు తోరపుఁగని ని

న్నిలఁ బ్రతుకనీయరు నిజం

బలుకకు దాక్షిణ్య ముండునా సాజముగఁ॥

232

క॥ కావున నీవు నిర్భయముగాఁగను జీవితకాలశేష మే

వే వరణీయనద్విధుల వెళ్ళఁగఁబుచ్చుతలంపెయున్న మా

తో వెడల న్దయారగుము గొండఱ లెన్నియు సోకకుండుమే

ల్తావున నిల్పుదు న్దలుగుతట్టఁగనీవిధాన మేర్పడన్॥

233

చ॥ అనినఁ గృతజ్ఞతారసభరాక్షుల సశ్రులుజాఱ నేమిమా

ఱన ననశత్రుమంతుఁబడి యాద్విజాఁ డుండ నిజాము సభ్యుల

న్దని పరమార్థబుద్ధి కఙ్కఁగల్గినవారలకే నశత్రుమా

వని నొనరించి యెట్టిప్రతివాంఛయు నొందనివీరి జూడుడి॥

234

క॥ మనుజుండు పులిగ నావులి

మనుజుండుగ మాటునేర్పు మాకథలందు

నిష్కలఁబడు నెప్పటిమాటయొ

కనఁగలిగితి మిప్పు డట్టి ఘనదుర్ఘటముల్॥

235

క॥ ఇంతటివనుల జేసి యొ

కింతయుఁ బ్రతిఁ గోరకుండు టిది యిట్లుండ

దాశీవయ్య యనడిదక్షుఁ డొకఁడు
వారివగర పోల్ల వాసిఁ జేకూర్చుట
“న్యాసిరెడ్డి”లిరుదు ప్రాప్తమయ్యె॥

244

ఆ॥ అతినికొడుకు మల్లికార్జునుండను రెడ్డి
నందిగాను శక్తివాధుకరుణ
వాసిరెడ్డివారి వంశకర్తగ మేలి
వృద్ధి నొంది ప్రబల వివిధగతుల॥

245

సీ॥ ఆవంగడమున రామన్న రాఘవరెడ్డి
చంద్రమాళియు నన్నసహజలొకట
ప్రతిభాధ్యులై ఛిల్లిపాదుమా యశారంగ
జీ బృతవర్తివిశేషకృపను
నందిగాం పరగణా నంది క్రీస్తుశకంబు
పదహారు నెప్పదార్యత్సరమున
గోలకొండనవాలుచే లమ్మతున మూడు
భాగాలఁ బట్టాలఁ బడసియుండి
రండు రాఘవపురము రామన్న కయ్యె
రాఘవయ్యకు మాగల్లు ప్రాప్తమయ్యె
లమ్మతునవా బసవ్వావిలక్షణుండు
శ్రీకుతుబ్దాహ వంశవిశిష్టతముండు॥

246

క॥ న్యమతవ్యాప్తికేగా న
న్యమతధ్వంసంబు దీక్ష నతికఠినతతో
నమరెడి మహమ్మదీయులఁ
తమి విప్రల కగ్రహారదానం బిడుటల్॥

247

క॥ అని యమమానింపవలన
దనువు దొరికినప్పుడెల్ల నక్కరు ఛిల్లీ
ఘనసార్యభాముఁ డే మన
జనములతోఁ గూర్చి నేదీసలువఁగు నెమ్మిన్॥

248

క॥ తొలఁగింపఁడ “జిజియా”యను
తలవన్నను లొక్క మెన్ని తలపెట్టఁడ బం
ధులగా నొనఁగించుకొనుట
నిలువఁడ గౌరవపదాల నీటి మనవారిన్॥

249

- చ॥ రాచరికంబునీతిఁ గనురాజులు సర్వసమానదృష్టి సం
 కోచము వీడి చేరొనరొకో! యిభరాంపదవాచ్చుఁ డౌనవా
 బే చతురత్వ మేర్పడ గ్రహింపడొకో కృతి నాంధ్రకావ్యము?
 న్నూచిన నిట్టి వెన్న పొడఁజూపునుజున్నూ! మహాన్నదీయులక॥
- మ॥ మఠము స్మచ్చర మేయొక్కొక్కరికొ సంప్రాప్తింతు నద్భానఁగ్రూ
 రత చిత్తంబుల నిండు గుర్భరకఠోరస్వార్థకృత్యంబు లు
 ధధి రేఁగు న్తుది తాఙ్మమే జిన్రుప తానౌరంగజీబ్బకృత
 ర్తితల న్నెట్టరె యీదృశం బగుమహారిప్తవ్రదాధత్యముక॥ 251
- ఉ॥ ఆతనికాలమందె తుదిఁజుంకమునందు స్వతంత్రు లైనభూ
 నేతలలోన మిక్కిలిగ నేర్పరి యైయున్నవనామవి
 ఖ్యాతుఁడు త్రొత్తగాఁ దవకుఁ గల్గినస్వేచ్ఛ స్థిరంబుగాఁగ నై
 జాతతసర్వసామ్యత దమూర్త్యత నాచరణంబునం దిడక॥ 252
- గీ॥ అట్టుల నిజము రామచంద్రన్న లొనఁగు
 కుచ్చులలు ముప్పదిటి కారుఁగూర్చి రాఘ
 నన్న మునిమ్మనఁడైన జగ్గన్నగారు
 పృథ్వి స్థిరవర్చి రగ్రహారీయభూమి॥ 253
- ఆ॥ మొట్టమొదటి దాసమునకుఁ బదారేండ్ల
 కివల మఱల నన దదేటి కనుచుఁ
 దోచవచ్చుఁ గలదు దొడ్డకారణ మొందు
 తెలియు దాసవ్రతములను జనువ॥ 254
- సీ॥ రామచంద్రా(లింగా)రెడ్డి నామమే న్నెండవ
 వ్రతంబులో నగుపడక వారి
 పిన్నముత్తాతగా నెన్నంగఁబడు రాఘ
 నన్నయుఁ దత్పుత్తుఁ డైనవద్ద
 నాభరెడ్డియు వారి నందనుండున నా
 గన్న తత్పుత్తుఁడు జగ్గన్నగారు
 నుదహరింపఁగఁబడి యుంటచే రాఘవ
 పురజమీ నేపేతువుననొ విడిగ
 నిలక మాగంటిలోపల స్థలసియుంట
 కానఁబడియెడు రాసులింగన్నగారు
 నుతులులేమి జగ్గన్నఁ జెంచుకొని రండు

- రగుటఁ దొలిదాన మిటు ధ్రువం బందఁపఱసె॥ 255
- గీ॥ వేదగుణగిరిశశిసంఖ్య (1784) వెలయుపూణ
శకమున జ్జిత్రభానువత్సరము నాశ్వ
యుజము పూర్ణిమనాడు ధ్రువోద్ధృత బడసి
రామచంద్రపురాగ్రహరంబు వెలసె॥ 256
- క॥ ముందుగ గుంటురె వెలసెనో?
ముందే యియ్యగ్రహరమో? తెలియంగా
గుం దిడవు చరిత్రఁ మన
కెందులకొకొ పట్టియూహ లిదమిద్దమనఁ॥ 257
- క॥ రాజులకు న్రాజులకు
గ్రాజు బ్రహ్మేంద్రభంజనార్భటి రేఁగం
గాఁ జెదిరి యొక్కవివ్రస
మాజం బివ్వనిని నిలిచి మలయస్వలయు॥ 258
- క॥ అది యెట్లు లుద్భవిల్లినఁ
బదివందలవత్సరములపైగఁ జరితల
న్విదిత మృగుగుంటురుతో
నిదియు న్విసంబదుచునుండు నెదుగుబొదుగుల॥ 259
- మ॥ ఒకరాజ్యచ్యుతి వేటురాజ్య ముదయం బొందించునపైల్ల నూ
త్నకకుప్పలకుఁ గ్రొత్తయీవులుఁ బురాద తస్థిరీకారము
బ్రహ్మ లయ్యెడుతేవఁ జిన్నదగు నీనాటెంబు మున్నెన్నియె
న్నీకరాల స్ఫటిమాతెనో యెఱుంగ మా నిగ్గచరిత్రంబుల॥ 260
- : అగ్రహార వర్ణనము :—
- చ॥ వలసల నారిజీటియుఁ బ్రవాస మొనర్పంగ దక్షులొట నిం
దుల ప్రజలో సమాయికజనం డొకఁడేనియు లేఁడు రాజకా
ర్యలలితుల నైపుల్పని నిరక్షరకుక్షియు లేఁడుసంఘము
స్థలమె బలంబటం చనినినాఁడును లేఁ డవు డెట్లుచూచినఁ॥ 261
- క॥ ఒడుదుడుకు లెన్నియున్న
నడవకునై మితమువిధులు కడగా నందొ
క్కఁడుఁగూడ వేషభాషలు
బడఁ డనఁమ తెక మోహవర్షాకులుఁడై॥ 262

గీ॥ రచ్చ కేగెడునప్పుడే రాజనియమి
తం బయినవేషమును భాష తత్ప్రదేశ
మందయున నాత్మయోగ్యత న్నందురాని
పోబడిన భూమినురు లపు పూనుకొనిరి॥

263

సీ॥ గోష్పాదమునకు నెక్కుడుగానిశిఖ నిందు
వెన్నెలల విభూతి పెండెకట్లు
కోడెత్రాచునకు నెక్కుడుతెల్పు జందెంబు
కావిభోవతి పింజకట్టు మట్టు
రంగు మాఱని మేల్వొనం గెనసేయవ
లంకెప్రాణంబు కొల్లాయిగుడ్డి
గతనాలపొడుపునో రాణించుకుండలా
లటుతి నటించు క్రాంతిమాల
నడుమున నొంగిచూచెడి పొడుగుకాయ
నోట దిస్వరః గమవాక్పటవంబు
బ్రహ్మవర్చస్వపరమప్రభావసక్తి
వెడలుదురు రచ్చ కేగ నవ్వెపు లందు॥

264

సీ॥ సరి నుషకికాలాన శయనంబు విడి కాల్య
కృత్యంబులెల్ల నెగించి పిదపఁ
దొలిగాడ్చుసోకు లందుకొను తేటివనీట
సంకల్ప మొనరించి న్నానమాడి
ప్రాహ్లాసంధ్యావందనాభియుక్తి దివాక
రార్థ్యంబుల సృక్తి నప్పగించి
నిష్ఠాగరిష్ఠత నిలిచి జప మొనర్చి
యాసక్తి హోమంబు నాచరించి
దేవతార్చనమును శ్రద్ధతేజః దీర్చి
యతిథియభ్యాగతులఁ దేర్చి యాదరించి
వైశ్వదేవంబుఁ గావించి బ్రహ్మయజ్ఞ
తిత్పరుం డగు నచటి నిత్యవ్రతుండు॥

265

సీ॥ పదమఁ గ్రమం బొక్కవైపు మ్రోగుచునుండ
జట ఘన యొకపెడక “ఝయ” మనును
గావ్యపాఠం బొక్కకడఁ జెలంగుచునుండ

నాటకాధ్యయనము అడచు నొకట
 వ్యాకరణంబున న్వాడ మొక్కెడ సాగ
 మీమాంస యొక్కచో మెలగు మిగుల
 దర్శ మొక్కట నుద్ఘాతితం బగుచుండ
 వేదాంత మొక్కెడ స్వల్లివిరియు
 నొకట హరికథ చెలరేగ నొక్కయెడఁ బు
 రాణ మత్యంతరసయుక్తి గ్రాలు నహహ!
 అట సరస్వతి వివిధనాట్యప్రవృత్తి
 వేలయు మైముఱపున హాయి నొలఁచునట్లు॥

266

క॥ మేనాల నెక్కువారును

పూనిక భూతముల నెక్కిపోయెడివా రో
 గాననె చనియెడువారుం

గా నానాప్రజ్ఞల (సృగల్బలు విపుల్॥

267

క॥ రాజాస్థానం బెఱుంగని

వాజన్నలు మందునకును వఱల రచట నే
 యోజ విచారించిన నీ

రాజితబహుళాస్త్రగుణధురంధరులగుట॥

268

నీ॥ ఉండిన స్నేహ లేకున్న నే న్బహువులు

గట్టు దాటవు నెందుఁ గట్టబడవు

నిండిన న్గడు పింత నిండకున్న ను శుని

వెలిచోటు వదలి లోపలికి రాదు

దొరికిన స్నేహ కేడ దొఱుక కుండినఁ గాకి

మదురుల న్విడి గుమ్మములఁ జొరదు;

అబ్బిన న్నూక ను చ్చుట్టకున్న ను జీమ

పుట్టల నివిడి గృహంబునఁ దిగుడు

తఱిఁ దలఁగనీక తల్లెదుల్పవముగాఁగ

బహువిధాహారములు సమర్పణము జేయు

సర్వసమవర్తు లగువిప్రసమితితోడఁ

బ్రాహ్మి గాంచు తడగ్రహరంబునంచు॥

269

నీ॥ మానూరివారి సంస్థానాన వివిధస

న్యానానఁ గొందఱు మహిమఁ గొనఁగ

మలాజువారి సమృద్ధ మాడేవిడి

స్మర్యాదఁ గొందఱు మంత్రుఁ గొనఁగ
వాసిరెడ్డి ప్రభుత్వవైకుంఠసుఖపార

వశ్యానఁ గొంద టుద్భుతతఁ గొనఁగ
మొనసి మూడాస్థానముల సమాదృతి నొంది

కొందఱు భాగ్యంబు గుత్త గొనఁగ
నచటివారల కిడి యున్న దద్ది కల్ల

దనడియేలోటుబాటు నెం దొసరకుండ
నిట్టినిండున నీసుగో సేమి లేని

గట్టియన్యోన్యభావంబు గ్రాలి ప్రబల||
సీ॥ గుజరాతు నైజాంకనుబ్బాగముల వీడి

270

నగ నొగ వ్రట్లు భోగిగిరివారు,
హైదరాబాద్ముహిపాషని స్వశయించి

సాగి వచ్చిన కొలచలమవారు,
దాక్షిణాత్యుల మహాద్ధతి కోడి సుఖసీమ

వ్రాలఁజేరిన రావిప్రోలువారు,
పటుమరాటీపదార్భటి నొత్తిడిం జెంది

లాఁతి చోట్లరయు వెల్లంకివారు,
వారువీ రసనేల నావలైయందు

వసతి నివసించు గుండువా ర్వారణాసి
వారు మొదలగు తెలుగాణి వారలెల్లఁ

గోరిమహదాశ్రయము నందుఁ జేరినట్లె||

271

గీ॥ అలమహారాష్ట్ర) లభిపతు లైచెలంగ
శారవోద్యోగముల నున్న వారు మధ్య

లందు స్థిరులైరి పిమ్మ టఁగొంద ఆద్ద-
నూరి బ్లాడిద మొదలైనవార లెలమి||

272

క॥ శ్రీరామానుజ గురుమత

చారకరాజాను భూతినామర్థమునఁ
జేరిరి కొందఱు వైష్ణవు

లారమ్యం బైనవల్లియ న్నతుకమునఁ||

273

గీ॥ ధీరులేకాక మిగులనుదారు లైన

వరజమీందార్లకడ మంత్రిపట్టమూను
వారిపాంగాన నియోగి వరులు లక్క-
రా మొదలగు వారందు మోజు గొనిరి॥

274

ఉ॥ రెండవయున్నిపట్టుగ వరించి విలాసగృహాళి గోటల
వ్దడిగ గుంటురందు బహుధా విరచించు జమీనుదార్ల పే-
రండఁ జెలంగు నంఘ్రిభవు లందొకకొండఱు స్వాస్థ్యమొంది రా
దండలఁ బల్లె పెద్దవయి తామరతంపరగాఁ బ్రవర్తిలక॥

275

క॥ ఈవల్లెయు గుంటురు నిలు
తేపొందుచునుండ జనులకెల్ల జలము లె
ట్లాపూర్తిఁ గూర్చునగునని
భూపులుఁ బ్రజ నంప్రరించి పూనగివేళ్ళక॥

276

గీ॥ హూణగిరినిగమాజ్ఞేంద్రాయ క్తవత్స (11+7)
రమున భీమన పేరోలగమున సంధి
విగ్రహాద్యధికారియై పేరుగనిన
శ్రీమనామాత్యుఁ డేగుదెంచుట ఘటిల్లె॥

277

ఉ॥ ఉన్నవరిసితు ల్విని కృపాదధి స్థావికమైనయుద్యమం
బు న్నిగిడించి నాయవడి భూపతి నుత్సుకఁజేసి కూరిచెక-
ము న్నట నున్నదొడ్డులను భూరితటాకములై సమస్తసా-
భ్యోన్నతి నిచ్చుసారజలయు క్తము లావసున ప్రసేదితక॥

278

గీ॥ నల్లతె ర్వగ్రహారంబునకు యమాశ
ననుఁగు గుంటురుపశ్చిమా నెఱుచెఱవు
వీనిమధ్యమున న్నెనువృద్ధి వెలసె
వీధు లంగళ్ళు నల్లిళ్ళు పేట లెన్నె॥

279

క॥ ఊరిట్టు లెదుగుచుండ ధ
రారములు భోగపరవరంపరులై త్య
క్తారంభు లగుట నంగల
వీరుల కైవళములయ్యె వీం డ్లి నేలక॥

280

—, బ్రాహ్మణ వృత్తి పరివర్తనము —

ఉ॥ లోక్యమహాకలావకలన న్దడునేర్పరు లైనయంగలు
జ్ఞాకృము కల్గఁ జేనుకొని శూరతఁ జెంచెడి శస్త్రధారణ
ధిక్యత సంయమించి వెలితి న్నడఁబోవని కాంతిసౌఖ్యము

లృక్ష్మము లౌనటు ల్కడుఁబ్రకస్తముగా నలు నేలుచుండుట॥ 281

మ॥ కృషి వాణిజ్యముఁ కారకాల లనురక్తి న్రేవ సంపాదనక
దృష్ట ప్రోత్సాహ మొనర్ప యాగికపురంధి నృబింది గ్రామస్థిత
ల్విషముల్లా ద్యజియించి వట్టణము లన్వేషించుచు న్నేను ది
క్క-షణశ్రీజనకావ్రవాహయితముల్లా నాదినా లొప్పఁగఁ॥ 282

గీ॥ అగ్రహారాలుగూడ బ్రహ్మణులెగాక
వివిధజాతిమనుష్యుల న్యెలయఁ దొడఁగఁ
గ్రమముగాఁ బూర్వవృత్తి నిష్క్రమము నొంద
విప్రులు స్పృహనున్న తినివిష్టు లైరి॥ 283

సీ॥ మేనాలు రథ్యల స్నేహింతు దిగనాడి
మంచ మేలఁ బవ్వళించె నెక్కి,
పాండితివాదము బ్బలునభ ల్పొత్తి నోడి
యన్యోన్య భేదవైష్యతకుఁ దక్కి,
శౌచసదాచారపరసవిధానము
ల్కడుఁ గుశంకల తిగుగుడులఁ జిక్కి.

న్నానాగ్నిహోత్రతపానూనిత్యక
ర్థము లొత్తిగిల్లి జీర్ణతను సుక్కి,
ననుదినాగమఘోష చిట్టడఁగె మదర
పోషణమనకుఁగఁ నింగ్లి ఘవెలయ,
నేటుగ న్నవచ్చ మగుబ్రాహ్మణికమె యప్పు
డగ్రహరంబులనె యసఁగన్య మొందె॥ 284

చ॥ వరుస నిషేధకాకములె ప్రాశనకు స్ఫురిపాటులయ్యె బే
ర్చెఱచు నిషేధవృత్తులె షటిష్టటి నయ్యె విధాయకంబు, లే
మతియు స్మరింపరాని కనుమాలపువాక్కులలో నె నెక్కినె
స్మరువుఁ బ్రతిష్ట లాదినపుగ్రాహ్యులందయున స్థిమంబున॥ 285

గీ॥ లవణమలతో న్నదేశభూధపులు నైదొ
లంగిరి భరించువారలు చెలంగకైరి
పంచకళ్యాణియు న్నార్థభంబు నొక్క
గాట మెలంగంగవలసె నక్కా-లమందు॥ 286

క॥ పాలకు లన్యమతస్థులు
పాలితులే స్పృహనుకాలవా రగుట న్న

త్పాలకపాలితులకు రాఁ

జాలునె సమరసవిధంబు సరి యొకమాత్రం॥

287

ఆ॥ మతవిరుద్ధకృతుల మప్పజూచుటచేత

సేన తిరుగుఁబాటు సేయఁ దెలిసి

పాలనంబుఁ గొనుచు భవ్యవిక్టోరియా

మాత యాజ్ఞ జేసె మతసహనము॥

288

క॥ ఆశాసనంబు చాటున

దేశంబున గలమహమ్మదీయులు నార్యు

ల్నాశంకరవిషమదురా

వేశంబుల మాని మనఁగ వీ ల్పొనఁగుటయు॥

289

క॥ నానాటికి సంఘదురభి

మానంబు లణంగ నెపరిమతములలో వా

రూపదొడంగిరి స్వేచ్ఛా

మానితసంస్కరణములను మంచి వటంచుక॥

290

క॥ మతవిద్రోహులపై నే

మతాధిపుఁడుగాని యాంక్ష మానవలసెఁ ద

త్కృతి మాననప్రకరమను

మతిఁ దీర్పులు న్యాయసథల మాన్యము లగుటక॥

291

క॥ దేశీయు లైనపులు లా

దేశంబుల గౌరవించి తేర్చుట పోవం

గా శబలితమతమతరా

దాశయములు నలిగి తొలఁగె నలుతరువాతక॥

292

ఆ॥ తగినరక్ష లేమి త్వరలోనె మతసాంప్ర

దాయములు కలంగి మాయమయ్యె

డెప్పర మగుమిడిమిడిజ్ఞాన మెగయంగఁ

గ్రమతఁ గుమతవరతఁ గనిరి జనులు॥

293

క॥ ప్రాతస్సాయాహ్నంబుల

నాతతథ క్రిప్రపత్తి నాలయదేవ

ప్రాతములఁ గొల్పువద్దతి

ప్రాతగిలి నశింపఁ దొడఁగె పటువేగముగక॥

294

కా॥ విప్రస్యాములఁగూడఁ జూడఁ గ్రమత నిర్విధ్యుక్తకాలార్చనలే

క్రిప్రంబు ల్గలితంబు లౌచుఁజనసాగె నిన్విగ్రహాదు ల్కళా
తిప్రౌఢి న్భువనేశ్వరాంతరముల న్దీపించుట ల్గాని యే
దోప్రకృష్టడి పట్టిభుబ్ధులయి సందుంగొందుల న్వర్తితా॥ 295

శా॥ మైలక్ గుప్తసమర్చ ముప్పులను ముంప న్మున్ను దక్షంబు లౌ
సాలగ్రామము లైనఁ ద్రాసులను దూఁచ న్దూకపున్రాఘ్యగా
గాలి న్నేచెడికాగితా ల్నిలుపురాల్లాఁ దేలియు న్జాల వే
మూలం దెట్టియవాయుమం గొలుప నిర్ముక్తవభావంబులక్ ॥ 296

మ॥ యగధర్మానుగుణంబు స్వాశ్రమవిధు ల్మోగ్యస్థితి న్సల్పవా
రగడు ల్పించుచు నేకొలందిగనౌ యందం దుండఁగా సర్వవ
ర్ణగతు ల్నిక్కిలిగా దురాచరణ దుష్ప్రారంభులయ్యు న్నడు
న్సగము ల్కొంచునటు లెచులంకెదరు గచ్చులేగ గుంటూరునా॥

♦ - గంధక ర్పణ సంశాదికములు ♦ -

సీ॥ ఆపురి న్రామచంద్రపురాగ్రహార
గతశివాలయవిధిలోఁ గావురంబు
గాఁ బురాతనవిప్రసంఘంబు లనఁగ
నిలుచుఁ బలువంశములు కీర్తనీయగతుల॥ 298

క॥ ఇంగువగట్టిన గుడ్డ ల
నఱగాఁ బ్రాగ్గౌరవంబున న్నూత్నకళా
భంగిమ ప్రత్యేకతఁ గూ
ర్పం గాలము గడపుకొండు బహుశేముషులక్ ॥ 299

ఉ॥ వారలలోన భోనగిరివంశ మనాదిగ తాత్పర్యవైదికా
ధారసుధీనిదానమన దక్షతతో నుతికెక్కి మేల్జమిం
దారులు గౌరవించి గణన న్నడిమాన్యము లీయఁ గాలికా
చారముల న్వసించు నట సంఘసమాదృతికి న్నమర్హతా॥ 300

సీ॥ రాయపాధ్వరికిఁ బుత్రద్వితయం బందుఁ
బ్రధముండు పట్టాభిరామసోమ
యాజి ప్రజ్ఞావంతుడై యమగావతీ
శ్వరుకొల్పిన స్థరంధరతఁ గాంచె
ననుజుండు పరిజేషియజ్ఞ గృహక్షేత్ర
యాజమాన్యమున మాన్యతను నిలువ,
వేదవేదాంగసంవిస్మయ లిరువురు

నిరీక్షంపదల యశస్సురణ మనుచుఁ
బుత్త్రపాత్ములఁ గాంచి రిద్దురును వరుసఁ
బ్రేమఁ బెడతాతపేరునే పెద్దమనుచు
లిద్దురకుఁ బెద్ద లిడ వీర లెసకమెరుగ

శాస్త్రియును సోమయాజిగా సేరుఁ గనిరి॥ 801

ప॥ పట్టాభిరామ సోమయాజికి శివరాముడు, మంగయ్య యనుతులైరి
సంతుంగంచని శివరామునకు మంగన్న మూపురు సుతులలో
ముదటివాడగు పట్టాభిరామశాస్త్రిని దత్తిచ్చుట గలిగె॥ 802

క॥ పరిడేశిపాత్ముడు న్ను
ల్వురుసుతుల న్లాంచి చివరి పుత్తు విజయరా
ము రహిని బెరళాత మనుచు

ని రాజ్యమునకు దత్తుగా గణించి యెసంగె॥ 803

ఉ॥ తారణ మాఘపూర్ణిమ సితగ్రహవారము ప్రాదుపాద్యునో
ధారుణి నొందె సీతఁ డవతారముఁ, బుష్కర దృతీయపాదము
స్మీరజవైరి దాటుతటి, నిద్రపుఁజక్కఁదనంబు పొల్పునా
కారము మేనికెంపురుచి కన్గొనువారిఁ దమి నైమల్పంగ॥ 804

చ॥ మకరము లగ్న. మబ్బహితమంగళయుక్తము, సప్తమంబు శీ
తకరసమేత, మప్తమము దైవగురుస్థితకంబు సూర్యపు
త్తరీకయుత మై దిరా ర్పితబుధప్రబలంబును, మూడు కేతుకొ
రకీతముగాఁ దగె నివిజయరాముని జన్మము శోభనాధ్యమై॥ 805

మ॥ శనిద్రేక్కాణముఁ జంద్రహారీను ఎవారో న్నాదశాంత స్థరాం
శుని గన్యాబుధు నిండ్లు మీనగురుగీమ న్మేలిత్రీశాంత నొం
దినలగ్నంబునఁ గోణకేంద్రపును పండ్రెండింటఁ జేర న్బడేం
డ్లినసంజాతు దశావశేష మమర వైవాకత న్నుట్టివ॥ 806

మ॥ కుజుఁ డుచ్చ స్థలఁ డర్కనూనుఁడు నెసంగు స్థించమంబంబుఁ బై
ని జయోద్భాసి గురుండు క్షేత్రపదము న్దీక్షించు నెన్నంగ న
క్కజ మె ట్లాన్దిని బెంపు కల్లునొకొ మార్గం బెద్దియో? దత్తుకాఁ
గఁ జన న్యోగమునున్న దం చనుకొనంగా వార్తకొన్నాళ్లక॥ 807

గీ॥ తెలిసి పట్టాభిరామశాస్త్రి యరుడెంచి
“యశార! పట్టాభిరామసోమన్న! అన్న!
పెద్దతాతయ్యకుదుటి యాపద్దశే న్న

చింపనేటికి కడుఁబరిచితముకాదె॥

308

కా॥ ఆసానంబులఁ బండిగోత్రములయం దయ్యుత్తనశ్లోకది
వ్యక్తనాప్తిని బెక్కుఁగ్రాసుచు మాన్యంబు ల్పమాజ్ఞించి మే
లాళ్ల నిష్ఠుల బంధుల స్మృతుల సత్వంతంబుఁ బోషించి ।
ర్థస్వర్థంబున బెద్దతాత కొనఁగాదే । ర్థకాయత్వము॥ 309

ఉ॥ మంగయశాస్త్రి యాయనకుమారుఁడు నాపితరుండు నాహిత
స్సింగమ యైన సంగలులు చేసినమేరల కెల్లరాజ్యము
ల్భంగములై చన స్మృతులప్రాపు సశింప గడింపు వోయిన
స్వంగని కిత్తసత్రమున బద్ధుఁడు గాఁడె మహాఋణంబులక॥ 310

క॥ తన ముగురాత్మజులము-నే

నను నానోదరులు- నెదిగి నూల్కొని యేకొం

తనో తెచ్చుమండఁగదె యిం

టిని యాకలిపునీ చొటి నితంసక యుండె॥ 311

మ॥ తల దాకట్టిడిసట్టు లొఋణముల నైర్వంబుతో మాన్యము

ల్కల్లము లేవలెగఁమ్మి తీర్చి ఋణము క్తత్వంబుఁ బ్రాపించి యె
ట్టులొ కాలంబును దాటు మా కిప్పుడు గడ్డుంజుకు లొక్కుమ్మడి
వలఁగింప న్నిమకట్ట నెట్టుకొని, యన్నా! ప్రాప్త మేనాటిదో?॥ 312

నీ॥ పరదేశి-పెదతమ్ము-దురుశాసనభ్యాసి-

చనె గవన్న ర్థస్వంబు జాల దావ!

వెజ్జ నిజ్యంబు నాత్మవేది సీతారాముఁ

డరిగె నాచివతమ్ముఁ డడలుఁ గొలిపి!

తరియింతు నాపెదతమ్ము కట్టల నెంచు

నెంచ నిర్వ్య ర్థస్థగించి యేగి!

రియ్యె! యేమనిచెచ్చ సపత్యులము నేను

నాయాలు, గడచు దినంబు తెట్టు?

లెవరి, జూపెట్టుకొని గడియింతు మనుదు?

నెటులు విధవల ముఱదండ నెపుఁగఁగంతు?

నాన్న తరువాత నీవె నా నాన్న వన్న!

తలఁపుమీ! నాదువంశంబు నిలువ నన్న॥ 313

చ॥ ముఱదలు బిడ్డఁజూచి నను మాటికిమాటికి బ్రోత్సహించెడి

న్దోర! జగముద్దుబాలుఁడు పదుండు పదుం డడుగుం! డటంచు నా
తురపదనేటికం చెటులొ త్రోసితి నేడులుమాడు, నాభుజాం
తరముననే మెలంగు బుడుతం, డయిన స్వనదృప్తినుంతుయున్" 814

క॥ అన, ననునయించి యనె మ

జ్జనకపితరుఁ డెఱుంగవటర? జరిగినదెల్లన్!

మన కొక భేదముఁ గలదే?

యనుమానంబేల? నీకె యగు వాఁ డెలమిన్॥

815

ఉ॥ ఏదురదృష్టమో! వరుస నిట్లు గనొక్కరివెంట నొక్కరుం
గాఁ డెగినాకు సోదులుఁ గందులు! బిడ్డ నొసంగుపూనికి
నా దొక తెంఱు, రోజులుచనంజన దుర్గిహాదా పోవగుం
గాదె! యటన్న యాసఁ దమకం బడఁగింపుముమేలు సేకుఱున్॥ 816

చ॥ మనసు చివుక్కుమం చనెనొ మాతెడియు స్వచియింప కింటికే
గిన నెలలోనె మేను పులకించి యసాధ్యపురోగ ముద్భవి
ల్లిన నొకకొన్ని నాకు లెటులే జరుగన్ స్మృతిపోవుముంపు పై
కొనునలులుండ నాదుజనకు స్థిలిపించి జలార్చిచక్షుఁడై॥ 817

కా॥ "అన్నా! బలైము నాకు భూమియై శూన్యం బైనయట్లున్న దె
ట్లున్న నాబలుసపైనిభ్రాంతి నును రుద్యోగింప దుత్కాంతికి
న్ని స్మర్ధించెద దత్తహోమవిధి కానీ! కాకపోనిమ్ము! నీ
వన్ని ట్లర్భకు నాదువంశమున కీయ నే ల్కయి స్వేయుమా!" 818

మ॥ విధియు క్తంబుగఁ దంతు సల్పయెడ స్వేదనను నిల్పు, మే
ల్పధము ల్నాకు లభింపనీ చెడి లభింప న్నానన
మ్ము, ధర స్వంశము నిల్పు, నయ్యదియు నీపుణ్యంబకు నేడిని
స్మృత చేకూఱుఁ గృతార్థత నిడిచెద న్నాణంబు లేనైననున్॥

మ॥ అని కైజంటను జాపి కన్యాలకులం దశ్రు ల్బడి న్నాటఁ జా
చినఁ దా మజ్జనకుండుఁ గంటితడి యంచె ల్కట్ట హస్తద్వయం
బునఁ జేతుల్కొని "తమ్ముఁడా! మునుపె నీపుత్రుండెవాడంటిగా
దె! నిజం బియ్యది నమ్ము మ మ్మఱునకున్ దృష్టినిది న్నొల్పుమా!"

చ॥ అనుచును బాసనీయఁ తుషెతాత్మకుఁడై యతఁడగె సర్వధా
రి నధికవైత్రమాసమునఁ గృష్ణచతుర్దశినాఁడు మూడుహా
యనములె సిండ్ల నాపు డనంతరమం దొకకొన్ని యేండ్లుపో
యినపిదపె స్నను స్వధిగ నీమెదిలించుచు నున్నయంతటన్॥ 822

క॥ ఆపాదమస్తకాంతం

బేపెడనే న్నూదిమోపనీయనితలుచు

న్గోవున మశూచికము కడు

నేపున నన్నాకమించె నేడవయేట॥

323

ఉ॥ అమ్మయుఁ బెంపుడిమ్మ కడునాతురత న్గొని యారుమాసము

ల్కమ్మరమైనవ్యాధిఁ బడి మూసినకన్నెఁఁగంగలేనిన

న్నమ్మలికంబుఁ బ్రేమమును నొత్తిడిఁ గొల్పఁగఁ బథ్యపాసమా

ర్గమ్మలఁ జక్క దిద్ది యెసకంబు ఘటించిరి నాకు నెమ్మిగో॥ 324

క॥ పదునెఁమిదివందలతో

బదియెడవయేట జూను పదునాల్గున స

మ్మదసంభృతార్వజనియు

క్తిదత్తహోమంబు వడుగు దీప్తిఘటిల్లె॥

325

ఆ॥ ఐనదనినమాటె కాని పెక్కుదివాలు

మాన జనకజననితో నె నిలుట

నా నిసర్గబంధ మంతంత్రీలునే

యంటు గట్టువెంట నగునె త్రెవ॥

326

ఉ॥ మందు దళావశేష మతిమందముగాఁ జనునప్పు బుద్ధిలో

మందముతో గ్రహంప జడియంబును బ్రాస మూఢవృత్తి నా

యం దతిమాత్రమై వెలసె సర్కసుతుం డయిదింటనుండి రెం

టిం దిలకించుచుంట వికటించుగ్రహస్థి దాట శక్యమే॥ 327

గీ॥ నవదళాప్రాప్తి నవదళానాథయోగ

శక్తిచే నవనవమైనశక్తి తనర

నవపుఁ డగుపోముసిసుతుండు నా కొనఁగ

నవనవోన్మేషబుద్ధి నానాటి కెరుగ॥

328

శా॥ కావ్యంశే దివోకసేజ్యశుభసిక్తు స్తద్గ్రహంబై కమః

స్తవ్యం బైనధనస్సన స్పదియరెంట స్పిబుట నొసమ్ముఁ డ

ర్నవ్యాస్తృతము కాదె మాఘ్య మెటొ సంతాప్తబులుంగావె మం

తవ్యశ్రీకరమంగళోద్యతనము ల్లామై ఫలా లీచుచు॥ 329

సీ॥ ఒక్కయేడైన నెం దోటమిం గనకుండఁ

బట్టఁదతె నాంగ్లవాణిఁ గలిగె

తెండవఘంటు నుడియె గణములె

నైడి ప్రబంధోక్తి సంధించు టమరే
 నవుడె సాంసారికస్యవహారములు పైనిఁ
 బడ నాస్తి సేమ మేర్పఱచు టొనరే
 నానాఁడె పెండ్లాడ నలనానగవళార
 మందె సంతానాస్తి కయ్యె మొదలు
 ఆర్జనము దెచ్చునుద్యోగ మందనయ్యె
 ఋణముల స్థిర్చి నిలవఁ జేర్చికొనఁ బొసఁగె
 బ్రథమ మైనకన్యాదానఫల మెసంగె
 బుధదశాబ్దంబు లం దిట్లు పొసఁగె వృద్ధి॥

380

శా॥ ఓనామాల్యాదలెత్తునాటికె పడేండ్లొప్పె స్ఫళా! యెట్టిప్ర
 జానిష్టాతుడో మందఁ డాబుధదశక పప్తాప్తమత్సంబున
 నోసేడయ్యె పడేండ్లు మాండ్సమును బంగుం దాడి నక్కించుచు
 దాన న్నాల్గవళార మెక్కుటయె గండంబయ్యె గుంటున్నడె॥ 381

శా॥ మందజ్జవధనంబునం దుభయసంబంధంబు తగ్గెచ్చుల
 నైందనైంద సదేకమాన జడతాజిజ్ఞాత్మత ల్లోచ్చుహె
 చ్చుం దాల్పన్ గెలుపుంబతాక బుధుడెచ్చోగొల్పె! జ్యోతిర్బలా
 స్తిం దూషింతురు కొంద తేమనఁదగు స్వద్యావివేకజ్ఞతల్॥ 382

శా॥ ఆకాలంబున నాస్థితి న్దడవ నారా! వింతలన్వీంతగా
 నాకే నోచెడి క్లామ నొక్కటియు పూర్ణప్రౌఢి రాకే యెటో
 ప్రాక న్దేతి మూడు ఫారముల పర్యంతంబు! పైనిన్చియే
 దాకేనిక బహుమానము ల్పడయునల్ల న్గంటి నవ్వాయిగఁ॥ 383

ఉ॥ పప్తనవాధిపత్యము! దశస్థలరా జగుశుక్రపాండు! దై
 విప్తనమంత్రి చూపు! వ్యయవేళ్యవదాస్తి! బుధుండు! యోగము
 త్కృష్టత నీక మానునె నుత్పత్తిగ? నన్నివిధాల నిచ్చినాఁ
 డిప్తములెల్ల గూర్చుచు ననిప్తము మాన్పుచు నిట్లు చూడుడీ!॥ 384

సీ॥ పదియునొండగు నేటఁ బ్రారంభుడై దత్తు
 చే నాస్తి మెడబొగుఁ జేర్చినాఁడు
 కొడిగట్టుచదువునకు న్దేర్చిచమురుంచి
 జ్ఞానదీపికఁ బెంపు నల్పినాఁడు
 పదమూటఁ బెండ్లియుం బదునేను బదునెన్ని
 దులఁ బుత్రికలను నొక్కరినాఁడు

ఏకనిశితః బుద్ధుః నిచ్చి విద్యదేల్చి
 యద్యోగవథమునం దుంచినాడు,
 కవితః బహుమాట నాగించి కావ్యనాట
 కములః బదునారిటన్ సృష్టికటవినాడు
 కూర్చినాఁ డిర్వదియురెంటఁ గూతుపెండ్లి
 సంతతాశోగ్యసౌఖ్యం బొసంగినాడు॥

835

క॥ కవితా శౌరవసన్యా
 నవిశేషము గల్గెనవమనాథదశ న్నా
 ధవుఁ డగుమంత్రప్రెగ్గడ
 సువంశజ భుజంగ రాయసూరి గృహమునఁ॥

836

శా॥ మూట స్త్రీనమునందు దేవగురు నిమ్ముం బొంది యుత్తేజముం
 బాటిల్ల న్లని కేతువుంటఁ బ్రబలత్వం బొందె నుద్యోగము
 న్నేతా మాండలికేశు దాఁపునఁ బ్రధానిత్వంబు సంధిలైన
 ప్పాట స్సెగ్గుచువచ్చె యత్నములు శుంభఛౌఛభనాథ్యంబులై॥

837

క॥ పది కై దున కథిపతియై
 పదిరెండిట శత్రునింటఁ బడుట న్ముక్తుం
 డెదుగుంబొదుగుం దొరలని
 పదవి న్నడిపించె రెండు పది వత్సరముల్॥

838

గీ॥ వ్యయధనక్షేత్రముల గురుం డరయుచుంట
 వ్యయము నార్జనమున్ జేత్రభవనలాభ
 మధికధర్మాను బద్ధంబులై తనరె
 సంసృతి న్లోక్యమునఁ గూడ శంసనగడ॥

839

గీ॥ ఏడిటి న్లాభమును వాక్కు నిసనుతుండు
 కనుఁగొనుచునుండ దత్తత్సృఖంబు మిగుల
 పరిమితంబుగ జనియెల్ల దొరలిపోయె
 నన్నిటికి దైవభక్తియే మిన్నఁగ॥

840

క॥ శని లగ్నధనేశత నై
 దున మిత్రక్షేత్రసంగతుండగుట నను
 న్మననిచ్చెఁ జిరాయువు
 ననయంబుల ముంప కోర్పున నెర్పవర్తియై॥

841

శా॥ ఏబదినాల్గు వత్సరము లీడవు డైన, దినేశ్వరుండురాఁ

గా బడి నొక్క యేడు చపగా వెన యోగవిశామమయ్యె ని
 డేబడి యాతురూప్యముల నిచ్చుచుఁ బాలక సంస్థ ప్రావగా
 రాబమున ద్విసందినము రంజలదు స్థవితాకుమారినో॥ 842

చ॥ గ్రహబలదత్త శ్రేణికిఁ గాపుగఁ బ్రాపుగదస్థితీక్రమా
 వహితమనర్తన స్థవిలి పాపదనుఁ ల్యజియించి వృత్తి న
 స్వహమును ధర్మతత్పరతయందె లగించుచుఁ గష్టనిష్ఠుర
 ప్రహతులఁ దాల్చి సైచి యొకపద్ధతి సుసరదాధినిదితి॥ 843

శా॥ సామాన్య స్థలలోన మాన్యతయె హెచ్చ నేర్ప సాధించి ని
 స్తీమానుగ్రహదక్షదైవమును వాక్సీమ నుదా నిల్పుచు
 స్థిమాంతసల వర్తి నైతి నిపుడే జేయంగ నొలొక్కము
 ల్గామింపం దగుకామ్యము ల్లంగవేలా యింక దస్కహములో॥ 844

చ॥ పడసితిఁ బుత్తుల నుత్తల బంధుల, వారిని శక్తి సంచన
 ల్తోడరనిరీతిఁ దన్నితిని లోపము సోకనిలొక్కనర్తన
 న్నడపితి నిన్నినాళు లింకఁ గాలము కావ్యకమారినోడ నా
 యొడయుడు వాడనే ననంగ నొప్పెడుదైవముతో వెలార్చెదన్॥ 845

సీ॥ ఋధకావ్యగురుక్షిప న్సంపరించితిఁ శ్రీగ
 నెక్కరీయంబనుకృతిని మొదట

భారవిచరితం బువస్యసించితిఁ కావ్య
 భోరణి నున్నులైలి తొణఁకలాడ

భారవియు మురారి పల్కిన కావ్యనా
 టకములఁ దెల్పుపొందిక నుడిపితి

(శ్రీ)కాళిదాసుని కాకుంతలము మేఘ

ములకు దెల్పొనించి పొగడుంగంటి

గీతకు న్దార్పితిని కృష్ణగీత, సంత

రించినాడఁ దెల్లున లహరీద్వయంబు

నెన్నొకతకాదుల న్దేవు నెంచినాడ

నఖలము వైత్తనీమ బ్రహ్మర్షణము గ॥

846

గీ॥ వాణిజోడ మదివృద్ధివంబుజోడ

యంగవదానందభేలన మొదవు పెట్టు

ల నెడియోజన మానసమందుఁ జాల

మునుపె ప్రభవించె నేవూర్వపుణ్యఫలమొ॥

847

గీ॥ దండికవి యగ్రజాండు కోదండరాజు

మల్లికార్జునమకుటసమ్యానితంబు

వరసహస్రంబును శుభ్రమన్బలుపెట్టె

బాడినాడ నన్నురైని భక్తి యెదుగ॥

848

చ॥ తనకుఁ గుటుంబపాడిగతు దైవసమర్చనకు న్నరుండు బు

ద్ధిని దనకాలము నినకృతి నివియోగ మొనర్చుచే భవం

బునకుఁ గృతార్థతాపమామో? పోల్చునో వేర్విధి యెద్దియెన? సం

చనుదిన మెన్న నెన్న నొకయద్భుతసూక్ష్మము పెల్లడి న్గోన? 849

ఉ॥ దైవసమర్చనంబున దారుశిలాదుల పూజమాత్రమో?

ఆపలిత త్వినాధుఁ బరమాత్మను హృత్పుటిఁ గొల్చుమాత్రమో?

నావిధి, వేటికెద్దియయిన స్థలదో? యనిశంక నోచ మే

ల్పేవల బాదరాయణుని చిత్రచిత్రము తట్టె నమ్మడి॥ 850

మ॥ సిగమాంతాఖల శాస్త్రసంచయముల నిష్టాతుఁ, డాత్మానుమో

డి, గతాతుండు, మునిశ్వరుండు, సమతాదీప్తుండు నారాయణం

డుగ నర్చుండుగదా! స్వమోక్షమున సంకోపింప, కక్కాలమం

దగుధర్మంబుఁ బురాణముఖ్యముల నేలా నింపె లీలాగతి? 851

ఉ॥ అంతట నిండియుండుపరమాత్మను స్వాత్మవదైక దేశమం

దెంతు నటంబు సంకుచితక్షణ మంటకు సందియంబె? స

ర్వాంతరసంగతు న్దనుపనాపరిచర్య సమస్తసృష్టి క

త్యంత మొనర్చుచుంటె పరమార్థముగా విశదీకరింపడే? 852

ఉ॥ ఈశుభదృక్పథంబు పరియించియె సాగరసామ్యవాక్సధా

రాశి ననేకపుస్తకవరంబులఁ గూరిని నాఁడు నేఁడు వి

ద్యాశబలత్వము ల్తుంగనట్టుల శాశ్వతకీర్తిశాలి సా

రాశిరసందనుండు బుధరంజకుడై ధర కింపు నింపడే? 853

మ॥ ఇది దృష్టాంతముగాఁగ భూమివయి నాయామధ్యమం దెదఱో

సదయు ద్విక్షులు తన్నిగూఢపదవాస్తవ్యంబునే కాక శా

స్త్రదిదృక్పక్షార్థ విహిత విత్యవధసంధానాఘ్యలై లోకసం

పదఁ గల్గొనియుతంబుగా నలచి పెంపనేదె శంక ర్ముఖ? 854

ఉ॥ పత్నీరము ల్పహస్రములు పర్విడె నిప్పటి కైవోయానో! సం

పత్నీరముపేతసృష్టిని సహస్తముఁ బెంపుల విస్తరిల్లె నీ

యూత్సవము బ్రధించువని యన్నది యిప్పటివారి యాదల॥

జిత్రదటన్నతరకములచే నిటఁ గాలముచేప యేర్పడును॥ 355

చ॥ ఇహపరసౌఖ్య మన్ననుడి యిప్పటిదా! తోలిదాని నీతి ని
స్పృహలయి పారలౌకికవిశిష్టతనే మరులొంద దేహ ము
న్యహమును గోరుపోషణము నాణెముగా నమకూరునే! మహా
మహాలకు 'మేలేదేహమున మంచుమనం'భనుమాట కొల్తయే॥ 356

ఉ॥ సత్వర మైననాజగ మనంతము హైశ్వరదృష్టిలోన న
యైశ్వర్యశక్తి జీవి కగునా! తగునా పెదపెద్దమాట లు
గ్రశ్వసనంబులున్! బడినకందువ బొందు గ్రహింప కేదో పై
విశ్వము నమ్మి రెంటికని నెంగఱులై చెడు తొక్కగొప్పయే॥ 357

మ॥ కడుహింసాత్మక మైహింసబని బహిష్కరింబుఁ గావించి యె
ప్పుడు వేదాంతి శారీరంగులనె తెంపు చ్ఛ్వాస నట్లునొం
డెడునా తైహింసదక్షులై తలల్పినే పెన్నివా ల్లోకశ్రే
బడుగున్వీజనమూని యాత్మహననప్రేమి న్నాభివ్యమే॥ 358

చ॥ ఇహపరసౌఖ్యదానకృషి యెంతయు దొడ్డదిగాన, జాతిన
న్నహనములందు మేలినుమనస్కరఁ గూర్చినలంతిగానఁ బ్ర
త్యహముఁ దిడున్నయంబునకు భాగిణి సర్వులు గ ధయత్నుధూ
ర్వహులుగఁ బొల్చుటొప్పువని, భావశుభోద నుదాయకంబు నొ॥ 359

తా॥ ఏదే న్నోవ్యవశేష మన్యులకు నూహింపంగ రాకండ నా
నాదింప న్నానపూర్వు లునిగదా నాంకేతికర్తువుగా
పాదార్థ్యత్వ! మధర్మవేద మొకదృష్టాంతంబుచూ! దీనిని
రేఖింప న్ననమొన్న వాఁకఁ గనరై రేఖానిక నెవ్వారిలు॥ 360

చ॥ బహుపరిశోధకాధ్యులయి భావిజపంబుఁగొనితలె దృష్టిగా
సహరహము స్థలించి యొకయంతరువు నొప్పనఁగించి చ్ఛేదన
ర్వహు లగుపూర్వవేత్తల యపారకళావరితాకమందు ని
స్పృహ వెలిగా నొకంతయును తేర్చుతిమే! ఫలమింత గొంటిమే॥ 361

ఉ॥ ఆర్యులలోన నాగరిక తాంచిత లోజులు సర్వవేదవి
ద్యర్థులు హైందవంబునకు వచ్చి క్రమంబుగ దేశవర్ణసాం
కర్యతతోఁ గృశించి చెడఁగా, సతరాధ్యులనాగరు ల్లహా
శ్వర్యవిశిష్టత న్నది శక్తిఁ బ్రతీచికి నేగి యుండియు॥ 362

తా॥ కోర నూడదు, తృప్తి మే లని కడు నూపస్థమండూకదీ
తూరాగంబునఁ బ్రచ్యుటండఁగఁ, ప్రతీచ్యగ్రామణు ల్భర్వశి

- (త్పారంభంబుల దక్షిణోత్తరధ్రువగై) జేయయాత్రాక్రియా
ధారంధుర్యతఁ బూర్వనూతనకళాదాంపత్యము లూర్పరే!! 363
- చ॥ అనయ మువక్రమించి బహుధాన్యవధంబులకు న్నమించి యె
క్ష్యనియతి విక్రమించి విజితాల్పమనీషుల పూర్వవిద్వల
న్గొనకొని సంగ్రహించి కడుగూఢకళార్థము వెల్వరించి త
ద్భున తరయోగకక్తి మొనగాండ్రయి రిట్లు ప్రతీచ్యపుంగవుల్॥ 364
- క॥ మన చప్పన్నార్విద్యలు
మనల చతుష్పాకశలు మనమటచినవె
ల్లను బనివడి శెలిసికొనుచుఁ
బెనుచుకొనిరి వా రపూర్వవిస్తృతు లమర్క॥ 365
- ఉ॥ సాహసము స్వచ్ఛతయు శాశ్వదక్షత సర్వశాస్త్రురం
దోహసువాంక్షితీపటిమ నూతనశాస్త్రసహస్రకల్పనో
త్సాహముఁ బశ్చిమార్కులకు సాంప్రత వాగ్రపదం బొసంగుతో
నూహకలంగ వారిదెస నూటక చూతు మదేమిపావమా॥ 366
- ఉ॥ వారల కట్టుజుట్టువస వారి విలాసవిహారరీతియు
న్వారల పానభోజనమువైఖరి మున్నగు వారిశాహ్వాసం
చారముమాత్రమే వలచి చాలంగఁ గొంటిమి కాని వారి మే
లీరుపులందు నొక్కటియుఁ దెచ్చికొన న్యసపోదు నేటికి॥ 367
- మ॥ మనసాంబ్రాజ్యకళ ల్తోలంగె మతము ల్మాన్యంబులు సెన్నగి
ల్లెను వ్యాపార మపాకృతం బగుచు నీలై సద్గుణానీకము
ల్పనోపన్యాసదనేకమార్గముల దాన్యం బబ్బె సంకెట్టివ
ర్తన మొందంగలమో నిపాతగతుల “స్పృహస్య కావాగతిః?”॥ 368
- చ॥ ఉదరము నింపుకొఁ గలిగియుండుట జగ్గున సార్థకంబునా
న్గుదిరియిది నాల మనగో డఖిలంబు యథాతథాబుగా
మదిఁ గనువాఁడు నూటి కొకమానిసియే న్యసలోన నున్నె? యే
పదుపురొ యున్న వారినుడి పాటిలునే పలుకక్తియు క్తమై॥ 369
- చ॥ మనప్రముఖత్వ మెట్లు మటుమాయమిగాఁ జనెనో? ప్రతీచ్యన
ర్తన మది యెట్లు నేటుకొనె? తజ్జనపాధితనూత్న శాస్త్రము
ల్లునత నిడంగ నేకిటుకు కల్గెనొకో? నుటి లోకమాదియం
డి నడిచినట్టి మానవు కశిందిచగ్రము నేప్రకారమో?॥ 370
- చ॥ అసలు మనుష్యసృష్టి యెపుడయ్యెనో? అరికుముండు భూమిపై

వసుతిగ నెట్టివరతి వర్తితనో! మఱి వానికంటెము
 న్ననలెన యెద్దియైనను క్షమాజనయితి జనించు లెప్పుడో
 పొనగ నెఱింగి వ్రాయగడుబూర్వమునందె కుతూహలించితిఁ॥

— శ్లోకశ్రిసంకల్పము —

క॥ మును గంజాం ఛత్రపురం
 బున నుద్వోగమన నుండుప్రాద్దులలోఁ గై
 తను బాల్గొను మహితులతో
 ననువుగఁ గాలంబు బుచ్చునపు డొకనాటఁ॥ 312

జ॥ చెన్నరాజధానిమన్నీడు గౌవను
 భార్యతోడఁ గొలుచువారితోడఁ
 గల్కికోటరాజగారి రంభావస్స
 భవనమునకు వచ్చు వార్త తెలియ॥ 313

క॥ ఆసంబరంబుఁ గనుఁగొను
 నాన గుమాస్తాలు పలువు రగుచునుండ
 న్నూసి తొడి కట్టి యనువగు
 వేసముతో వారితోడ వెడలితి వేనుఁ॥ 314

క॥ పదితొమ్మిదివందలయి
 ర్వదియైదవజనెరి స్మరగుమాడవనుం
 దదిసంబున బహుజనసం
 పద రంభాస్త్రేష నిధికభాసుమయ్యె॥ 315

జ॥ మే మటఁజేరగా నదిరె మేల్స్పృహలందు శుభాశుతివభా
 భూమికగాఁగ యకాంతము పొంపివోయె! సాంపు పెంపుల
 స్త్రేమజగీవఁ దక్కు లొలయించు విలాసకళామిత్రును
 ప్రామామల స్మృత్యార్థశశిఁ దూలుచుగుండ్రమోషాదయ్యె॥ 316

జ॥ ఆసాగనుండనంపు నెఱు లాజు లామెయి నేవళంబు లా
 యాసుధ లూర్విలాసములు నావరికిన్నరవాగ్విశేషము
 ల్మీసరభాసురాంగములు మింటి నెలంతల మించు విద్యుదు
 ల్లానమునింపఁ జూపరు లిల స్మృతిమ స్థితిఁ గాంచి రందఱుఁ॥ 317

జ॥ మోహిని మున్ను రాక్షసుల ముంచిన దివ్యమహేంద్రజాలమో!
 మోహికిఁ దద్వరిష్ట నెట మున్నుగఁ జూపెడి కాముచిత్రమో!

నామానజ్ఞైర్లయోవతజనంబు శతం బటఁ బోల్కి భేదసం
దేహముతేనటు ల్పొలుచుదీప్తులఁ బెట్టెల సంచరించుచున్॥ 378

౪॥ వామ ల్పారలు వారిరాని యగునేపాల్రాజ్ఞ రామేశ్వర
శ్రీమద్వాతకుగాఁగ నేగెదరు వారిం దేఱిచూడంగరా
దీమై నిల్వక పొండటం చనియె సందేపెద్దయుద్యోగియో,
మే మాచోటును వీడి ముచ్చటలమేల్చి న్నొంతద వ్వేగఁగన్॥ 379

౫॥ దివ్యమగుసలూను దేదీప్యమానమై
ధవళకాంతి చుట్టుఁ దాండవింపఁ
జూచువారిచూడ్కిఁ జుట్టినచూరగాఁ
గొనియెఁ గాంత మినుము గుండనటులు॥ 380

౬॥ కోణాకృతి నుపేతలము
రాణింప “సలూను” చెన్నరాజ్య గవర్న
ర్మాణిశ్యవాహ మగుటను
జాణతనంబున నెఱుంగఁ జాటించె నటన్॥ 381

౭॥ అవి పాలరాతిపలకలె
యవునో? అద్దంపుబిళ్ల లవునో? యన మే
లవు వెల్ల “పైంటు” కళల
న్మివుల సలూన్వేలితలంబు మెఱుఁగెనుఁ గురిసెన్॥ 382

౮॥ వెలి వెల్లపూత కనువా
రల వారల చూపుతోడ గ్రహియించె దళ
త్తళలఁ బ్రతిబింబముల సర
సులకు న్నౌహార్ల మెందుఁ జోద్యమె యనఁగన్॥ 383

౯॥ ఇనుపదారిమీద నెసఁగియున్న “సలూను”
వెలికి లోని కేగువీలుకొఱకు
నిలువఁబడియె నడుమ నిశ్చేణి యొక్కటి
యొక్కప్రక్కఁ జేరియూత ముప్ప॥ 384

మ॥ వెలిసింగరముమాత్రమే కనుఁగొన స్వీలయ్యె లోపెంపును
న్దిలకింప న్నన “లెమ్మో! పో!” మృనుపొలి స్త్రీనంబు భంగించె ను
త్తలము వ్రాకెడుకొతుకం బన నడ ల్దొదప్పుల న్నిల్చి య
ఱుల నిశ్చించి పదాల ముంగొసలపైఁ (దోపాడి రొక్కమ్మడి॥

౧॥ ఆ సందడిసంచులఁ బో

రీనుల చేదగురు తెలుపి రీలగు జోచె

న్యాయంత సలూన్లోపలి

వాసి చిదంబరహస్త్యవైఖరిగాఁగఁగఁ ॥

386

గీ॥ కనినకాసంత కాసంతఁ గలుగువార

లొం! యీమింత నీ వింతవంతఁ గంటె

యనుచు మున్నాడి ముం దాడి గబ్బురహగ

భటులయార్యటులకును మిక్కుటముగాఁగఁ ॥

387

గీ॥ ఈగులూన్యంటఁ గననయ్యె నికనాల్లు

రైలుబం డ్లందు శ్రీగవర్నకునితోడఁ

తిరుగుపరివార మొకకొంత యరయనయ్యెఁ

దరతరంబుగుమానాల్లు దొంలు గలిసి॥

388

గీ॥ శ్రీగఃర్మయిగారు వేంచేసియుండు

బండి వట్టిదిగాఁ గనుపట్టె నపుడు

వార లాకళికోటశ్రీవారిగోడఁ

“జిల్క”కొలనికి నేగుట లెప్పొందెయె॥

389

గీ॥ అంత జను లందఱును “రంధ”కభిముఖుల గఁ

బోన సమకట్టి పూచినమూర్ధబంతి

చెట్లు నెరిటులు నిలుగడంజేర్చి తీసె

జొంపముగ నేర్పఱచునోవఁ జొచ్చి వెడలి॥

390

అ॥ చెలఁగి యామాటనీమాటఁ జెప్పకొనిచు

జంటలై గుంపులై నరు ల్పనఁజనంగఁ

దోచె నల్లంతఁ జిత్రమా నోరణంబు

“రంధ”కదివారి యనెడిసంరంధ మాని॥

391

క॥ అనోరణమునఁ గనుపడెఁ

బూతమెఱుంగులు మనోజ్ఞపుష్పచయములఁ

భ్యాతలతానవహంబులఁ

జేతము నవలీఁ బొదివి చేకొనుతేవఁ ॥

392

క॥ లతలలోనిపువుల లగ్నంబు లైనిక

నవల మివులఁబూనిక గదురి దివిచి

నాగి నడువనడువ న్నాగతమాచఁ

ప్రాధతోరణంబు వట్టి తిరిచె॥

393

గీ॥ తిగుచుటయు “నహ్వారే!” యని మిగులువేడ్కఁ
జూచువారలచూడ్కు లచ్చోటఁ దగిలి
యనిమిషత్వంబు వహియించె నొర! రంభఁ
దరియుటకు ముందు మానవత్వంబు చనదె॥

394

ఆ॥ ద్వారతోరణంబు దాటినంత నె యొక్క-
ప్రక్కలాశుములను బహుకులముల
మేలిగుఱ్ఱములను మాల్సించేయుట
కానఁబడియె వింతకదురులదుర॥

395

గీ॥ చెల్లకొమ్మల వ్రేలెడి చిత్రచిత్ర
వర్ణముల కాగితపుసూండ్లు వాయుచలన
సంభ్రమించెడిసోను లాశ్చర్యము నిడ
వింతఁగనఁ బుట్టు లిట్లు కావించె ననఁగ॥

396

క॥ నోరూరఁజేయు బహువిధ
సారామోదముల దెసలఁ జల్లుమితాయీ
లొకరపుడినుసులుఁ గాఫీ
టీరగమాలు వెలయు సంగడియుఁ దోచె నటక॥

397

సీ॥ పుట్టఁ దొలెప్పడిచీమ లట్టులు బలుపన్ను
లను జేయుభటుల చలాకి కొంత
“లటులుగా దిటుల! రా!” యని యాజ్ఞ లొనఁగెడి
యద్యోగిజనముల యదుటుల గొంత
రారాని గ్రామ్యజనారాటముల కడ్డు
పలుకు పోలీసుల పటిమ కొంత
యానాటి యిటపునకై వీరి వారితోఁ
దిరుగు నభ్యాసోత్కరముఁ గొంత
తెరువుప్రక్కను కాల్పేదాదీపములను
నిలువఁ జనువారి పెనుహాళాహళిక కొంత
నాఁడు రంభాభవనజసౌందర్యమునకఁ
జకచకలఁ గూర్చి యద్భుతోత్సవ మొనఁగె॥

398

గీ॥ చిలుకనరసున గుతుకంబు చెంగలింప
బాతువేటకుఁ జనినగవర్న రింక
రాత్రి దొమ్మిదికేకాని రాఁ దటంచు

విని జనం బందుఁ గలవితఁ గనఁ జరించె॥

399

గీ॥ వెలిహజారంబుచెంగట నలవరించు
కొనిన యనిమేషదృష్టి విందునకునయ్యె
వైభవోపేతరంభాభవనముఁ జూడఁ
దివురుచో మైత్రి “శస్త్రపదీనమె” కద॥

400

నీ॥ దిగువ దీర్ఘంబులై యెరువ కేగుకొలంది
నొక్కింతకలుచులై యుండుకతన
నిలువ్రక్క వెల్లతో మెఱుంగీను కుడ్డంబు
లొక్కింత యెత్తులై యుండుకతన
బహుళవర్ణములకంబళము మధ్యస్థమై
యురుకాంతి వెలిబుచ్చు చుండుకతన,
తెట్ల కొద్దిక నంటి మించంగఁ దానిపై
నండలై పెనుచువ్వ లుండుకతనఁ,
గంబళమువ్రక్కలను నున్నగాఱ మెఱయ
గచ్చు క్రమసంకుచితముగాఁ గ్రాలుకతన,
నందమై యోగ్యమై మహానంద మొసఁగె
బలుపురకు మేడమొందుసౌపానపంక్తి॥

401

నీ॥ అవి నీటిబుగ్గలో! అలమల్లె మొగ్గలో!
నిలనేల? వాసన ల్పిలు కవేల?
అవి గాలిబుడగలో! ఆలకంచుబొగడలో!
నిలనేల? ఖంగరి పలుకవేల?
అవి వెన్నముద్దలో! దివిఁ జక్క హద్దులో!
నిలనేల? మినుకుల నిగుడవేల?
అవి చందమామలో! హంససుత్రాములో!
నిలనేల! పురివిచ్చి కలుకవేల?
అనుచుఁ దర్కించుకొనుజనంబునకు విందుఁ
గొలుపుచు స్థించె మేడవ్రక్కలకు నేల
వాలుగా వ్రాలుతోరణప్రతిఠు లగుచు
బహుళములుగ నెల్లక్రిక్కుబల్బగములు॥

402

క॥ భవనోపరితలమునఁగడు
నప్పురై పొడవైనగడ యెసంగె నొకటి న

ల్లవనులఁ దరిత్రాదులుగాఁ

దివిరి దాని నిలుపు నిమిష తీవె తడనెడఁ

403

క॥ అది తంతిలేనికలము

విదితం బొనరించు లోకవృత్తమునని రా

చదు రెన్న నాకరంభా

మదిరాక్షికి నటకుఁ జేరుమార్గం బననౌ॥

404

క॥ దినదిన మాగడదారి భ

వనము వైమిఁ జేరుచుండవలయు శ్రంభా

వనజాక్షి, కానియెడఁ గ

ల్లనె రంభాభవన మనుటకు న్కత మెందుఁ

405

గీ॥ శ్రీగవర్నరుకొఱకుఁ గైసేయఁబడిన

మేడలోనికి నొరులు పోఁగూడ దనుటఁ

బరిసరంబులఁ జూచుభావమున జనులు

గుములుగుములుగఁ దిరిగి రావిమలభూమి॥

406

సీ॥ వచ్చుచినవకపుష్పట్టుకుచ్చులు నేల

జట్టంబులుగఁ గూర్చిపెట్టిరోక్కొ!

మరకతంబుల వెల్లి విరజల్లు మొఖమల్లు

గుదులేర్చి యొఱపుగాఁ గూర్చిరోక్కొ!

చిలుకవన్నియతూలికలమెత్తలను బన్ని

సెజ్జలిచ్చటఁ గైసేసిరోక్కొ!

ఆకురంగువసందు పోకొసంగినయర్క

పుష్పంపురజ మిందుఁ బొదివిరోక్కొ!

యనఁగ, నిష్కంటకంబు, సత్యంతమృదుల

మీషదార్ద్రంబు సేత్రసంతోషకరము

సమలకోమలదళసహస్రాంచితంబు

నయిన కాద్వలిసలి తోచె నందుముందు॥

407

క॥ తీగలయల్లికఁ బెనఁగొను

పూగుత్తుల హరుపు బహుళముగఁ జిత్రితమై

తా గొలయుకంబళము పై

భాగంబున వెలయ నొక్కపందిరి పాలించె॥

408

ఆ॥ అవికాలమైనయట్టిపందిరికింద

మేలిబల్లపైని మెట్టపై రెండు

మంచి యాసనమాలు మఱి వ్రక్కలందును

గలవు కొన్ని తరిముకొలడు లొలయ॥

409

క॥ పింగాణియువతి తళతళ

లం గుఱియుచు నాంగిలేయులక్ష్మి యసంగ నా

చెంగట నొయ్యారము చిలు

కంగొనియె తిద్దొడునేత్రకై నారంబుల్ ॥

410

చ॥ బహువిధపుష్పజాతుల సువాసన లాశలఁ దేలియాడఁ ద

ద్వహతను గంధవాహుఁడయి నాడు వెదుక్కొని కేలొసంగ వి

స్పృహఁ జన శ్రాంతి తేజి జనబృందము "హాయి" యటంచుఁజూడనం

దిహసురనందనం బన రహించె నలంతినికుండు మచ్చట॥

411

గీ॥ కలదు విశ్రాంతిగృహము నందుఁ జెలంగు

నానంబులు కొన్ని యాయంతికములఁ

గలువలు పృథ్వీమాలు మైత్రిఁ గలిసి చెలఁగ

నేత్రముల కింపు నిండించె నీటికండు॥

412

ఉ॥ కుండునడాస వాసపునికుంజరమో యవ పల్లయేనుఁ గొ

క్కండు సుధావిశాసమాఁ గ్రమ్మచు నూర్వము భవసారమా

తుండమునుండి కుండు నశఁ దోయముల స్ఫురించుచుండె నా

దండిఁ గనంగనేవలయుఁ జాలిమి నెంతెలిఖింప నేమగు॥

413

క॥ పండిరికిఁ బురోభాగము

నం దెడముగఁ బలురకంబు లగునాకృతుల

న్గొండలు మందులచిత్రము

లం దం దమరించుచుంగి రథిక్షమసీష॥

414

క॥ ఆవరణముచుట్టుం గల

తీవియుల న్నాకితంపుదీప్వలగూడుల్

శ్రీవాసవధనురుజ్జ్వల

తావిరళవ్రథలఁ గూర్చె నానందంబుల్ ॥

415

చ॥ ఇటుగడఁ బెద్దచెట్లు దెసలెక్కినకొమ్మల రెమ్మలాకులు

న్విరులును మందమారుతము విందుల మేలివసందు లీన న

బృరమును హాయిఁ గూర్చు దగుపోక మనోహర మైననీధి యెం

డరయఁగనయ్యె దానివయి నవ్వలి కేగి చరించునంతలో॥

416

సీ॥ చరమసంభ్యాసమయదిగంబరవిలిప్త
సప్తకాంతులుఁ దనవర్తనముదయములఁ
దళతళలఁ బెక్కుతోనుకులఁ దాండవించఁ
చిలకసంద్రంబు ముద్దులం జలికె నచట॥

417

సీ॥ ఆకొనియున్న దీర్ఘహారశీలిః

పలురకంబులను లోలుపుకూర్
లూలుగాయలు చూ లుక్కెఱ ల్పక్కెర
బృజ్జలు నిడైన ల్పాయసమ్మ
గారెలుం బూరెలు స్తంభభాద్యంబులు
స్థైలుగుమిగడ లెన్న పెన్నసకులఁ
తెప్పలై కుప్పలై దొప్పలం దొప్పలై
వడ్డించఁబడినట్లు ప్రకృతి యచట-
నధిక గౌరవనీయసమాగతులకుఁ

దరతరాధికబహుళసౌందర్యకళలఁ
దనగుసౌహార్దమును జూపె దద్విలార
మహాహా! సకలేంద్రియాప్యాయనాప్తిఁ దనిపె॥

418

సీ॥ నీలము ల్తల్కులు న్నెఱుఁగుగా నలలగా
మింటి యాగడపమేల్మిని రహింప
నట కొండనీడ యన్తాద్రిఛాయ యనంగఁ
దముమువైఖరిఁబూని క్రమత నెగయఁ
గెలఁకుల వృక్షులతాఁకుల స్వచ్ఛత స్థిమ
పలుగురా ల్మినుకులభాతి మెఱయఁ
బల్లెకారుల దోనెవడవల నైరచాప
లందందు మొముఖులచంద మొండఁ
జిలుకలో మిన్నెఱతి ఫలించెనో? నభంబు
నందుఁ జిల్కయె ప్రతిజెంబ మందెనొక్కో?
అది యెబులనున్న గనువారి యక్షులందు
రెండు బింబించి కన్నులపండు వొసఁగ

419

కా॥ చేచాయ స్పృహనీటఁ బెద్దగుబురై చీకట్లలోఁ జేరి దోఁ
బూచు లొక్కెచ్చెడుచెట్లగుంపుఁ గనుఁ డీప్రా ద్దందె సల్లక్ష్యమే
భాచాతుల్యత బాతువేట ముదమందంబోయె మిత్రాభివో

నీచన్నాధిపుఁ డన్నమాట తరుచాయె న్నాని నాచెంగట॥ 420

గీ॥ అగును కాఁబోలు! మృగయాంలేమైనఁ గదలి

వచ్చుచున్నట్టు లాలంక వైపునుంచి

మేలియొయ్యారమున నీటఁ దేలియాడు

మొలుగు “స్త్రీంబోలు” కనిపించె మినుకులెగయ॥ 420ఎ

గీ॥ “ఏది? ఇటు వచ్చుచున్నదా?” లేను లేదు-

స్తేషనున కేగునట్లు సూచించుచున్న”

దనుచు జనులెల్లరు న్నడి నచటవాసి

వలుగతుల నిశ్చితస్థానములకు నుఱక॥ 431

ఉ॥ అంతకు మున్నె దివ్యభవనాంగణ మంతికభూమి గర్భయు

న్వీంతలఁ గొల్పుగుమ్మటపు న్గెలుల నుజ్జ్వలనాయుదీపికా

సంతతుల న్దటిన్నికరసత్కళికాంతితోన్దాళి న

త్వంతవికాసితంబయి యనంతసుఖం బిడె నజ్జగములక॥ 422

గీ॥ చెన్నమన్నీఁ డిదే యింగుఁ జేసు నింక

వనెడి సంభ్రమకౌతుకాయత్త యయిన

రంభ తొడిగిన కళికాభరంబు దీప

రూపమలఁదద్విలాసగుఱు జూపనేమొ॥ 423

గీ॥ ఆసవాప్రాక్షలోకనివాసి యగుట

నాసవాప్రాక్షసారూప్య మందె “రంభ”

వచ్చునూత్నాతిధి స్తూడనలయునేడక-

దీపములపేరి వేళను దిలచుకళి॥ 424

గీ॥ నీడ నలుసైన నచటఁ గన్పించుననిన

నావెలుగుపెంపు లొక్కింత యుక్తమగును

ఇంత యేమిటి కీవార్త నెఱిగి కాదె

నాడు చంద్రుండుగూడ రా నోడె దివికి॥ 425

మ॥ అదె మోటార్ని నదంబు దారిఁ దొలఁగుం డన్నట్లకేక ల్వడి

స్పదుఁ డంచు స్పమయానుకూలవసతు ల్రాపించుపెన్నూకవ

త్రాదలు న్నేగి యడంగువేళసరిగా “రుం”యంచు “బుం”యంచుఁ ద

త్సదసప్రాంతముఁ జేరెఁ దత్కటరాజం బంత నొక్కింతలోక॥ 426

సీ॥ కుడికన్నుఁ గుదిలించి యెడమక న్నెగిపించు

తవనేందునయను బ్రతాపమెంత?

నిగమాశ్వసమితి బూనినగాని చనలేని
 త్రిపురాంతకుని దాడి తీవ్రమెంత?
 దివిఁగాని భూమిపై డిగినంత నీరగు
 మేఘసమ్రాట్లోను మిగు లెంత?
 వడిఁ దనంతట మార్పునడు పెఱుంగని నాయు
 గమననన్నాహసౌఖ్యంబు నెంత?
 యనఁగ దీప్తోరుదీపద్వయంబుతోడ
 నాహసములేచివడితోడ భయదఘోష
 తోడఁ దనయిచ్చ కమరుతుండుడుకుతోడ
 వచ్చె నింకొక్క మోటారుబండి యటకు॥

427

సీ॥ గంజాంకలెట్టగురారు నారక్షక
 సూపరింటెండెంబు నూరెలండు
 దాడ్స్వర్గు భార్యతో డగ్గఱ శ్రీశిల్పి
 కోటరాజావారుఁ గూడినడువఁ
 జిటునప్పు మోమున జిన్న వెన్నెలఁ గాయఁ
 దనసతీమణియునుం దాను జెన్న
 రాజధానీగవర్నిరు గొషనుడు దేహ
 రక్ష కాఘ్యలు వెంటరా నొయార
 మొనయుతీవిని రంభాభననము దరిసి
 లలితరీతుల సోపానములను గడచి
 మీఁది యంతస్థునకుఁ బోయె నాదిదృక్కు
 పులు నెంతెరగతులకై పొదలువంత॥

428

శా॥ శుక్రాచార్యున కొక్కటే నయనమంచు న్దారి నింతంతగా
 వక్రంచు నివి నాతఁ డందును బురాణన్యాప్తమేకాని త
 ద్విక్రాంతి స్థనులారఁ గాంచితిమి? తచ్చిత్రంబుఁ జూపించెని
 ర్వక్రప్రాథిమ నేదీనమునఁ జేన్వచ్చుమోనా రటక॥

429

గీ॥ రథ్య “టిక్టక్కు-టిక్టక్కు” రవళి లేఁగ
 నాల్గుచక్రంబులు న్దోరు నాద మెగయ
 మేలిగుఱ్ఱంబుఁ బూన్చినమేటిబగ్గి
 యొకటి యేలెంచె మెఱుంగుల నుదులుఁ గొనుచు॥

430

గీ॥ పత్రికలకు రిపోర్టుల స్థంపువారు

- శ్రీగవర్షరుగారి యుద్వోగిజనులు
సవరివారంబుగా మేడసరస దిగిరి
విడుదలకు భోజనములకై వెడలి రంత|| 481
- గీ॥ బాలకుడు తోటివారితోపాటు తనకు
రానితాయిల్లకై గును పూనుస్వరము
మంద్రమధ్యమతారసంబంధమూర్చు
సల సట స్తోత్రె నొక్కచో బలుతెఱుల|| 482
- క॥ ఆనాదము కత మెఱుంగెం
గానరు లచ్చోట మూగి కాంచిరి గాజా
స్థానిక సేవకు, మొగమున
దీనత వీరము, నిరాశఁ దెలిపెడివానిక॥ 483
- క॥ “ఇచ్చిన నీయుం డీయఁగ
నిచ్చఁగొననియెడల నీయ కేగుఁడు గాకీ
మచ్చున నేటికి నింద
ల్లుచ్చఁగ? వేసిటఁ గొంపలుం గాలునొకో?” 484
- క॥ పుచ్చుకుని మఱల నీట్టుల
వచ్చెదనే? యీయ కుండవఁ నీ గడుసుపో
కచ్చుపడ నింద నాపయిఁ
గుచ్చెద రదిగాక యెఱుంగరో నను మీరలో?” 485
- క॥ అనువానివాక్యము ల్విని
తోణకక “అందఱము నెఱుంగుదాము నినుఁ బో!పా”
మృనువారి ముందుభర నీఁ
ల్లినబాతులఁ జూచి కానుకతచిత్తములక॥” 486
- గీ॥ వేటవృత్తాంతమంతయు స్వీ రణిం
యందు రడుగుదూ మని జనబృంద మచట
నిలిచి తత్సేవకాభులఁ బలురకముల
ప్రశ్నముల వేయుటయు వానుఁ బలికి రిట్లు|| 487
- గీ॥ వేటవృత్తాంతమును మేము విసంగలేదు
కాని తల్లభమున మాకు గలిగినట్టి
యీయలంతికి నాకు నా కీయు మనుచు
నిచట నొకవింతవేట చేయించుటయ్యె|| 488

క॥ అని వారువలుక విగతా

శను జనులరుగంగఁ దలచుసమయంబున దాఁ

పున "నారా! మేలగుగురి

యన నిట్లుండుగవలయు ననునుడి చెలఁగె॥

439

క॥ అకథకు సహజసరసా

ద్రేకితవాఙ్మధురశుభగరితుల కనువు

స్వాకగు తన్ముఖభావ

శ్రీకల్పన శ్రోతృజనవశీకృతిఁ బాలించె॥

440

సీ॥ బెదరువేఁ టొక్కింత గదిరినంత నె వటా

పంచలై యెగిరినబాతుసాతుఁ

బటచుబాతుల సూటి నెఱపు బారుల మీటు

వేటకారుల పాటువేట లేట

రవ్వతాఁకి సరాల్పరాల్ప రాఁలెడువాని

పతనక్రమంబు సంభ్రమవిధంబు

బాతుల పఱచఘ్న బారుల గురితఘ్నఁ

గని మెచ్చుదొరసాన్ల కౌతుకంబుఁ

గనులఁ గట్టివరోఁజి జొక్కమగుమేల్చి

నీమలోఁ జూపునట్లు వర్ణింప వినెడి

వారి దృష్టిపథంబు తిద్ద రసముల

వెలయు నీనులతో విండి పులకరించె॥

441

ఉ॥ ఆపయి భోజనంపుననుయం బగుడు న్దవి కల్పికోటరా

ట్రిప్పగివారకల్పితవిశేషరసపునము ల్బుజించి యా

ప్రాపునఁ జేటుచిత్తములఁ బాఱుకుచింను మందుచిత్తము

ల్పాపఁ దయారు కాఁబడినచోటికి నేగె జనంబు వేడ్కలఁ॥

442

ఉ॥ అంతకుమున్నె గొవనుమహాత్ముండు శోడులశోడ విందుల

స్సంతసమంది పందిరి నసంగెడివీరములందు భార్యతోఁ

గాంతులఁ గొల్పుచు న్వలయఁగాఁ బెఱగొరవనీయులెల్ల రా

చెంతల యాసనంబులను జేరి యోగ్యత కోపుపెంపునఁ॥

443

ఆ॥ రామచంద్రమద్రరాజదేవుని కన్ను

సన్న యాజ్ఞయై యెసంగ నపుడు

గల్లుగల్లు ర నెడిగజ్జెలరవలితోఁ

బాయకాళి రంగభాగ మొప్పె॥

444

సీ॥ చెడ్డలయంచుల వేకటచివరల
 న్నాళ్ళ గజ్జలు గల్లుగల్లు రసంగఁ
 గత్తుల న్దాలుల నైజార్ల బాకుల
 న్దవిలి కాంతులు తక్కుతక్కు మనంగఁ
 బట్టిలఁ బరవళ్ళఁ బాదఘట్టనముల
 న్ధరణీతలంబు ధంధగా యనంగఁ
 దప్పెట్లధ్వని మించి తగుసింహనాదము
 ల్లావణావసారవిఖ్యాతి నెఱుప
 సాముగరిడీల మొగ్గలసాధనముల
 ద్వంద్వయుద్ధంపుఁబోకళ్ళ దమకుఁ గలుగు
 నేర్పుఁ జూపిరి చూపగు ల్నిక్కిచూడఁ
 బాయకుల్కొంద రయ్యుత్సవంబునందు॥

445

సీ॥ పశ్చాత్తురకపార్వ్యపరితఃప్రసారియా
 ఖడ్గంబు వివిధచక్రములఁ గొలువ
 నాత్మరక్షణమున కన్కునెఱచకచక
 న్ధరణము ల్బహుళత న్దంక్రమింప
 నన్యప్రయుక్తబాణాసారి మసిదాకి
 చిటపటధ్వని మిట్టి చెదిరిపడఁగ
 భ్రమణవేగంబుచే బహుదిశాభి గు ఖత
 న్మహితేంద్రజాలసంపద గచ్ఛి
 నిలుసుపై ఖడ్గపంజరాంతరనువిగ్ర
 హంబు ద్రుతరీతి భ్రమియించునట్లుఁ గాఁగ
 మించునామున నేర్పుఁజూపించుకొనిరి
 బాయకుల్కొంద రయ్యుత్సవంబునందు॥

446

క॥ వరపాయకనృత్య మటులు
 జరిగెడిచో నెదుటి శాద్వలస్థలి నార్చి
 న్సురసురస ముందునత్తి య
 తిరయమ్మున రవల వెల్లెఁ దిర్వగ్గుతులక॥

447

క॥ ఆవరుగులోన పటనట
 దీపితములు గాఁదొడంగె దివ్యసువర్ణ

స్థాపితము “వెల్కు” మనునుడి

లోపలిరంగులమతాబులు స్థల లెగువణ్||

448

మి|| నవరత్నస్థగితాక్షరములన వర్ణంబు ల్పాకాశింప నా
సపురు నన్గొనుచుండ దానిదరి నాశ్చర్యంబు సంధించుచు
ద్వివిరె “స్ఫు”స్ఫుని వేణుచక్రవర్తి స్థిపించు నవ్వాని దా
నివడి స్వక్రము దిద్దిరిద్దిరె గాంతి జ్వేతల న్నొల్పుచున్||

449

కా|| ఈచక్రభ్రమణంబువెంట నదియేయేనూత్రసంధానమో!

నూచింపందగ కున్నయున్నిఁ దుటిలో జొబ్బిలై నావాసవ
శ్రీచాపద్యుతు తామతాబు లొకనారీరూప మానట్లు లా
హా! చిచ్చంతయుఁ గాల చక్రమునుగా హర్షించె దద్వైఖరుల్||

కా|| శ్వేతద్విపుఁడు సార్వభౌముఁ డగుజాడ్డిశ్రీస్థపుం డాత్మవి
భావతి స్థాపనరూపుఁడో విడిసె యోగ్యంబైన సుస్వాగతం
బాతం డొందుత రంభఁడో ననుచు బ్రాచ్యాధీశ్వరుం డంపిన
ట్లాతీరంబున మందుచే ట్లెదిగె దీవ్యత్కల్పవృక్షాకృతిన్||

451

కా|| వైహార్యంబులూ! కెంపుగుంపులూ! మేల్వృక్షంబులూ! పచ్చలూ!
నాడెంబున నవకాక్షికంబులూ! విన్నాణంపునీలంబులూ!
చూడ న్నుచ్చల లీనుకాంతుల దెల ల్లోభిల్ల వర్షించె దో
డ్డొడ సంగుమతాబు లత్తుశిఖాద్యోతు ల్వితానింపఁగన్||

452

క|| చూసినరంగు న్జూపక

తేవ కొకటిగాఁగ నటఁ బ్రతిమితాబామున్

జూపించె రంగులెన్నియు

చూపతి కట న్నెందచాపశోభలు నిగుడన్||

453

కా|| “ఎట్లూ! చెన్నపురీసుఁ డిం దతిథియై యేతేరి మీకానుక
ల్లుటజేయ” రటంచు నాగతితి వేల్పుమ్మకపై సొడ్డల
న్తోట్టంబోయెడువట్టు “తాల్లు” ధరణిగోళాంతరంబీ ఛ
ట్టుటంచు ద్వివిఁ బ్రాకె “బుస్సు”రనురప్య ల్పాపచందాబుగన్||

454

చ|| వడివడి సంతరిక్షము నవార్యతఁ జేరి పెట్టిన్న పెల్లుసం
దడి సురసిద్ధకిన్నరగణంబులు సత్వరఁ జేరఁ గాటి బా
రెఁ నవరత్న హరముఁ బ్రీతిని గొషనుగారిమీద జా
ర్చెదానటు లొప్పె సత్కళలఁ జేల్లగఁ దోచినమద్దబాణముల్||

455

కా|| పాతాళంబుఁ ద్యజించి గొషనుల సంభావింప నాగేశ్వర

వ్రాతంబు ల్లమి “నేను! నేననుపడి ద్వివిప్రపం బెక్కి స

జ్జాతంబు ల్లమి లేర్చి సేస లిడులెస్స న్నేకమూక ల్బుచి

స్థితంబు ద్వివి గొప్ప వృంతగతి కేకే లెల్ల “రాహు!” యనన్ || 456

౩|| ఈవిధమున బలుతెలుగులు

గా వెలసిన మందుపనులఁ గనుఁగొని చెన్న .

శ్రీవిభుఁడు “సలూ” నునకు

స్వ విచ్చేసెను చితాళి వెనుకొని కొలువన్ ||

457

ఆ|| అతిథి గుంతసించె ననుమోదమునఁ దన

తోడ నెల్ల రెఱుఁగోష మొంద

రామచంద్రచంద్రరాజదేవేంద్రుండు

వెలసె నాత్మధనసీధి సంత||

458

ఉ|| వచ్చినవారు కన్గొనినవైభవము ల్బుడినేర్పువెంబడి

నైచ్చుచుక్క నిండ్లకు న్మఱల మేమాను జ్యోతచక్రణంబుగా

నచ్చినసీనుల న్మదిని నాటినవానిని జెప్పుకొంచుఁ కా

టచ్చరవేళ ఛత్రపురి డగ్గటి చేరితి మాత్రివేశ్యముల్ ||

459

కా|| దారి న్నోడగువారు కైకొనినప్రస్తావంబు లీస్మిన్నిగా

వూఁచు కేరెడిదాఁక తెంపెనగరా కొప్పొసవా ఖిత్తరాఁ

మీతొబో విషయంబు లెన్నియొ మనసంస్కృత దదీయార్పటి

సారిం బీడిగున న్నిఖంతు సరనాల్పయ్యులల ట్లంచుచున్ ||

460

౩|| మన సూర్యగ్రహ చక్రం

బున గ్రహము లిరారు లెపుడు పుట్టెనా? నెలినా?

టున, గలవి వచ్చి చేరెనా?

సనిదర్శనముగ నచ్చిప, జాలమి పోచున్ || 461

గీ|| అవని తనచుట్టుఁ దిటి గడుపట్లె రిపయు

రివున న్దవచుట్టుఁ బరిభ్రమించు

భ్రమణ మందలి యుసిచేరి భాస్కరాంశ

ముదుటునం జీలి చెదరుట లుండవచ్చు||

462

ఆ|| భూమినుండి చీలిపోయిన ఖండము

ల్లారె కుఁజుడు శశియుఁ, గంజమిత్ర

మించుగొప్పరవి సమీపించి లాఁగుటఁ

బలు గ్రహంబులెల్ల వెలసెనండ్రు||

463

ఆ॥ మనభూమి యెట్టిరంగునఁ

గనువడునో గ్రహేతరములఁ గలవారలకుఁ

దన మూడువాళ్ళు నీటఁ

మునిఁగియునికిఁ దెలుపె యెగువఁబో లవికరముల్॥

464

చ॥ అవని రవిగ్రహోత్పతనమై యెపు డువ్వరమందు వేటుగాఁ

దివిరెనో? మంట లెన్నటికిఁ దీతెనో? సంధ్రము లెన్నినాళ్ళ కు

దృవిలెనో? నేల లెప్పు ప్రథనంబులూ? యేతటిఁ జెల్లు పుట్టె? జీ

వవివిధసృష్టి యేదిస మొ? వల్కఁగ రా దివమిత్త మనర్థి॥

465

ఉ॥ మంచుచు నూర్చుని న్విడి క్రమంబుగఁ బైయుచు కాలుచుండ సం

దుండుద్రవంబులుం బయటియోరలఁ బేటి యనేకధాత్రులఁ

గొండలు మంచుగడ్డలుగఁ గోటివిధంబుల నేర్పడ న్నిజా

ఖండప్రదక్షిణంబులఁ బ్రకాశిలు నియ్యల గర్భితాగ్నియై॥

466

శా॥ ఆనా డబ్బినయగ్ని నేటికిని జల్లాటంగలేఁ దంచుఁ గ

న్తోనాఁ బెల్లెడిచిచ్చుగొండల నటం దోతెంచు ధూమాగ్నులఁ

నానాద్రవ్యజలాయోద్ధమనసంధానంబులఁ గూవగ

రానూనోష్ణపరిస్థితి ఖసనసిద్ధాంతపుండంబులఁ॥

467

గీ॥ పెత్తెగొండలపై మంచు పేలుటెల?

లోతెలుపాతరల న్నాఁకహేతు వేమి?

గమల రక్క సిబొ గ్గుంక తతను నెదియొ?

భూగతాగ్నికి దవ్వు దాపు నెకదోయి॥

468

మ॥ ఇటులై భూగతివహ్ని సన్నగిలఁగా నేనాటికే స్థంద్రుపై

నటులే కేవలశీతమే బ్రలి జీవావిష్కృతు ల్పోవె నా

నటుకా దారయ నుత్తరాయణమునం దంతర్గతోష్ణంబు మి

క్కటమాచుండుఁజూమి! ఏమీవచలదక్కుంకిచ్చునా త్యాగ్నులఁ॥

ఆ॥ ఇటులు నేలవేడి హెచ్చులొ చ్చగువోక

లోహచయము భూమిలోన వెలసె

మన్ను నీగు గాలి మనగడకుం దాపు

జీవవితతి పుట్టె సృష్టియందు॥

470

శా॥ పాడు నేగడ గర్బుదు మ్మినుక కీవం చచ్చు నూమెల్గుడు

నెట్టెడున్నా న్విలసిల్లు మన్నులు మహంతస్కాంధులై;

యాదాడ న్నొలు మొందు గంకట యహర్వ్యస్తైరలహర్వ్యకృతు

ల్నాడెం బీనగ రాతిభేదము లసంఖ్యాకంబు లా ధారుణి॥ 471

గీ॥ పంచభూతంబు లంతలోఁ బ్రాలుమాల

కీశ్వరాంశంబు జీవ మం చెనగుదాని

మేళనంబున నమ్ముటోన్నేమి మోష

ధీప్రపంచంబుఁ గావించెఁ దెగలుగాఁగ॥

472

క॥ సామాన్యంబుగ జడములె

భూమిం గలవృక్షనివహము, ల్నాన్నవరీ

క్షామహిమఁ దోచు జీవక

శామాద్భుచ్ఛేతనత్వలఘుశ ధా॥

473

క॥ సార గుమ్మడి నులీతీగల

దరి వేలిడఁ జాటుకొనును దా॥కి; దా॥క

ద్వార పాడుచుకొనును వేటా॥

చిటుమొక్కలు స్వర్గఁ దెలియచె న్నెఱింగింప॥

474

గీ॥ విరిసి చిటురెమ్మ కిటుగడ న్వలయునాకు

లవరసంధ్యకు ముడుగుచు నంటుకొనవె

వేగుపర్యంతమను స్రవ దోగునటులు

నిగురకన్నియచె ట్టంట సజముగాఁగ॥

475

క॥ తనవ్రాపును బ్రాద్దెటుటిటి

గిన సమ్మెయిఁ ద్రిప్పుకొనెద కేవలతమి నె

ట్టినయట్లు ప్రొద్దుతిరుగుడు?

తనుఁగొనఁ జేతనత గుల్లె క్రా॥ దగువుల॥

476

గీ॥ నేలబారుగఁ గాడల నిలిపియుంచి

చిక్కుజంతువువడఁ జాట్టి చిక్కఁబట్టి

యాహరించెడి తరుజాతి యమరుఁ గొన్ని

దేశములఁ జేతనతఁ బెంపుఁ దెలుపుకొనుచు॥

477

క॥ తనచుట్టుఁ గ్రోనుపరిధి

జెనకెడిజీవం బదెట్టిచేవ గలదియై

నను గుంజ పొదివి తినుతరు

వును గల దట జగతి మాటుపుంతలలోన॥

478

గీ॥ ఇంతయేల చిగుర్పుట యెదుగుచుంట

ప్రాయుటయుఁ గాయుటయు బీజములనుగనుట

గాటిడన్ సానఁగార్చి వంగబడు అన్న తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ
జేతనత చెట్లలోపల జైలఁగ నెగడ!! గ్రంథాలయము 479

గీ॥ పృథివికి న్మున్న జల ముద్భవించెగాన నమోదు సంఖ్య 18693...
జలచరంబులె తొలుదొల్ల వెలసె ననుట శిషి.....
న్వాయ మనిపించినను జేతనత్వగరిమ
వీని కొనగిరి రెండవస్థాన మవని॥ 480

శా॥ చెట్ల న్దుబ్బులుఁ దీవెలు న్నొదలుగా జ్జిలేగుఁ డేకు న్నటం
బిట్లే మిక్కిలి గొప్పలెల్లఁ దుదగా నేర్పడ్డచందాననే
పొట్లం బొనుసిమీనునుండి తనువు ల్పొంకంబులు న్న్వ్యాపృతు
త్నేట్లా తక్కఁ దిమింగిలాల్పనుకఁ బొల్చె న్నత్స్యసందోహముల్॥481
క॥ తరుజాతి కదలకే పరి

సరధరఁ దమ కైవరసము జలవాయుసమా
దరణమునఁ గొని నుఖించు ని
తరివృక్షాదులకుఁ గీడు తగులనిదార్జి 482

గీ॥ జలచరంబులొ యారీతి నిలువలేక
గాలి నీ ర్నాచులకుఁ దోడుగాఁగ మింగు
వాలుఁ గలనునఁ జనచిన్న వాలుగలను
మన స్వజాతివె" యనియెడిమాట లేక॥ 483

మ॥ అరరే తివియ పెద్దచెట్టు తనకు న్న్వ్యాలంబవం బొగతిన్
బెలుగన్ పృక్షము దాని కొర్చి పశిహాపెంపియ నం దాత్మహా
ని రయం బొనిరియంబు గల్గినను నుం తే న్లెక్క యేసేయకే
వరుసఁ బీవఱున స్తలేచరములన్ బ్రాప్తింప నేహేతువో?॥ 484

గీ॥ స్థావరము లైననేమి పృక్షములు సాటి
లేనినాత్మిక మూర్ఖులై క్షేత్ర మఁక
వేలసంతాన మేటెట విస్తరిల్ల
దట్టమగుపెంపునన్ నింగిముట్టఁ బెరుగు॥ 485

క॥ మోకులు చుట్టగ నిముడని
మోకులును న్నలుపుచేర్ల మాదిరిఁ దీవెల్
ప్రాకుకొని వెలయుఁ దొలఱిటి
కొకారణ్యంబు లెంతక్రిక్కిరిసెనొకొ!॥ 486

శా॥ నిండార స్పృహసారము ల్వలయుక్షోణిఁ దైవసంకల్పతఁ

బెండుల్లా దొలుతోల్లఁ జెక్కుగతు లాబీజంబు లెంకెంతమే
ల్లండ్ల వృద్ధి మాంచెనో చిగురుపార్ల బూవులు న్నాయలున్
బండ్లున్ గొవనోటిగీటయినఁ బర్వంబోని యానాళులన్ 487

క॥ మూచూడనిపూవులనో

వాచవికి న్బూచవడని పండ్లగొలలతోఁ

డైచెలఁగు మధువునో దరు

తేచిపెఱుగఁబోలు నవ్వు డెల్లడఁ దామై॥ 488

గీ॥ ఎందుఁ బోరునెట్టి పొందులాభం బను

రీతి నొకటి నొకటి ప్రీతిమీఱఁ

గాఁగిలింప సాగుకరణిఁ గాండంబు ల

నోయ్యెత న్నెనంగ నొప్పె దరులు॥ 489

ఆ॥ ఏర్పినాటి నట్టులిందందఁ జూడఁ బ్ర

త్యేకజాతివనము లేవుమీఱ

వశ్యఫలరసాదిపానీయమధువులు

పొడలికాల్వలేర్లు నదులుఁ గాగ॥ 490

క॥ చిగురుంజొంపంబులఁ బూ

జిగురుల బహుకళలుండఁ జిక్కినిమధువు

దొగరుల నెల్లడవలచి

యెగురుల దైవంబె యనుభవించెనొ నుభమాల్॥ 491

మ॥ తమసర్వస్వము దైవత్వ ప్రీతయి సంతానించి ధ్యాన్తిరో

త్రమవృత్తి న్మునుల్లు శత్రులత వ్సార్థత్యాగసంపాదన

భ్రమకుం జిక్కక స్వజీవతికిఁ ద్రాప్తాంతికశ్రీకళా

గ్రీమసుష్మాసచిరాయురజ్వలత కెక్కఁగాదె వ్రోణీజముల్॥ 492

గీ॥ అలసరీస్రవములు మొన లడపిమ్మగ మా

లును ఖగంబులుఁ దమనీడ నెనసి పెఱుగ

నిత్యసంతర్పణల నిన్నిటికిఁగూడఁ

దగినమహదాశ్రయమ్మై తనరెదరులు॥ 493

క॥ ఘననిర్వాహకృపారస

ఘనతకు నిర్వాహకోపకారపరత్వం

బున నిత్యసేవ సలిపెడు

వనజములకు నీడ మీలు వనజములేనిన్॥ 494

శా॥ నీటం గ్రుమ్మఱుజీవసంఘములకు నీర్పించి నాచు న్నిరా
 ఘాతాహారము తామఁ దొల్ల నమరెంగాఁబోలుఁ దర్వాత ము
 య్యేటం బుట్టినరొంపి లోహతతు లాయీచెట్లు జీవాలు న
 ప్పాటింపుం బడయంగఁబోలు యువజహ్వచావలత్వంబున॥ 495

క॥ అపద గాచకొనఁగ డుధ

బాపుకొనఁగ నోరె తమకుఁ బ్రాపా లనో

న్యాపాదితయుద్ధంబుల

దాపరిలఁగఁబోలు ర క్తదశనత్వముల॥

496

శా॥ ఏదుష్కాలమున న్దదీయరుచి యుత్తేర్పడదో! దానిలో
 నేదార్థ్యంబు చెలంగునో! క్రమముగా నేపొంది కొన్నాళ్ళ క
 య్యాదోరాశి జలేచరాఘును సత్వాఘ్యంబు లల్పల్పజీ
 వాదిప్రాశనమే ప్రధానముగ విన్వాసింపఁగాఁ బాల్పడె॥ 497

చ॥ వివిచి బ్రతిప్రనూతికిని వేలకువేలంగఁ బుట్టునంబునం
 చరముల కిట్టిప్రాశము నెసంగకయుండిన నేడుసంద్రము
 ల్కొఱునడ మెండువృద్ధిఁ గయికోవే! నశింపవె యొక్కపెట్టె! నా
 దరుఁగుజీవనంబు చెడ దైవవిలాస మహా! విచిత్రమా॥ 498

శా॥ ఈవిన్వాసముకంటె శ్రేష్ఠతర మాస్పృష్టి ప్రకల్పించు మే
 ల్భావం బుద్భవమాటనో స్థలము లేర్పాటునతర్వాత నా
 దైవం బొయ్యనఁ గొల్పె భూసుహృదుల౯ దజ్ఞాతిహాత్ర మిం
 దే వర్ణించుటలయ్యె సర్గగతిఁ బెత్తెన్నింక నెన్నందగు॥ 499

మ॥ అటు లవ్యాజవరోపకారపరమవ్యాధి నానాతర
 స్ఫుటసౌఖ్య బులలోన మెమఱచి దేవుం డుండఁగాబోలు ను
 త్కటదిగ్విస్త్ర మహేజయు ల్లాణిపై దట్టంబు తొపెంపుమై
 నటపు ల్గాన లుణ్యసంతతు లుణ్యానుల్ల సంభాచి॥ 500

నీ॥ ఉయ్యాలచేర్లుగా నున్న తీవియులు కి

క్కిఱిసి చిక్కమాలుగా నఱులదొడఁగె

వింజామరము తొచు వీచుకొమ్మలకు నా

నాట మొడవ నాంద్రత్వ మమతః

జలువల న్నదజల్లు చూయ లెం దరుదులై

కుమిలించువేడికి న్నుదురులయ్యె

లలితతరామోదవిలసనంబు లడంగి

చెడుకంపువరవశ్య కడల వెడలె

గీ॥ నిర్మలములై యెసంగెడి నీటిదొసలు
విలతకల్మషబహుకలుషితము లయ్యె
బండఁ దినఁ ద్రావ శ్వాసింప వలనువడక
సృష్టికర్తయు నుడివడి చిక్కువడఁగ॥

501

ఉ॥ ఎంత యపాయ ముప్పతిలె! నేమి యపాయ మటంచు బిట్టగాఁ
జింతిలి దైవ మిట్టటు నుసి న్నెసఁ బాతె ననంగ నుద్ధతిఁ
జెంతల కుద్గమించె నుడిచెన్నులఁ బెన్వడగాడ్చు దానిసం
క్రాంతికిఁ గొమ్మకొమ్మ పెనుతాపిడ దావము ప్రజ్వరిల్లుటఁ॥ 502
క॥ చిటచిట పటపట నాదో

త్పటముగ నెఱగలియుఁ బెంపుఁ గాంచి భయతరా
ర్థటులఁ రేగెడి జ్వాలాఁ

రటసంబుల వనుల నేర్చురభసము నడుమఁ

503

శా॥ భూగర్భంబున నున్న బాడలము నేపుం గాంచి పెన్పొంగులన్
రేగ న్ధారుణి పెక్కుచో నులికి యుద్రిక్తాగ్నిఘాతార్ధరే
భాగర్భీకృతలోహవాహినుల నుల్కాపాతతీవ్రంబుగఁ
మూఁగజేయుఁగ మండునూయ్యనివిభంబుంబొందెభూదేవియుఁ॥ 504

ఉ॥ చిమ్మనకోపులో యనఁగఁ జిచ్చుమల ల్లిని కుద్గమింపఁగాఁ
జమ్మె శిఖాస్వరూపముగఁ జేసి ద్రవీకృతలోహవాహినిన్
దొమ్మిగ నిక్కు తత్ప్రళయధూసప మూఁవఁ జలించి భూమిఖం
డమ్ములు కొన్ని క్రుంగుచు నడంగె సరిద్గిరివృక్షపాలిశోన్॥ 505

ఉ॥ ఆపిడప స్వలాహకము లన్నియు హస్తీరోపమానధా
రావతనోగ్రత స్థురియ శ్రావణభాద్రపదంబుల న్నిదా
ఘావకృతు ల్నశింప శరదద్భుతి శాంతిప్రవర్తిలఁ బున
ర్దీపితమయ్యె సృష్టి జగతిఁ నవశోభనకాంతు లీనుచుఁ॥ 506

గీ॥ తేవ కీలాటిగండంబు లోపలేదు

నావసుంధర యనుచు విజ్ఞానవేర్తఁ

సమరసోద్యోగవరమవిచారనియతిఁ

బూనె సృష్టింప జంగమంబులను జగతి॥

507

క॥ ఒకదాని కొకటి భిక్షగ

నొక దానికి నొకటి రక్షయుగంధరగతులన్

రకములుగ సృష్టించె గొలిచె

బ్రహ్మతీయఁ జేదోడుగాఁగ బరమాత్మ కృపగా॥

508

క॥ క్రిమికీటకముల బహుచం

దములుగ వెలయించి తరులతాఫలనుమవ

త్రము తేతదోజ్యములుగ

సమర నిర్విధియించె ధరణి నయ్యెయెడల॥

509

చ॥ అమలమనీషఁ బూనుకొనిసంతతిలో నె యసంతజీవబీ

జము లిల నుద్భవించి సహజప్రతియత్ననికామసృత్తియొ

గములఁ బ్రచారము ల్వలయఁగా మనుషోకలలో హతాత్మగా

నమరినసంగమక్రియలయందె స్వజాత్యభివృద్ధి వర్తిలక॥

510

మ॥ ప్రతిసర్గంబున జోక్య మింతయుఁ బరబ్రహ్మంబుపైఁ బెట్ట క

ప్రతిమానాభిసవోపసర్గకలనాప్రౌఢి స్థిరపంచాదిసం

ధితజీవావళి నాఁడునాటికి సముద్దీపింప జాత్యంతరో

న్నతు లంతంతకు విస్తరిల్లెఁ గులవిఘ్నానం బహుళంబుగక॥

511

ఉ॥ ఆమెయిఁ గీటకంబులఁ బయల్పడియెక భుజగంబులుక భగ

స్తోమములుక ఝంపంబులుఁ బశుప్రజము స్సప్తనగాళి మర్త్యు లిం

తేమహితాగ్రజాతి ప్రథవించునొ పైయుగభుక్తులందు కా

దీమనుజాగ్రసంధన మికెమ్మది కల్ల యనంగవచ్చునే॥

512

మ॥ నియమం బింతయు లేకవర్తనముసంధిక నాటికామంపుటు

న్నయ మెక్క న్భువి జాతిసంకరపుసంగంబు ల్తటస్థింప మెం

డయి లోకంబున జాతు లుప్పలిలెనా నన్యాయమా! వింతయా?

హయము ల్లాపిదె లీవె యశ్వతరజాత్యావిష్కృతి న్నేటికి॥

513

సి॥ ఒకజాతిగాలి వేటొకజాతితో మేళ

వింప నీరం బుద్భవించునట్లు

గాలులు లోహము ల్కలిసిన లోహేత

రంబులు ప్రథవించి క్రాంతివట్లు

లోహాలు లోహంబులుక సంక్రమింపగా

నితరలోహం బ్జనియించునట్లు

పనుపు సున్నము నీటఁ బవళింప నెఱివి

పారాణగా మాటి వఱలునట్లు

గీ॥ భిన్నజాతుల రక్తము వీర్వర్ణములును

గూడి జాత్యంతరోత్పత్తిఁ గొల్పుటకుడె

జాతిసాంకర్య మొప్పనిచట్ట మొకటి

లేని తొలియనాగరికసంతానగతుల॥

514

క॥ నావాటి కసంఖ్యములై

జానోప్పగ జంగమముల జాత్యుపజాతి

ప్రాణులు వెలయఁగఁ జొచ్చె న

నూనవిలసనముల పనుల నుదకంబులలో॥

515

చ॥ భువి నొకచోటనే మొదటఁ బుట్టి క్రమంబుగ నన్నిచోటులఁ

గవిసెనో? లేక యోగ్యమగుకాలమునవ్ ధర నొక్కనారి ను

ద్భవితెనో యన్నిచోట్లఁ బలప్రాణులు? చెప్పఁగలేము. గాలిగా

లివెలసి పొపువుర్వలవలె జ్ఞని యెందయునన్ ఘటితెనో?॥

516

ఉ॥ ఏదె ట్టులైన నిప్పటినుపీవలయాన మనుష్యసృష్టియం

దే దయివారు భేదములు దేశవిభేదమువెంట రూపలే

ఖాదుల, నందుచే నచటనచ్చటఁ దొల్త నొకప్పుడే నము

త్పాదితె సృష్టి యంటయె యదార్థము దాపుగ సిద్ధమయ్యెడి॥517

క॥ ఔనేహ! దట్టముగా

నానుకొనుచు వెలయు తరులతారణ్యమహా

ధ్వానముల నెందో కలిగిన

యానరశిశు వెట్టుపెగె నాతొలివేళ॥

518

ఉ॥ తల్లియో? తండ్రియో? హితృలూ? దాదులూ? లే, ర్పసికందు పాలకే

న్దొల్లుపనేడ్చుఁగాని మఱొకొం దొనరింప వలకతికాదు చే

టెల్లెడ మూఁగి నిండుఁగొను నీగె మొదల్ల రిదాఁకఁ బెం పెట్టు

ల్పెల్లెకొ? దైవమాయఁ కడుచిత్రమెకాకదురూప్యమెంతయు॥ 519

క॥ పురపాలకసంఘము లిది

పరమారోగ్యమొల, భటుల బంధుల నడుమఁ

బరరక్ష నేటిశిశు వొ

క్కఱుట్రుటి విడలేడు తల్లియాదకు పున్న॥

520

క॥ చెడుపురువుల కాటులకున్

జెడుగాలులచేతఁ గలుగుచేటులకున్, మ్రు

క్కిడిమ్మగమల వ్రేటులకున్

జెడక యెటు ల్నొటివిడ్ల నిలిచి వెలసెనో?॥

521

సీ॥ ఖరనఖంబులు వాడిగలచంచువులును రె
 క్కలు లేవు తనకుఁ బక్షులకువలె నె
 కోరలుం బంజారుఁ గొమ్ములు న్లే పతి
 బలవన్యమృగచయంబులకువలె నె
 దంశమాత్రమృతిప్రదవిషంబు లేదు పా
 ములు మున్నయినజంతువులకువలె నె
 యులికించి చంపు విద్యుచ్ఛక్తియా లేదు
 పలురకంబులగుచేపలకువలె నె
 పుట్టగ నె లేచి తనపొట్టపోసికొనెడి
 తెలివివస లేదు వసులమాడలకువలె నె
 నలుగడల గండములె మూఁగునాఁడు మనిసి
 నినుగు లండెందఁడెఁదఱు నీర్గినారొ॥

522

సీ॥ కొండంతయెత్తు పక్షుల చంచువుల గోళ్లఁ
 బక్షాహతుల డిల్లఁబడనిచోలు
 చీమలుం దోనులుం జెడువుక్కు లురగము
 ల్కావించుగండము ల్కాననిచోలు
 శరభవారణసింహశార్దూలమఖ్యభూ
 తుఁకమృగాహతులకుం దొలఁగుచోలు
 వఱవలఁ జెడుగొడ్డు లురుదవానిలముల
 గత్తె లెసఁగఁ క్రాలుచోలు
 నాఁటిధరణిఁ గికారణ్యకోటిపడుమ
 గలుగదనిసను సత్వైక్యీ కానెకాదు
 మిగులనద్భుత మాశ్చర్యముగ నె శోఁమఁ
 దప్పి బ్రతికెను మనిసి లేతఁడనుఁ గని॥

523

సీ॥ ఆతికోమలము పల్పనైశిరీరంబు
 ముండఁ గండను బ్రోది మొనసె నెట్లు?
 అంగస్వల్పము చేతిపాంగు నల్పము కానఁ
 బరువెత్తఁ బలుగెత్త మరఁగె నెట్లు?
 గోయ నిస్సార మెక్కుడుకొరవస లేదు
 ముడిబోనమునను బెంపుఁగ నె నెట్లు?
 తనకు దక్కులేదు పగునొజ్జ కలుగఁడు

సదుపాయముల హాని జడిపె నెట్లు?
 కట్టుకొనఁ గప్పకొనఁగ వల్కులము లేదు
 చెనకుశీతాతపంబు మవియె నెట్లు?
 మిగులనద్భుత మాశ్చర్యముగ నె తోచుఁ
 దప్పి బ్రతికెను మనిసిలేతనినుఁ గనిన||

524

సీ॥ నీరు నిపురఁజేయు నిప్పుక ల్పెరగువే
 సఁగుల దావాగ్ని సంజ్వరములందుఁ
 బిఁగు లెందడర నుప్పెసగాలిఁ గడవపో
 తల గూర్చువర్షధారలకు నడుమ
 దవుడలు కదెబడం దద్ద మేన్వడఁకించు
 వలిగాలి పెనుపరవశ్యలోనఁ
 బలరొంపి దొంగయుబ్బలుల విఘాచిము
 ఖ్యాస్వస్థులు రేఁగు నట్టితెలులఁ
 దినఁగ నుండఁగఁ దలదాచుకొనఁగ వసతి
 నీనిపెనుగండముల కోర్కెరానినాడు
 తనదుయేడుపె ఘాతుకోద్ధానరుతిగ
 మనిసిలేకూన యేయటమటల బడెనొ||

524

సీ॥ పవను స్వచ్ఛాస్వచ్ఛవిషరంబుఁ గనలేమిఁ
 బీల్చి యేవడుపాట్ల వెతఁగుడితెనా?
 ఓవధీసదనద్విశేషంబు లెఱుఁగమిఁ
 దిని యేరుజాదుల ననువుచెడెనా?
 నీరంబు జెడుమంచి నిర్ణయింపఁగలేమిఁ
 గ్రోలి యేకప్థులఁ గుతిలఁగొనెనా?
 దావళిఖానైజదారుణాజ్ఞానానఁ
 గడుకొని యేయలజదులఁ బడెనా?
 బహువిధానిలబహులతాబహుళనీర
 బహుకికారణ్యకంటకప్రబలవర్ష
 తావృతానని దనజీవయాత్రయందు
 నాదిమానవశీకృత దోగాడునాడు||

525

చ॥ అనునిమిషం బనేకభయదాపద తిమ్మెయిఁ గ్రమ్ము పూర్వపు
 నిసములలోన నేటివలెనే నరుకాన్ములు కలెనెంటకం

అను జనియించునో నె నెగడె న్నును యావన మన్యురాణవా
ర్తన గ్రహియించఁ దేలు నుకరంబుగఁ తద్ద సవృద్ధి హేతువుల్ || 527

క॥ సృష్టివినిమయమున ను
తృప్తిప్రసాదిఁ గాంచె నొకనికృష్ణపుత్రెగనాన్
సృష్టం బది యిదియదినా
నృష్టం బిపు డొకచరిత్ర గ్రామి నెచటన్ ||

528

ఉ॥ ఏయొకరీతినోకలిగె నీవరజాతి నిజానుకూలభూ

వ్యాయతఖండసీమల ననంతర మవ్వనవాసి జీవనో
పాయము లేవిధంబులొకొ? వాక్రృచయం బెపు డెట్లు పుట్టెనో?
న్యాయవివేక మేతలుల సజ్జెనో? లేవు చరిత్రనాక్యముల్ || 529

గీ॥ వరభృతంబుల పోలిక స్మరభృతులయి
పెరిగి రనుకొన్న నే ననంతరము మొదట

గ్రాసవాసంబు లెవ్వయో? కందమూల
పత్రఫలపుష్పమ లను గవ్వారములే మొ||

530

గీ॥ అట జతుష్పాదజంతువిహారసరణి

దెలిసెఁగాఁబోలు నోషధీవిలసనములు
కాక మునుమున్నె ధాన్యసంగ్రహముఁ బచన
విధియు విలసిల్లె ననుటకు స్వీలుకలదె? ||

531

క॥ విజ్ఞానము తొలుదొల్త ను
పజ్ఞంగా కనుభవస్వభావజనితమై
యజ్ఞులగువారి దినగతిఁ

బ్రజ్ఞం గలిగించియుండవలయుఁ గ్రమమునన్ ||

532

ఉ॥ క్రోతులరీతిఁ జెల్లవయుఁ గొండలపై నిచసించి లేజగు

శ్రేణిని చెంగనాలఁ బఱుగెత్తి కొలంకలఁ గొండకాల్వలన్
బ్రీతిగ నీరుఁ గ్రోలి కడుస్వేచ్ఛఁ గిలార్చినవాటిహోయి యు
న్నే తమకిప్ప? డజ్జతయె వింశునుఖం బనచచ్చునే మొకొ? || 533

533

క॥ నిప్పే యెఱుంగరు చేతులు

తప్పినఁ బరికరము లెవియుఁ దమ కట లే వే
ముప్పుననే నేక బెకా

కెచ్చట న్భావనఱల దెలుపెగిరొకొ? ||

534

గీ॥ గ్రహణశక్తి బాల్యంబునం గ్రాలుమిగుల

నల్ల సరస్వమ్మి కపుడు బాల్యదశగాన

నవసరము లగువేళలనాటలన

పనువిజ్ఞానము స్వర స్పదసినేము!!

585

౮॥ తప్పితాటి యెందో తఱుచు తాహింసల

కెట్లా తొలగి బలువుచేవుఁ గాంచి

జీవరక్షణమున కేవేది వలయునో

వరుస నొందియుండవలయు నరుడు!!

586

ఉ॥ ఎన్నోయుషద్రవంబులు రహించెడి యాదిమకాలమందు నే

బన్నముఁ బాపుకోగలుగు బాహుమనోబల మేమి లేనివాఁ

డిన్నర శైశవంబు మనియె న్దనయంతనె యంటకంటె న

పున్నమ్యగంబులో ఖగములో కొనె మచ్చిక నన్ను దప్పికో?॥ 587

మ॥ తొలుత స్వీరలు పోకలేకపడగ ముల్లుంగ్రోతులై కాననం

బులలో నద్రులఁ జెట్లపై గుహలలో ముఖ్యంబుగా నిల్చి యా

కలము ల్కాయలఁ బండ్లు దుంపలును నాహారంబులై కొండవా

గులనీరంబులై దస్మివాప మనిరనో, దప్పె యొప్పేయ్యగు॥ 588

శా॥ చింపఁజీలు నురంగతాంగు తెలుఁగు లెట్లాగొల్లలు ముక

జంపై మంచు హిమవ్రసారములఁగాన ల్గంచున నేరీ ప

ర్తివ స్వీల్పదకుండువేళ వలస త్రెక్కో బయల్పొంది జీ

వింప న్నాగుట నాడునాటఁ దమప్రాగ్భృతంబులన్వీక్షో నె॥ 589

చ॥ తరువులపైనఁ బైనములఁ దాఁటెమరాళులఁ గొమ్మరెమ్మ ను

సీరమాగఁ బట్టుకోఁదగిన చెన్నునఁ బాదములేని బాణీవై

ఖరులనె యుండె; భూమివయిఁ గాపురము ప్పీరతంబు తొననం

తరము క్రమాన మానవపదంబుగమాతెనొయెన్నో యేండ్లకు॥ 590

మ॥ చలిశాధ ల్పమియింప మేనివయింప న్నాండ్రంబు తొకోమము

ల్పలుచంబాటుచు నయ్యె నన్నియలఁ హస్తంబు త్రివానాధుకాఁ

కలుమెండొట, నదేవిధంబుగ నమగ్రం పైనమార్పొంది మ

ల్లలై మర్త్యులగు దేలివారనుచుఁ దెచ్చి న్నొన్నిసాక్ష్యా లిలక॥ 591

మత్ర॥ వానరుం దని శ్రోతిహితికి వాడునట్టివదంబు న

త్యాన కాదిని దోకయుండని తాదృశంబులకే యనం

గానగు స్థనుఁగొన్న వెంబడిగా నరుండొకొ యన్నటు

ల్లాననంబున శంక తోఁచెడి మాడ్చి నయ్యని యుండుటక॥ 592

మ॥ అవలంబించు ప్రవర్తనంబులకు నీ లోకానికి నీకొన్నిట
 స్వివరింపబడినట్టిమాన్యు వెలయు స్వీర్లెరుగ బృధ్వి మా
 నవులై ప్రజలఁ గాంచఁ దక్కినవనంగంబు ల్లవంగస్థితి
 న్నవులు న్గానలుఁ గ్రమ్ముట న్వసతులై క్రాల నివసించెడిది॥ 543
 ఆ॥ వాడిగోళ్లు మొనలువాటిసోరలు

చిరును తేలుచు నిడుపు కురుల యొడలు

నురువుతలలు, నిలుకురుముబం గుండ్రని

కనుల నరుు నిపుడుఁ గలరుకాదె॥

544

చ॥ కడఁక సభారతకల్పముగా వరసంధవగాధ వ్రాయునే
 రృడరు నెటులే? చరిత్రకలనా? మఱి శాసనము ల్లభించునా?
 పుడమిని ద్రవ్యఁ గన్పడెడిపుత్రులఁ జూచియె నాడునాడువే
 రుడు తెలుసున్నుల ననియె రూఢిపడన్దగుఁగా దదంశమేన్॥ 545

చ॥ విరివిగఁ దోచినట్లు పథిచెంబడి వారల యూహలెల్లనే
 కరువులు బెట్టుకొని చిటుంగు నలరాతిని దొంగప్రొద్దునా
 బరగెడివేళ నూర్చుని వాసగృహంబులఁ జేరి నాల్గునుం
 గరములఁ దొల్చి క్రొంబులుముగట్టి జలంబుల ద్రావి నెమ్మది॥ 546

ఉ॥ శయ్య శయింప నిద్దుర యెసంగమి మానసవిధి నెన్నియో
 డయ్యనియోజన ల్బుడబుడ న్నభవిం చె వియానవేగము
 నియ్యము మీఱఁ గాలము నవీనసుఖద్రవసాధనాశోః
 దియ్యము లీనుచున్ననుగతి న్గను తెంచుచు నబ్ర మెక్కఁగన్॥ 547

మ॥ కనుల నివృప్త నభోంగణంబున వసంఖ్యంబు ల్నిరాలంబన
 తనము ల్చుక్క లనంఖ్యపుష్కలతతో రాపాలులేకుండునగు
 తనతో నిగులఁ దోచుచెంపునకు ముగ్ధం బైనచి త్తంబు పొం
 దె నితాంతస్మయ మార! నృప్తికి శీడివ్యత్వ మెట్లబ్బెనో॥ 548

మ॥ అవి నక్షత్రము లండ్రు క్షత్రమున దేహంబౌట దేహంబులే
 ని వలంచు నొకఁగు పృథార్థ ములలేవి న్నాన మేతీరా? ము
 క్కునా? న్ద్యామితితెక్కి నేహాలక్షణ న్నానట్టిదొఁగదె నీ
 న విడుగానము వానితత్వ మునుచూన వ్చేరవభృత్యతః॥ 549

చ॥ గగనవిధంబు నొంగి కదలఁ గాధయు న్నినుతె న్నుమంగి ము
 క్కుగఁ గనిపించువంటకును కానము నందిమ మొదలు గాని ని
 ల్లుగ న వనారజిత్రతెతోనొకటో! యుధయంబో! సిండియుం

- దంకనగు వానిలోన ననుట స్వివరీత మొకండు గల్గునే॥ 550
- చ॥ ఇది యెపు డెట్లు పుట్టెనో? యిందలిజీవములెల్ల యెప్పుడు
దృవిలెనో? మానవుం డెపుడు తా నుదయంబగుటయ్యో? బంచభూ
తవికృతిచేఁ బ్రయోజనము దైవము పొందున దేదీ? యంచు ను
ద్భవిడి జనించె మానవభంబునఁ బ్రశ్నము లెన్నియేనియు॥ 551
- చ॥ అనుదిన మిట్టిశంక లనయంబును దోచుచునుండఁ దృప్తిగాఁ
గనుపడ దేజవా బిటులు కాలము దొడ్లుచునుండఁ సిత్వవ
ర్తనమున సంతయు న్నెఱపుదాకైఁ బ్రపంచసుఖానుప్రభం
జనహతి మోదభేదవివశత్వము లొందుచునుంటిఁ దాల్చికో॥ 552
- శా॥ సాయంభోజన మైనవెన్న భగవత్సాక్షాత్కాశ్యమువృత్తికో
వ్రాయంగాఁబడియున్న యేఘనుకవిత్వలతో నీ మాన్యస్థితి
వ్తాయి స్థాంతవతిండుచు న్నిదుఁ బోనైయుంచునభ్యాసము
బాయంబాల దివందిమా బెపుడు సాయా స్థితిగా నమ్మెయి॥ 553
- శా॥ శ్రీసంసారకతాకృత్య వృత్తిఁ బవలు దైల్లింది విశ్రాంతి నీ
ద్రాసాఖ్యంబును జెందు నా శోకనిశాంతబాదుఁ బ్రాప్తుచేఁ జిం
తానూత్రత్రుటనాతిదక్ష మగునత్వప్నంబు తత్సాఖ్యము
న్నాసోదర్యులకు వ్ఘటింప నిచట న్వాకొందు నాకందువ॥ 554

— శ్రీ సృష్టివృత్తము —

- చ॥ కలఁ గలయుండజాల నుదికావలయు న్నయనంబు పడి వి
చ్చలవిడి వ్యోమయానలె నెసంగితి వ్యాపకరినాదుఁ డ
క్కలు పట గాలిబంతులనఁగా నడిఁ గాళులసందునుండి చం
కలనడిచక్కిఁ జుట్టును జకాచకల (స్థామియించె గుంపులై॥ 555
- చ॥ గ్రహములతోడ డిశానినకైవడి రిక్కలు యాన వేగన
న్నహసముల స్ఫురీరిమున నాటినయ ట్లనిపించు మోముపై
నిహతియుఁగాన మేన నెటనే న్ననరాదు సొంగ మబ్రమొ
క్కో? హరునమో? భయంబో? యెదియున్విసరింపఁగ లేనునాకట॥
- చ॥ హరువుగ నంతి కాళయు నాడడినాశురదోనాఁగ నం
బరమున నున్న నెను నడిఁ బర్విడుచుంటినో నిల్పియుంటినో
యెఱుఁగనుగాని యంగలిడ నేధరయు న్ననరాదు క్రింద ను
ప్పరమున నాడ తొక్కిలును బార్వ్యముల స్వలపిల్ల నద్దిరా॥ 557
- ఉ॥ మిన్నులువడ్డచో పటుభ్రమించిన నెందును గోచరింప దే

తెన్నుఁ బరీక్షఁజేసిన నదేవనిగా గిటిగెంతులాడు ప
ల్యశ్నైలగోళము ల్పఱుఁగువాఱుటె తోచు ననేకదీప్తుల
గ్గన్నుల కామెత లొలుపుకందువ లొప్పగ నుప్పరంబున॥ 558

మ॥ ఉదయం బస్తమయంబు నొక్కటికినే నున్నట్లు కన్పింప, ది
య్యది తూ ర్పీడెన పశ్చిమం బనుదిశావ్యాపారమే గోచరిం
ప దటు ల్పుక్కలవెట్టుల న్భగవదంశ లూచుచు న్నోవునా
కెదుట స్తవ్యునఁ దోచి మించె నొకవ ల్లింతిత నింతింతలై॥ 559

గీ॥ డగ్గఱుకొలంది మిగులస్పష్టమగుకాంతి
నిండనీలవియత్తలంబెల్ల వెల్ల
వేయు సత్యున్నతం బైనవిగ్రహమున

వీణె వాయించు నొక్కవిన్నాణి యయ్యె॥ 560

శా॥ ఆవీణారుతి సొంపు, గానకళలో నాపెంపు నృత్యంబునం
దావైశద్యము, భక్తి నయ్యచలితవ్యాపారముం గాంచి, యా
రా! వీ రాగురునారదరీ నరులా? యా! నంచు నుప్పొంగి యే
నావెన్యొంటఁ జరింపసాగితి నమందానందసందోహి నై॥ 561

ఉ॥ నారదుఁ డట్లుతోచి గగనంబున మించుచివించి మీటుచు
ద్వీపిలోకసంచరిణవీక్షఁ జరించుచు నాత్మగానవి
ద్యారమణీయవృత్తికి నిరింతర మాశ్రుతియహంచు జట్టునుం
టాఱుప్రపంచసంచలనఁ బాటిలు నానము ప్రోదిఁ గూర్చుగ॥ 562

మ॥ హరి! నారాయణ! వాసుదేవ, పరమాత్మా కేశవా! మాధవా!
పురుషాగేశు! భూతనాయక! స్వయంభూ! సచ్చిదానంద! శం
కర! సర్గస్థిహారదక్ష! సకలాంగా? సర్వసారా! సమ
స్తరతా! రాగవిహీన! సర్వభువనాధ్యక్షా! సమస్తేనమాః॥ 563

మ॥ కరుణాసాగర! భక్తసంభరణసంకల్పా! సమస్తాఘా
ర్హరణా! సర్వసమాన! నిత్యజయశీలా! సంతితానందసం
చరణా! నామగుణాదధూర! పరమేశా! శ్రీవరంధాను! ప్రే
మరతా! నిర్మలభక్తిగమ్య! కుసుమస్సాన్యా! పున స్తే నమః॥ 564

మ॥ అని వీణారుతి లీనమై బహుళభక్త్యావేశకంబై మనో
నృప మాగాన మొనర్చుచు మ్రచిరస్మత్త్వం బాడు చున్గానమూ
ర్ఛనల నృక్తిరసామృతద్రవము ధారాభోరుధారాధురీ
నినదంబై భువనంబుల ప్రస్తుత మానిశ్రేష్ఠుఁ డట్లుగచో॥ 565

క॥ తనమార్గమునకు దాఁపై
చను దెంచుఖగోళగోళసంచయముల "ని
మ్మని వచ్చు! వచ్చు! నిట" కని
యనుకొని కనుచుండ మారమైచనుఁ ద్రుటిలోఁ॥ 566

ఉ॥ ఈమునిసార్వభౌముఁ డిపుడేభవంబును జేరి యాత్మవి
ద్యామహిమ న్నదీయుఁ గృతార్థులఁ జేయఁగనున్న నాఁడో! పూ
ర్వామలపుణ్యలేకమున నాఘనుదర్శనమైనఁ గల్గె నం
చీమెయి దాఁటిపోవు భవనేతులు ధన్యలవంచుఁ బల్కఁగఁ॥ 567

ఉ॥ గానము మూర్తిఁ గైకొనినకైచడి భక్తి భుభావతారము
న్పూనినయట్లు, నాట్యకళ బొంది ధరించినచంద మొప్పు ను
జ్ఞానము పొంగుపల్కున భృశంబుగ బొగి వెలంగుచుండ, న
మౌననిపురందరుల దువరిమార్గచగు డయి యెగుచుండఁగఁ॥ 568

చ॥ జలదవరీప్యతంబులు, శాతశిఖాః, నివేష్టితంబులై
పలుచలిరాలఁ జుట్టఁబడి పల్పనిమంచునఁ గ్రమ్మాడేటి ని
స్తులితవిభాధికంబులయి శుభ్రమనోహరసౌమ్యకాంతులై
విలసిల్లులోకగోళములు వేలకువే ల్గును దోషకృతఁ॥ 569

క॥ అతులమనోవేగంబున
నతిక్రమించెడిమహద్వి యాయాస్పష్టి
నిత్య లొందుభువనముల క
న్మౌన మాతృ న్నగుమేనుఁ బొదువ, వివశుఁడై॥ 570

క॥ శ్రీవాసుదేవదరా
జీవంబుల బుద్ధి నిలిపి చేఘోషి సమ
స్తావస్తావహితుండు
కావించె మహస్తనంబు గద్గదికమెయి॥ 571

క॥ కనుబొమలగుందుగా మిం
టిని జూచుచు హస్తయుగము నిడుపుగఁబైకి
ప్రసవాచి, సృష్టింతకు
జనకుఁ డయిన దేవుడేవు సంన్తుఁ జేసె॥ 572

క॥ మోకాళ్లపైని నిలఁబడి
యాకుంచిలికిండు కరాంజలి యెడపైఁ
బాఁక నిడి పరమపురుషుని

(బాకట మగుసామగానపద్ధతిఁ బొగిడఁగ)

573

క॥ బోరన సాష్టాంగ మెరఁగి

సారనిగమముజ్ఞుకాయసరసవచోవి

స్తారముల ననిర్వాచ్యుని

జేరినటులుగాఁగ వినుతిఁ జేసె విరివిగఁగ॥

574

క॥ ఎగురుచుస్వరముల మహతి

న్సుగముగఁ బలికించుకొనుచుఁ జొక్కిక్కినచో

జగములను దసనుమఱచుచు

భగవంతునిజూచునట్లు పరవశమొందున్॥

575

శా॥ పాడున్ శ్రీధరు గాగమాలికలఁ దత్ప్రస్తారయోగ్యంబుగా

నాడున్జిత్రవిచిత్రపృథ్వముల మేలౌభక్తి యుప్పొంగఁగా

వేడు న్భావములద్దినట్లు తననావేశింపఁ నుద్రేకియై

వీడు స్సర్వకలాప మాతృవిభుని స్వీక్రించుచున్నట్లుతై॥

576

క॥ కలనాదస్వరగమ్య

కృలనము రాగానులాపఘనత స్థలలో

కలుగుటలో తెలియనిగతి

నొలికించు స్వవిధరాగయుతవాహనులఁగ॥

577

క॥ పులకలు తనువునఁ దేలఁగ

జలజలఁ గనుల న్మృదశ్రుజల మొలుకఁగ నీ

రెలుఁగులనె వాక్కు వెలలఁగఁ

బలుకు న్నెయి వైద్యుతప్రభాగతిఁ జెలఁగఁగ॥

578

క॥ లలితములై కదలీఘ

మొలిచియిడియట్లు లర్థ మూనుపదముల

స్ఫులగుచుల గురియసాహితి

వెలయించు స్పృగువు లెందు వెల్లివిరియఁగఁగ॥

579

ఆ॥ పారదంబు గాఢపలకపై నిమ్మన

లంబుఁ జేరి నులుకు డంబుమీఱ

గానకవననాట్యగతుల నారిదవాక్కు

బహుభిర్గురుల వెడలి బయలుఁ బ్రాకె॥

580

సీ॥ అమితతేజోరాశి యగుపాలమున్నీట

హరువు మీఱఁగఁ దేలియాడువాడ!

శ్రీతపస్వలత యనుచిలువపైఁ బవళించి
తెగి నృజించినసేదఁ జేటువాడ!
పాపపుణ్యవిభేదపటలంబు నణగించి
సమదృష్టి రాజ్యంబు సలుపువాడ!
క్రీడించి యాడించి క్రిందుమీఁ దొనరించి
యన్ని నీలోఁ దుది నణచువాడ!
కరుణగలవాడ! ముప్పోకఁ గ్రాలుతేడ!
గుణమాలన్నింటి దాఁటించుకొనెడిప్రోడ!
చాటులే కంతటిని జూడఁజాలువాడ!
వన్నియల నన్నిటి స్థించుపన్నెకాడ!||

581

సీ॥ త్రసరేఁబులభాతి నెనఁ గుప్రవంచంబు
లన్యోన్యఘటనం బందనటులు
సకలర్తుసౌఖ్యంబు జరుగంగఁ దనుచుట్టు
దిరుగుపోకడ లవ్వి తోఱుగనటులు
నున్నలోకము లెకా కెన్నింటి నింకసా
గించిన స్థదలఁ గ్రిక్కిఁజేయనటులు
దమలోన వైద్యుఁడో త్రమమైత్రి భవనాళు
లెప్పుడేనియును మాయింపనటులు
సంతతావ్యాజకృప యెందుఁ జాలువాట
క్షణికోఽన్యంత్రమేనియుఁ దొలుకులేని
మాతృవాత్సల్యసుఖము నమర్చువాడ!
వాఙ్మనస్సమలక్షఁ బట్టువడనివాడ!||

582

సీ॥ ఒకచోట వివిధానిలోఁద్రేకితంబులై
వాయుగోళములు పెన్పడని నుడియ,
నొకచాయ నమితతేజోద్దీపకంబులై
యమరు జ్యోతిర్మండలములు వెలుగ,
నొకక్రేవఁ బలుదీవులకు మించుటద్దంబు
లై నీటిలోకంబు లాడుచుండ,
నొకపంక సకలభూమ్యాపేతములుగ భూ
భవనంబు లందందుఁ బొలిచి నడువ
నొక్కచో వాయుతేజోనిలోర్పితత్వ

కలితమహితప్రపంచము ల్బలిసి కొలువ
మిన్ను సకలాంతరవ్యాప్తిమెలగ, మిగిలి
వెలయుపరమాత్మ నీకుఁ బ్రాంజలినొసర్తు॥
నీ॥ చోటు లన్నియును నీ యాటపట్టులెకదా!
చాటు మాటని యెందు దాటఁగలవు?
వలుకు లన్నియు నిన్నుఁ దెలుపు నట్టివెకదా!
వలుకఁబో నని యెట్లు తొలఁగఁగలవు?
రూపు లన్నియు నీదుప్రాపు నొందినవెకా!
రూపించుకొనమి కెట్లొపఁగలవు?
వెలుగు లన్నియు నీదు వలుకాంతులేకదా!
తెలిపించుకొన కెట్లు మెలఁగఁగలవు?
పోల్చితిని నీదుసృష్టి పదల్యుకొనఁగ
నాతరము నీతరముఁ గాదనాధనాధ!
భక్తపరతంత్ర! ప్రేమప్రవాహహూవ!

583

ఆదిమధ్యాంతరహిత నిత్యస్వభావ!॥

584

నీ॥ ఈరూపువాడ వం చెటిఁగి కొల్పెదనన్న
రూపులన్నింట నీపాప భోచు,
నీపేరివాడవం చెంచి పిల్చెదనన్న
పేరిలన్నింట నీసారె వెలయు
నీపోకడల పోపు నితఁ డంచు నెంతైనా
అన్నిపోబడుల నీహజ్జ తగులు
నీయూరివాడ వం చీక్షింతు నంటినా
ఊరులన్నింట నీయునికి భోచు
నుండి లేనట్లు లేక యెం దుండువాడ!
యెంచి యెన్నించుకొనడి యకించనుండ!
కలిమి లేముల కందని మెలపువాడ!
సంతతానంతపదనివాసా? ముకుంద!॥”

585

ఉ॥ ఈగతిఁ దన్మయస్థితి సనేకవిధంబుల దివ్యబోధము
వాగమలామృతామరసువాహినిఁ గొల్పుచు నేగుబ్రహ్మవి
ద్యాగురు వేగ మందుకొను దానికె డెప్పర మాచునుండ నా
యోగి కవిత్వగానసరసోదధియు స్థలమునకలెటయు॥

586

ఉ॥ ఆరసన్నపాతమున కడ్డముఁ గొల్పెడితెంపు రాదు! హృ
త్సారముందు బుట్టు చెడుశంకల వాకొన శక్తికల్లునే!
నోరున విప్పు విప్పుమియును న్గడుఁ దొట్రిలుమండ నింతలో
నారదహాని యందుకొనె నాదకళావరమార్ద్రగానము॥ 587

క॥ లలితగతి సప్తస్వర
ములనే పండితులు పాడ మొడలిడఁ దత్సం
కలనవలసమూర్ఖుల
శ్చల మగుహాయిఁబడి కొనమె పరవశత నిలక॥ 588

క॥ సరిగమపథని యటంచును
స్వరము లిల స్వరఁగు సప్తసంఖ్యనె మెనిబం
ధురపరమప్రస్తారాం
తరములఁ గళతెన్నో నూతనస్వరయుతముల్॥ 589

క॥ ఆనూత్నస్వరపటిమ మ
నూనం బతిమోహనం బనూచానమునీ
ట్లాకళామండితమై
యానందమహాభి నోల లాడించె ననుక॥ 590

చ॥ బయలున నెన్నోవన్నెల ప్రపంచములు వ్దనంతచిత్రని
ర్ణయకృతచాలనంబులు ననర్గళతద్భహునాదసంతతు
ల్వియడువన క్తస్వరమును విస్మృతమై ముని నే నటన్మ ని
శ్చయమును బోయి రాగరసనాగర మొక్కటై సర్వమాటయక॥

ఉ॥ గాఢసమాధి నన్నలమఁగావలయు నివిఁ గొంతసేపు స
మ్మాధ మనంబుతో నిలువఁ బోలును నేనట నట్టిసమ్మదా
రూఢదశ ప్రృవృత్తిత మెఱుంగఁగలేనయితి న్నహర్నియే
గూఢముఁ బల్కియుండెనోకొ? కొట్టకొన నివనయ్యె నిమ్మెయి॥

చ॥ “ఒకయెడ నిల్వనీదు వివిధోజ్జ్వలలాకికళేప నాదువే
డకను ఫలంబుగఁ గనఁగ డాంకృతి వీణియ మీటి నీయశః
ప్రకరణగీతము ల్గుతము బాడుటకు న్ననరాన? సృష్టిరూ
పక! ఇదె కాలవాహనఁ బ్రపంచపథంబులఁ జంక్రమించెదక!”॥ 593

క॥ అనుచు మనోవేగంబున
జనియె న్నారదమహర్షి జాలి న్నడునా
మనమున కుద్బోధముకాక

గునగునఁ జద్యం బొకండు కుదురుకొని నిటుల్ |

594

కా | శ్రీభూభోగరిరంగవద్విధములఁ ప్రేరేపఁ దజ్జాలమి
 ధ్యాభావంబు నెఱుంగలేక రసచిత్రాంభోధిధంగంబులం
 దాభీలంబున దూఁకు మద్ర్యులకుపాశ్వస్థానమై వెల్లున
 చోభాతత్వము నిత్యభూతి రచియించు లోకకళ్యాణము || 595

పద్యం	పాదం	ఉన్నది	ఉండవలసినది
18	5	వచించి	వంచించి
28	12	నలమరు	నలరుదు
76	1	వాఘ్రు	వాఘ్రు
103	3	స్పృయ	స్పృయ
	4	స్థౌఠ	స్థౌఠ
227	2	లార	లారా
285	8	న్వినవలదు	న్వినలదు
246	1	రామన్న	రామన్న
263	4	లఘు	లఘు
265	2	కృత్యులు	కృత్యంబు
280	4	కైవసము	కైవసము
289	4	టయన్	టయన్
295	4	మబ్బు	బొమ్మ
301	1	రాయసా	రాయసా
310	2	యెన	యెన
313	1	కాసలా	కాసలా
327	1	నపు	నపు
351	2	దీపుండు	వీపుండు
360	1	నోప్య	నోప్య
376	4	గుండని	గుండని
378	3	హవణిలె	హవణిలె
410	4	నదృక్కు	దిదృక్కు
418	8	బణినట్లు	బడినట్లు
424	4	కనుజుచు	కనుజుచు
445	9	మొగల	మొగల
459	2	స్మృచ్చు	స్మృచ్చు
468	1	పెద్దకొం	పెద్దకొం
471	2	తస్సా	తస్సార
492	1	సంధానించి	సంధానించి
514	7	బలింప	బవలింప

శ్రీ లోకకల్యాణము

ద్వితీయాశ్వాసము. సంభవయుగము

-॥ స్వప్నవద్యతత్త్వాన్వేషణము ॥-

శ్రీ భూబోగరిరంస వడ్డిధముల ప్రేరేపఁ దజ్జాలమి
 ధ్యాభావంబు నెఱుంగలేక రసచిత్రాంభోధిధంగంబులం
 దాభిలంబున దూఁకుమర్తుల కుపాస్యస్థానమై ప్రోచు స
 చోభాతత్త్వము నిత్యభూతి రచియించుఁ జోకకల్యాణము॥ 1

చ॥ అని యలరాత్రి వేగుసమయంబున వర్తిలునాడుస్వప్నమం
 దెనసెదినాటకాంతమున నేర్పడఁ బద్యము! విస్మయంబు నె
 మ్మనమున రేగుచుండినను మాననిధారణఁ బెక్కుమార్లు దా
 ని నె మననంబుసేత శయనించియెఱుంగితిని వ్రాస్తరితిగ॥ 2

క॥ సర్వారంభప్రేరకుఁ
 డర్వాచీనాధునాతనాగామిశుభాం
 తర్వాసి పనుపుగా నది
 వల్లెక్రొక్కమాఘబహుళచతుర్థి॥ 3

చ॥ వడుకొనియుంటిగాని కనుపట్టినస్వప్నములోనిగాధ తుం
 దుడుకులఁ ద్రిమ్మఱ న్ననసుతొండఱఁ గ్రమ్మఱ నిద్రరామిచే
 నుడుగ కదే తలంచుకొనుచుంటి నళా! కలనెన నింతయు॥ 4

కా॥ నాక్షాత్కృష్ణామనస్సుజాతుఁడు మహాశాంతుండు ప్రాచేతసు
 స్త్రీక్షాస్వీకృతరామకార్యకథకు జ్ఞేయ స్తమన్మోక్షవా
 డీక్షాదుర్లభుఁ డిట్లు స్వప్నదశయందే న్దాసి కప్పిచ్చుచో
 దక్షుం డన్యుఁ డెచుండు నావలె వృధా దాఁటించు నామేల్లటి॥ 5

చ॥ కనులు చలింపవాయె చెవి గానముతోడ నెనిందిపోయె మే
 నున గఱి దట్టమాయె మది నూత్నముదల్చి మునింగిపోయె నా
 మునియె సమస్తమన్నటు లమోఘమహాద్భుతవిశ్వరూపియై
 కనుపడనాయె నాత్రుటి నె కన్నడఁడాయె! నిఁకేమిసేయుదు॥ 6

- ఈ ప్రకృతినితాభతత్వమును బ్రశ్న మొనర్పగ నైతి జచ్చి యే
దకుఁ జను చుకొంటి యనుట ల్వివేకగోరగ నైతి భూతభ
ర్తకు నెల వున్నదే! యణువదంబా? మహత్మా? ద్వయాతిరిక్తమొం
దొకటియొ సర్వహేతు? వనకుండితిఁ జేవలు తక్కున త్తటికా॥ 7
- ఈ! శోభాతత్వము నిత్యభూతి రచియించు స్లోకకళ్యాణ మక
శ్రీభవ్యోక్తిక దానకంబయిన తత్ప్రేమప్రపంచంబె యీ
భూభారవ్రదశీల మందమో? భభీ! భూభారనిర్వాపకా
ర్యాభీలం బనియందుమో? యెఱుక దృశ్యాదృశ్యత స్ఫుర్విమృశా॥ 8
- ఈ! శ్రీయును, భూమి, భోగములు, శృష్టి దమంతలఁ గల్గెనో? రస
ధ్యాయిత యేరిప్రేరణమో? తత్ఫల ముండునో!, లేదోనో? తద
ధ్యాయమె మిధ్యయైన నెక నవ్వల నెవ్వ రుపాస్మ్య? లే? కీ 9
యాయెడఁ దోచులోకశుభ మాపయి నెయ్యది? కార్య మెద్దియో!॥
- చ॥ జగములు మిధ్యలా? తదభిసారినియంత యొకండె నిత్యుడదా?
అగు ననుకొన్న, జెప్పగలమాకొల? యంతటికాల ముంకినో
వగలది మిధ్య యంచు? మితి వాకొనగా దగనట్లు లుండునో
కగములు శాశ్వతంబు లగుఁగా మనదృష్టికి నిత్యభూతులై॥ 10
- మ॥ శతమానంబె మనుష్యజీవిత మిల న్నామాన్యమార్గాన నీ
మితి జన్మించినవెన నెప్పటికిగల్గె న్నానవుం? డింత కె
న్నితరంగంబులుగాఁగఁ బుట్టుకలఁ జెందెన్మృంద? లెక్కింప నే
రితరంజా? నిలువంటియల్పులకు ప్పేర్చి నిర్ధ్య లోకంబనకా?॥ 11
- చ॥ అది యొకకక్తియా? ప్రకృతియాపెనుదెవమ? మొందు సృష్టిరం
వద నిగిడించిపెంచునది? పండితవర్గుల మన్న వారలే
అదవదసోక సుంత బదులాడఁగ నోరుమెకల్పజాల ర
భృషదయ మెఱుంగఁగా నెగిరియు న్నైకి కూలదె నందరల్లియుకా?॥ 12
- ఈ! ఒక్కొక్కగాలిఁ బుట్టి మఱి యొక్కొక్కట స్పృశియించుఁబుగ్గు లిం,
దక్కట! వానికి వృనకు నాయువున న్గలభేదమెంత? యీ
లెక్క నికెన్ని లెక్కా కనలేము ధరాసతిమిగ్గ, పట్టిచో
దక్కినభూతరాజమితి, దైవమునా యు వెఱుంగ నేరుమే!॥ 13
- ను॥ యుగము లైక్కు గరించియుండు మనుజుం డుర్వి జ్ఞనినొంది భూ
మిగతప్రాణుల. లోహపాళి, ద్రవలక్ష్మి, న్వాయుభేదంబుల
స్థగవచ్చుకుల రేణువంతయు నెఱుంగన్లేద యీనాటికే

దగు దేవంచు జగంబు మిగ్గయనుచందం బెట్టివిన్నాణమో॥ 14
 చ॥ పొరుగున నున్న చందురుని పొంక మెటుంగము, వాని కావల
 న్నటలుకుజ, స్వప్ను స్వరు శనైశ్చరు, శుక్రుని. రామకేతుభా
 స్కరుల నిట్టిటివార లనఁగాఁ బరిశీలనచాల దింకఁ బై
 తెరువుల నిర్వదేడుదునుదీపులత త్వము గుప్తమేకదా॥ 15

చ॥ ఇది యిటులుండ నింగిని రహించు నసంఖ్యము తాచురిక్క లా
 కుదు రసలేయగమ్య. మిదిగో మనసూర్యునికంటె గోటిగో
 ట్లదశపుగొప్పనూర్యు లచట స్థలరం చెవరోపచింప విం
 తఁదనిలి విందు, మంతియ! యధార్థమెఱింగిన నెట్టులుండునో॥ 16

ఉ॥ ఇప్పటి కేబుధుండో కని యెంచినదవ్వగునూర్యునుండి యీ
 తిప్పకు వెల్లు చేరఁగ మదించిరి కాలముఁ జెప్పగిప్పఁగాఁ
 జొప్పడనంత, నిండుకగనూచనజేసెద దీనిఁబట్టి యీ
 యుప్పరమందు రిక్క-గమి నుండు నెడంబులు నూహ రాఁదగు॥ 17
 సీ॥ విద్యుత్ప్రవాహంబు వెన రెప్పపాటులా

భూప్రదక్షిణమును బూర్వసేయుఁ,
 దన్మార్గమున వార్త తరణిని నన్నూట
 యెనుబదింటనుగాని యెనయలేదు.
 మాన కేఁబదిరెండుమాసము ల్చనఁగాని
 దాఁపైననూర్యుఁ జెందంగలేదు,
 శ్రీవసుం డనునూర్యుఁ జేరంగ నెనుబది
 వత్సరంబులపైని వలసియుండు.
 మిగిలదవ్వైనభాస్కరుఁ దవులుకొఱకు
 రెండువేలేండ్లు సరిపడకుండు ననిన
 నితరరవిగోళముల నడియెడములెల్ల
 లెక్కలేది వ్రాయఁదగువీలు జిక్కునొక్కొ॥ 18

ఉ॥ ఇట్టియెడంబుల న్నటలునిట్టియవాంతరగోళరాజి గ
 స్పృహడియాకసంబు నడివట్టున నెంతటియడ్డకొల్లయో!
 పుట్టిన యున్న పుట్టఁగల బుద్ధిమదగ్రణు లెట్లుఁ జెప్పఁగా
 దిట్టలుగారటన్నఁద దధీశ్వరతత్త్వము నెంచ యోగ్యులే॥ 19

క॥ అకసమునఁ బొగబుట్టల
 పోక నసంఖ్యాకములుగఁ బొదలునుడు లివి

లేకడల డీకొనని ని

ర్యాకలగమనములఁ దిరుగుటది వింతగవా!!

20

క॥ ఊహాపోహల నెన్నియొ

పూహములుగ సృష్టిఁబలుక నొకయడ్డున్నే

మోహమొక్క కాదో నిస్సం

దేహమ్ముగఁ గొంద రిట్లు తెలిపిరి దానిక॥

21

ఉ॥ నింగినిగాలి వాయువునని పునలంబుననీ ర్జలానభూ

మ్యంగన దాననోషధులు సంతటఁ బ్రాణిచయంబుఁ గల్గి స

ప్రాంగసమృద్ధి సర్వజగదంతర నేతృవిలాససంపద

న్వొంగుచుఁ బ్రుంగుచు నృత్యంబుఁ బుట్టుచు గిట్టుచు నుండు నెవ్వడుక॥

ఉ॥ ఆకసనూత్కరేఁబతతులం దనిలంబులు సవ్యదక్షిణ

నేకగతి న్దనించి వెన నిట్టటులుం దిరుగాడి కూడు ను

ద్రేకములందుఁ గలువినరీతపుటగ్గిఁ దదీయవామువు

లక్కలతో లగించుకొనఁగాఁ గలిగె న్దలగోళసంతతుల్॥

22

ఉ॥ ఆకసముండఁగాననిన సంతకుముం దెదియుంటఁ గల్గెన

య్యాకస? మందు రైన నికసంతముకల్గదు వాదులాట క

య్యాకసమందు దైవనియమానుగసంభ్రమణాదు శేర్పడ

న్గాఁక ద్రవంబులు న్దలిగెఁగాఁ గవలట్టుల నంటె యోగ్యమా॥

24

క॥ ప్రాణాపానవ్యానో

దానసమాసంబు లనఁగఁదగు నాదిమపం

చానిలముల నుపవాయ

శ్రీ) నింగికి సృష్టికర్త రేవుచునుండుక॥

25

ఉ॥ కాఁకల వాయువు ల్కలుపుకల్పముల శ్శుభాశుద్రవాకృతు

లేకొని యగ్ని దవ్యయినఁ జిక్కనఁ బాటి ఘనీభవించి పైఁ

బైకొని నాడునాట బహువైఖరు లొప్పధరాతలంబులై

యాకసనుండు గోళగతిసంది భ్రమించుచు సంచరించెడిక॥

26

మ॥ నికఁ దోచు న్నిది చాక్కవ ఙ్గాకహిమానీరాంద్రసంవృహ

దక నాకాశపురెండుడిప్పలకు బంధం బిచ్చ పెన్మొప్పుగా

వికదం బొనిటుచక్క దాని కవల న్నీక్షింప సంతంతకె

చ్చుశిఖామూర్తులఁ బల్చనై వెలయుచున్నోన్నవక్షత్రముల్॥

27

చ॥ మునుపటిదివ్యదృష్టి మనపుణ్యవశంబునఁ గల్గెనేని గ

నొసనగు బొలవెల్లియనఁ గూడినచుక్క-పొగ న్నొరింజని
చినిగుడుగాలుల నిఖిల నీరముల స్థరల స్థదంతరం

బున వటపత్రశాయి నటబొడ్డునఁ దమ్మి నజ న్నునిశ్చితః॥ 21

ఉ॥ ఆకసమందు వాయువులు నగ్నులు నీళ్లు భూము లెందుఁ బ్ర
త్యేకతఁ గల్గునంఘటన నేర్పడి లాగుడుశక్తు లిచ్చుము
ప్రౌఢకల బొంగరంబులనుపొందికఁ బొం దిక రజ్జబద్ధది
వ్యాఘ్రతులట్టులై యెడములార్పక దేవుఁ బ్రదక్షిణించెడిఁ॥ 29

గీ॥ అనుగతాత్మప్రదక్షిణాన్యోన్యగతుల
నగు దివారాత్రపక్షర్వయనము లఖల
జడచరావనియమప్రసక్తశక్తి

బహుపదార్థంబు లొసఁగు శాశ్వతనిరూఢి॥ 30

శా॥ ఏదోహేతువుచే బదార్థముల నాయీయాపు నాశిల్లిన
న్గా దేనప్తి పదార్థతత్త్వమున. నూత్నం బైనరూ పొందుఁ, ద
తృప్తియర్పించ మెఱుంగ నశ్వరము పారంపర్యతాప్రాప్తమే
నీదృశ్యం బఖిలం బటంచనుట నున్నే వాదవాన్వితసీతుల్? 31

ఉ॥ క్రాలెడిపత్తి సాంతముగఁగాలిసఁ గన్నడ దంతమాత్రని
రూపిత మం చనంగఁ గలమో? అపు డున్నవ మొందునావిరి
న్గాలిని భిన్నరూపములఁ గాంచి చెలంగుటలేదె? సృష్టిలీ
లాటతనంబు వస్తుగుణలక్షణవాశ మనంగఁ జెల్లునే?॥ 32

ఉ॥ పండినదేహమందు భగవత్పరమాణువు జీవసంజ్ఞతో
నుండఁగగానివేళఁ గలియు వ్యిడి దైవమునందు బొందియో
మండియో కుల్లియో కనుఁ గ్రమంబుగ భౌతికలీనతాస్థితి;
నెందును గ్రమ్మఱ న్నని ధర్మించును నూతనసంధిసంధము॥ 33

ఉ॥ కావున, శాశ్వతం డనఁగఁగల్గినదైవమొ! శక్తియో! మతే
దో విరచించుసృష్టి యిటు దొర్లుచునుండు నెకాని నశ్వరం
బై వృధకాదుఁ దైవకళయంతయు నిత్యవిభూతి నుంచువ
నాభవము స్వప్నవిద్యమున పర్తిలుకెల్ల సమండసం బగు॥ 34

ఉ॥ ఈవిధి నట్టెల్ల యుదయించె మనంబున నెన్ని యెన్నయో
భావము లంతకున్నును లవంబు నెఱుంగనియట్టి వద్దిరా!
నే విశదంబుగా నడుగ నేరకయున్నను నారదర్శనం
భావన, భావనాబలము ప్రాధత్యం దెనో? విత్తమీతెనో?॥ 35

ఉ॥ అంతట లేచి కాల్యములనుండుఁ బ్రవర్తి నిత్యవృత్తి నా
క్రాంతముననుకూల నృజపుఁగాంచితి సర్వము; గొంతమేల వృ
త్తాంతము నాఁడె యెందో లిఖితందొంగించుట కల్గె గానిచో
నింతయుఁ గాలలీనమయియే వడియుండును విస్మృతిస్థలి॥ 86

చ॥ పడపడి ఛత్రపూర్వదలి బందరుఁజేరఁగనయ్యె నందు ని
ల్చుదినములందుఁ దీటికయెచోప్పడ దవ్వలఁ గాకినాడలోఁ
బొదలి విశాఖపట్టణముఁ బొందినయప్పుడుఁగూడ నల్లక
ల్లదెపుడుఁ దీటుపాటు చనె గాలమిటుల్బహువత్సరంబులై॥ 87

శా॥ గుంటూ ర్రక్మఘటఁజేరుకొంటిఁ గడుచిక్కులల్ల నేకాకినై
యుంట ల్సంభవమైననాశ్చర్య గృతు లెన్నోనాసితి న్నాని యీ
వెంటం బాటగుచిత్త మీశ్వరకృపావిరూపిచే నీశ్వర
స్థాటిఁ జైత్రసితార్ధపాడ్యమిని దక్షిణి హతాత్ప్రస్ఫుటి॥ 88

ఉ॥ అప్పుడు ప్రాతకాగితము లన్నియు శోభనఁజూచుచుండఁగాఁ
జవ్వన నిద్రి కంటఁబడఁ జచ్చివలిడ్డ నజీవుఁడైనటు
లైప్పుఁగరానిసంతసము చేతమున నిగిగెంతులాడఁ గం
డ్లప్పనఁజేసి తన్మృతుతనంది పఠించుచునుంటి నయ్యెడ॥ 89

క॥ చనుదెంచె మద్రగజాడు భు

వగిరికోదండపాణిపండితనరు డా

యన కభివందన మొనరిచి

వినిపించితిఁ కాగితమున వెలయునఖిలము॥

40

మ॥ దయ వాత్సల్యము లేతన వ్వెగువ నాతర్కంబు సిద్ధాంత మం
తయు నాక్షేమపరశ్యబుద్ధి నిది యోనాతస్మృడా! దైవని
ర్ణయఃకృత్య స్థను లెందఱో బహుసముద్రశీకసద్గోంధరం
చయము ల్నించి రదేమొ నిశ్చయము దృశ్యంబొ నదృశ్యంబగు॥

చ॥ ప్రకృతియె దైవమౌడు భగవంతునిఛాయ యటండు చూచుచుం
డ్రొకరొక రెన్ను హేతువుల నోపికతో గనునించ వారినా
రికథనె వాస్తవం బనుసరించు సటంచనిపించు గాని తా
కికమున నీవిచార మొకకృత్రిమజీవికగాఁ గనంబడు॥ 42

ఉ॥ నీవనిట్లు సత్యబహునిర్మితరాజ్యము నిత్యమందమా?
పైవరణీయమెద్ది! భగవంతుల మండలమాదు! మట్లుకా
దే వివరింప! నీవిషయదీపకమై సుఖమిచ్చువృత్త మే

దేవరశింశుమీ! సుధనయించుకవిత్వము సార్థకంబుగఁగ 43

ఉ॥ ఏ రదియన్న దానిని సరే యని పూనికఁ బోత్సహించుటే
దారిగఁ గొన్నయన్న విహితం బుపదేశముగాఁగ నీగతి
ప్రేరణమీయ స్యష్టపదవృత్తిని లోకహితోరుగాధ ని
క్షేపచియింపఁబూనితి వరేశ్వరశక్త్యవబృంహితోక్తులఁగ 44

మ॥ భగత్ప్రత్యమహాబువు ల్దివి భువి స్వర్నిల్లున్రవ్వంబు ల
న్న గరిష్టంబగుతత్ప్రభావ మిటఁ గాననాదును మేకదే
శ్వగతి న్నాడగునే? స్ఫులింగమునఁ గాంచన్వచ్చునే దావవ
హ్ని గురుప్రాధిమి? మిట్టియంతరమె యాహింపంగ స్పష్టంబగుఁగ 45

మ॥ ఇదమితం బని తెల్ప లొంగ కెవరేయేబుద్ధికౌశల్యసం
పద సూహించిన నట్లెసిద్ధ మగుతత్త్వంబు స్ఫరామర్శ భా
నదరిద్రస్థితి లాశ్వబద్ధులము నీనాబొంట్ల కేలా? వదో
వద! విందుంగద విందు విందు రససంపల్లోకకళ్యాణముఁగ 46

క॥ లోకము లోకపదునా లే
లోకముకళ్యాణమనుచు లోకువఁగన క
య్యా! కడుమనకూరుచుభూ
లోకముదే యేల యితరలోకపునొడవలో? 47

— శ్రీ కావ్యసర్గమారాన్వేషణము —

కా॥ పూనంగాబులుపాటమైఁ గడఁగితి న్నూలోకకళ్యాణనా
మానంబొక్కతి వ్రాయ నేదిముదలో? మధ్యంబెదో? పూర్తియెం
దో? నా నేమియుఁదోచ దట్టియెడ నేదోగాధముం దానిపై
నానద్దం బొనరించునే ర్పమరసోనా? నాదుకించిదర్శకఁగ 48

ఉ॥ ఏవనినానుకూలతకు నేనియు దైవకృపాప్తి మేటి యా
యేవునఁ పూర్వపుణ్యసుఫలేష్యము వెంబడిగా శుభగ్రహ
శ్రీ) పిదపస్వహాయతకుఁ జెల్లుచునుండు నొకింత దానిపై
కాపుచు బ్రావు నొక బురుషకారము గెల్పిడు నట్టిపూనికయ్యఁగ 49

ఉ॥ కొండకు నాగలిన్గొలుపుకొంటువునో? కల బ్రహ్మహానిచే
రండ కృతార్థత న్గొలుపునా నను? మంచికేజెట్లకైనఁ గా
నుండిన దెల్లుఁగాకచనునొక్కో? శుభాయతిభారమెల్ల బ్ర
హ్మాండవిలాసనాటకవటాగ్రణిపై నిడి బండి దోలెడఁగ 50

చ॥ శ్రవణమెకాదె యాదయపు సస్వర మొగమిచ్చి నేటికే

స్థవి విలసిల్లగా స్మృతియెవో గతి శాస్త్రచయంబువిల్వఁ ద
ద్వివరణ వాడభేదముల విస్తృతికిఁ స్ఫురణంబెకాదె మే
లవుపెనుబాట యీవఱకు? నార్యమహాజనసంప్రదాయకఁ॥ 51

ఉ॥ ఆగమవండితు ల్లమదమాధ్యులు నూనృతవాక్కు లాగతా
నాగతసర్వవేదులు మహర్షులు నాచ్యులు లోకసంగ్రహో
ద్యోగమే పూని సాధితమహోజ్జ్వలశక్తులచే శ్రుతిస్మృతి
ప్రాగుదితంబు లన్నిటి పురాణముఖంబుల నిల్పనైరిగా॥ 52

ఉ॥ లేవుగ దాధునాతనకులీనమహత్తరఋత్రశాల లా
లావున నుప్రయోగబహుళంబులఁ దారిచి శాస్త్రసూత్రసం
భావనలొంద! నన్నిటికిఁ బట్టగుచు న్సురణంబె మేలిసం
జీవిగ నిల్చి తర్కశ్రేణి బహుశాస్త్రభవంబుఁ గొల్పదే!॥ 53

మ॥ అలనాఁడెన్నఁడో కేవలస్ఫురణో నాచ్యు ల్ప్రపంచించుసూ
క్తులు నూటి న్గడుఁ దారకాణవడు నెందు న్నేటి నేతైనకా
లల యంత్రోదనహాయసంపదలచే లబ్ధంబు లానిశ్చయం
బులతోఁ బ్రాక్తనసూరిశేఖరులపెంపుల్ జ్ఞానమున్పంపులుల్॥ 54

మ॥ అటు లంతస్ఫురణంబు రేఁపుకొనరాదా యన్న నేమాటవ
ల్కుటయేఁ జల్కన చేసిమాపుటనె నిల్చున్నేటికప్తంబు లం
పట సంసారమే బ్రహ్మచర్యమాఖశంసాయోగ్యయోగంబుగ
ల్గుటతే దిక్కలికాలకాళనిశఁ దెల్పుల్పాలనలంఁటైగా!! 55

శా॥ పోనీ! శాశ్వతజీవులై ఘనవదంబు ల్పొంద నిర్ణీతుల
జ్ఞానిశ్రేష్ఠులు పల్కురుండుట పురాణప్రోక్షమా నైనఁ గ
న్గొనెల్ల న్మువంటివారలను? భక్తు ల్గోగు లాత్మానుసం
ధానాసక్తులు నిన్నిలోకమాల నెద్దాన న్నుభావానులో?॥ 56

ఉ॥ గట్టిగ నొక్కని న్దలపఁగాఁ బొరిపోయి యతం డెవండురా
ముట్టఁగ నన్నఁగోరునని మోదమున న్జనుదెంచునందమా?
వట్టిదురాశనూ! తినఁడు పానముఁ జేయఁడు గాలిఁబీల్చు డిం
కె ట్టదిసంభవించు? ఫలమే మడియాసలఁ గల్గఁబోయెడిక॥ 57

ఉ॥ కొండలనెల్ల నెర్తయినకొండసామాలము మొక్కఁడైన నం
దుండఁడె పోదమన్న మునుపుండెనెవో! జను లెవ్వ రందుఁబో
కుండుట నేఁడో మాట కెవరోయొక రొక్కవిమానమెక్కి యా
దండల సంచరించుట మొదల్కొని యొండెడ కేగఁగండిరే!॥ 58

మః జననంచారము దక్షిణాద్రువధర న్నాగంగలే దింక నే
గిన నేయొక్కరొ యిహ్వుకో అచట నున్కి నిల్వలేరైరి సం
తనలో నేగిన నందొకండయినఁ గాననాఁడె యుంచొక్కయో
జన వర్షే నృది మర్త్యనైజవిషమేచ్ఛాల్లు ప్రవిజ్ఞానతః॥ 59

ఉ॥ అంతనె సంయమించుకొని యార! యదృశ్యతే నేర్చుతావృశు
ల్రంతలుగానిశ్రంతలకుఁ గాలుకొలందిగఁ జాటిపోవ నే
మంతమనింగె నింగి నెటనైనను నూక్కుకరీరధారులై
యెంతయొస్వేచ్ఛమై దిరుగరే పరమాత్మఁ బ్రదక్షిణించుచు॥ 60

క॥ అత్యుచ్చితపుణ్యాఘృఢ
లాత్యంతానుభవ మిహమునందే యగున
స్సత్యము నేటిదె? భగవ
త్ప్రత్యక్షం బగుట నవతరణచేత నెగా!॥ 61

ఉ॥ “అదియుగాలుమాట నగునంతటికష్టములేదు భ క్తిసం
పాదనమాత్రనే సకలవాంఛితచాత పరాత్మ మ్రొలకు
నాదన కేగుదెంచుఁ గలికాలమునం”దను నాంబదాయము
లేదొకొ? పోల్చుకో దెలివిలేమికి కెవ్వరి నేమి నాఁదగు?॥ 62

గీ॥ అద్భుతాపాదనముల కిం దదునులేదు
శ్రోతాలఁ జూచినఁగాని నమ్ముటకుఁగాదు
చూచియు నెపార్థములకుఁ జొచ్చుటయుఁబోదు
శాస్త్రకృషి యింక గూఢప్రసక్తిగాదె॥ 63

క॥ రసమొలుకుగాధ నేర్పుం
బసఁ జుట్టుంబొదివి సూత్రనర్గము వెలువ
ప్రసలోలువత స్తదుపరు
లనలే గమనింపకుందు రాసూత్రములక॥ 64

ఉ॥ ఆవల నేదియెట్లయిననొనని నాకొక కాలయాపనం
బై విలసిల్లు నిశ్చయమటంచు నొకింతన బూర్తికాని నా
నావిధకల్పనాగతికి సచ్చినమార్గమటంచు హ్నాచే
తోవిధిఁ బూనువాడ నొకతోయధియంతటి యీమహాకృతి॥ 65

చ॥ ఒకనుముహూర్తమందు బుధులొప్పినరీతి సమస్తభావనా
టకపరమాగ్రయానికిఁ గడంక మదంకిరము న్నొవర్చి శో
ధకజనకల్పవృక్షమును జత్త్వసుదోహకకామధేనువు

- స్సుకృతుల కాలవాల మగుచు వైకుంఠ స్తకకోటికోశమున్ || 66
- కా|| నాయత్నంబున కైనపెన్నిధిగ స్వాంతంబందు నూహించి యా
చాయ నైన్నగరంబు లేగి బహుళాస్త్రప్రభవిన్యాసమం
దేయొక్కింతలొ యందునందుఁ గొని నాయీలోకకళ్యాణవా
ర్తాయోగంబున కుద్యమింతు! సఫలారంధంబుగా నెగ్గుతన్ || 67

-|| ప్రత్యక్షవిష్కరణము ||-

- చ|| అని యొకనాఁ డుపస్సమయమందు మెలంకువనొంది కాల్యవ
ర్తనములొనర్చి విఘ్నరహిత మృగుమేలివివిక్తసీమ యో
గనిరతముద్ర లోవెలిలగాముల నిందియవాజిరాజిఁ బె
ల్చననియమించి కన్యోగించి లక్ష్మ్యము భూయుగమధ్య మొందఁగన్ ||
మ|| పవలున్ద్రేయి మణిప్రవాళిగతి నేర్పాటైనచందానఁ జి
త్తవియత్కాంతి నొకింతసే పమరినంత స్త్రీలై చుక్కలై
రవలై వెల్లులడంగఁ జీకటియె యుగ్రంబై యెట న్నిండె న
ర్వవిలాసంబులు మాసి మానసము కేంద్రశీఘ్రిం దాల్చుగన్ || 69

- కా|| ఊహాద్వారముమాత్రమే తెఱపిగా నుండంగఁ బ్రారబ్ధస
న్నాహవేశితనేమొ నోచె జగదండన్నుర్తి లేనప్పు డీ
ప్రే హేవాకత నెల్లచోఁ దమమె నిల్చెన్నాఁగ నిద్రాభువై
“సోహం” శబ్దము నీవఁజోనిదొర తద్వ్యాప్తి శయూనుండుగన్ ||

- చ|| మనసుమనస్సు మానవరిమాణమున న్మనఃప్రమాణమా
ర్గణమహదుస్మనస్థితి మగంటిమిఁ బ్రాకృతమాయకైన నే
టనఁదగుఁగాదె పోబడి క్రమాధ్యమునస్మగిడింప నేర్పుప్రా
జ్ఞన కళిలంబుఁ దంగెడలజున్నగుఁ గాలవిభేదరాహితీన్ || 71

- చ|| తలుకున జ్ఞ పిదటైఁ బరతత్త్వవిదుండగువ్యాసుసూక్తి యం
తటఁ బరమాంధకారవితస్థితి సృష్టికిము న్జలంగ వె
ల్పుటఁ బరమాత్మ యంటనిశుభస్థితి నుండునటంట నా. గఁ జే
కటికిని మేటియాకాననుటగా! యిఁక వ్యాప్తిసమత్వముండియన్ || 72

- కా|| అర్కున్దొట్టి గ్రహాలుఁ జుక్కలును క్షీరాధ్యంబును స్థాంతిసం
పర్కం బుండునమస్త మస్తమిల సంస్థాతృప్రభ నిక్కుల
గ్గారోనానది నీలమాతమమె కాన నాదోకో-విష్ణు-జ్ఞా
నార్కు ల్నల్లనిమేనివానిగ నెఱుంగన్మంతుఁ చిత్తంబులన్ || 73

- చ|| ఎన్నియుగాలుగాఁగఁ దమమే తనుగా నదిలేదు సర్వ మం

దున్నదినా నివ్వడంబడక యొక్కడో పెక్కరో వుంజో పెంటియో
యెన్నఁగరాక యేచలనమేనియులే కటులుండనొక్కో! యీ
కన్నది చిత్తవిభ్రమవికాసమొకో? యనుశంకతో నిలక! 74

కా॥ అంతస్సంహృతసర్వశక్తుఁడగుచో నంగంబుల స్తోనికీ
నాసంతంబు న్వస లాగుకోఁగలిగి బొండంబట్టు లొకూర్చము
సృంతు న్దావహించుచుదైన మనుమేల్వేచిత్రి లోనెంచి యా
యంతం గంతునుగా కటంచుఁ బరమాత్మాబద్ధసిద్ధస్పృహక! 75

చ॥ చిలిపిమనంబు నైజపుచించిరిచిందులఁ జిందఁజూచుట
ల్పిలుపుచు నంటిఁబట్టి కడుశిశులత న్నకలస్థితి న్నన
ర్తలెడిమహాంధకారనివీరినతనే సుసమాహితుండనై
వలుదివసంబు లీక్రియ నుపాస్తి మహాస్థ నతంబుఁగఁ గొనక! 76

మ॥ సకలప్రాణులు గాఢనిద్రఁబడియున్ శ్వాసించునేకాదె మా
నక! పైతన్యము లింద్రియంబులకుఁ జన్నంగాడ రిక్తప్రసా
రకనాడిగతి నాగునేకదె! విచిత్రం బీతమశ్శయఁ గూ
రుకువిన్నాణికే గాన నేవిధపునూల్పు ల్మైత్తుకల్యాణులలో॥ 77

ఉ॥ కే ల్విసరంగఁ దాఁక గమకించ మనంబు ద్రవంబు గాలి నా
న్నిల్య దొకడ్డు తృక్కునకనే న్భరమోష్ణమొకో కదూష్ణమో
చల్యయొ సోక దార! కరచాలన మెన్నుటకాని యంగమో
వెల్వడ దమ్మయి నివసికేసరనేనను దత్వకాంక్షి నై॥ 78

మ॥ వివిధాసక్తివిశేషతీగ్రమనోద్వేగాఁల బెన్నంత మా
నపు లెట్లట్ల పురాపురాణకథితానంతర్యస్పృక్తిమం
బు వివృత్తి స్ఫురణామపూర్తి బహుళాంశసంస్కృతప్రాధికో
మినిలె న్నామదిఁ బద్గుపేక లగునూర్మిభ్రాంతివింకాతులక! 79

చ॥ నను మఱపించుగాఢకలన న్దొలివాసన లీగతి న్నగు
ల్గొని మనమం గలంచులెఱఁగో యిది? వ్యక్తగతి స్ఫుక్తికమిం
వ నిగుడుచివ్వితానగరిమంబొకో? యేర్పడునంతదాఁక నా
క్షీనయియె నిల్చు నన్నదృఢచిత్తము నిబ్బరమెత్త నుండఁగన్॥ 80

మ॥ ఎపు డవ్యక్తకాయానున ప్రభృతిబాహిష్కారమా? నామెతో
నెపు డిస్పృష్టిరహస్యసంగతుల సుడేహాంబుల స్థిర మా
స్తతఃత్రి న్నొక్కిడి వేడనాఁని మనస్కారంబు తొల్లింటిమ
ట్లవమార్గంబున నన్ను నన్నువడకుండన్నిల్ప భీష్మించుచోన్॥ 81

కా॥ ఎంతో దవ్వననుండి నాదమొకఁ డాయీవైపునా కెల్లచో
నింతింతోచుఁ గ్రమాభివృద్ధి నొకమారే హిసముద్రంబు తా
తాంతేవాసిగ నోనినాదమధురవ్యాపారసంయుక్తి న
ర్వాంతర్యామిగ నామెరిల్కనుట కత్యాశ్చర్యకీర్తనృతిన్ ॥ 82

ఉ॥ తాకికనాదరీతిఁ జెవుల స్వపులొందువిధంబు సుంతయుం
గాక మదంతరంగమున గర్భమున స్వభవించి చిత్రవృం
తాకసువర్తులాభ్యపరితఃప్రసరద్వలయైకదక్షమై
పోకెడునట్లులెవఁ గడుఁజోద్య మటం చట వేచియుండఁగన్ ॥ 83

కా॥ “అగ్నిః! పలవ్రబుద్ధఁడేనదరు నిర్వ్యాపారతః హాయిపె
ల్లుబ్బు మీరలు నిర్వికారులయి పన్నుండంగ నాకేటి కీ
తచ్చిబ్బు ల్బడ సృష్టికార్యవరతంత్రత్వంబుతో? జాలులెం
డెచ్చే! ఊఁహు! శయింతు మీయెడఁదనే యేమామైనాకేటికి! ॥

చ॥ అనెడియవహ్నావం బడరినంత నిదేమని యెచ్చులోన బు
ద్ధి నెగడె నర్థనారియగుదేవుఁడు నాడగునూక్తి శ్రీత్వపుం
స్త్వనియతి ప్రక్కప్రక్కగ నెసంగక క్షీరమునీర మొందుమీ
శనముననే పరస్పరమిశ్రేయమస్థితిగా స్ఫురింపఁగన్ ॥ 85

మ॥ తొలిజామం దవబద్ధబుద్ధి కడుచిందుల్పొక్క నామూలుగు
స్థలక న్యాయ్య నిడంగలేవిగునుపుంగాఁ దోచునవ్వార్త ప
ర్తిలువెన్వెంటనె యెద్దియోయదురు ఎల్వె న్నొంగరా లుర్వడి
స్థలయప్రోద్ధతి సంభ్రమించువన లొప్ప న్నృపురు ల్పొప్పడన్ ॥ 86

మ॥ సతి యానారి మగండు మేల్కొనకము న్నయ్యాస్థి నిన్దెచు
స్థుతిసంపాదితగేహకాగ్యకలనాబద్ధస్పృహ నేవక
ప్రతతి స్థాడి నిజేశసౌఖ్యకృషికి న్వాటంబుగా దిద్దు ప
ద్ధతి సంధిల్లఁ బరాప్రకృత్యభిద వేయబోలు ప్రారంభమూ ॥ 87

కా॥ “బేసక్క! తెలవాటలే దపుడ నీకాయాన మేలా సమః
స్తానేయంబులఁ గూర్చి లేపెదను పొమ్మా నిద్ర!”యం చొయ్యన
న్పూనంబో లవరాప్రకృత్యభిద మేల్బుద్ధి న్నెంబొంది భూ
తానేకాంచితస్పృష్టికర్మ ననునట్లై వింత హర్షించుచుఁ ॥ 88

మ॥ అదిరా! సత్త్వమహత్త్వతత్త్వబహుళవ్యక్తిత్వ ముడై కళా
భ్యుదయత్వంబున వేముఖాలఁ బరమావాత్సాదకంబై మహా
త్వదతూర్వంబగుబ్రహ్మనా న్నొసఁగె నల్పంక లక్షియానసం

- పద నిండించుటనే చతుర్ముఖుఁ డన వ్యాకొంట లాకైసరిగ్|| 89
- ఉ|| లేకడ మెగుఁగుక్కెడిలలి స్ఫరమాణువు లున్ననైనఁ బ్ర
త్యేకత యేనుమాత్మముగనే నిల్వసిల్లెడునట్లుగాఁగ వే
బోకలలో నహంకరణము నివేశదంబగుమండఁ బద్మమం
బేక మాత్రలైదు నొదవ న్నమనంజనప్రణాళిక|| 90
- కా|| “మీరా! మీర! యొకింతనిల్చి నిజసామీచీవ్యసంభూతినం
స్కారాదు ల్వివఁగోరునాకు వివరింపనేరె” యంచార్వ నా
యారాటం బుడిచివ నాజడసమూహంబందు నేటానహం
కారంబేనియు బుద్ధియేని మనమే నైకోపు వాక్కిణ్యము|| 91
- ఉ|| ఆదిమమైనశబ్ద ముదయంబగుతోడనే యాకసంబు ను
త్పాదిలె స్పర్శతోఁ బొదలెవాయువు రూపముతోడ నగ్నిహో
త్రోదయమేర్పడె న్రసముతోఁ గలిగె స్థలనామకంబు నా
మోదమెసంగ సంభవితై భూమి యుండగుభూత మొప్పుగ్|| 92
- ఉ|| ఆపరమాత్మచోదన కసంతర మాప్రకృతిప్రబోధ కా
యాపున నౌనుపాద్విధికి నుబ్బునవాంకృతికి న్నదాన నే
యేవగు నెంతకాల మెడమేర్పడెనో యనిపించు వాస్తవం
బోపియెటుంగ నీయఖల మొక్కతటి స్ఫుటపాట లెల్లమా|| 93
- చ|| ముడిసరు కంచునట్టిడి చము ర్విడిఁగూర్చుంగ సంధిసీమలం
దడరనొసర్చి కేల్గిటవ యంత్రము సాగి నువన్మనంతతు
ల్లుడుమలులుగాఁగఁ గూర్చులలితో ఒహుమూలవరాత్మఁ దోడుచు
న్దొడరెఁ బ్రధానమన్మతుతోఁ దగుమాయ ప్రకృత్యభిఖ్యమై|| 94
- ఉ|| తా జడమాట నీప్రకృతి తజ్జడిమాన్వితమూలపావీపై
మోజన వానినే కొనుచు మున్మును గొల్పెను సృష్టి యెల్లడ
న్రాజులునాత్మవస్తవరిణాపాతఁ గొల్పదుజీవసృష్టిఁ ద
ద్భోజనయోగ్యమున్నగద పుట్టఁదగు పృథుజీవసంతతుల|| 95
- ఉ|| ఆపరమస్వభావకళ నప్పుడె యంటఁగనేల నాఁగఁ దా
నే పలుపోకలం దిటుల లోలువయై జడరూపసృష్టి యే
యేవసఁ బ్రస్తరింపననువేర్పడు నట్లవనాస్వభావ మా
రూపములెత్తెఁ దత్కమనిరూపణ మెంత నొకింత నింతటగ్|| 96

—, సృష్టికిఁ బునాదులు ,—

త|| మనము హవేలిచో గుడిచో మాడువునో తుడ కొక్కవూరియిం

టిసో నిలుపద్దలంప, ధరణి న్నడుగట్టి లభించుదాఁకఁ ద్ర
వ్వినపయి, మేలిరా, శ్లిసుకవేసిననున్న మొ, మన్నో, వారిమి
శ్రణముగఁ జేర్చి పేర్చిగద చక్కగవాడుకఁగొందు మందులన్॥ 97

ఉ॥ ఇక్కడ నామరూపరహితేశ్వరుడే యజమాని, మాయల
స్వక్తువరావరావకృతికాంతలెమా పనివాండ్రపెద్ద, ల
మక్కు మసూక్ష్మచిక్కుసకణాకృతులేనుమి కూలినాల్సివో
రిక్కుట వట్టిబైలె తదనర్గళస్థవిస్థధాత్రియా॥ 98

గీ॥ మహాదహంకారబుద్ధులు స్థవమున కగు
ప్రభవ మింతకె యనుకొనవృద్ధియెఁగాదె
పంచమం బగుభూతసంభవము నెల్లు
ఎరఁగెనో కొంతకొంతేని నెఱుగవలదె॥ 99

క॥ పంచమస్థమునఁగలిగెఁ
బంచవిధములైనతత్త్వవారము తొలికా
న్పెంచగఁ నాకాశము వ్యా
పించు న్యజమానియై విరివి నచటనే॥ 100

గీ॥ ఎట్టిస్థితిలేన ప్తున్నవట్టిబయలు
వట్టిదనుకొంట కడుబారపాటుమాట
వ్యాపకం బగుపరమాత్మవస్తు వందు
నిండిబిడికృతంబుగా నుండియుండు॥ 101

క॥ అంతర్గుప్తములగునఁ
ర్వాంతి ర్వామియగుదాన నఖిలభవిష్య
త్సంతాపతాపకంబు ల
వాంతిసమిగ్ధితగతుల నం దెపుమండున్॥ 102

గీ॥ లేదు శబ్దంబు స్పర్శంబు లేదు లేపు
రూపరసగంధము ల్బుత్త మోపితెలియ
నల్లనాఁ డున్నవట్టిబయంటఁ గానఁ
బూర్ణమాఁ బూర్ణమున్దా దభూతభూతి॥ 103

గీ॥ ఆకాశము గాలి నిప్పు నీ రవనియొక్క
నూత్ననూత్నాణువుంజ మచ్చుకొనఁ గ్రమత
వీనిగుణములు క్రమవృద్ధి నెలయు ధ్వనియు
స్పర్శము న్రూపము రసంబు వాసవయును॥ 104

క॥ మొదలిగుణమొకట నింగికి

మొదటిరెండు గాలి కనలమునఁ దొలియూడుం

బొదలున్నీటం దొలినా

ల్పదపు ధరణి! గుణములయిదు నొసరి జెలంగె॥

105

ఉ॥ కాలిన్కొంకిరాతి నుదకంబున వైచిన సద్దుసాగి పై

నిల్చిననీటిఁ దాఁకుచు ధ్వని న్నుడగ ల్మోలిపించి సున్నమా

పెల్చిన వట్టిబైటి నడివీధుల భూతకణా ల్క-మంఘుగా

మొల్చె వియత్తుదొట్టుకొని భూపదనూక్మముదాఁక జేఁకుచు॥

క॥ పంచమసర్గం బగునల

పాంచభౌతికంబుఁ బలుకవలసి కడుతలా

యించితిమి దప్పు మొక్కటి

నుంచి మఱిం దెల్లుపుటైనో కనవలదే॥

107

కా॥ అవ్యక్తం బవరాస్వభావమున నూక్ష్మాణప్రపంచంబు ల

స్తవ్యస్థితి నుండి యాకసము సజ్జంబౌటనో నొంకృతి

న్నవ్యక్తంబులుగాఁగ నొండొకటి గ్రొచ్చున్విచ్చుచుం గా నమ

తవ్యప్రదృతి రోదపి న్వలయు చందం బట్టె వీక్షించుచు॥

108

క॥ “మీరెవ్వరయ్య? భగవ

త్పారంభులొ? కారొ? ద్విస్వభావజనితులొ!

తురీతి నసంఖ్యాకతఁ

జేరెంబుల పేతు నదియొ? వినిపించెదరే?”

109

క॥ అని యడుగఁదలంచుకొనులో

ననె సంతకుఁ జిన్నవసుకణంబులు రివి

వ్యసఁ జెలఁగి మొదటివగునా

నిని జాటిఁద్రమింపసాగె నిమ్మలర్పురినో॥

110

ఉ॥ ప్రాధమికంబు లొటను బుర్రాతను లామొదలింటి వంచు సం

రోధకనూత్నజాతములు రూఢిగ నూతచులంచు నొక్కని

ర్భాధకసంజ్ఞ చిత్తమున బత్వఁగ నమ్మెయి నిర్ధరించి యా

సాధననోఁ బరీక్షకు నెసంగితిఁ బొంగుకుతూహలంబున॥

111

క॥ ఆలోన సవ్యవిద్యు

ద్వ్యాటంబితనూక్మకణము లావిర్భూతిఁ

మేలుకొని పైద్యయంబుల

- తో లగ్నంబులుగ ముద్దఁదొడుగుటఁ గంటిన్॥ 112
- క॥ నూతనులు సవ్యవిద్యు
జ్జ్వలంబులఁ గలియఁ రెంటిసంబంధముతో
నేటిఱుననో మొదటిపు
రాతను లంతరినొందె రాధాంతముగన్॥ 113
- ఆ॥ కరిగిపోయె ననుటకంటె నీరెండింటి
కలుపుతోడ సిద్ధిఁగాంచుగుటిక
నాపురాతనం బటంచు నెఱుంగుటే
శత్యమనుచుఁ దోచె శాస్త్రగతికి॥ 114
- క॥ కావున నిపు పురాతను
లో వెలసెడి నూతను న్గొలుచు సవ్యము నే
యేవైఖరి వనియెఱుంగం
గావలసె ననంతరములకంటె నితూఢిన్॥ 115
- గీ॥ ఇట్టి సూక్ష్మాలలో నింక నెవియు గుదులు
గాగమాయగఁ జెలగుట గాంచి పోల్చు
మాయనులు పోహాగులు నింక మఱియునూత్మ
తరము లెన్నో నసంఖ్యాకనిరతిదోచె॥ 116
- గీ॥ తనుగుడుత విచ్చుచుండునూతనుఁడు సవ్య
విద్యుదాకర్షణతఁ గనిపించు సప్యఁ
దీప్తయా ప్తిఁ బుతాతనుం జెసఁగుచుఁ గణ
గర్భమనుసంజ్ఞఁ గైకొని క్రాలుచుండు॥ 117
- కా॥ ఈనిర్ధారణ కేను రాకమునుపే యింకొక్క-సూక్ష్మాకృతు
ల్లో నదృశ్యుని రేగి ముట్టడిగ నెంతోతీవ్రవేగం బునా
దానింపంగఁ బురాతను ల్దిగువ నాదాఁపొంది నాలిండు వీ
లైన స్మృతికఁ జుట్టునల్లు పరివేషావేశత స్ఫురింపన్॥ 118
- ఉ॥ గర్భములోని సవ్యమునకై యివి పర్విడుచుంటఁ జూచి సం
దర్శము నెన్నయెన్న మదిదట్టె నొహో! యపసవ్యవిద్యుదా
విర్భవ మిచ్చుసూక్ష్మములొ! వీఁకి సవ్యములందు నెంతగా
దుర్భరమైనప్రీతియొ! యెదుర్కొనఁబోయెడి! నేమియూనొకో॥ 119
- చ॥ అని కనిపెట్టియుండ దరియ న్నడితోడుతఁ బోయిపోయి యం
తనె యొకఁగొంతయామెడమునకా గడుకొంటును మాని సూర్యమే

నున బడ కంతరాంతర మనువ్రతయుక్తి గ్రహణి సంభ్రమిం
చునియతితో భ్రమించుటను జూచి వినోదవిఘ్నార్థితాత్మతఁ॥ 120

క॥ సవ్యాపసవ్యముల కెపు
డవ్యాహతమేళనం బంటు వితయె? యే
లా వ్యవధికల్గ నిటు లవ
సవ్యము బిటుతివక తిరుగసాగెనొ యనుచు॥ 121

క॥ సందేహము డెందంబును
గొందలమునదీప “వేగగుణ”మది యను మా
క్తిం దెలిసి ప్రకృతిమాయా
స్పృదనముల చిత్రములకుఁ బర్వముఁగొంటె॥ 122

మ॥ ఘనవేగంబున సంభ్రమించునొకచక్రం బంట రాముక్క రు
వ్వినచో నాకులసందు దూటి చన, కావేగాన సర్వత్రఁ గ
మ్మినయ ప్లేకతఁ దోచునాకులహతి స్మిట్టనదా! అట్లే గ
ర్భనియుక్తం బగుశక్తి లాగ దవసవ్యంబుఁ బ్రయత్నించియు॥ 123

క॥ అవసవ్యనూత్నకణ మి
ట్లెపుడున్ది దుగాడునాట హేలాతనుగా
నుపనామమానకుఁ దగియెడి
వివరీతవర్తిభ్రమాప్తి విడువక తిరుగు॥ 124

మ॥ ఒకగర్భంబున కొక్కహేల యనగా దుంచుండుఁ దొంబడు సం
ఖ్యకు నేన్దించి, యిట్లెన్ని యున్నను దదీయక్రాంతలం దెందు నొం
డొకటి న్దాకపు. దైవమాయ! కన నెంతోచోద్యమా! వేగ మిం
చుకయున్నాఁడు, తద్గురుత్వమున, గచ్ఛున్విచ్చుఁగాదింతయు॥ 125

క॥ హేలాయుతముగ రోదసిఁ
దేలెడిగర్భమును బోల్చి తెలియఁ గణముగా
మేలగును బిలువగా, నీ
లీల న్దానవతిగా ఫలించెన్దములే॥ 126

క॥ తొలిగర్భావిర్భూతులు
కలుగఁగ నొక్కొక్కహేల కదియ ననిలజా
తుల కాది యయినయుదజని
వెలయుఁదొడఁగ న్యోమభూతవీధులలోన॥ 127

క॥ మును పున్నధ్వనికి నంతట

ననసేక స్పర్శయును గాన నీరెండిటితో
ననిలం బంతంతకు వడిఁ

గొనసాగె నిత స్తతఃప్రకోపితగతులఁ॥

128

క॥ ఉదువునకుఁ బ్రాతివదికగఁ

బరఁగెడి యుదజనికణం బవశ్య మొకటిగా

నరసిఁహనఁ, బెఱలసాండ్రతఁ

దరతమముల లెక్క కనువు దర్శింపనగుఁ॥

129

గీ॥ ఉదజనికణంబు నొకటిగా నొప్పికొనిన

బదియు నెనిమిదివందలపైనినలుబ

ది యగువంతంగుళంబున న్నివురు హేల

గర్భము న్నంద మనిపించు గడమయెల్ల॥

130

క॥ హేలకు గర్భంబునకు

న్జాలయెడంబుండు, సూక్ష్మనకు వరుణునకు

నోల్లినతావేలున నీ

ఖాళీ పో స్థగ్గురుతు గమనింపఁ దగుఁ॥

131

గీ॥ అంగుళములోన శతకోట్లయంశమావె

హేలవ్యాసంబు, నది పఱఁగెత్తెకివడిఁ

గనఁగ నిర్వదివేలమైళ్లను సతిక

మించు సెకనొక్కటికి భ్రమించుచోక॥

132

గీ॥ ఒక్కకణగర్భమును జట్టుచున్న హేల

లను ననుసరించి వివిధానిలములు పాలించె

దత్పరిభ్రమణోగ్రత స్తనరె గాఁక

శబ్దమును స్పర్శమును రూపు సంక్రమింప॥

133

క॥ కలిగినయనలము వే డిమి

జలనత్వరహెచ్చుకొలఁది సరభసముగ హే

లలు గర్భములను డాయుట

కలిగెన్ద్రాసవతిదాటఁగ న్నమయుక్తి॥

134

క॥ ద్వాసవతిగతులఁ గణసం

తానం బన్యోన్యమేళనములకుఁ దొడర

న్మానఁగ ననిలములెన్న

తోనుద్భవమొందె గ్రమముతో వినునీధి॥

135

- గీ॥ గర్భమును హేల లెనిమిది కదియుతోనె
ప్రాణవాయునముద్భూతి పరఁగె మింట
సంత సీప్రాణ ముదజని నలముఁ గలిగె
శబ్దమున స్పర్శ రూపరసముల జలము॥ 136
- గీ॥ శబ్దమును, స్పర్శ, రూపరసములు గంధ
మొప్ప సంతతఁ బృథ్వీయు నుద్భవిల్లెఁ
బహువిధములుగ గర్భసంబద్ధహేల
లెన్ని అన్నిరకమ్ముల నెనసికొనుచు॥ 137
- క॥ తొంబదిమూడుగ నిట్టుల
నింబుఁగొనుపదార్థజాల మెల్ల భువనజా
లంబులకు మూలములుగా
సంబంధపరంపరావ్రత స్తి ద్వైలఁగె॥ 138

—१॥ వెలుగుమబ్బులు (Nebulae) १॥—

- గీ॥ ఇన్నిరకముల బుట్టినయెల్లకణము
లంతరాళాన దిరుగుచు ననఁగిపెనఁగి
తుడుములై మబ్బులై చిట్టుతోసికొనుచు
రాపిడి నేఁగునవలాన రాజలంగ॥ 139
- క॥ వాయుద్రవఘనరూప
జ్ఞేయంబులుగాఁగఁ తోఁచుకే జ్వలదనిల
ప్రాయములై యురువాతో
న్నాయతఁ దిరిగె న్నభంబునన్ స్వేచ్ఛమెయి॥ 140
- సీ॥ గర్భంబు నొకహేల కదియుంగ నుదజని
యమశమైన స్థిలియమ్ము నయ్యె
మూడైన లిలియ మిమ్ముకొనె న్నల్లెదింట
బెరిలియం బోరను న్భరిధవిల్లె
నాకేడునెన్నిది సంగార సత్రజ
ను ల్పాణవాయువు న్నొన భవంబు
నవదైతాదళాన నల్లె ప్లారె న్ని
యా న్సోడియం బనునట్టిమూడు
పదియులెంట నున్నీషియం పదియుమూట

నల్కుమినియము నవతార మందె జగతి
నిట్టి యేకోత్తరపువృద్ధి హేల తనయ

వస్తువులు ద్వానవతిపై వలలదొడఁగె॥

141

క॥ ఈవస్తునమితిభారము

లావిష్కృతమూలతుల్య లగునిసటోశు (Isatopas)

లేనింపఁ దగును గృతితుడి

గావింపందడెడివట్టిక నిష్ఠవరముగక॥

142

క॥ మిన్నెల్లఁ గావిరి స్సం

భన్నంబగునట్లు భూతజాతము కడుదీ

ప్తిన్నిగిడి వడులనడుపున

మిన్నేరన మూగి పఱచు మెలపులలోనక॥

143

క॥ ఆపోబడి బిట్టబికెడి

త్రోపులనే స్థానపవనధూననముననే

న్యాపుకొనవు సాజములగు

నేవులభ్రమణముల గర్భహేలావితతుల్॥

144

గీ॥ గర్భ మాతృప్రదక్షిణగతిఁ దొలఁగదు

హేల గర్భప్రదక్షిణావృత్తి విడచు

ఇట్టిచలనాలతో నె మిన్నేటిరుగుల

దేలిపోవుచునుండు నందేనిబయల॥

145

క॥ సవ్యాపసవ్యవిద్యు

ద్భివ్యనునూక్మకణభవముతఱినే తమ్యా

హవ్యవధి యుఁకిగాఁగొని

సవ్యతాణంబు లమరెసరిభనగతులక॥

146

క॥ అవసవ్యనూక్మకణముల

కువమింపఁగనైవనగుచు నోకములన నూ

టిపయి నైదువదిరె

ట్లపరిమితి దళెసరి యేర్పడ వైనియించెక॥

147

క॥ సవ్యాపసవ్యములగుది

నవ్యాహతి నందునందు నంటఁదిరుగుచు

న్నవ్యకళఁ గూర్చునోకము

లవ్యస్తవ్యస్తచలన మనుగతుల నిడన్॥

148

క॥ జోడగుసర్గ మయోనులు (Ions)

తోడుగ నవసవ్యముల కెదురు సరి నడక

నూడుకొని సత్వముల నా

డాడ నులుకొని వలచు నందందు వడిన్॥

146

గీ॥ చూడ నవసవ్యమధ్యసనూత్మకణము

లమరు దళసరి నొండొంటిసమములగుచు

వానిశ క్తులును స్థుల్యబలము గలవె

కాని విపరీతవిద్యుత్ప్రకాశకములు॥

150

క॥ మనసూర్యగ్రహచక్రం

బున సూర్యునిచాటి యెట్లుపోవునో గ్రహము

ల్పను నట్లు గర్భసూక్ష్మం

బున చాటి తదన్యసూక్ష్మము ల్నిరతంబున్॥

151

మ॥ కణగర్భంబున నిన్నిసూక్ష్మకణము ల్లాగునదా! వీనిచే

గణకాయం బదియెంతపెద్దదియో! నాఁగాఁ దోచుచున్న మా

ర్గణము జ్ఞేయఁగ నట్లుకాదనుట నిర్ధారింపనొ నదృశ్యతాం

గణ మిట్లన్యమెసంగ దావెలయుమందంబు ల్గడునూత్మములే॥

వ॥ ఒకయుదజనివాయుకణమున సవ్యమధ్యస్థాదిసూక్ష్మకణపుంజ మొక

బొడ్డుగా (గర్భముగా) నుండ దానింజాటి తిరుగుచుఁ బదార్థసహజ

సంఖ్యగా నుండునవసవ్యకణములు తమతమ ప్రత్యేకపరిధులలోఁ

దిరుగుచుండును. వీనిలో నొక్కొక్కదానివ్యాసము భూతదర్పణం

బున (అద్దమునం) బరిశీలించి కొలువఁగా నొక యంగుళమున

0000000000014 భాగముగఁ దేలివది. కణగోళమునడుమ నుండు

సవ్యసూక్ష్మకణాదిపుంజము(గర్భము) దీనికంటె జిన్నదిగనుండును.

కాని యుదజనికణవ్యాసము (అంగుళయలో 1700000000) పై

యవసవ్యసూక్ష్మకణ (పేల) వ్యాసముకంటె 35000 రెట్లెక్కుడుదిగ

నెఱుంగఁబడును గావున గర్భమునకును దానింజాటితిరుగునవసవ్య

సూక్ష్మకణమున(పేల)కును మధ్యముననున్నయెడ మవసవ్యసూక్ష్మ

కణవ్యాసముకంటె 17000 రెట్లుగా నగువడఁగలదు ఈసూక్ష్మకణ

ముల మందములనుబట్టిచూడ నీయెడము చాలవంతవివిధ కలది

యనుటకుసందియమా? అయినను 9.29.00000 మైళ్ళదవ్యవసం

దియ మనభూమి ప్రభవకాలమునఁ బనువడినత్రోవ నేమాత్రముం

దొలగక సూర్యుని విడువక యెట్లుతిరుగునో అట్లే యపసవ్యకణములు (హేలలు) తమదారులందప్పక గర్భమున్దిగువకయే దానింజాటి పరిశ్రమించును. దీనికేమికారణమనినచో - సూర్యునకు భూమికి నున్నలాగుడుశక్తులవలెనే యపసవ్యసూక్ష్మకణముయొక్క యపసవ్యవిద్యుచ్ఛక్తి గర్భములోని సవ్యసూక్ష్మకణముయొక్క సవ్యవిద్యుచ్ఛక్తియు సన్యోన్యకర్షణముల సమకూర్చుకొనుచుంటునే యనితెలియును. ఎన్ని యపసవ్యసూక్ష్మకణములు గర్భముంజాటి తిరుగుచున్న నన్ని సవ్యవిద్యుత్ప్రసారకములు గర్భస్థసవ్యసూక్ష్మకణమున నుద్ఘాతము లగుచుండును. కాని కణగర్భమున్ని సూక్ష్మములగుదియని యనలేము. చుట్టుదిరుగుహేలలసంఖ్య యెదిగిన కొలదిగర్భమందలి సూక్ష్మములసంఖ్య నెదిగించుకొనును స్వభావ మాహాత్మ్యముగర్భమునకుం గలననిపించును.

గీ॥ ద్రవమొ ఘనమొక్క గర్భవాస్తవ మటన్న

కాదు వాయువుకంటె నాకసముకంటె

బల్బనగఁ దోచు, వెల్పులిభాగ మెపుడు

మాటుచుండు నెన్నెన్ని యోతీటుబడుల॥

154

—, కణసంఘములు —

గీ॥ ప్రభవమొందినయీకణప్రచయమెల్ల

మింటఁ బొగమబ్బలుగ వ్యాప్తిమెలఁగుచుండ

లోనితిరుగుడుచదులక తానఁ బ్రబల

ఘనతారాకర్షణముల సంఘములుకట్టె॥

155

క॥ ఈసంఘము లంతకణ

భానురచలనంబుఁ దనుకుఁ బ్రాప్తింప నుడు

ల్లా సంధమిచ్చె గోళము

లై సురలై సంతతప్రయత్నము లెసఁగక॥

156

చ॥ చలనముతోడవేడిమియు సంభవమై కణఘనకాక్రిమ

స్ఫలిసి మహాగ్నిగా వెలయువట్టులలో కణగర్భసంస్థల

ద్విలసిలె మార్పులు న్గులువువి స్ఫుట లత్రటి నుద్భవించె గా

లులు తమతోంటిసూక్ష్మకణలోలత లేకముఖంబుఁ గైకొనక॥

157

ఉ॥ గాడుపు లట్లుకల్గ బాలిగా జనియించినయగ్ని హేకున

న్దోడనఁ దోయతత్త్వములుఁ దోచఁ గ్రమబద్ధలనాభివృద్ధి చే

ఆ॥ తరతళమానుసరణ సరివిడఁదీయఁగాఁ
దరముకాదు వీని, దప్పు పెద్ద
చుక్క చిన్నదిగను జూడ వాఁవగుచిన్న
చుక్క పెద్దదిగను స్ఫులకెక్కు॥

180

ఉ॥ విసను దూరదర్శని సహాయముతోడఁ బరీక్షఁజేయుచున్
మేనులవార్ల వెంటడి గమించి గణించుచు నేర్పరింప స
త్యాసకు దాఁపుగాఁగ వికడంబగు నిర్వదియొక్కమూఁలుం
గానగుఁనంచుఁ గానఁబడఁగానగుచుండెనుజక్క లన్నియున్॥ 181

వ॥ మొదటితరగతి కిరువదియొకటియు రెంటికి నలుబదియొకటియు
మూటికి నూటముప్పదెనిమిదియు నాల్గిటి కైదువందలముప్పదియు
నైదిటికిఁ బదునారువందలయిరువదియు నారిటికి నాల్గువేల యెనిమిది
వందలయేబదియు నేడిటికి మూడులక్షలయిరువది నాలుగువేలును
.....పదునారిటికి డెబ్బదిలక్షలును.....యిరవదింటికిఁ బది
వేలలక్షలునుం దక్కినవియిరువదొకటికింగా మొత్తము౪౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦
లనియునుండెలియగలను. ఈతుదితరగతిలోనిచుక్కలలో భవిష్య
త్పరిశోధనములలోఁ బైతరగతులకుఁ బోఁదగినవి యుండియుండనగు.
క॥ ఈనక్షత్రములన్నియు

భానుమూర్తులనుచుఁ దెలియవలయు నొకటి కె
న్నేనియుగ్రహము లుపగ్రహ
మానితంబు లున్నవొక్క మాద్యద్గతులక॥

182

గీ॥ వీనిలోని జీవవితతు లెట్టివా? యెన్నో?
యెఱుంగనట్టి వింక నెన్నికలవా?
అన్ని కట్టుదిట్ట మమరించి నడిపించు
నూత్రధారి బుద్ధిసూక్ష్మమెంతో॥

184

కీ॥ తొలితరగతి నిరువదొకటి
వెలయు న్నక్షత్రములు సువిస్తృతతనులై
చెలఁగు స్థరతమములు నీ
బలయుతములగుండఁ దటిచి పరికింపంగక॥

185

చ॥ మహరవికాంతితోడ సువమాసమువెంటడి వీనిలోన వా
రనుగనిపెట్టి పట్టికనువ్రాయ నగస్త్రుఁడుమేటి శ్వాసమం
చనఁబడురెంట జ్యేష్ఠుడగు నాభిరువాఁ డీకనందఱుం దగ

నక్షత్రనామము	మనసుండి పెండు పేండ్ల లో దత్తు	రవికాంతి కన్ని రెట్లు	రవివడిగొల్ల లో హోలిక రెట్లు	మరొక అనుబంధము
1	2	3	4	5
1. అగస్త్యుడు (Conopus)	650	80,000	180	
2. ఋగుడు (Rigel)	540	18,000	88	
3. అశ్వని (పెద్ద) (Beta Centarus)	400	3,100	11	ఎఱుపు
4. అర్ధ (Betelgeause)	90	1,200	290	240000000 మేల
5. శంకరుడు (Ancharuar)	68	200	4	అడ్డగొలత
6. బ్రహ్మహృదయము (Capelea in Auriga)	47	150	12	
7. స్వాతి (Archerus)	41	100	80	పసుపుపచ్చ
8. బ్రహ్మ (Vega)	25	50	2	ఊదా
9. శ్రవణము (Altaers)	16	9	1	
10. పూర్వశ్యావము (Procyon)	10	5	9	
11. మృగశ్యాఘుడు (Sirius)	9	26	2	తెలుపు
12. అశ్వని (చిన్న) (Alpha Centarus)	4	1	1	
13. శ్యేష్ఠ (Antares)	380	4000	450	యెఱుపు
14. త్రిశంకు (Alfa Crux)				
15. బిశ్యామిత్ర (Beeta Crux)				
16. చిత్ర (Spica)				
17. మఘ (Regulus)				
18. సాంబమూర్తి (Poelux)				
19. ఇంద్రద్యుమ్న (Formalhant)				
20. శోహిణి (Aldaberan)				
21. బృహద్యావము (Canes Major)				ఎఱుపు

- మృత్యు నుని వెలుతుండ రవి కున్నది కన్దోశ వల్బత్కాగ్ధమే॥ 186
- ఉ॥ మానియొకత్తు నాతనికమండలువో యొకయెత్తు నాగఁ జె
 న్నానితుఁ డొనగస్సుగోమ న్నిజమెన్న విచిత్ర! మద్దిగా!
 భానునికాంతి కాఘనునిభాస మింకెప్పదివేలరెల్లు నా
 లో నగువ్యాసమొక్కో! మిగులు ప్రవిక్తి మఱిసూటయెప్పదిన్॥
- ఆ॥ అతనికంటె ఘనుఁడె ఆచంటిమల్లన్న
 యన్న తీరినీనికన్నమిన్న
 నడిమిగొలతరవికినన్నూటయేబదిన్
 వెలుంగునాల్గువేలుతో లఁగిశ్చ్యవ్॥ 187
- ఆ॥ ఇనునియడ్డకొల్ల కిన్నూటతోబది
 రెట్ల దయ్యు నార్ద్ర యెక్లొ కాంతిఁ
 బదియురెండుచూర్ల పాటె మెండయ్యె సం
 చొక్కశంక కల్లకుండబోదు॥ 188
- మ॥ వెలుంగుస్థబ్బులనుంకి గ్రేలుపిదప వృత్తాయతి వృంకుంచు
 పులలోఁ గొన్నివిలంబసంబుఁ గొనుటం బోలు స్థమన్వేద్యవై
 వెలయు, స్త్రీనికి నార్ద్ర సాక్ష్యునుగు దీప్తిన్సగ్గ లాయాయుచు
 క్కల న్వాభాషకసంపుటికరణబాగ్రద్యూతమా నారయ్య॥ 189
- మ॥ ఈనక్షత్రములు తరుతరుస్తానములనుండి యున్నపాశేమున మనకు
 బ్రదర్శించుచున్న కాంతిని దంతమాంసిర్లయించుతలంపున్న చోవాస్త్రన
 సహజదీప్తులెల్లున్నను దొలుత నార్ద్రతేజము నొకటిగాఁ గొలతకు
 మానముగా నైకొనచో నంతకంటె మనసూర్వసిది పదిరెండుకొట్ల
 రెల్లుగను, జంధ్రునిది రెండుముప్పాతికొట్లమడుగులుగను మఱి
 యారవతరగతిచుక్కలవి దానిలో నూట నొకవంతుగను బదునొ
 కొండవతరగతివి నూట పదివేలవ తుగను బదునారవమొట్టునవి
 నూట పదిలక్షలవంతుగను బిదప నిరువదొకటపకక్ష్యవి నూట పది
 కొట్లవంతుగను గనుపించును. 190
- క॥ బడికంటికి నగలున నీ
 యుదుతలులన్నియును దెలుపు ముములుఁ గానం
 బడినను బలురంగులవని
 తడవ తడవ నెలుగవచ్చు దాదా పుగనే॥ 191
- క॥ తెలుపు స్పృసిమియు నూదా

తభుకు న్నాశించవన్నె తద్దయు నెఱుపు
 న్గలయవి యున్నవి పై నిక
 నలుపువియునుండెలగు నడుమనడుమ భరిరే! 192

గీ॥ పెద్ద పన్నిట నెఱుగ న్నెల్లునవియె
 మూడువేలడిగ్రీలపై మొనయువేడి;-
 నీలిచుక్కలఁ బదిహేనువేలనుండి
 కాఁక వెలయు ముప్పదివేలదాఁక దాఁకి! 193

ఆ॥ కాల మరుగుకొలది కాంతిలోన న్రంగు
 మారుచుంట కలదు మఱలమఱల
 రెండువేలయేండ్లు నిండ మృగవ్యాధుఁ
 డెఱువురంగు వీడి యెక్కెఁదెలుపు! 194

ఆ॥ అటులె సింహరాశియందలి చుక్కలం
 గొన్ని తెల్పుమాయ హొన్నుకళను
 పసుపునీనుజంటఁ బ్రథమ మాకులరంగు
 నందుకొనియె నొకశతాబ్దమితి నె! 195

ఉ॥ రెంటికి హెచ్చురిక్కల ధరించిన గుంపులవంకఁ జూడ మి
 న్నంటిన యింద్రచాపకళయట్టుల చిత్రవిచిత్రతల
 న్నంటికి విందొనర్చు బహుకాంతుల మేఘాశిసంపుటికృతి
 న్నలగుఁదేలు రాగిడియన న్నెనుదండకడెంబా నాప్పున! 196

క॥ చుక్కల నల్లవి కలవని
 పక్కాఁగింపఁబడె బైని వానిఁ గుటిచి గు
 ట్టెక్కరణినాఁగఁ గనుగొనుఁ
 డిక్కడ నూచింపఁబడు నొకింతఁగ రక్షి! 197

మ॥ వెలుగునృబ్బులు చింద మందుచు దివిన్వేలాశి వేలాశి వె
 ల్పలికాల్పల లృమియుంప గోనియుడుకుల్పల్లాఁ దొల్లింటియె
 ర్పులు నీలాలుగఁ దెల్పుఁ బచ్చనలఁ దోపుండేఱ రానా న్నది
 న్వలయు న్జుక్కలు కొన్ని కాటుసూ పావేలింప నందంతుల! 198

ఉ॥ నల్లనిచుక్కలందువనిన న్పరిహాసపుసోదెకాదు రా
 జిల్లును వెల్గుచుబ్బునదిసీనుల నల్లనిమేఘపాళుల!;
 గొల్లగఁ బాలనోపఁ గనుగోనగు, లక్షల, నల్లచుక్కగుం
 పల్లినమీర లెన్నె; మఱి యాకన మేవభలేనిదేకదా! 199

క॥ ఆటిన, మండెడి చుక్కలు

తోరముగా వెలువ బయలుఁ జొట్టుకొని యెదో

తీఱగుదువ్వ సుసూక్ష్మా

సారంబుగ నిండియుండు జర్జరితదళ॥

200

గీ॥ పిండిజల్లెడకంతలే పెద్దలనఁగ

నొండాడల కొనెడాలు సూక్ష్మోపమేయ

ములుగ నంచలువంచెల్లె కలియునటుల

గానఁబడుఁగద నిగిఁజుక్కలు దళముగ॥

201

గీ॥ ఎడములిం తేన! కవియుఁడేనిఁగలదె?

యనెడిశంక సాజంబుగా నెనయవచ్చు

ప్రకృతిగారడి కనుకట్ట వాస్తవమున

కెడము లలిదీర్ఘములుకల్పు లెందదరపు॥

202

ఉ॥ దూరపుగొండనున్న, దటిఁద్రోవలు గుండ్లును గండ్లుకాదె యా

తీఱుననే, సుదూరమున దిర్ఘచునుండుట, రిక్తలట్టులే

మీఱుటెగాక మందముల మిక్కిలిచిన్నవిగాఁగఁజోచు, నీ

ధోరణి దూరదర్శనులతోడ కమంగడు తేటనొందెడి॥

203

క॥ వేయిధరలే స్పృహస్పతి

వేయిబృహస్పతులిరుండు వేయియినులసా

టాయూదాచుక్క! ఇవియు

వేయి యెఱ్ఱచుక్క సుమ్మి వివరింపంగా॥

204

క॥ అడుగులు గజములు మైల

మడలైన నైలవఁగాదు మఱియెడముల లె

క్కిడ వెలుఁగుటెండ్ల మానమె

కడుయోగ్యము దాసఁ బలుకఁగాఁ దగు నిచట॥

205

క॥ పడకొండునూర్లయడుగులె

గద ధ్వని సెకనునకు నడచు? గాంతియొ నూటె

స్పృతియారువేలమైల్ల

ప్పిదముగ బరుఁగెత్తుఁ బ్రకృతివిధి సెకనునకు॥

206

చ॥ సెకనున కిన్నిమైళ్లయనిచే జనుకాంతి యొకటిలోన నె

న్నిక నిక నెన్నిమైళ్లు గమనించునో? ఆకొలముత్తము స్త్రీహిం

చుకొనిన నంతదవ్వునను జూడఁగనయ్యెడిరిక్క వెల్లుటె

టికొనఁ గలట్టిదందును ఘటించుకొనందగు మానమందులకా 207
ఉదా = $186000 \times 60సె \times 60సె \times 24గ \times 365 రో = 5,885,696,000,000$

మెల్ల = వెల్లుటేటికొల్ల

ఉ॥ అన్నిటికంటెదిగ్గజగనయ్యెడిప్రాగ్రిమ*(Pragrima)నామభాస్కరుం
డున్నప్రదేశమే యిచటి కున్నది నాలుగువెల్లుటేండ్లపై
నన్ని నెల ల్లోన స్థలగునంతయెడన ననంగ మింట నే
తెన్నన రిక్క తెట్టి ప్రహతి నిహతి స్థనవంట చిత్రమే? 208

* అశ్వినీసమూహముననొకటి.

ఉ॥ లోగడపట్టిక స్థన వెలుంగిడుచుక్కల దవ్వు కొంతయూ
లాగని బోధయాగడ! కళన్యోవగాడగునయ్యగస్టుఁజే(Cauopus)
ద్యోగతి వట్టుతార్థ మననొప్పెడినంతటి వెల్లుటేండ్లపై
భాగమునందుఁ గాదె కనుపట్టు నటంచును దెల్పఁగాఁబడె 209

వ॥ ఇదియొకవింతకాదు. వెల్లుమబ్బులలో నొకటియగు నంద్రమేధ
(Andrsmeda) యనునది మనకు 50000 వెల్లుటేండ్లదవ్వున నున్న
దనియు దానియొకవైపునుండి యెదుటివైపునకు నూటిగదాటుటకు
కాంతికిరణమునకుఁ దొమ్మిదిలక్షల కాంతిసంవత్సరములు పట్టునరు
టయు మిక్కిలివింతకదా! మనపాలత్రోవనంటివై పాముమెలికల
యనికీని మఱియొక కాంతిపుంజము మనకేమిదిలక్షల యరువదియైదు
వేల వెల్లుటేండ్ల యెడమునం దుండుటయు, నిట్టివే పలుదూరముల
నిక నిరువదిలక్షలవఱ కున్నదనియు వానిలోఁ గొన్నింటినుంచి కిర
ణము మనకుఁ జేర నొకకొటి నాల్గువందల యరువదిలక్షల శాత్యబ్ద
ములు కావలయుటయు తఱచుఁ దఱచు నిట్టివే 5,000 000,000ల
కాంతిసత్సరముల యెడన గోచరింపఁగలవనియు వివినచో నిన్నింటిని
దనయంతరాళమున నెట్టిసంఘర్షణములకు చోటిమనివైకాల్యముతో
నున్న యాకాశముయొక్క యడ్డకొలత యెంతయని యూహింప
నగును! చదువరులే యూహించుకొందుగాత!

గీ॥ శూన్య మాకస మనిపించు జూడఁజూడ
వెలుంగు ప్రసరించుటకు వీలు కలిగియుంట
నిక్కముగఁ గాదు శూన్యంబు నికరమైన
శక్తి యెయ్యదియో యం దెసంగుచుండు॥

గీ॥ అంతరాళ్యనఁ దర్పరివ్యాప్తి యొక్క

నడికొలత వెల్లుటేడ్లలోన స్వచింత
దెలిసె నరువదివేలక్షలకురువని
పెఱుగు నిది త్రుటి నలుబదివేలమైళ్లు॥

214

గీ॥ ఇట్టివలయుంబునకు వెలిపట్టు శూన్య
మనుటకైనను వీ లింతయైన లేదు
వేలతరబడిగా నంతరాళ చయము
లవ్వలక లేనినిశ్చయమైన గలదె?

215

శా॥ ఈదృష్టోళచయంబు తెన్నియొ విలాసేచ్చ స్పృశంపంగ నే
బాదక్షత్యమునో నెసంగునదియో యంతఃప్రవాహాకృతి
స్పాదై యుంటె నిజంబు; దాన నెగదా! వాఙ్మనసాతీతము
ర్యాద వ్రండముఁ బెట్టి యేరికి నవాచ్యం బందు రద్దానిని॥

216

క॥ పురుషోత్తముఁ దాతఁడె య
క్షరుఁ డవ్యక్తుండు నయి వెనక క్షరసంజ్ఞ
స్మరఁగి యతఁడే తదంత
శ్చరశక్తి స్థంచభూతసంస్మృతిఁ గొలుపు॥

217

క॥ ఆకార్యక్రమమున ము

న్నాకాశం బంతరాళ మంతట వ్యాప్తి
స్పృకెడి స్వభావ మమర
జ్ఞేకొని సంభవిలదొడఁగెఁ జిశ్లోద్ధతుల॥

218

ఉ॥ అట్లుగ నంతరాళగతి నందిన యాకాశ గోళరాజిలో
నెట్లన నొక్కటై మనజనివ్రకరంబులకెల్ల మూలమై
పట్టుగుదాని యడ్డకొల పైవిపరీచుటయయ్యె, దానిలోఁ
బుట్టినచుక్కలు న్దునుములు ననినారము కొంతకొంతగ॥

219

క॥ సవ్యావసవ్యవిద్యు
ద్భవ్యము నిద్రాణుగతి నిరంతర మాకా
శవ్యాప్తి నుండి తఱిగా
న్సవ్యక్తతఁ జేసి వస్తుశుభయోగముల॥

220

గీ॥ ఆదిత త్వవరామర్ష మంతో యింతో
సలిపికొంటిమి యింక భూతచయములోనఁ
దాఁ ద్వితీయమెయ య్యు నద్వయమహార్హ
తావ్రభాయుతవాయుత త్వంబుఁ గనుచు॥

221

-११ వాయుతత్వము ११-

గీ॥ సవ్యనూత్నపురాతనజాతగర్భ
మెట్లసలతుల్యదశ వహించి సంత
తంబుదిరుగునొ ఆత్మప్రదక్షిణములఁ
హేలలెటుదానిచుట్టు బొయెడినొదరిసి॥ 222

క॥ హేలాసంఖ్యానుగతుల
నేలాగున వాయుజలమహేతత్వములు
జ్ఞా లుగ ద్వానవతివఱకు
దేలునొ వివరణము కొంత తెలుపఁబడె గదా 223

క॥ ద్వానవతివస్తుసంఘము
లో నున్నే ముందు వెనుకలుక జననదశకా
గా నెఱుంగవలదే తగు, న
ఘన స్థిలిప్రళయచలనమం దది వశమే॥ 224

గీ॥ ఒకటిమాత్రము రూఢియౌ నుదజనికణ
మాదిఁ గల్గినదనఁ, దదనంతరమున
ముందు వెనుకలు యుగవత్ప్రభుతులుండు
సంకులోద్భుతసహితాద్యచాలనముల॥ 225

క॥ కలిగె న్నేలానుగతి
స్థలుతెఱుగులవాయువు ల్నుభంబున నాయా
కలరూపము లేయాకుల
ముల రేపని రూఢిఁ దెలియ యుఖ్యము కననా॥ 226

వ॥ ఒకటేహేల గర్భసూంజుట్టి తిరుగుచున్నచో నుదజనివాయుకణ మేర్పడును. రెండైన హేలియము నేడైనవ్రజని యెనిమిదియైనఁ బ్రాణ వాయువు దొమ్మిదియైన ఘోరైను బదియైన నియాను బదునేడైన క్షోరైను పదునెనిమిదియైన నార్ద్రము ముప్పదియైదైన బోమైను ముప్పదియైదైన గ్రీష్మను నేబదిమూడైన సయ్యుడైన నేబదినాల్గైన క్షేనాను మొదలైనవి యేర్పడును. మనము మామూలుగ వాతావరణ మనుకొనునట్టి వాతమున నూటఁబెబ్బదియెనిమిదిపాళ్లు నత్రి జనియు 21 పాళ్లు ప్రాణవాయువును, 0.93పాలు ఆర్ద్రను, 0.08 పాలు బొగ్గుపుంసముగలియు 0.0018పాలు నియాను, 0.0005పాలు

హీలియము, 0.0001పాలు క్రిప్టను, 0.0000009పాలు డేనాను నుండును. ఇవియన్నియు విలువగల మణిహేమాదులకంటె బ్రవంచముల కెన్నియోమడుంగు లెక్కు-వవిలువ గలవనుట వీనివ్రత్యేక వివరణంబులఁ దెల్లంబుగాఁగలదు.

ఆ॥ ఆవియత్రప్రకృష్ట మావ్యాపకత్వంబు

తేకయున్నఁ జెంగలించి వీలు

గోళచయము సంబుకొని కడుపరిమిత

వ్యాపక త్వ మమర సలరు నివియు॥

228

క॥ † ఉసిఁతోడ నుద్భవిల్లుట

నుసికి న్దగువల్పున న్నహుత్వాకృతుల

స్పసి గోళభ్రమణానుగ

మసియాట నిరుగుచుండు ననిలము లెపుడుక॥

229

† ఉసి=Energy.

—† అగ్నితత్త్వవ్రతంస †—

మ॥ చలినీరం బొకకొంతదాఁకఁ గలసీనా మూఁతి బంధించి సుం

కులసంచాలన కొంతసే పొగుఁగి మేకున్నీకి శోధింప నా

జలమం దించుక వేడిజాడ లొనరొచందాన సత్వంతసం

కులనూత్నాణువరిభ్రమక్రియల నగునైత్రేగుట ల్పిత్రమే?॥ 230

ఉ॥ కాఁక కడుప్య ముష్ణము నఖండమహాగ్నియు జ్వాల లట్లు వ

ల్పోకలఁ బుట్టి వృద్ధిఁ గొని పూర్ణదశ నివమైత్ర గోళస

ర్వాకృతి నాక్రమించి బహుళాధలఁ గూర్చుచు బైటియోరఁ దెం

పే కననీనిజ్వాలల వహించి రహించెఁ గ్రమక్రమంబుగక॥ 231

క॥ ఈసంకులసంఘర్షణ

తో సంకరకార్య మెందుఁ దొడఁగ నవశత

న్బుమకొని కలిసి కవగొనఁ

గానాగె న్దరగతులఁగఁ గణనిచయంబులే॥

232

మ॥ ఇటు లాగ్నేయసహాయచాయనియతిఁ హేవాక మావీక సం

కులన శ్రేణింపఁ గాలిగాలి కలియంగా గాలులేగాక ప్ర

స్ఫుటరూపాదుల సంబుభూఃణసమాదృభృతు ల్వికాశిల్లె సం

తట సంతత నిరంతరాంతరదధ త్కారంబు తోరంబుగక॥ 233

ఉ॥ ద్వావతి న్దనించినవదార్థకగాళి వరస్పరైకృత

ల్లాన నవీననాయుధవము బ్రవము బ్రవస్తుసంతతు
లో నవతారముందె బ్రకృతు ల్లుణము బ్రహ్మనూత్నవైఖరు
లా నివి తొంటిమూలములకంటె విభిన్నములై చెలంగఁగఁ ॥ 284

ఉ॥ ఇట్టి యపూర్వసంఘటన తేర్పడఁ జేయుట యగ్నికార్యమె
ప్పట్టున "సత్రకాయ"గఁ బ్రవర్తిలు దీనికి వస్తుభావమే
పుట్టదు శాక్తికాంశయనఁ బొల్పు నటైన నదృశ్యదృశ్యత
త్పట్టఁ బదార్థసృష్టి కధినేతృపథంబున ముట్టితిప్పెడి ॥ 285

క॥ కాఁకకు ధ్వనికి స్వల్పమ
కే కాఁకవైద్యుతాప్తికి మఱి బహుళ
త్యాకర్షణశక్తికి నిది
యేకద మూలంబు తనుత హేరాశతలం ॥ 286

చ॥ చలనముచే జనించెయు భృశత్వము నాచలనంబునందు సు
ధిల నొసరించి యైక్యతల దీప్తులతోఁ బలుశబ్దభేదము
ల్లావిపి నిరంతరం బఖిలగోళముల స్పృహిరంతరుత్పం
బులకు బునాదియై పోలుచుఁజో యనలం బనిలానుకూలత ॥ 287

క॥ చలనంబె తేని తైత్వ
సలముల నిద్రాణుగతి (Latent) భృశంబుగ నలమృ
నిలచు వియత్తత్వంబు
నొల మెంతటిదాఁక వెలయునో తద్వాస్తవి ॥ 288

క॥ ఆమాటకు వచ్చినచో
నీమాదిలఁ బంచభూతబృందాణువుల
శ్రీమద్భగవత్తత్వము
లో మును నిద్రాణులై విలోలించెడివే ॥ 289

—॥ ద్రవతత్వప్రశంస ॥—

గీ॥ బహువిధకఠాతిఘ్నణ నృగ్గుమనెడి
యగ్నితోఁ దోచె ద్రవసంచయంబు లందు
నుదజనికణద్యయంబుతో నొక్కరాణ
నాయుకణ మంటుకొన జలంబాయె నృష్టి ॥ 290

ఉ॥ నోచినతోడనే జలము, తువ్వరయో, చినుకొల్లొ, బొట్టొ, ధా
కాచమయో, ప్రవాహమొకొ, అంబుధియో, యని యెంచరాదుపె
ల్లెచెడియగ్ని నావిరిగనే తొలికానువువేళ పీఠుచు

స్వేది చరించు నయ్యసలవేగము తగ్గ జలంబు లొటకుఁ 241
 మ॥ ద్రవజాతు ల్మయమామృతవదళల స్థప్తియొక్క నైవేది
 లపు సామ్యత్వము నెత్తు బహ్వసలవాత్మ ల్పొందు నామెంబడి
 న్నువరల్పిస్తులు బొట్లు ధానలు ధుచు ల్లోయంఘ్రాశిస్తితు
 ల్మృపులంగాంచగడంగు వారిదములై మిన్నంటి వర్షించుచుఁ 242
 క॥ ఆయావర్షాపాతము

లాయా గోళాగ్ని మఱల నావిరులై పై

నే యెగురుచుండు గోళము

పైయంచు ఘనీభవించు పర్యంతంబుఁ 243

ఉ॥ ఆమెనుక ప్రపంబు లొసరయ్యెడి నిమ్మపథాలజేకు, నీ
 శ్రోవద్రవాలుపెక్కలుగ దోచుటకు న్మృనుమున్న యెన్నియో
 తావుల ధానుణీకణఘట ల్లునత ల్లాని పేరి గోళము
 న్లావుఁ గుదించుకొంచు బహుళంబుగ గోళముపైని నేర్పడుఁ 244

చ॥ ఘనకణజాలము ల్వడిగఁ గాక ద్యుజించి ఘనీభవించు నా
 వెనుక ద్రవాలు నెమ్మదిగ వేంద్రమువీడు మఱిత యాలసిం
 చు ననిలజాతి యుష్ణమును జోవగఁ నట్లయియుంట నేల పొ
 ల్చినపయి దానియూతమునఁ జేకొనియెస్తవవాయుభూతముల్ 245

ఉ॥ వస్తుకణంబు లాదిదశ వాయువులట్లుచెలంగి కొంత కా
 విస్తృతిఁ గొన్ని మాని సరవి స్త్రసహసములయ్యె వానిలో
 సిస్తుగఁ గొన్ని సాంద్రతలఁ జేకొన గోళమహాగ్ని వావిరి
 మస్తు విడన్విడ న్మృదుక్రమంబుల నింబు విడంబితంబుగఁ 246

శిష్ట ధ్వజ తత్వ ప్రశంస

ఉ॥ తొంబదిరెండుమూలములతోఁ గొనసాగినసర్గమందు సం
 ఖ్యంబదిరెండొమూడొ తగె గాలులుగా, రసముత్పన్నఁ ద్రవం
 బుంబస జేకొనఁ గొదువ మూలములన్నియుఁ బృథ్వితత్వశీ
 వింబలుచోట్లఁ బేరుకొన వేఱుగ, గల్పగఁజెక్క లెక 247

చ॥ తొలిదశనం బెటున్నఁ దఱిగో బజితెంచెడి శీతు వగ్ని యే
 కొలఁదియొ యాకొలంది సరకు ల్మమసాంద్రత మార్పుఁ జెందువో
 కల ఘన మంబువొటయును గాలియువొటయు గాలియంబువై
 యలఘనవస్తువొటయు నియంతృవిచిత్రచరిత్ర సూత్రమా 248

నీ॥ ఇనటోపు లనుచుము స్నేచియంటిది వాని

నిచ్చాతిపాతలం చెఱుంగవలయు.

భూతత్వవివరణంబున ముఖ్యముగ వీని

పులుక యెట్లో? ఫలంబు నెదియగునో?

కనుఁగొంట భారుణీకాయస్వరూపనం

భవ మెఱుంగుటె యగు న్న్యాసవతిగఁ

బుట్టి యాడెడిమూలములనుండి యిన్నూట

ముప్పదెన్నిదిగ నిమ్ముకొనె నివియు

నింక సమ్మేళనములచే నెల్లవస్తు

వితతి పుట్టఁగఁజేయఁగా వింతయైన

దింకొకటి నత్రకాయగా నెసఁగు సంత

రాశమందు నయోన్యాఖ్యఁ బ్రాధివలయు॥

249

గీ॥ తత్వరూపస్వభావవాస్తవము తొలత

నరయవలయుట ముందు ముఖ్యముగఁ గాన

వెచుకముం దిందు కెంచనో వేడ్క తీట

శాశికాచంక్రమణ మన్ననడి యెసఁగదు॥

250

— ఇనటోపుల (ఇచ్చాతిపాతల) స్వరూపస్వభావములు —

ఉ॥ పాదరసంబు సోకి తనవన్నియ మాటిన్పైడి మూసలో

నూఁదఁగ నూఁదఁగా రసమెటో మటుమాయముగాఁగఁ బోయెడి

న్నాదో యదేప్రకార మణుకాండము లాదిమహోగ్రచాలనో

త్యాదితత్త్వ క్తి భిన్నతయు బల్పును గాంచుచునుండు బల్మణుక॥251

ల॥ “పనసవేడి కలదు వానివాస్తవమోన”

న నెడిమాట లోకమందుఁ గలదు

పకషవేధిపదము పలునోళ్ళఁ బడిపడి

పనసవేడిగాఁగఁ బరిణమించె॥

252

ఉ॥ తొంబదిరెండువస్తువులఁ దూకమున న్నమివృద్ధిఁ దాల్చు గ

ర్భంబున నున్న హేలలనుపట్టి జలానిల మొక్క టిచ్చుమిం

చుంబరువే నురేనియము చూపుచు ముప్పదియెన్నిదింటికో

బంబినరెండునూర్లయినభారము నుర్వు నమానమైననుక॥ 253

చ॥ ఉపి తగినంతగాఁ గొలిపి యూచుట కల్గిన వస్తురేణువం

దెసఁగెడిహేలల స్పృదుమ నెప్పుడు నుండెడిగర్భయందు మా

ర్పు సతముఁ గల్గు హేలలనొ బొడ్డునో ముటిరెంటనో తడు

లసితములై పదార్థకణలక్షణము లగమాన్మునొందెడున్॥ 254

ఉ॥ హేమకణంబునం దెసఁగు హేల లశీతికొకండులొచ్చుగా
నామెయిఁ బారదంబుకణమందు జెలంగు నశీతిహేలతే
దో మెలవుని మించు సెగ నూడి రసంబుననొక్కహేలఁ బై
ల్పామఁగ జిమ్మఁ గల్గునెడఁ బ్రాప్తిలు హేమకణంబు సుల్బుగన్॥
గీ॥ చవుకలోహాల హేమంబు సలువుకోరిక

యెన్నియొక తాజ్జములనుండి యెసఁగుచుంట
నెండఱో యెంతసామ్యు వ్యయించి రుజుక
బహురసాయనయోగసన్నహాగతుల॥

256

క॥ నేటికి నే నేమూలిక

కాటుననో రాగి మాటు కనకంబుగన

న్పాటునుడి చాటఁబడు నా

చాటు బయటఁబడదు లేమి సన్నగిలంగన్॥

257

శా॥ యోగిశ్రేష్ఠుల కీవిధానము సువిద్యోతం బటం “ద్రేదికా
సీ గోవ్యం” బనుటేమొ విచ్చలవిడి న్నేర్పించ రా రాగసు
త్యాగు ల్దాసనుదాసఁ దత్కళయె లుప్తం బయ్యెఁగఁబోలు వా
ర్తాగర్భంబున మాటమాత్రముగ నధ్యాహార్యమై దాఁగొనన్॥ 258

చ॥ ప్రకృతియె నశ్వరం బనెడిభానమున న్ననపూర్వ తప్పు దా
ప్రకృతిపదార్థకోధనము వైద్యపథాదులఁగాక పూనిరే?
వికలత దాననైన నదివీసమువీసమునేని బోల్చిరే?

అకట! సమస్త మెల్లు మాన కిద్దుతమై కనుపింప దీసితిన్॥ 259

ఉ॥ ఉండినదైవ ముంచొకరుఁ నుండఁగని, ముల్! ప్రపంచ మెప్పు డి
ట్లుండిన నుండని మ్మిటుల నుండకపోయినఁ బోవనిమ్ము! నా
కొండికజీవయాత్ర నొనఁగూడఁగ నొనది యెట్టిజ్ఞానమే
స్పృందువుగా గడింతు ననుపద్ధతి సద్గతిగాక దూష్యమే? ॥ 260

మ॥ ఒకచిత్రం బెదియేని, గంటఁబడ నోహో!” యంచు సగ్గించుమా
త్రకెకా కమ్యుది యానుపూర్వీక దమకు న్నాప్తింపునంచాఁక ని
ద్రుతును న్నీటికిఁ దిండికి నైడియు యత్నంబూని సాధించువా
రికెకా కల్గెడి లోకసంగ్రహపవిత్రీభూతకీర్తిప్రథల్॥ 261

ఉ॥ కర్మముసేతయే పరిముగా మునుఁగ వ్దగదన్నసూక్తిలో
మర్మముఁ దేటమాటలఁ బ్రమాదమురానివిధంబుగాఁగ నం

- తద్గుణు లంతచెప్పినను "నశ్వర మీదగ" నున్నదానఁ బె
 స్థూర్జినో లేమినొక్కొ కయిలొరు కుతూహలమే స్వదేశజల్ || 262
- చ|| ఇతఁ బయిపెచ్చు పూర్వము రహించినపెద్దలగొప్ప మాటి కె
 న్నిక గుణించుచు న్దమరు నేర్వరు తద్దతి నాచరింప నిం
 కొక రికపాచ్చొసర్ప సహహా! యిదిమున్నె మదీయు లెన్నియుం
 డకచన రన్నతృప్తికె గడంగుదు రెప్పుడు న్వాత్మవంచనక || 263
- మ|| అదికా కథ్యయనంబునందె చెలఁగు స్వత్వైకముల్ వ్యప్తినూ
 త్రదిద్దుక్తు ల్పరు లాసమప్తి మనవారత్వైష్ఠ్య, లాయావిధే
 దదకావిష్కృతు లందునిం దెగవుఁజెంద స్వద్ధి యొక్కంట నొం
 డుదెన న్నిల్ప నెసంగె శాస్త్రపరమాణుప్రౌఢసంసిద్ధులక || 264
- ఉ|| యుక్తుల నూహల నొసరుచుండు నవాజ్ఞుతిగోచరాధ్యు న
 వ్యక్తుని తత్వ మొందు మిసహా భవనంబువయి స్వభావత
 వ్యక్తములైనతత్వముల ప్రౌఢసుసూక్ష్మదశావిశేషము
 ల్రక్తిక బరీక్ష జేసి వివరంబులఁ దెల్పెద రవ్యదేశజల్ || 265
- మ|| తెలివి స్ఫుట్టులఁ ప్రసిద్ధులె వరాధీనత్వవిభ్రాంతి నం
 ధింబునాఁ దాదిగ నిత్యసంకటముల వైకేంద్రులు నేమి నా
 కులవా టేవని కెత్తనీయమిఁ బురాగోష్ఠ లిగన్ద్రావి ర
 ట్టులగాదే స్మనవారు శాస్త్రపరిపాటు ల్వర్థిల జ్ఞేయరే || 266
- చ|| తనికెను నేఁ డొకింతగ స్వతంత్రయు మానవు లేఁగు మాదియై
 న నొకప్రబుద్ధరాజ్య మని నల్లడఁ జెప్పుకొనంగ నైన శో
 ధనలకుఁ బూని పేష్టిలుపునక్షతకు ప్రభయఁజించు సూక్ష్మబు
 ధ్ధి నెగడునస్మనీయులను దీనిని నూచిగఁ గాంచ నెంచెనక || 267
- చ|| ఒకకణము స్వ్యవస్థ యెటులుండనొ న్థూలముగాఁగఁ గంటి మో
 విక నికఁ దద్విశేషకథ విస్తృతిఁ బోల్చి నెమమ్ము మించనూఁ
 దుకృషి యెటుల్లురావనుగఁ దోచునొ పైనిసహోపు లెట్లు
 ట్లు కలగవచ్చునో మఱల లోన నయో న్లేలుకల్గునర్థమా || 268
- మ|| కణగర్భంబును జాటి యొక్కటి మొదల్లా నేవృద్ధి జ్వలం
 గును పేల ల్పరిపుష్టి ద్వానకతిగా గుర్తింపనైయుంచు గ
 న్గొననయ్యెనద! యీవర్జితమణ పంక్తు ల్కట్టునో? యొక్కఁబా
 కుననే సాగునో? చూడగావలదె యాకూఢి ప్రౌఢానంబుగక || 269

క॥ తొలివస్తు వ్రదజనికణ

మలకు నట హేల యొండె యందున నేచి

క్కుల కవకాశం బింతయుఁ

గలుగదు తక్కినవి చూడఁగాఁ దగువరుసగా॥

270

క॥ మనధరను జండుఁజేరీ

తిని చుట్టి చరించుఁ దద్విధి స్థేల యొకం

డును దిరుగుచుండునుదజని

కణగర్భముఁ జుట్టి యెల్ల కాలము వడిగళ॥

271

గీ॥ రెంటినుండియుఁ దొంబదిరెంటివఱకుఁ

బ్రథమపరిధిని రెండుగా వఱలుహేల

లందు రెండవ హేలియమందు మఱొక

పరిధికిని లేవు హేలలు వఱుఁగులిడఁగ॥

272

క॥ మూడిట వేటొక్కవధి

నాడు నొక్కహేల నాల్గున రెం డగునీ

జాడ నెండవపరిధి

న్వాడు రెండె చివఱవరకు బరిశీలింప॥

274

క* దిగువ. లిఖించినవట

మగుపఱచు వివరణముల నది గమనింపం

దగుఁ బ్రతిపస్తుకణమునం

దగుహేలాపరిధు లచట నవగాహనమా॥

275

* పాత్రము చివరఁజూచునది.

గీ॥ గర్భముంజుట్టి యేడుప్రాశారములుగ

వెలసె హేలాగతు ల్పటి వీనిలోనఁ

గలవు చినచిన్న సాలముల్లాఁగ హేల

పోబడు ల్పట్టికను జూడఁ బోల్ప వగును॥

276

క॥ గర్భమునకు దాఁపుగా నున్నసాలాన

నొక్కశ్రేణిహేల లొప్పి తిరుగు

రెంట మూడు మూట నేను, నాల్గిట నేడు

నైది పైదె యారి పైదు వెలయు॥

276

క॥ ఈయంత్రశ్రేణులలోఁ

బాయకొకటినుండి యమరుఁ బదమూడనుకళ

దోయంబులుఁ దోయంబులుఁ

ద్రోయక హేల ల్నిసర్గధోరణు లెరుగఁ||

277

క॥ తుది వట్టదార్థకణమునఁ

బాదలు స్పృహవు శ్రేణిపాలిక హేల

లుదిరికగ దిరుగుచుండుట

లదిరా! తద్గర్భములకు నా పేజ్జోటల్||

278

మ॥ పరదుర్భేద్యబహుత్వర ల్నిగుడ గర్భం బీవిధిం జాటి సు
స్థిరసంచారము నల్ప హేలలను దక్షిణాధ్యము న్నార్ప సః
కర మొందింపఁగ నొక్క హేలనయిన న్దాటింప వేర్వేయ దు
ర్భరకార్యంబగు సాగెనేనిఁ బ్రళయప్రారంభతుల్యం బగుఁ||

279

క॥ హేలావసవ్యవిద్యు

ల్లీలకు సరి సవ్యశక్తి లేవు స్థరభం

బాలక్ష్యము చెడఁగా నొక

హేల న్దాటింప గర్భ మేలా సైయఁ||

280

గీ॥ గర్భనిర్భేదనమాన నావిర్భవించు

ప్రళయభయదఘోరాన్ని ప్రపంచ మఖిల

నాశన కరం బగుఁ మొన్న నాగనాకి

కణవిభేదకబాంబునఁ మూఁగిపోదె||

281

ఆ॥ అయిన నిందుమెలవు నంటివట్టివఁ గొన్ని

వస్తుకణపు గర్భ కాటవములఁ

జీవునచ్చు హానిఁ జెందకే శోధనా

గారముల బహుప్రకారగతుల||

282

మ॥ కణగర్భంబుఁ బ్రదక్షిణించుకొను చుగ్రప్రౌఢవేగాన దాఁ
పున దవ్వొదుచు బాల్లుగా వెలయుగుంపున్దేలల్ నేర్పుపాం
దన విన్యూత్ప్రబలప్రసారముల నందున్గొల్ప నాయాయుసిక
జానువ స్వేర్పడఁజేయ శక్యమగుచుండుఁ గ్రాంతిమద్దేలల్||

283

ఆ॥ హేలదూటి కలిసినే నట్టికణ మవ

సవ్యవైద్యులమున బాణయగును

తలఁగ సవ్యవైద్యులము ప్రౌఢత న్దాల్పు

కాన రెండు నివి యయోను లగును||

284

క॥ శాలాయోనిగ మొదటిది

యాతామోనిగను రెండవది గుర్తిడనా.

ఖ్యాతంబులు గొను నావ

స్తాతలవైఖరుల మార్పునందమి నైనా ||

285

గీ॥ కాని విద్యుత్ప్రసార సంఘర్షణమున

గర్భగతసవ్యవిద్యుత్ప్రకాండమందు

గూడ మార్పాయి కలిగినతోడ వస్తు

తత్వమేమాటు తొకట సాధ్యమగుచుండు ||

286

గీ॥ పాదరసకణగర్భసవ్యప్రసార

కము లెనుబదంట నొకటిపో గనకమగును

ఒకటి చేరిన చాలియ మొదవు నిట్టి

విధి పగుషవేధ నా బూర్వవేత్త లనిరి ||

287

గీ॥ పగుష మగులోహమందు నీవరుగు మార్పు

గొలువంగలదానినే తొల్లి పిలిచియుండు

పగుషవేధి యటంచును శ్రాజ్ఞవరులు

దీని నొరులంద్రు పనసవేదిగ గ్రహాన ||

288

క॥ నూతనసూక్ష్మాణుబహు

ప్రాతముతో మించనూడు, రాయడిలో నా

నూతనము జిక్కుకొను గణ

పాతంబయి వస్తుగుణవిపర్యయమిడకే ||

289

క॥ ఉదజనికణగర్భంబున

కదికిననూతనముచేత సంతకుభారం

బెదుగుటయె యరువుపెరుగుట

కుదురు వస్తుగతి యింతకు న్నాతిదునూ ||

290

క॥ ప్రతివస్తువునకు నిల్లే

జతవడగల బదులుస్పష్టి జాల్గొనువాని

నుతియిం ద్రిసటోపుల్లా

మతిమంతులు శాస్త్రనూక్తిమర్యాదలన్ ||

291

వి॥ ఇట్టి విన్నూటముప్పదెప్పదిగాఁ బ్రథమసూక్ష్మకణప్రచండచలనజని

తాగ్నివలననే కలిగెనని తెల్పబడినది. తొంబదిరెండుగా నమరిన

వస్తుసంఘటమున దేని కెన్ని యారకములు కలిగెననుట నీక్రింది

పట్టిక తెలుపగలదు. †

292

† పౌత్రము చివరజూచునది.

క॥ గాలులు కీలు నీళ్లు

నేలలు చాలుపుల గలుగు నెఱపుల నోలి

స్థూలపదార్థములు నువ

మూలపదార్థములు నిట్లు మూర్తులుగొనగన్॥

293

— † శక్తి ప్రశంస † —

మ॥ ప్రకృతిద్యోద్యము సంప్రతించుకొని సర్వంబందు నూరేగునూ

క్షుకణంబు ల్కణము ల్పృశాంతములుగాఁగ న్నిల్వగా నూత్ననూ

త్నకళాకాంతుల వస్తుసంభవము వ్రావంబొట యున్నే? యటం

చొకనిర్ధారణఁ గామచూపయగు నేదో యూది రుచ్చాటనన్॥ 294

ఉ॥ అదియే శక్తియటన్న పేరున జగద్వ్యాపారసన్నాహం.

పద పెంపొండఁగ 1 నాను నిటంటయు శిసంబంధించుట 4 ల్పంగమిం

పు కనువాళింపుఁగొదింపుఁబ్రవృత్తిబ్రసరింపున్ నాగుట 10 ల్లో) యట

ల్పొదలౌ నన్నిటి కన్నిరూపములఁ దెంపు న్నింపు గుంపించెడిన్॥ 295

1. Adhesion, 2. Cohesion, 3. Mixing, 4. Combining, 5. expansion, 6. Contraction, 7. Motion, 8) Circuting, 9. Attraction, 10) Repulsion.

నీ॥ గోడ కొత్తినెన్న యూడకుండుటఁ జాడ

నానుడుశక్తి యం చునఁగఁబోలు

నీటికణా ల్విడుపాటు గాకుంటయే

యంటుశక్తిగఁ బోల్చుకొంటఁ బోలు

నీకుఁ బాలుం జేరుసౌ రెన్న సంబంధ

శక్తి చూపెడి విలాస మనఁబోలు

నుదజన్మప్రాణవాయువు రెమ్మ నీరొట

సంగమశక్తియనఁగఁ బోలు

నీ రనిలమాట ననిలంబు నీరమాట

పొంగుఁ గుదియింపు నాగఁ బల్కంగఁ బోలు

రాల్చుటయె లాగు డనఁబోలఁ గ్రమత నిటులు

శక్తి వివిధవిహారప్రకృతి వెలసె॥

296

క॥ వేడెత్తుట వెలుఁ గీనుట

చూడుట మండుటను స్పృశోదన మంతః

పాద పాదములు పాద

గూడినవర్తనల క్రిత మూడలినుట్టాల్

గీ నగలమూర్త్యామలై నీవకేత్రక

బహువిధలిలాసములతోడ బరిధవిల్లి

లోకకర్మణములకు వనకేమంగ

భావరణలకాచాప్తి నవతరించు

గీ తయారేవులు ప్రాపుగ

నాయావోకడల గలిగి యలమి చెలగి యా

యామోర్పాటులతో బలు

తోయముల నుపాయములఁ జతుర్విధగతులక

మీ వెలుగు ముక్కలు గుంపులుఁ జ్వలనసంపితాంబుదప్రాయవి

శ్వలతానంబులు లంతరాశిమన నువ్వా లోలక ల్లాల్పి ని

శ్వలరామాశ్వత విద్యమానహామగా జైవిక ల్లిమ్మ న

ర్తిలఁ కేస ప్రకృతిద్వయము కృతిసారీగత్వరారీగరక

గీ గతులు చతుర్విధము లనుచు

మరియొందిరి ముద్బవిలు వలుప్రదయములక

సతతాంతశ్చలనము మిరి

కలికినఁ దక్కినవిమూడు పవనాహామగా

గీ అర్చనవక్త్రము ప్రమణాదివరక

కాక భవనములన్ని యొక్కడివోవు

గతి మతోక్తిబియ్యంగూడ కానఁబడు న

గాధమది దానిఁదెలియుట కిదుభరంబు

మీ శ్లోక గమనముంగలదు మన రవిమండలమంతయు నుద్భ్రా

యలతో నకండునను 12 మైళ్ళ వడితో రైరాగుంపురు దిరియు

చున్నది. తరుండు ఇంపులనేదిదేరి కాశుమన్నతో వికడనము

లేదు. బహుశః రవిభ్రమణరేఖ ప్రమముగా రైరాగుంపునకు

కానియు దివన బాఁటివోవునవచ్చును.

మీ అర్చనాదిననరముల నంతకు దూరదవంతోలక

మన్నులిననుచు భక్తనాదాదు లుద్భరరాహృదంబులక

మన్నుతో నంగఁ జాలుకరిమి స్థలియ స్థలములన్నిటితో

-|| సూర్యభగవానుడు ||-

ఈ మనగ్రహనేత్ర తాత, విషమప్రబలామయశేత, జీవనా
వనకరవస్తుజాతగుణపావనకృత్పరిశేత వాతధూ
ననముఖకార్యహాత చలనజ్వలనాకలనార్హదూత, జా
త నయవిధాత, ధాత, గురుదైవమహత్వసమేతు, డీతఃజే! 805

క! కనకనవినఁ జనఁ దిన మన

ననఁగొన, బెనుపెనయఁ దనయ నన్నిట నెన్నఁ
మనకీ యినుకానుపెగా

కొనకొని యనుకొనకె నినుచుకొను దినదినముగా 806

మ! మొనగాం ద్రింతకుఁ దీండ్ర గండ్రలయి ఖమ్మునొమ్ముసాన్నాదై
ఘనులై మింట బయంట నెందఱో యెసంగవ్యచ్ఛనా గచ్ఛవి
చ్ఛను మౌచ్ఛ స్థనయిచ్ఛ నచ్ఛపు, తదంతుప్రాప్తి యేకొంతయో
మనూర్థ్యం దరిఁజేరియాయఁడగులెమ్మా; యేమొయేమోయెటో

క! క్షిరోదంబను వెల్గుమబ్బు తనరాశీభూతిసాంద్రత్వబ
హ్వరూఢంబుల నెప్పు డీఘనుని బాఱున్జిమ్మెనో నాడు గా
నోర న్సంచితచిత్రసంచలవసంయుక్తి జ్వలజ్వాలికా
కారం బొప్పెగ నీదినేంద్రుఁ డుడువిశ్రాంతిఁగొనె నిన్మన్వనమ్ 809

మ! ఆదిమమానవప్రభవమందు వివేకము కొంతకొంత సం
పాదనకైసనాటి తొలిమానవుడృష్టి వంధకారవి
చ్ఛేదకుండై దివందివముఁ జిత్రముగా దివిబ్రాహ్మ సౌఖ్యము
త్పాదిలఁజేయు నీఘనుడు దైవముగా కిరంబు దైవమే! 809

మ! అపు డున్మేవత నోసమాల కలివాయాద్భంబునం దున్నవా
రి వరాత్ముండగు కేమివెంత! సవిత్పత్రీ చాటుమా టెంతోకొం
లి వరామర్షముఁ జేయునేటిజనులైనా వాని నారాముణాం
శవరీతుండని కొల్పెచుండరొకొ విశ్వాసంబు వాసింపఁగఁ 810

క! సూర్యమస్కారము లవ

ధార్యములై ప్రకరజార్వరీగొని బహుళా

శ్చర్యంబుగ నారోగ్యవి

వర్ణయముల సౌఖ్య మిడవె భక్తుల కెల్లగా 811

క! వేదములఁ బురాణంబుల

నీదయితుని నీనిసూర్య నెఱిగోధక్కు

- త్వాదనము పాదుకొను బ
హోదయముల బాదుకొనియొ యుజ్జ్వలఫణితిన్ || 312
- గీ॥ అట్టిగురుపౌఖ్యదాయఁడు తర్చనీయుఁ
డతితరాద్భుతమహుఁడు బ్రత్యక్షదైవ
మైశమనసూర్యభగవాను నానుపాను
తెలుఁగుట సముచితమె యంతొ యింతొ కొంత॥ 313
- గీ॥ దుర్నిరీక్ష్య తేజస్సుముద్రుం డినుండు
కాని పొగచూరునద్దంబుఁ గనులకెసపి
కనినఁ బసపెర్చుముద్ద చక్రముగఁదోచు
రంగుతాచిన విశ్వయనంగ నింగి॥ 314
- క॥ నక్షత్రకాల కరిగి వ
రీక్షింపఁగఁ గొన్నికొన్ని యేనిఁ దదంత
ర్నిక్షేపంబులుఁ దద్గత
విక్షేపంబులు నెఱుంగవీలగులీలన్॥ 315
- అ॥ కిరణభేదియంత్రకీలితంబుగ మేటి
దుర్బిణిన్ గనంగఁ దొరకునింకఁ
గొన్నికొన్ని యందు గుప్తంబులుగనున్న
బహువిశేషములు స్వభావకళలు॥ 316
- క॥ కల దుజ్జయిని న్మును పాక
విలసన్నక్షత్రకాల; వెలసెఁ బిదపఁబ
లొలదుల నటనట; నన్నిట
విలసన్నర్వతగతంబు విభ్యాతమిలన్॥ 317
- క॥ తత్తత్పరీక్షల స్సము
పాత్రములగుచిత్రముల యుపాసనములలో
ను తీర్థలయిన శోధక
సత్తము లెరింగింతు సవిత్సంపదర్శితముల్॥ 318
- గీ॥ ఏడువేలతోమ్మిదినూర్లయిరువదియగు
మైశ్య వ్యాసము గలభూమిమాద్రి గోళ
చయము వేయైనచో బృహస్పతికి సమము
వేయిగురు లెంతొ రవి యంతవిరివిగలఁడు॥ 319
- క॥ టన్నులలో రవిమాకము

నన్నవలసేనని రెంటి కిరువదియేడో

నున్నలిడిన నగుసంఖ్యం

దన్నం దన్నిభృతిఁ దెలియదాగ్ధ్యంబున్నాఁ॥

120

గీ॥ ద్రవఘనానిలవస్తువా స్తవము వసుధ

కేవలానిలగోళ మాకీలికరుండు

దాన నురువున ధరకంటె బింసమూర్తి

యుండు వన్నూటముప్పదిరెండువేలు॥

121

క॥ రవియష్టోగ్రత మిక్కిలి

మివులు స్పెరియువ్వుయలను మేదిని రవి సం

దవుమేర రెండుమైళ్ళ వి

రివిగలవడగల్గు కరంగు వెను గాల్పటికా॥

122

• 98000 మైళ్లు.

క॥ అదె తొమ్మిదివందలము

ప్పదిలక్షలమైళ్ళు మనకు భానున కెడ మీ

కుదురుపనే వెంగిసెగ

నెదిగించు న్నూటయిర్వదేర్దిగ్రా॥

123

క॥ రవిబింబపు వెలివేడిమి

తివులు రవి నాయవేలదనుకకతాంశల్

దవు నాశివుగొల లోపల

మివులు చతుశ్శతసహస్రమితిడిగ్రా॥

124

గీ॥ సూర్యబింబంబు నడిసొల్ల సూటిన్నె

నమరు నూరున్నెనివే మానడంగ

దార్పు వసువడిసెకనుల దవంశికి

టన్ను లిర్వదియైదుమాట్లను దగులు॥

125

వ॥ తవనశక్తికి టన్ను నూరునూరును సంబంధమెట్లని సంశయింపవలదు.

కాలింను వెలియవుగలది మనో కాలనవును వెడలుతవనశక్తి

యంతటిదే యగునని గుర్తిమకొనుట సమంజసమేకదా! అనగా

టన్నుబరువునువ కాలును వదలిసశక్తి టన్నుబరువు నెత్తగల

దనినమాట॥

క॥ భానుశరీరవదార్థం

గీ॥ అది యగునుగదానేని గొలుదికా

- లాననె సర్వము రోదసి
లోని నీవంబుగాఁగ లోపించుగదా!! 827
- క॥ అనితోచుట కేనందియ
మానులే దాభయము స్వర్గమునుగా దయివనె
గనిగా రోదసి నుదజని
యసవరతము వెలయుఁ బ్రళయమాఁగఁగవచ్చున్ ॥ 828
- క॥ ద్వాపరతిపదార్థమాలన్
దానే మొదలౌట నినుని తనువునఁ గలన
ర్వాసకు నిదియేమూలము
గా ననుకొనఁ గొంతెవీలు కలుటవలనన్ ॥ 829
- క॥ ప్రళయాగ్ని మహాఘావన
కళ గోళాంతరమాలంచు గణవిచ్ఛేదం
బులు గలుగునప్పు డుదజని
వలుదెరలకు బ్రతు మింక బహు దృఢులన్ ॥ 830
- క॥ 2 హుసూర్యగోళముల న
స్వహాసంబుల వెడలు నిది ఘనంబగునునెచే
విహించుచు నెందే న
స్వహమోరవి జేయచుండు వాల్మధ్యమునన్ ॥ 831
- క॥ పోవునది పోవుచుండగఁ
నానైపుర ముఱలఁ జేకునది చేరంగన్
లా వెపుడు ముఱునండం
గావచ్చుచుగాఁగ రవుల కాయములందున్ ॥ 832
- క॥ ఇదియుం గల దనలార్పటిఁ
బ్రదులుటయుంగలదు కొన్ని వేళు నీయా
పదలో! కర్మమాలిని
యదనున నాయారవిన్ హతాభు నొనర్చున్ ॥ 833
- క॥ లేకున్న నల్లచుక్కల
కేకారగా? మెన్నో మింట నసఁగెడిఁగాదే!
యీకంజమిత్రుడైనన్
జేకొనఁదగుఁ గాల ములు ముసించినవేళన్ ॥ 834
- గీ॥ అట్టిప్రళయంబు దరిసెనం చడలఁజనదు

కోట్లతరబడి వత్సరా బ్రుంకు నవల
గాని యదిసంభవించ దక్కలనియతి
దెలియ నెడచేయిడి హాయి మెలంగవచ్చు॥

335

సీ॥ మనవత్సరం బొక్కనిసము దేవతలకు,
నట్టివి మున్నూటయరువదైనఁ
దద్వత్సరంబు ద్వాదశసహస్రము లివి
యరిగెనే నొక్కమహాయుగంబు
నివి బిచ్చయునొండునేవి మన్వంతరం
బగుఁ, బదునాల్గు మన్వంతరంబు
నొక్కబ్రహ్మహమా నొక్కడిసో సమా
ప్తంబగు నుదయకల్పంబు పిదప
సంతపానపున క్షయకల్ప మగుచు బ్రహ్మ
రాత్రినడచు, నీర్వృత్తప్రచయ మవల
మూడుసందలయరువది కూడ నజని

కొక్కవత్సర మగుచుండు నిక్కమాయ॥

336

సీ॥ బ్రహ్మ బ్రహ్మములు సూర్యులదికి, ప్రళయ
మొందు నొక్కబ్రహ్మ కాలూఁడుకొంగ
నట్టి బ్రహ్మకల్పం బొక్కచేరి విష్ణు
నాయువున నొక్కమాసమై యలరుచుండు ॥

337

క॥ పన్నెండు విష్ణుమాసము
తెన్నఁగ విష్ణుబహు నివే నూగుచు
జన్మ నిష్ఠులప్రళయము
తన్నన్, మఱియెండట నొక లొకచుచుండున్॥

338

క॥ ఈవిష్ణుకల్ప మొకదిన
మై పర్తిలు రుద్రునకుఁ దదబ్ధతంతేన్
బోవు నితం డికనొకఁ డా
తావునగనఁ గాలగతి సతర్క్యనిరూఢిన్॥

339

క॥ ఈమాదిరుద్రకల్పము
యామందె మహేశ్వరునకు సతనిశతాబ్దాల్
ప్రమిన ప్రళయమునొందున్
దీమంతులు దీనికొలఁదిఁ దెలియనలయున్॥

340

గీ॥ ఈమ పీశ్వరకల్పముదెల్ల రెండు
గడియలేనూ సదాశివకాలనియతి
నితఁడు శతవత్సరంబుల కెనయులయుము
క్షణమె యీకల్ప మలవిరాట్టనకుఁ జెలియ॥ 841

గీ॥ ఆవిరాట్కృతవత్సర్వాలైనమలంగు
సతఁడు; చిదచిచ్ఛ్వరూపయై యలరుచుండు
మహితమూలప్రకృతియే న్మాయమగును
బ్రహ్మసింహాత్ముడివ్వప్రభావగరిమ॥ 842

క॥ అంతటితోఁ గాలమఖిల
మంతం బనఁగూడ గది యనంతం బగు స
ర్వాంతరగతు చిత్రగతి ని
రంతరిము పునఃపునఃప్రయంజాస్వయంబు॥ 843

గీ॥ అకమహాయుగ మన మనయుగచతుష్ట
యంబుకొలది తిదీయ అంబులోన
మిగిలియున్నవినిగా యించుమించు నాన్వ
లక్షిలన్ముప్పదేకువేలయతినేండ్లు॥ 844

క॥ ముడిఁగడిరవిగోళము తి
గ్గడి పాలున కెక్కుబాలు గడియు మఱి
వృషకన్న నైన నిలువఁగ
లఁడు సుమృతగోటియేండ్లు లగువిగులవృత్॥ 845

క॥ తరుగుటతోఁ బెరుగుటయు
స్వయంబుటఁ జెలిపియున్నప్రయంబులనె
త్తఱి గాంతిపడి చెడునో
కరము స్థుర్భరము జెలియఁగా నెట్లుతెనన్॥ 846

—* సూర్యగోళోపరిభాగము *—

క॥ కన్నిడి మిన్నున రవిగ
నొన్న న్నున్ననగ నుపరిగోళతలము స
వన్నం బగుచెన్నునఁ దో
చున్నవకపుగుం డనంఁ జోద్వప్రథలన్॥ 847

1 ఎంతోదవృసనుంటఁ జూపులకు నెట్లేతోచు బూన్తోవరా
గాంతర్లాపిగ నాతఁ డుండుసమయంబం దెద్దియోచుప్పిణి

స్సంతస్థాచిన బింబమునొసల హెచ్చుందగ్గు లెన్నెన్నియో
గంతులేగఁగ, లేదురా! సరళశేఖత్వంబునా నేర్పడున్ || 848

క॥ గరుడాల్చుమేనివలె బలు

గఱుకులు గలపవనతోలుకై వడి మిట్ట

లఱుగులయనాసజెగడన

హరిదేహం బూలుబంతియన విలసిల్లున్ || 849

మ॥ రవిగర్భస్థలి వీడి వెల్పులికిఁ జేరన్జే నుష్ణగ్రవై

భవ మంతంతకుఁ దగ్గుచుంట తెలియఁ భాస్వంతుదేహం బెదో

ద్రవమో లేకఘనంబో యైన సమత్రేనాల్లునేకాని యి

ట్లపునే కావున సూర్యగోళ మదియెల్ల న్వాయుసత్తాకమా॥ 850

క॥ దాననదీ సీత వెలితల

మూనదు గర్భమున వంతయుదుటున్ భూమిన్

బూనెడి వాతావరణము

గా నట పరిత్యజపారిగా నదికలదో! || 851

గీ॥ మూఁత నెల్లరుఁ గాగదా ల్పావి కొండ

నెక్కువో దవ్వునుంచి సమీక్షఁ జూడ

వెల్లు చీకట్ల గీరలై వెలయుభాతి

రవియువభాగ మొప్పుఁ బరంపరాభ॥ 852

గీ॥ సూర్యగోళధ్రువంబులచుట్టుకంటె

యుబ్బుకడిసీమ నివి పెక్కుఁలుండు వీని

నిడువు నల్బదివేలకు న్నెడలుపైదు

వేలమైశ్శుకగూడ గుప్పించుచుండు॥ 853

గీ॥ విరివి నటనట ననుబదివేల మైశ్శు

నిడివి లేచునీమంటలు, వడుపుపరుగు

గంట కిన్నూరువేలమైశ్శుంట కలదు

చిత్రతరనాట్యభంగిమ ల్చిలఁగఁ బాలిగ॥ 854

క॥ రవిగోళోపరితల మీ

సవురులఁ గన నద్భుతమైసంగ, వెలయుచో

నవునదుఁ దఱుచుగ నెడనెడ

వివరములన మచ్చ లెన్నో వివిధాయతులన్॥ 855

ఆ॥ చందమామ మచ్చ చక్కఁగాఁ గనఁబడు

దాని నెంత బహువిధాల గవులు
అట్టిమచ్చ తెన్నో యలరు మూర్ఖునియందు
దాని వీని కెంతో తనగువార||

356

ఉ॥ చందురు నూను వేళొకప్రచుగము; పొరత, నమ్మమచ్చ లే
చందములొక్కొక్కో యెట్టులవిసంభవిలు? ఫలమేమి? యంట నె
న్నందగు; సంతరాంతరకనద్వలనోగ్రతి తీర్ణవేగము
నైదండగఁ జిల్లుఁ బులియునీ న్రవి దైహిక వాయుచహ్నులన్||

క॥ చుట్టినవాతావరణము

నెట్లును సుఖిదిగు సుఖినిచయము పైపై

మెట్టుకొలఁదిఁ జల్లారుచు

జిట్టచినివట్టి పొగగఁ జేర్చుచుచుండున్||

358

మ॥ అవియే మచ్చలగఁ గనబడెడి, దద్వాస్యసం బొక్కొప్పు శం
కావిశాలంబయి నల్బదేన్ధర బుద్ధి దూరంగనొనంతవి
ర్వి విరాజిల్లు ధీరాలుకొన్ని సుతీయు న్నొక్కొన్ని ఉబ్బెట్టుపె
న్నొన నేకాదశవాన్తి కాపిఁ గనపించు న్నాయుఁ శత్రుంబుగన్||

359

మ॥ కొన గర్భంబుదెర న్నెడల్పుపెడదొ గోళాగ్రభావ్యాప్తి ని
ల్పినపొట్లంబుల బోలునాకృతుల మేర్పిఁ జూపు నీపెన్పుడుల్
వనజాస్తాంతరభూంధహ్నుఁ బయికి న్సంపింపకేయున్నచో
దునకల్లా రివిగోళి మెల్ల చేడి యెందోయెందో నాశిల్లుజూ||

360

క॥ తనమేర విమోక్షకొన నీ

యనియుద్రేకంబు భూగతాగ్నికే గలుగన్

బెరుచిచ్చుకొండ నెగయుదె

వణికింపడె ధరను, బగులువార్పడె దానన్||

361

క॥ వాతావరణము లోల

నాతవనుశరీర మిట్టిదట్టి దనుట యూ

హతంత్రమె వాశ్చాత్మను

హతజ్వల కింతవజ్ర; నదియెటులుండన్||

362

ఉ॥ ముక్తికి నర్హులౌ మనుజమూర్తుల కారివినీమ మెట్టుగా
యుక్తమటంచు, నానడమ నుండుఁజూచి పరమాత్మ యంచు నా
ర్యోక్తులు తెల్పు; యేదియెటులున్న భరింపఁగరానిమంటనే
వ్యక్తులౌ కల్లఁ ద తనుచయంబు లభాతిఁజాతులొంగదా||

363

క॥ నరసుల కేకరువరసుని

తెరంగుల బుండులన నెమకి దిగు నీగవలె

ఖరకరు రుచిత లెన్నక

చటిమచ్చల నెన్ను లేటిసరసం బనినె॥

864

మ॥ రవిగోళప్రళయాగ్ని పూతకృతుల సంప్రాప్తిచునుప్పెన్లచే
నవుచుండు నృపిఁ బ్రాతికూల్యము తదీయాకర్షణోరుక్రియా
ద్యపధానంబుల, నూదియంటులస్వభావం బార్తినొందుకొ, చరిం
పపు విద్యుత్ప్రసరాలు, యంత్రగతిసంబంధంబు తార్కాణము॥

ఉ॥ ఉత్తరదక్షిణాధ్రుపథరోపరినాయుపథాల ప్రేలుచుకొ

గుత్తగఁ జిత్రవర్ణముల గొల్పుచు జాలరుతా వెలుంగులె

స్థోత్రము లనుమచ్చల విముక్తములొ కణపుంజముఱుమీ!

తత్తపనీయ వైద్యులను తాడిత కాంతికణంబు లేమీ॥

866

గీ॥ పదునొకండొడ్ల కొకసారి వఱుచుచు

లనుటకు స్థర్భిణులసాక్ష్య మట్టుండఁ

కలదు వేటొక్క గట్టితార్కాణ, మచ్చ

లొనరుసాలున వేసఁగి యొందుఁజలువ॥

867

ఉ॥ వేసఁగి మిక్కుటంబయినవేడిని గుప్పక సార్ద్రసౌమ్యమై

భాసిల భూజవృద్ధికొకపర్వముఁ గూరుచుఁగాన దానిలో

నానమయాల లావుపొర లాముకొను న్నుమి బోదె మున్నట

వాసిలువాని మించి తెలువ వ్దగి డెట్టువయస్సు నూటికొ॥

868

గీ॥ బోదె నడ్డకొంతఁ బొందింప గీరలై

వఱులు పొరలు వెలయవలయములుగఁ

గ్రమతఁబదునొకంటఁ గ్రాలు మందపుపొర

మచ్చ లిచ్చువృద్ధి హెచ్చిరింప॥

869

క॥ ఈమచ్చల నపధానము

తో మఱిమఱి కనఁగ మనకుఁ దోచు క్రమమెదో

ప్రామఁగ బింబపునంచున

కై మునుకువ జరుగుచుండు గతి దినదినము॥

870

గీ॥ భాను భ్రమణంబెనూ దీనిపట్టుగుట్టు

పదియనాల్గుదినా ల్కనపడెడిమచ్చ

పదియనాల్గుదినా ల్కనపడకమఱల

- దోచుట నె భ్రాంతికాలంబు దొరికె మనకు॥ 871
- క॥ తనచుట్టు తాను భానుఁడు
కొనుఁ దిరుగఁగ నిర్వదేనుఁ గాంచెమెగువగా
దినములు నడిపట్టెన మఱి
తనధ్రువముల నిర్వదేను దాట (స్థమియు॥ 872
- గీ॥ కిరణభేదియంత్రపరిణీతదూరద
ర్శనిని రవికరంబు జొనువు నెడల
గ్రహణపటమునందుఁ గనిపించు రంగులే
డ్వరుస మారకుండుసరణిశోడ॥ 873
- గీ॥ ఎఱువురంగు నారింజపండినువన్నె
వనపువచ్చన ప్రభ యాకువచ్చనయును
మబ్బుకళరీతియును నీలిమించుచాయ
పిదపనూజాపనందుఁ గన్పించు వరుస॥ 874
- క॥ ఈయీరంగులనడుమన్
జాయల సమ్మేళనము లెసంగుటఁ గలుపు
స్తోయములై పలురకములు
ఛాయలుగా నెలయు నింద్రచాపానుకృతి॥ 875
- గీ॥ గాజాకణికపయిన్ సూర్యకాంతిపడిన
యవలఁ బెక్కుకళ లృహజాంతరముల
కలయు నాయాయయునికిచేఁ దెలియవచ్చు
నెట్టివస్తువు సూర్యునం దెసఁగుననుట॥ 876
- గీ॥ కిరణభేదియంత్రంబున గీలుకొలుప
మండుప్రతివస్తువయు పటమండలమున
నెజదీప్తిఁ బ్రత్యేకమానస్థలాన
ప్రసరణముఁజేయు గుర్తించువాలు నిడుచు॥ 877
- క॥ హీలియ మనువిలువగలుగు
గాలి రవిగ్రహమునందుఁ గలదనుకొనఁగా
వీ లెసఁగె నిట్టిశోధన
గాలించుటనేనుమీ యఖండప్రజ్ఞల్॥ 878
- క॥ రవిగోళపంచు సెకనున
కు నెలార్పును సకలదిశలకు న్నదిలకు

ల్లివిలెడిటన్నులవేడియి

కవగా వెలుగెల్ల యెడలఁ గడలు కొనంగక॥

879

గీ॥ ఇందులో మనభూమికఁ జెందు రెండు

వేలలక్షలవంతున వేడి, వెల్లు

మాత్రమే తక్కినది విడుమఱయలేక

వృధగ విశ్వాంతరాళాన వెడలు నటకొ॥

880

క॥ ఇంతటికొంచెంబుననే

స్ఫుంఠి తటిగెనేని మంమసో కధికంబై

యంతంత బేటి ధ్రువభూ

ప్రాంతమునా స్థంబుగడ్డ వలె భూమియగుక॥

881

చ॥ కనుఁగొన వృక్షజాతి కలికంబునకై ననుఁ దోచకుండు, దీం

దును గ్రిమికీటకాదులు. పొనుంగువడుక భగవృష్టి వేళెం

చును మృగసంచయంబులు, మనుష్యులకు స్థనుమార్గముండ దెం

దును వడకల్లుకొండలఁ బ్రతున్న మగు స్థర సారహీనమై॥

882

సీ॥ అల్లనల్లనఁ బిల్లిపిల్లిగింతల నెల్ల

యెల్లల మొల్లమె యల్లసిల్లఁ

దెమ్మెరగాఁ బూవుభమ్మ లిమ్ముగఁజిమ్మి

కమ్మనియెమ్మె పైఁ గ్రుమ్మరింప

గాడుపై యాడాడ గూడులొ గోడుల

న్నోడి విజ్జోడుగా వీడనడ

గడునుపెన్నుకులఁ నడకుచు నడలుల

నృదమిపై కొడియు నాగడముఁదొడుగ

బ్రాణమునానమై జీవదానమూన

గానతావమానంబుల సోన లీన

గాలి యేలీల మేలైన వాలునేలు

వేడివేలుపు చేదోడు వెలయుకున్న॥

883

సీ॥ కనులుండియు స్థాంచుననువుండనీక

కార్పికటి యేకడ బ్రాకకున్న

తనువుండనేని జేతనముండనీక జీ

వద్రవ్య మెందు లోబడకయున్న

స్థితులుండియు న్నమ్రవికలి దండుగ గాఁగ

మించుముం చెం దాశ్రమింపకున్నె
దెసఁగండియు నోబ్బెవ్వవసతిబెండుగ ధరా
భ్రమణచంక్రమణము ల్పమయకున్నె
సలశిఖానిఃజలవిభేదములు లేక
ప్రళయమలినాకులత యెందు నిలువకున్నె
కాలగణప్రకారంబు గూలకున్నె
వేడివేలుపు చేదోడు వెలయుకున్నె॥

384

॥ అటులని యొక్కసూర్యునివిహారమె యేర్పడియుండెనేనిను
తటదహనోగ్రతావమునఁ గ్రాంగుచు నల్లులపోల్కి మాడిపో
వుట నిజ మన్నిజీవములు భూజములు నృకలంబు లట్టిసం
కటము ఘటిల్లకుండఁ ద్రిజగత్పతి కూరిచెఁ గొన్నిమేలులకా॥ 385

సీ॥ ఎపు డొక్కపెడ సూర్య నెమరుకుండఁగ ధరా
భ్రమణచంక్రమణాళి బాదుకొల్పె,
వేడికరా లూసటి గాడక వంగ వా
తావరణంబొకం డమరఁజేసె
తొడరినయునుకు నెంతోత్పర స్థలార్ప,
జట్టు వారిధులను బట్టువడిచె,
ప్రళయోష్ణ మొకటఁ జేరఁగనీయక విదుర్ప
సంచలద్వాయుప్రసార మొరఁగె,
మించివచ్చి దొమ్మిదిమేఘములను
ప్రక్కకాపుగ వేంచేయ భద్రవడిచె
నన్నిటికి మిన్నగా నమృతాంశుఁడైన
చందమామను యామికాఫ న్గుదిర్పె॥

386

ప॥ రవి క్షీరోదధినుండి చింది విడిగా రంజిల్లునాఁ, డంబరం
పువిహారంబున నేగహనుసరణంబు లేక తానొంటిగా
నివిడక గోళముఁ నేటియుత్పనకు నెంతేమిన్నగాఁ బల్కునా
మిప్తులై యాత్మప్రదక్షిణభ్రమణము ల్మ్రొట్టుగా నాఁగరా॥ 387

క॥ ఇనుఁ డొకపరిఁ దనుఁదావలఁ
గొనఁబడకొండెండఁ దీసికొను; నొకభ్రమణం
బును సెఱునున కిటునూర్చె
శైవయువడి స్థూర్పునిర్వడేనోట్లండకా॥

388

ఉ॥ ఎన్నియుగంబు లాతఁ డదియేపనిగా గిటిగెంటులాడెనో
యెన్నఁగలేముగాని, యిదియేపని నెందోచరించు మిన్నయో
చున్నతిఁగన్నభానుఁ డెవఁడో దరియ న్దరియంగ వానినం
పన్నబలాతికర్షణముపాల్పడు నీమనభానుమేరుకఁ॥ 889

మ॥ ఒకచో నుబ్బు జనించి సోగయయి యెంతో సాగి యాయంతలో
బ్రహ్మార్కుం డెడమై చనక దునుకలై బైలందు గోళంబులై
ప్రకృతిప్రాప్తిఁ బ్రదక్షిణభ్రమణముల్పాప్తివ నెప్పట్లఁ గొం
చక తండ్రి స్థానసూర్యునిక నలఁగొన న్నాగె న్నధాశక్తికికఁ॥ 890

ఉ॥ సాగినజంపున న్నొసల నన్నన సక్రమవృద్ధి మధ్యమా
భాగమునందుఁ బెల్లఱపుబాటి యెసంగుట వ్రేలినవృథా
యాగరిమక నహించె నచటచ్చటి తుంపు లవేగ్రహంబులై
ద్యోగతి సంతరాంతరవభోవంతిక రవి జట్టుఁ గొల్పెడిక

క॥ మొద లెన్నితుంపు గో కెలి

యను, నేటి కెఱుంగఁబడినయవి లెక్కింపక

బడకొండు తు శరంపుకొ

ఁదులక బ్రత్యేకచర్యల నిఘాసిల్లుక॥

892

— బుధగ్రహము —

క॥ అన్నిటఁ జెన్నది రవి దరి
నున్నదియు బుధగ్రహంబై యజ్జ్వలదీప్తి
స్థన్నులవండువ నొసఁగుక
మిచ్చునఁ గన నైనతఱుల మిఱుమిట్లడుమక॥

893

క॥ తనచుట్టు నెవిచుట్టు
స్తరు నెనుబదియెచ్చిదాదినంబులలోనక
దనగోళమున నొకనగం
బునె యెప్పుడు రవికిమొసపి పొల్లుచుఁబోవుక

894

గీ॥ గుడునుగాక కోడిగ్రుడ్డునాకృతి దీని
భ్రమణచక్రముంటఁలన రెండు
నూర్లనవతి నాల్గునూర్లముప్పదిలక్ష
లందుమైభృ మాఱ నరుఁజాట్టు॥

895

గీ॥ మిగులదాపైనతఱులఁ దొమ్మిదిగరెల్లు
దప్పుగా న్నాల్గురెల్లుగాఁ దనరుచుండు

- భూనిదాఘోష్ట్రపున్గలం బోల్చిమాడ
రవికెదురు వరగోళాంతరంపువేడి|| 396
- గీ|| ఇంతవేడికి దగువెల్లు నెసఁగుకతన
వచటిసిరిగతు లన్నిటి యానుపాను
లెఱుకగావు సమగ్రత నెట్టిదూర
దర్శనికి నైన నెట్టివిమర్శకై న|| 397
- క|| ఇరువదితొమ్మిదిమైశ్యగఁ
బరుగిడు సెకనునకు; దానిభ్రమణపుద్రోవక
ధర కొక్కరేఖగానే
యరయఁగనగు బింబమెల్లనగుపడకుండుక|| 398
- క|| ఒకసామున సత్యుష్ణము
నొకట నివము నిరుం నెప్పుడుండుట తీవ
ప్రకర మటకలుగదనె
నిక సాంధ్యావనులనుండునేమో కొలఁదిక|| 400
- క|| ప్రాణానిలముం బొలకున
కానఁబడదు మిగుల బొగ్గుగాలి పోలిగ బా
నొ, సత్రజనియు నావిరి
నో నెసఁగుచునుండు దాన చుప్పిణిరయక|| 401
- క|| మఃభూభ్రమణపుఁ ద్రోవకు
నినునకు నీగ్రహముశ్రోవ యెసఁగు నడుమ నం
దునఁ గ్రహణం బపుడప్పుడు
కనబడు, నిది బుధునిదాఁటుగా నంద్రు బుధుల్|| 402
- గీ|| ఒకశతాబ్ది ద్రయోదశ మొప్పు చాల్లు
గోళమిటు వెంతయో యెఱుం గుటకుకాదు
చలితటికి వేసఁగికి వారము లొకయారె
యగుట ఋతువులు వడివడి నందు మాఱు|| 403
- ప|| దీనిం జాట్టియుండువాతావరణముంగూడ మిగులవల్చనయగుటవలన
వెల్లుచీకటిగలగోళార్థముల సంధిప్రదేశమున నైన జీవములుండ వీలు
లేదనిపించును, జ్యోతిర్మానదండమున దీనిసంఖ్య (రవినుండియెడము)
0.39గ నిర్ధాణమైనది. బోడుసంఖ్య 0.4 404
- గీ|| ఆమనిక రవిగ్రుంకు ననంతరమానఁ

జలితటి బ్రాద్దుపాడుముంగలగ నొక్క
గంటమాత్రమే నీబుధగ్రహము మనకు
గోచరంబగు, శ్రద్ధతో జూచు నెడల॥ 405

— శుక్ర కృహము —

సీ॥ మనకు బుధునకు సడిమితెన్నున భ్రమించు
నీతఁ డిన్నూటయేబదియేద్దినముల
కొక్కవరి జట్టిచ్చుచునుండు రవిని
దాటు మాన్నాళ్ళ నాత్మప్రదక్షిణంబు॥ 406

క॥ ఈగోళము దాదాపుగ
భూగోళసమాన మిరును పొడవు మైళ్ళలో
దోగును డెబ్బదియేడూ
రై గోళార్థంబొకండె యుక్క దెసఁగొనుట॥ 407

సీ॥ రెండవసగానఁ జీఁటి నిందు నెపుడు
బుధునివలెనే శతాబ్ది కిమ్మా రికూడ
దాటురెండి మా ర్నినుఁ జాటువఱచి
లేఖగా నీతఁడం గోచరించు మనకు॥ 408

క॥ కొన్నాళ్ళ తూర్పు న స్థితి
కొన్నాళ్ళు పశ్చిమమున గోచరుడగుచు
బ్రన్నని వ్రజపుకణికగఁ
గన్నుల కామెలొగుర్చు గావ్యుడమింట॥ 409

సీ॥ వాణవాయు వీగోళానఁ గానరాదు
బొగుగాలియె యెక్కుడై పొదలుచుండు
జీవములుగాని వృక్షాలచిన్నగాని
కిరణభేది చూపింప దొక్కరవయైన॥ 410

క॥ వాతావరణపుసాంద్రత
చేత ముకురంబుబోల్కి చిచ్చుదొర కళా
రీతులను బ్రతిఫలించెడు
చేత గడు నిండుకాంతిచే నిది మెఱయుట॥ 411

వ॥ జ్యోతిర్మాందండాన దీనిసూక్ష్మ 0.72 బోడులెక్కను 0.7 412

క॥ మనచందమామవలెనే
కనఁబఱచుట క్షయము వృద్ధి గావ్యుడు బుధుడు

గవదా వ్రవగ్రహముల
కృ-వికే నీర్వయమునందు గడునేకామరే 418

సీ ఒండు సెకనున కిర్వదికెండుమైశ్య
వరుగుతో నారుమార్గ డెబ్బదిగలక్ష
లైవమైశ్య యెడంబున నరు-చుట్టు
వలగొనునితండు దాదాపువలయగతిని 414

క॥ రవిబుధశుక్రల శలి మన
భువిగోళాకృతిగఁ దనదుపోలడి మెలఁగు
వివరణము విరివిజెలువఁగ
నపు సకలాన్యగ్రహాయనాదుల పిదవ 415

క॥ రవినుండి భూమి కవ్వలి
దివిఁ గలదు కుజగ్రహంబు, తిరిగెడిపోక
భువి కిరరంబులకంటెను
మివుల సమీపమగు నొకట మింటిపొలమునకా 416

—♦ అంగారకగ్రహము ♦—

ఆ॥ ఇరును నాల్గువేలయిన్నూటమువ్వుది
మైశ్యపాదవె యగుట మహికిఁ జాలఁ
జిన్నదీగ్రహంబు, కీలివ సగమున
కెంతొకొంచెమెగువ నెనసియురడు 417

క॥ వేనన్నార్పడిలక్షలు
గా నెనఁగెడి మైశ్యదత్త్వగా రవిమట్టు
దా నెపుడు దిరుగు వలయము
గా నార్పూ రెనుబడేడుఘన్రంబులలోకా 418

క॥ మనఋతువులకాలపుమితి
కినుటకేగా నచట ఋతువు లెనఁగుచునుండు
గమఁగొన వాళావరణం
బుయి లల్పన తీక్రమంబుఁ బొనగడికంటెకా 419

క॥ మున్నూ లేబడిలక్షలు
సన్నధికరుడేఱ మైశ్యసంగు నెడముగా
మన్నవ్వు దారుమార్గకు
మిన్న మువ్వుదిగను దొంగి మెలఁగుఁ బునఁదికా 420

గీ॥ అతిసమీపంబునకు వచ్చినట్టితలుల
 మారదర్శిని శోధించి సూరివరులు
 కుజనిగోళమును ట్టంటుకొనుచునుండు
 గాలి మనుఁ గిలఁ గలదానిఁ బోలు ననిరి॥

481

క॥ మనభూగోళపుచిక్కన
 కెనగా కనగంబుగా నెయ్యెనుఁగుఁగుజాండం
 బునసాంద్రతయనిపల్కిరి
 కనిరటవటరంగురంగుగాఘ్నజక్కల్॥

422

ఉ॥ చుక్కలఁ బైరువట్టులనుచున్ బహుశాద్వలభూములంచుఁ, బా
 శ్లక్కడి నీటిశాల్వలని యర్థముఁజెప్పికొందఁ బ్రదులం
 దెక్కడఁగానరావట మహీధ్రువనీమల కంతయింతయో
 తక్కువనుండు నాధ్రునపథంబులలో నడగండ్ల పేరుచుల్॥

423

ఉ॥ వేనఁగిసీహిమాద్రులొక వింతగఁ బూర్తిగరంగ నిండుగా
 భాసిలునంట కాలువల, వారి, యవారిగ; వానికిందనే
 దోసరిదజ్జనుల్లిగులు యోగ్యులు, భూప్రజకంటె నేర్పులు
 న్వాసులు మీఁబంటులు సెబాసుగనల్పుదురంట నేద్యమున్॥

424

ఆ॥ మఱు శీతకాల మఱుదేఱఁగ్రమముగా

హిమశిలాళి ధ్రువమహీద్వయానఁ

బేటిపేటి యవలివేనఁగి సాగున

కనువుపడుచునుండు సటకరంబు॥

425

క॥ నారింజపండు వన్నియ

నోరంబుగఁ బెక్కుచోట్లఁదోచు నెడారల్

మీఱునట నీటియావిరి

యూరయజీవములు మనుట కాధారముగన్॥

426

ప॥ ఈ కుజగోళము జ్యోతిర్మానదండాన రవినుండి 2.77 యెడమునఁ
 గలదు. దీనికి దైమనుఁడు, ఘోషనుఁడు ననుపేర్లతో రెండువగ్రహ
 ములున్నవి. దైమనునియిరును పదిమైళ్లపొడవు, ఘోషనువిది 36 మైళ్లు
 కుజగోళానకు దగ్గఱగనున్న ఘోషను 7 కిగంటలలో నొకభ్రమణముం
 బూర్తిచేయును. ఇతఁడు పడమటచుదయించి 5 గంటలలో నస్త
 మించును. దైమనుఁడో తూర్పునచుదయించి రెండురోజులవఱకు
 పడమట నస్తమించును. వీరిభ్రమణములొకరికొక రెదురుమళ్ళగ

నేర్పడెను. బోడువట్టికచే నీకుజానకు 2.8 సంఖ్య లభించినది. కుజ శబ్దముకు $\times$ జయనివిడదీసి కు=భూమికి, జ=పుట్టినదియని చెప్పుచు నీ గ్రహమొకనాడు భూమిగో నుండెడిదేనని మనవారందురు. నూర్పునుండి లేచినపెడ ప్రీలుటలో మొదటనివిరెండు గలిసి యుండి పిదప విడఁబడియుండును. 427

— విచ్చిన్నగ్రహము —

క॥ రవి నెగసినకోపున వి

ట్టవినన శకలముల నైదవదియై వరుసన్

రవిబుధకవిభూకుజాలకు

ను వెలిన్ బెరుగోళ మపుడు నూల్కొని చెలఁగెన్॥ 428

ఉరుపున నెంతగా వెలసెనో యది మండులు లాటి ప్రీతెనో
కర మలుమున్న చిల్లెనో; యెకాయకి నీవలసూర్యుఁ డావఱన్
గురుఁడునులాఁగఁగా నిలువఁగూడక. పోయెనో, యింకనే నువాం
తరవిలయావాతి నైడన్ తథ్య మెఱుంగఁగలేము నేఁటికిన్॥ 429

1 పలుబడినాల్గువేలుగఁ దునాతునుకల్పడె నీగ్రహంబనన్
గలయిక నున్న నాడు గురుకాయముతో సరిఁదూఁగఁబోలు. నా
వలఁగొనుమార్గము ప్రసిక్తిఁ బర్వెడి నిర్వదియారుమార్గల
క్షలయినమైశ్మిలోనఁ దునకల్ బహుళంబులు చిన్న వేసుమీ॥ 430

గీ॥ ఇరుసు వింశతిమైశ్మిగా హీరుఁ డలరు

పల్బదేడ్డెన్లె యిరుసుతో నడచు నీరుఁ

ద్రీగసోత్రెండె పెద్దవి యిన్నిటికిని

దక్కినన్నియు లోహంపుతూక్క లెఱుగ॥ 431

క॥ హీరుఁడు గొడ్డలితలనలె

మీఱుచు దశశ్రేణిగో భ్రమించుచు మిగుల

జ్ఞేయగ వచ్చు బుడమికి

నారయ నటఁ గల్గుతునక లన్నిటిలోనన్॥ 432

గీ॥ కడు నెడంబుగ నుండుచుక్కలకు నడుమ

నెంతచాటిదూరం బనియెఱుఁగుకొఱకు

గైకొనంబడు మేల్పుథకంబునందు

హీరుఁడే మహా నుపుటాధాగభూమి॥ 433

- గురుగ్రహము -

క॥ ఈతుసకల కవ్వలిదివి

నాతతకాయంబుతోడ నన్నిట మొనగాఁ

డై తిరుగుగురుఁ దనంబడు

పోతుంగామొకటి వేయిభూములకొలయై॥

484

గీ॥ ఎనుబడెన్నిదివేలమై శ్రీగ్రహంపు

టిరునుపొడ; వరుసకు దీని యెడము నాలు

నన్నిదియుమూడునున్నయు నిడివసంఖ్యఁ

దేలు లక్షలమైపుగాఁ జెలియఁబడియై॥

485

చ॥ రవి కొకమా ప్రవక్షిణతరా విది కైకొను ద్వాదశాబ్దముల్;

ధ్రువముల రెంట నుబ్బువన తోపక బల్లగఁ దగ్గయుండు పే

తువ లరయన్ ఘనీకృతి యెదోకొరతంబడియుంటె కాక యెం

తో విసురుగా నుడించు వడితోఁ దనచుట్టు భ్రమించుటేనుమి॥

క॥ ఇహవదినాలుగుగంటలు

ధర కొను నొకసారిఁ దిరుగఁ దనచు ట్టవురా!

గురుఁడో వదిగంటలకు

స్తలుగేకొను వేయిరెల్లతనువు గలిగియున్॥

487

వ॥ ఈగోళపునడివేడివట్టై తనచుట్టుఁ దొమ్మిదిగంటలయేబదినిముసముల

ముప్పదిసెకనులతో నొకసారి సుడియుచుండ దీనికీవలాలిపట్టై లింత

కంటె నైదునిముషముల 10 సెకనులెక్కువఁ జైకొనును. 488

క॥ రవి భవి కిడుచున్నములో

మిపులతరుగె గురుని సంక్రమించుచున్నన్

తవులఁబడు టింక నారమి

నవునడు పెనుదీ ప్రితోడ నాకాశమునక ॥

489

క॥ భుగోళముతో సరిగా

నాగోళము గట్టిబడక యావిరి యనిలో

ద్యోగంబును మెండుగలుగఁ

గా గడుసరికాక వల్పుగానేయుండున్॥

490

వ॥ ఈగ్రహమునకు దొమ్మిదియుగములుకలవు. ఇందుఁ దావుగ

నున్నది యన్నిటం జిన్నది. తలునాతికాల్గుచుం బెద్దవి. వీనిలో

రెండవదానియడ్డకొలత 8860 మైళ్ళపొడవైయుంటచే నురువున మన

చంద్రుని మించియున్నది. గురుగ్రహంబున జీవములుంట కవకాశ మంతగఁ గనుపింపకున్నను వీనిలో నొకదాన నుండియుండ నవకా శము లగుపడియెడి. వీనివెలువలగ మఱియొక్క నాలుగువగ్రహ ములు దత్తదత్తులం బ్రదక్షిణించుచుండును. కడపటిదిమాత్ర మెదురుఁడకతోదిగుచుంట చే నిది బయటించుచి యొకర్నిత మైన దేమో యని యనిపించును. జ్యోతిర్ధానదండాన రవి కిది 5.20 యెడముననున్నది. బోడుసంఖ్య 5.2 ఈగురుగోళమున నొకయన్యు తము కలదు. దీని కంటుకొని యున్నట్లు కుపడుచు మున్నదివేలమైళ్ళ పాడవుతో నేడువేలమైళ్ళవెడల్పుతో నాత్మప్రదక్షిణము తొమ్మిది గంటలయేబదియైదుసముసముల ముప్పదేడు సెకనులలో నొకమాటు బూర్తిచేసికొనుచు యెరుపురంగుతో గురునిమగ్నరేఖను దక్షిణపు వేడిపట్టెలో చంచాచిప్పయాకృతితో నొక తునుక యున్నది. కొలదికాలమున నిది భాగగ నెడపడి మఱియొకయన్యుగ్రహ మగు నూచసలున్నది.

క॥ గురుగోళము మందములై

సరుసన్ బట్టెనగ మూఁగు వారిదములతో

నిరితమఁ గప్పఁబడుట పే

ల్పజలదు గోళోపరివృథాన మెఱుంగన్॥

442

చ॥ ఉరువున వేయి కైలుధరి కున్నను దానికి దగ్గ బయ్యతో

వఱలుచునూ గురుగ్రహము; భొక్కగుఁ దా వలకొంటుతో వసు

ధర కొకవేళ దాపుగనినన్ మఱియొక్కటఁ జాలదవ్వగున్

దఱచిన ముప్పదెన్నిదిశతంబులక్షలమైబొ దానిన్॥

443

గీ॥ ఎడచుచనుమితి నెరుబదియేడునూర్ల

మిప్పదులలక్షలగుమైళ్ళొప్పసంఖ్య

వఱలు బుత్తు హక్కటికి కంపనత్పరములు

మనకయినకాలమానాన మలయుచుండు॥

444

— శ ని గ్ర హ ము —

ఉ॥ ఈరవిచక్రమంతకు సదీశ్వరుఁ డుక్కుడుగాఁగ నుద్వనన్

సారమునందు సిండునఁ బ్రశస్తిగ శ స్పడిపెద్దయాదుఁ దా

మీఱుటఁ బేరు సార్థకత మించ గురుండు ప్రధానమంత్రియై

తిరుపునేరుపోరుపునుతిన్లన సామ్యతఁ జేబరిల్లడిన్॥

445

క॥ ఇనునుండి యితనివెలిదెస

నెనుబదియెనిమిదగునూర్ల కింక నరువదిగాఁ

బనుపడులక్షలమైశం

గనుపడుగ్రహమొందు చిత్రకాయాద్భుతమై॥

446

గీ॥ బింబమో! డెబ్బదియమూడువేలమైశ్శి

యడ్డకొలరుండు, రవిజాటి యరుగుదేతి

నిరువదియుదొమ్మిదిన్నరయేండ్లు పట్టు

నిందుచేత శస్త్రశృంగ డీతఁ డయ్యె॥

447

క॥ గురున ట్లీగ్రహము ఘనీ

కరణా వెనుబడినయల్లె కనుపించుఁ దను

స్ఫురణము వాయుద్రవసం

భరితమె యనఁబొల్పు లోహపటిమ కొఱవడన్॥

448

క॥ మును గనుఁగొనఁబడినగ్రహ

లి నితం డంత్యాంబరస్థలిం దగువాఁడై

యిను నితరగ్రహములకం

తెను వెల్లగ జాట్ల నీసడిగ్ గడియించెన్॥

449

క॥ ఈతనిగోళము చుట్టుం

బాతరలాడెడిని వెల్లువతెలుముూ డ

త్యాతతము లగువెడల్పుల

నాతీ ద్రవ్యేక మీగ్రహం బొక్కటికే॥

450

గీ॥ ఘనత తక్కువనరువడి క్రందుకొనఁగ

పూర్తి నాత్మప్రదక్షిణంబుగను. నింత

బలుపుగోళంబుగూడ గంట లొకవిదియుఁ

డైనిబదిహేనునిమిషాలలోన నొకట॥

451

క॥ దట్టము లగుమబ్బులచేఁ

జాట్లంబడి యెప్పుడొంటం జూడఁగరాని

గట్టున నైస్సరికకళ

తెట్టివొ తజ్జీవనిసర మెట్టెట్టిదియో॥

452

చ॥ తొలుత కనిగ్రహంబు గుఱుతుం గనుపెద్దల కిద్దిగోళ మీ

వెలువటివెల్ల పట్టె లనిసింపక సర్వమునుం గ్రహంపు చి

త్రలసితదేహమే యనువిధంబుగఁ దోచె మహాద్భుతంపుహా

క॥ లలర, దూరదర్శినిని గాంచ బయల్పడె దద్విశేషముల॥ 453

క॥ తిరిగెడి చక్రపుకుండ క

దురుగా నిలుచున్న నేమితో నాకులు డా

ల్పొరపుల పూటి ల్వర్వము

నరయందగియుంట తెల్లమగు విషయమెకా॥ 454

క॥ తొలితాపు వదలి క్రమముగ

నలనేమికి సూటికరుగ నంతంతకుగా

ల్వలయము మారుచు నవయవ

ముల మాటిడి నేమియొకట పొడనూపుగదా॥ 455

క॥ నడిగోళము వెలివట్టెలు

గడునెదు రగుపోక నున్న కాలమున గనం

బడువట్టెలు విశేషములౌ

వెడలుపులక జూడఁజూడ వింతవెలుగులక॥ 456

క॥ రవిచుట్టుఁ బ్రదక్షిణక

దివిరెడిచో నెదురుటున్గి తీఱుఁ గ్రమముగాఁ,

జివరకుఁ బట్టెలనేమికిఁ

దవునూటి స్పృహఁవెడల్పు తా నీటయుగుక॥ 457

ఉ॥ బింబమునందు గీటుపన వీక్షితమై క్రమతెన్ దొలంగుచుక

బింబముచుట్టుఁ బట్టెలుగ విస్తృతినందియు వెండి గీటును

నిగ్ంబము మధ్యకాలము గణించుటనే భ్రమశ్శేకపూ ర్తికా

లంబున సాము దష్టజనులక సుఖనిశ్చయ మౌట యేర్పడె॥ 458

మ॥ వెలుగుంబట్టెలుగా గనంబడెడి యీవింత స్థదుక దుర్బిణి

దిలకింపక విడిచుక్కచాల్పుటగఁ గన్పించుక; శనిం జాట్టిరాం

గల యేపెద్దయువగహంబౌ మును ముక్కల్గుక్కలై వేలనం

ఖ్యలుగా నాభ్రమగాభ్యమందె చనుటల్లా దోచు మున్నూయై॥

చ॥ ఒకటియె వ్రీలి ముత్తెగలవ్యాహములయ్యెనో! లేక మూడటల్

శకలములై స్వకాభ్యమాలఁ జాల్లానెనో! యిపు డెన్న లేముగా

ని కమలమిత్రుఁజాట్టి గమనించెడి వ్రీలినగాము తున్నలౌ

క్క కదుపె యాచు శ్రేణులనుగట్టిమి శంకకుఁ దావొసంగెడిక॥

క॥ పట్టెల వెలువలియంచులఁ

దటెడి నడికొలత లక్షతగనేడ్చదుల

నొట్టి పయిన మూడువే

ల్లట్టినమై శృనుమఁ జెలియఁగఁబడె నరయన్ ||

451

గీ॥ మూడువట్టెల వెడలుపు మొత్తమొన్న

నయ్యె నేడిమైళ్ళు బయంటిరెంటి

కంటె లోలిపట్టెలో గలయువగ

హములగుంపు పల్చనయని యనిరిబుధులు ||

452

ప॥ ఈ పటకాలవలెనగునడు మూడువట్టెలంగాక పని యువగ్రహము
లీతనింజుట్టి తిరుగుచుండును, వీనిలో తైతనుఁ డనుగ్రహము బుధుని
యంతటియగువున నుండును. అన్నిటికి వెలుకలగ దిరుగు నువగ్ర
హము తక్కినవానివలెంగాక అన్యఁగా పడమటినుంచి తూర్పునకు
గాక తూర్పునుంచి పడమరకు నడుచుచుండును రవినుండి యీశని
యున్నయెడము జ్యోతిర్కాండండాన 9. 6. ఈతనిబోడుసంఖ్య 10.0
క॥ ఇహకజబుధగురుకవిశిను

లనె గ్రహములటంచు మును దలంచుటచే జం

ద్రునిఁ జేర్చి గుప్తహారము

లను పెద్దలు కాలగణనన్ గొనియుంటల్ ||

454

శా॥ జ్యోతిర్కాస్త్ర మదృష్టశాస్త్రమును దగ్ధ్యో ప్రయోగాలినో
నీతీర్కానము మూలమై వెలసెఁ నాయీరెంటు వ్యత్యాససం
పాదింబు బ్రథవిల్లంగఁ బథకమున్మార్పాటుతో, పార్వతీ
మాతాశాసమటంచునో వ్యవహరింప న్నగి రావండియల్ ||

455

— శ్రీ ప రు ణ గ్ర హ ము —

ఉ॥ కాల మిటుల్పనఁజనఁ ఖగ్గలశోధకు లప్పుడప్తు న
త్పాళిని గోచరించుచివిధస్థిత లడ్కుతము ల్లిధించునా
బాలున రిక్కఁగాఁ దలచి శ్రద్ధమెయి న్నొలత ల్పజేడుమా
రాలపనం బొనర్చియు గ్రహంబని పోల్చురు దానినేలనో ||

456

ఉ॥ ఆయత మజ్జె మట్టతుడ హస్తలసంబకు త్వక్తసైనికా
ధ్యాయికి, బంటువృత్తివిడి యాలెండు గాయకుఁడొను నంకవి
ద్యాయతసంబుబూని, క్రమత న్గన దృక్కళ, జోన్యమన్, చిర
స్థాయిగ దూరదర్శనవిధాన మొకండు ప్రధానమై తగవె ||

457

ఉ॥ కడుసాము న్గణియించుగావమె యుపాంగంబై గమధింప ని
క్కడియానక బెడపెద్దదుర్బిణుల పగ్గెన్ గృహిం గావించి య

యునుచేటి స్వరశోధన జరిపి యెన్నోవంతల న్నాంచు నీ
 తల దొక స్థారయజాలె సంచలనయుక్తం జైవతిస్తోళము॥ 438
 మ॥ ఇది నక్షత్రమెదైన నీజగుగుటున్నే యన్న పెన్సంక నే
 మృదినుంక గడునిబ్బరంబుగొని సమ్మక్షర్మంబుని యా
 కడురుం బోలిచి బింబమొప్పెడితెలుంగు రూఢియనా నెంటనే
 అదిరా! ఆరవగామూ గంటిని నాట్వంబాడె జిత్రంబు॥ 439
 ప॥ రవిచుట్టుం బ్రదక్షిణించువానిగో భూమిని పదలించో వరుసగ
 బుధుడు, శుక్రడు, చంద్రుడు గురుడు శనైశ్చరుడు నైదు
 గురు తాగా నవ్వలం దిరుగునీగ్రహము రవిగ్రహవక్రంబున నార
 పదియని వేలుగఁజెప్పుటవసరములేదు. ఇది రవినుండి నుమారు
 1,782 200 000 మైళ్ళ యెడమను 3 0:0 మైళ్ళయడ్డకొలగల
 బింబుగో దనయాత్మప్రదక్షిణవక్రభ్రమణముల నొనర్చుకొనుచుం
 డును. కడుదప్పున నుంటచే వింతకంటె విరము త్రిగ్రహమును
 గుఱించిన వింతఁజూ బయల్పడలేదు. ఈగ్రహము వరుణు
 (Uranus) డనువాచకరణముం బడినది దీనియాత్మప్రదక్షిణ
 కాల మెనుబదియేళ్లక్షణము, దీనికి నాల్గువర్గహమున కలవనియు
 జ్యోతిర్మాందనంబు 1.1 యు బోడుసంఖ్య 19.6 ననియుం
 బంతివాక్యముగ దీనియంతవడిగ నాత్మప్రదక్షిణ మొనర్చుకొను
 గ్రహము రవిచక్రము మఱియుకటి లేదు దీనియవర్గహముల
 నాల్గిటిగో దాపున నున్నది రెండుకోజులపహునాల్గుంటలగోను,
 దప్పుగనున్నది పదమూడున్నదికోజులలోను తిరుచక్రభ్రమణముల
 బూర్తిచేయుచుండును కిరిగభేరియంత్రపహుమన నీవరుణగ్రహ
 ములో మసభూమిపై లేగొన్నములపదార్థము లున్నట్లు కనుం
 గొనబడినది ఇది యొకరు వాయుమాత్రినిపుంసే యున్నదని
 యెంచబడుచున్నది.

470

●— సభన్త్రాణుడు (ఇండ్ర Neptun)

గీ॥ ఇంతదప్పున కనుగొంటు వింతకాఁగ
 నింతకంటెను దూరాన నెనఁగుగాము
 సరయఁ గల్గుట మిక్కిలియబ్బగవగు
 పదియ దివిగాదు గ్రహగమనాదిగణన॥

471

చ॥ గ్రహమొకదాని యొక్క గనఁగానే తనీయవిశేషము ల్బుధుల్

బహుగణనప్రకారములబట్టి లిఖింతురు పట్టికొందు, న
న్నహసముమీఱఁ దద్వ్రహ్మము నాటికినాటికి మింట నెందునెం
దు హఁసణిఁ, స్వభావముఁ దనుస్థితియు, స్వడి, యిట్లుల్లిట్లనన్||

క|| అమృతము వరుణుడబ్బాం
తమ్ములలో నెట్టిమెట్టి తావులలోఁ దా
నిమ్మహికిఁ దోఁచు నదిస
ర్వమ్మును గుణకాన వ్రాముఁబడియెన్ మొదలన్|| 473

గీ|| కాని, సంవత్సరంబులు గడచుకొలది
సూచితసాసముల వానిఁ జూడరామి
నేబహిర్వేధయో కొంత యెసఁగి మసలె
పరుణుడని, యుంతుగనుకొర్కి ప్రబలప్రబం|| 474

క|| ఎఱిఁగినగ్రహరాజంబుల
పరమాకర్షణబలంబుఁ బాల్చొని యెగదా
వరుణుని నిర్ణయముల స్థిర
పఱచితి మిటు లేలతప్పు వాటిల్లెనో|| 475

చ|| ఇని తలపోసి తద్దవలంబులకు లెక్కకు వాస్తవనానకన్
దనరెడివారవెంబడిసి దద్వ్రహ్మము న్నెగలాగునామొగం
డచువగు నింతదూరమున నెంబరమండని నిర్ణయించి దు
ర్బిణులను దాని నూటిగొనఁద్రెప్పి యదేపనిగాఁగఁ జూచుడున్||

ఉ|| వింతలవెంత! యుక్తనినువీధి కొకించుకయించుమించు వా
ప్రాంతమునందె నీలఁ గనువట్టె మహానిలమాత్రమూర్తికో
నంతున నూర్పు నూటరున్నదగునేడుల కొక్కటే పరి
భ్రాంతి యొనర్చుచున్ పరుణుపాటికి మించుగ్రహంబు లేటగన్||

వ|| ఈగ్రహములు సభస్తూణుడందురు దీని యడ్డకొలత 3875 (మైళ్లు
రవికి సుమారు 31935 లక్షలమైళ్ళదత్తున నెఱఁగుచుండును. దీని
కొక్కటేయుష్మగ్రహ మున్నట్లుగుపడును. ఈయుష్మగ్రహముయొక్క
వ్యాసము 3800 మైళ్ళకు మించియుండును. ఇంతపెద్దయుష్మగ్రహము
మనరవిచక్రమునందలి గ్రహంబులయొక్క యుష్మగ్రహంబులలో
మఱియెన్నియు లేదట ఈసభస్తూణునిగురించిగూడ నింకేవీశేషము
దెలియుటలేదు. ఎంతటిదూరదర్శి యు వీనియంతం దెలుపఁజాల

కున్నది. జ్యోతిర్మానదండసంఖ్య 50.07 బోడుసంఖ్య 18.8 ఈతని
కింద్రుడనునొకయువనామమేర్పడినది. 478

—♦♦ పుత్రగ్రహము ♦♦—

చ॥ పరుణునిపోబడి స్థలగువారలు లేవ గ్రహం బిహిక్క లే
పరునఁ గనుంగొనంబడియెఁ బండితవ్యులచేత గల్లు సం
చరణమునందు నూతనుఁచాయ నెరంగు నొకింతవారియొక
సరియగునట్లు యత్నములనాగె విడుత్పఱిగోధఁ క్రియఁ ॥ 479

గీ॥ ఆనధస్తానునకు నింకనవల నొక్క

గ్రహము తిరుగుట లేలఁగ గానఁబడియె

నీతఁ దీన్నూటయేదియేండ్ల కొక్క

భ్రమణముకొల్పూర్తియేయును భానఁచుట్టు॥ 480

చ॥ రవి క్రిగ్రహము కింక 75 లక్షలమైశ్వరవృద్ధుల గలదని నిర్ణయింపఁబడి
నది. ఈగ్రహముయొక్క వ్యాస మంతయును యశస్వీకిం దెలియ
కున్నది. దీని స్వభావాదులంగూర్చికొని, యువగ్రహముల యనికిం
గూర్చిగాని యెంత బొత్తుటలేదు జ్యోతిర్మానసంఖ్య 89.52
బోడుసంఖ్య 7.2 మనక నూర్పునుంచి వచ్చువెలులో 1 వంతే
1770

తనకుఁ జూచున్నను. మన కవకమితమాహిమ నున్నయైన నుం
గూడ, నీగ్రహము దీప్తిగఁ గనుపించుటంబట్టి చూడ, దీనికి వాతా
వరణ మేమియు లేదని యనుకొనఁబడుచున్నది. ఉరువునరు సాంద్ర
తలోఁగూడఁ గుడగ్రహము నిదిపోయిచున్న దనచున్నను దీని రవిని
చుట్టివచ్చులయపుఁగోనయొక్క అడ్డకొలత భూమి తిరుగుఁగోవ
యొక్క అడ్డకొలతకంటె నెలబదియైదు రెట్లుండును. ఇప్పటికిదియే
మనగ్రహచక్రములోఁ గడపటిది. 481

—♦♦ బోడులెక్క ♦♦—

గీ॥ బోడుసంఖ్య యటంచును వాడఁబడియె

గ్రహములన్నింటికొక, దత్తప్రకారమేమొ

కొంతకొంతగ వివరించుకొనుట మేలు

మనుజుమాహాబలముమేల మనకుఁదెలియ॥ 481

క॥ జేయిబోడును శిర్మ

ణ్యాయతనఁడు జ్యోతిషమున నతిఘటకుఁడు మే

ధాయతుఁ డంకెల గ్రహముల

మాయగ జతకూర్చి మార్చె మహితపథకము॥

483

గీ॥ సరసమాడిగ నోకలూప్తమికి బీర్ల

పంజ గళ నుండునేమి సంబంధి మనుమం,

గాని తనపట్టు నదలక పూని రుజువు

పలుచి పండితవనతి శేషివారు॥

484

క॥ గురునకు కలహము నడుమం

తనమున నొకగా మెసంగు దప్పదుమం న

త్పరిశోధన కీధకమె

పురిగొలుపుట ప్రేమగామాం బోన్పుటకలిగె॥

485

గీ॥ రవికి గ్రహముల తన్నదూరముల కిద్ది

యెదురులేనట్టిపథకమె యెరుగె నరుస

తొలగకయె నూచితస్థానముల నె నూటి

గ్రహములెల్ల జెలంగెడి రారము॥

486

గీ॥ సున్న 2 డి మూడువేసి పైఁన్నిసంఖ్య

లిబ్బడిగ వేయించుబోయి యిన్నిటికిని

నాలుగుం గల్పి లబ్ధమున్బయిభాగ

హారమునగింప వాంఛితం బగునసంఖ్య॥

487

0, 8, 6, 12, 24, 48, 96, 192, 384 768

+ 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4 4

10 | 4, 7, 10, 6, 28, 12, 100, 19, 388 772

4, 7, 1, 1, 2, 2, 5, 2, 10, 9, 196, 88 3 772 488

క॥ రవికి భవిక గలయెడ

మవుజు మ్మిట్రాతిదికె అదియొక్కటిగా

దవిలింప గ్రహములన్నిట

రవి కీయాయెడములుంట గ్రహ్యంబగుజూ॥

489

ఉ॥ తొమ్మిదిసూరమున్నదిగ దోచెడిలక్షలమైళ్ళ నుండుగా

యమృహి సూర్యుడొట్టి; యిత నీమితికొనిపోల్చి గానిలో

నిమ్మగ నింతవంతునో యింతకనిన్నిటిరెల్ల బొల్బుదూ

రమ్మననో గ్రహంబు లమరంగల పంచ నెలుంగఁగానగు॥ 490

- శ్రీ లక్ష్మీ నామ -

గీ॥ బోడుపథకంబు కలగకమున్ను రవికి

గ్రహములకు గల్గునెడము లెక్కకును విజ్ఞా

లెట్టిపోలికను దశాంశఁ గట్టికొనిరి

మొత్త పెనుసంఖ్య క్లుప్తతంబడుటకొఱకు॥

491

క॥ దీని బండితు లెంచి కైకొనిరి జ్యోతిర్గానదండంబుగాఁ.

బై నెకొల్పిన బోడుసంఖ్య నెడముల్పాస్తియ దాదాపుగా,

నీనిర్ణీతి, నెడాలెటుంగఁ బడు నెంతేన్నూటిగాఁ నందుచే

దీని న్నానిని బోల్పు నీదిగువ సంధితుల బటం బిమ్ముగ్గఁ॥ 492

గ్రహములు	జ్యోతిర్గానదండంబు నెడము	బోడుసంఖ్య వెంటసంఖ్య
బుధగ్రహము	0.39	.4
శుక్రగ్రహము	0.2	.7
భూగ్రహము	1.00	1.0
కుజగ్రహము	1.52	1.6
విద్భిన్నగ్రహము	2.77	2.8
గురుగ్రహము	5.20	5.2
శనిగ్రహము	9.54	10.0
వరుణగ్రహము	19.19	19.6
సభిష్టాగ్రహము	30.07	58.8
ప్లుతగ్రహము	*49.12	71.2

* ఇది అందాజాసంఖ్య నికరమున నింతవఱకును లేదు. 493

క॥ తొలిగ్రహము లయిదుమాత్రమే

తెలిసినకాలమున బోడు తెలిపినవగున

దొలఁగక సరివడఁ బడవ

దెలియఁబడిన వరుణ నెడము తిన్ననిసూటిక॥ 494

గీ॥ చివరిరెండింట నీసూటి చెడియె మిగుల

కారణంబిప్పటికి సఱుంగంగఁబడదు

భావిపరిశోధనంబులఫలిత మెట్లు

వరిణమించునొ చూడఁగావలసియుండు॥ 495

క॥ పైవినిపించఁబడినగ్రహ

భావనలొక్కచోటఁ గనడి వసతికొఱకు నీ

గణనాముఖ	అదనోల మొత్తం	రచనాంధి యెడము లక్షలలో మొత్తం	భూనిమంధి యెడము లక్షలలో మొత్తం	ఆత్మ పదకీ, ల శాలయతి	పూర్ణముకాల మతి	ఉపగ్రహ సంఖ్య	జ్యోతిరా దండ సంఖ్య	హోడు సంఖ్య	
రచనాంధి	868250	280-180	500-6.0	80° 25' - 27 1/2	80° 88	10	0.89	0.4	
బాధుడం	7700	670	260-1600	80° 72	80° 234-1-255		0.72	0.7	
భూనిమంధి	7820	980		80° 24	80° 885 1/2	1	1.00	1.0	
బాధుడం	4280	1410	580-2340		80° 687	2	1.52	1.6	
విద్యుగ్రహం	2580			80° 25. సె.			2.77	2.8	
గుణుడం	88000	4870	8. 00-5160	8-55.0	80° 4888	9	5.20	5.2	2.8 యువ గ్రహములలో
శని	73000	8860	79. 0-9790	8.వి. సె.			9.54	10.0	8560 మొత్తం
				10-15.0	ఏండు 29 1/2	10			
చరణుడం	81000	17828	16398-18758	80° 7	ఏండు 84	4	16.18	19.6	బుచ్చెలలోనేన
చరణుడం	88760	27986	27005-28265		ఏండు 105	1	80.70	88.8	ఉపగ్రహము
చరణుడం									అదనోల
చరణుడం									8000 మొత్తం
చరణుడం	2160	86725	85605-87665	80° 8.వి. సె.	ఏండు 260		89.52	77.2	ఉపగ్రహము
				27-7-47-14	80° 8.వి. సె.				నిగరం
					27-7-48-14				

- తావున నిడువట వువధా
నావిష్కృతి పూని సరిగ నారయవలయున్ || 495
- భూకల్పాణమునకు గ్రహకర్షణముల సంబంధము —
క॥ తలఁచినకృతి యెయ్యెది యిటఁ
దెలిపినగ్రహగణ మదీమి, దీపకీ దాసన్
గల కల్పాణం బెమ్మది
తిలతండుల గతియటంచు దెప్పక వినుడి!! || 498
- క॥ ముత్రాతతాతతండుల
ముత్రాతల నేడ్వరాలమూలపుగుఱులన్
బొత్తుగ దెలియఁ వంశపు
సత్తువ చక్కనయు నెఱుంగజాలముగాదే!! || 499
- క॥ పరిమాణప్రభృతుల నెవ
తరింపఁబడు తొంటిటికి దాటు వదార్థ
స్థిత నె కది యాపుంగొనె
ధర బహుతరివిద్యమాగధాతుస్ఫురణన్ || 500
- క॥ రవిచక్రంబున నొద్దిక
నవలి యివలిచుక్క నొగుగు నాకర్షణము
ల్పవరించుచుండగ నెగద
దివి నందేన్బోక గుంపుదేతీ నెలయుటల్ || 501
- క॥ రవిగోఁ దమగోఁ దమగోఁ
వివిధాకర్షణము లెగుఁగి పెంపిడుట నా
తవిలినకూమువ పొందిక
మిపులక ముప్పొక నివి భ్రమించుటలెల్లన్ || 502
- క॥ తారాపథమున బహువిధ
తారలమధ్యమున సప్రతర్క్యతఁ దోత
తారానుభూతి తమలోఁ
జేర నె, గ్రహచక్రమునకు జేమ మెసగుటల్ || 503
- క॥ ఇవియేకాక ధరాసతి
కవయవమై యుండి యుండి యవిని యెడముగా
దివి కెగసి చన్నజావలి
వివరం బన్యోన్యకుశలవిస్తరతకెకా!! || 504

క॥ తరువాత నవ్వుడప్పుడు

ధరఁ జాట్టపుచూపుగాఁగ దర్శించెడిసో

వగు లుల్కలు పడుచుక్కలు

నురువాలపులుడులు నిచ్చు నోగున్నగున్॥

506

క॥ ఇదియేని ధరాశ్యా

ణవిభూతికిఁ గొంతగా గుణం బిడుననగాఁ

దవిఁవియె కానఁ దత్ప్రకృ

తివిశేషముఁ గొంతకొంత తెలియఁవలయున్॥

506

—, ఉ ప గ) హ ము లు, —

క॥ గ్రహములఁ గొన్నిటికి నుప

గ్రహములు గలవనుచు చెలియఁగాఁబడె నిటసం

గ్రహముగఁ దజ్జననము న

న్నహనము నేవిధము యెఱుఁగ నానెముగాడే॥

507

మ॥ గ్రహగోళంబుననుండి వీలుటయు, నాకాశంబులోఁ బోవుచు

స్థిహము ల్లాఁగఁగ వానిజేసుటయు నాఁగా రెండుచందా లువ

గ్రహము ల్కల్లుట కంచు బండితులు వక్కాణింతు; గుర్తింపఁ ద

త్సహజంబౌ భ్రమణప్రకారమిడెడి న్నానూయ్య మొక్కొక్కచోన్॥

ఉ॥ గామునఁ జీలిఁట్టిని యెకాయకిఁ దల్లుల లాగె త్రిన్ముఱ

బై మురిపానఁ జేరినవి వాని కెదుర్పడక స్థమించు సం

క్రామిత మాప్రదక్షిణపరంపర పోఁబడి నన్నియట్ల నా

గా మది నిశ్చయగుబొడకట్టదు పెక్కులలు ల్పరించెడిన్॥

509

గీ॥ కావ్యబుధులకు లేదుగ్రహ మొకటియు

ధరకు నిండున కొక్కొక్క టరయనగును

రెండు కజనకు వరుణున కుండునాల్లు

శనికివది, తొమ్మిదే బృహస్పదికి వెలయు॥

510

క॥ ధరునుండి గురునిదనుకన్

బెరిగె నుపగ్రహపుసంఖ్య పిదప శనిమొద

ల్పరిగెన్ వరుణునిదనుకన్

బరఁగు నియమ మొక్క టనదిభాతి నరయఁగన్॥

511

క॥ గాములబారున గురుశను

లే మఱిమఱిపెద్దవార లిటునటువారో

సామాన్య లుగువువెంటడి

గా మాతే నుపగ్రహాళి గమకానుగతిః॥

512

గీ॥ బుధునికంటె శుక్రునికంటె భూమి కడు న

దృష్టశాలిని తనచుట్టు దీనభక్తి

దిరుగుచు నసంఖ్యసౌఖ్యము ల్వఱులజేయు

చందమామ యుపగ్రహ స్తందనగుట॥

513

— చందమామ —

ఉ॥ మండపీసూర్యదేహమున మండుచు లేచినసోగకండలో

మండుచు వ్రలినట్టిగ్రహమండలమం దొకటైనభూమి యు

ద్దండత మండుచు దిరుగుధాటికి లోపడయొందు చేర్చి

యండగరాక యుప్పరమునందె ధర న్నెసఁ జాటి పర్వతుఁ॥ 514

శా॥ ఆనాఁ డెప్పుడో మింటికి నైదిరి భూమ్యాకర్షణ జెంది ప్ర

స్థానాళి త తగ్గడగ్గ నుడువంధక భూమిచుట్టు జనం

బూనె జక్రపురబోక; నేఁ డిటుశతంబున్ముప్పదిన్దొమ్మిది

బైనావేలగుమైళ్ళ దవుననె తద్వాయామము ల్పొనెడి॥ 515

క॥ వికిరణి వోబో మండుట

లుడిగె, సెగయు మాసె మంచు లులికె గ్రమముగా

వడగండ్లు బేతె, దనుదా

నుడితిరుగుట భూమిచుట్టు నురుగుట నిలిచె॥

516

ఉ॥ అన్నిగ్రహలసా టిది యొకంతటి గుండనిండు, వ్యాసమో

ఉన్నది రెండువేల కింకనొక్క శతానికిపైన పక్షిమె

న్నెన్న స్వయంప్రదక్షిణము నెంతటఁ బర్యటంబు నెంతలో

బన్నగంజాలుట రవికి బార్య మొకండె సదా యెదుర్పడు॥

చ॥ ఇనునకు నెప్పు డొక్కనగమే తనగోళ మెరుప్ప, నన్యమం

దనయము సంధకార మెవయక, భ్రమణాధ్వము భూమి సూర్యుచు

ట్టినరుచుశ్రోవమట్టమున నుండక యించుకవాలుఁ జాపుకా

రణమున బింబమం దిలకు హాసముఁ బెంపును దోపఁ ద్రిమ్మఱు॥

గీ॥ హాసము పడేనుదినముల కగుచువచ్చి

నుంత కనుపింపఁ; డమష్టము నాడు;

మఱుల గ్రమతఁ బడేనినా లైతిగి తుదకు

నిండుగన్దోచు, నాడు పూర్ణిమ ధరితి॥

517

వ॥ ఈవర్షటనప్రదక్షిణములకు పట్టుకాల ముభయత్రసమానమే. ఇరువది
యేడురోజుల నాలుగుగంటల సలుబదిమూడునిమిషములు వదునా
లుగు సెకనులు. దీనినిబట్టి చాంద్రమానసిద్ధాంతమంతయుఁ గ్రమ
ముగ నేర్పఱుపఁబడినది. 520

ఉ॥ మేదినికేని నొక్కనగమే యెపుడు స్తనలింబముంట ను
త్పాదిలు పెంపుహాసములబట్టి సితాసితపక్షసంజ్ఞ కాఁ
గా, దివిఁ దానుభూమిరవిగా నిలఁ బూర్ణిమ, భూమితానినం
డూద నమాన బాఁచెదరకుండిన నేర్పఁచుచుండు ధాదాణి॥ 521

గీ॥ అది సితార్థమొ మఱి యసితార్థమొక్క
తూర్పు పడమర తోచు చందురునిరేఖ
వంపు రవివైపుగా నె చూపట్టు, మరుఁడు
బాణ ముక్కునిపై నేయు రాణ నిగుడ॥ 522

- ౧౪ జా లి లి లో ని మ చ్చ ౧౪ -

క॥ చందురులోఁ బెనుమచ్చం
గందుముఁ దానినిగుఱించి కథ ల్లఱి భూ
మిం దనరు సంఘములకవు
లందఱుఁ దత్తత్కథారసానుగతముగ॥ 523

క॥ విన సాంపెకాని నిజము
గన నొక్కనిమేష మాఁగఁగావవి యూహ
జవితమ్మలెనుమి దుప్పిణి
యనువునఁ గడు(బెల్లు)ఘేబ గల్గలె నెదొలిగె॥ white lies

గీ॥ దుప్పిణి మొట్టమొదటఁ జంద్రునిపరీక్ష
గలిలియోగ్రీకుఁ డొనరించి కానఁబడిన
పెద్దచునీవల్లురెంటికిం బేర్పొసంగి
పెనుసముద్రంబు లివి యని వెల్లడించె॥ 525

వ॥ అందొకటి (458 + 424) మైళ్ళును మఱియొకటి (750 × 700)
మైళ్ళును వైశాల్యముకలిగి యుండెనని యూహింపఁబడియె. 526

గీ॥ రానురాను పరీక్షలు రాటులేల
నూసరంపుటెదారులై యొక్కప్రాణి
గాని నీరైన లేనిమైదానములని
శోధకుల మాధివాక్యంబు బోధపడిచె॥ 527

ఉ॥ ముప్పదివేలదాశక గణము ల్సగకొండలమూతులట్లు లం
దొప్పెడి, మైలులేబడిగ నొక్కకడెంబు వెడల్పుతోచె, భీ
గుప్ప కొవర్నిక స్సనడికొండల నేడిటి గుంపులోనిలక
జెప్పగనైనపెన్మలల శ్రేష్ఠత నందమగుక మహాద్రులు॥ 528

వ॥ ఆపర్యతములో గొన్నింటియెత్తు 35001. 158701. 51501,
28851, 266911 అఁగా దాదాపు మనధవళిరి, కించింజంగా
మొదలైనవాని యంతటి యాన్నత్యములు గలవిగ నున్నవి. అందలి
పెక్కులగు లోయలలో గొన్ని వందలమైళ్ళపొడవును, 1000లోతు
సరమైలునుంచి 2 మైళ్ళవఱకు వెడల్పునం గలవి కలవు. అచటి
కడియములన్నియు నాటి నయగ్నివర్వతముఖము లని నిర్ధారింపఁ
బడినది. 529

గీ॥ నిప్పుమలవాతికడిమాల నెప్పు డచట
వెడలు వెల్గులు కొన్నింట విడువకుండఁ
పున్నమనె కొన్నిటం దోచు; బుట్టుబూర్వ
మఁతె సదమితమని తెలియంగఁబడదు॥ 530

క॥ ఋణ మిన్నూరంశ మొదలు
ఋణమిన్నూరేబడికి జరించుచునుండుక
వణకించెడిచలి శశిప్రాం
గణమునఁగోళంతరమునఁ గడునెక్కు డగుక॥ 531

ఉ॥ పైకడియంబులన్ని యను వహ్నిమహీధ్రముఖాలు కా వటక
దాకొని గర్భఘాతపతనంబున గోతు లొర్పి చొచ్చి రా
లేకడ జిమ్ము నుల్కలు సహింపఁగఁజాలనిధూమకేతువు
ల్లోకిన దోచుదు ల్కలపు దువ్వలు కుప్పలు తిప్పలైనడక॥ 532

గీ॥ ఇంతలేసికడెంబు సంతలేసి
వర్వతంబులు కుప్పతిప్పలును గలిగి
యున్న నే స్టండ్రగోళంబు నున్న నివస
మండు టడియెల్ల దూఁపుంగొండచునుపె॥ 533

ఉ॥ ఉండగఁవచ్చు భూమి మనకుండెడిమూలపదార్థపు స్థనులే
మెండుగఁ జంద్రగోళమున, మేదిని తుస్కయగానఁ, జెట్టులే
దండలఁ గానరామి సటఁ దాక దటందురు బొగ్గుగాలి బ్ర
హ్మాండపు శీతువుంట గనియై యట బొగ్గును బూడియుండనా॥

క॥ అచ్చట హతావరణపు

మచ్చే లేదనుచు శాస్త్రమర్మజ్ఞులు నా

కిచ్చిరి తొల్లిటిదంతయు

గచ్చున్విచ్చుగుచుఁ జనెనొ కడు రోదసికి॥

535

చ॥ ప్రకృతివిచారపుంజముల సాతరయై నడగండ్లకప్పుకోఁ

గొకిటికియై యెటు ల్రియఁగూడక యేయొకజీవికైన భు

క్తికిఁ గొఱగాక నింగి గిటిగెంతులఁ త్రిప్పుడు లొంగుచంద్రు మూ

లకమున నేరి కేవిధములాభ మటం చనిపించు సాజత॥

536

క॥ ఆమాటకు వచ్చినచోఁ

నేమడుఁగులు చంద్రులకంటె విట మన కెడం

బై మలయుచుండు రవిచే

నేమిటి యనఁ గలమె లాభమొ భూసతికి॥

537

క॥ రవి నిక్కమా భగవానుడె

యపు మన కీచంద్రుఁ డరయ నమృతాంశుఁడెనూ!

తవిలి యితఁ డుక్కునుద్ధతి

మివుల నడఁపకున్న సాధ్యమే డ్దేమ మిట॥

538

గీ॥ అగువునుండి మహత్ప్రవర్ణంత మెనఁగు

నస్తుతతుల కాకర్షణబలముకొలగ

వాని యుగపుల దామాష నూనుకొనుచు

ఎడముకొలఁదిగ నాశక్తి ముడుఁగుచుండు॥

539

చ॥ అదియెట్లనఁ నెడముల వర్ణల దామాషాకు తలక్రిందుగ నాశర్వణ

శక్తి తెలుగుచుండును. భూమికి 9 మైళ్ళయెడమున నొకటియు

4 మైళ్ళదవ్వున నొకటియు నస్తువులున్న చనుకొనినచో నీసంఖ్యల

వర్ణలు 81యు 1^వ నగును. ఈయెడముల దామాషా యగును

గదా. నస్తువులలాగుడుశక్తి దామాషా గఁదేలును. 4 మైళ్ళ

యెడమందున్న శక్తి 81-గను, 9 మైళ్ళయెడముననున్న దానియాకర్ష

ణము 6 గను బరిణమించును. 6 మైళ్ళవ్యత్యాసమునకే లాగుడు

శక్తి యెంత తగినదో? ఇట్టిచో భూమికి చంద్రునిదవ్వు 2, 89,000

మైళ్ళుండ నూన్యసిది 9, 80,00,000 మైళ్ళు. అగుటచే రెండు

గోళములు సమానములయినప్పుడు వీని యెడములసంఖ్యల వర్ణలు

దామాషాకు వ్యతిరేక దామాషాన లాగుడుశక్తులు మాటును, కాని

యీ చంద్రసూర్యవిషయమున నుభయము సమానములుకావు.
దగ్గఱనున్న చంద్రునివ్యాసము 2160 మైళ్ళు. సూర్యునిదో 8,68,280
మైళ్ళు. ఇది కొంతవఱకు సూర్యుని లాగుడుశక్తిని చంద్రునిశక్తి
దామామా కెక్కువగ తగ్గనీయకున్నను మొత్తమున భూమిపై చం
ద్రుని యాకర్షణాబలముకంటె సూర్యునిలాగుడుశక్తిచాలతక్కువగ
నున్నది. సూర్యునికంటె చంద్రుడు చాచావు మూడురెట్ల
లాగుడుశక్తితో మనసముద్రములలో నలలను రేపుచున్నాడు.

ఆ॥ ఎవరియంతవార లీచంద్రసూర్యులు 540

తమకొలందిశక్తి ధరణిమీదఁ

దవులుపఱువ నుదధి, భువి, లేచుదరఁగలు

ఎడయఁదెఱవలేని తొడగుకడఁక॥ 541

క॥ రవిచుట్టు భూమియుకొ శశి

భువిచుట్టుం దిరుగుపోకఁ బూఁపునిదెసఁ జ

న్నవిగాఁ జంద్రునిదెస పె

ద్దవిగా సంద్రముల మలయు నల లాదెసలక॥ 542

ఆ॥ భూమి కిటువంకఁ బుష్పమం బూషశశులు

సూటి నిడపెడ శక్తుల నొనువుకతన

నాటి దాఁటుల నలలనిన్యాస మమకు

నం దినునివైవలంతి పెద్ద వితరములు॥ 543

ఉ॥ పున్నమగా కమాస శశిపూఁపు లకొక్కరివెన్క నొక్కరై

తిన్ననిసూటి నిల్పువసతి న్దమశక్తు లొకేముఖంబుగా

బన్ని యిల న్నిగుడ్పఁ దదుపస్థితిఁ జోతుటల ల్లరాసలిక

దన్నుడుపోక రేఁగుఁ దదుగ్రత స్పష్టతఁదోచు నట్టులక॥ 544

గీ॥ అమవసకు బున్నమకు నడుమంతరముల

శుక్లకృష్ణాష్టముల శశినూర్యబలము

ధరణి సమకొణపునోకఁ దాఁకుచుంట

నలులు పైరెంటి కలఁగిగాఁ గలుగుచుండు॥ 545

క॥ కొండలతో భువి యడ్డం

బుండనిచో పోతుతరఁగ యొక్కొక టిలపై

దండఁ బూర్ణచు తేచిన

యండ నడఁగు పట్టిగడియ లగుకాలమునక॥ 546

ఉ॥ పున్నమనాటిపోటునను మూడును బావడుగుల వార్ధిభం
గోన్నతియా. సమాసతరినో యది ముప్పదితోమ్మిదడులౌ
గొన్నిట నొక్కొకప్పు డదిఘోరత నల్పదియైదుదాకనా
టున్నది, దానిధాటి నగుచుండు ధర్మ బ్రహ్మం బొక్కొక్కడ౯॥

గీ॥ ద్రవపదార్థ మాకర్షణోద్ధతిః ద్వరగ
నలుగుగా లేవగల దట్టు లనని మూర్ఖు
నంతగాఁజూపకున్న స్పందనమునొందుఁ
గంపనూచియంత్రంబు తద్గతులఁ జూపు॥ 548

గీ॥ దినము నిస్తంత్రసింజు లందించుకొనుటఁ
గనిరి శాస్త్రజ్ఞు లమెరికాగట్టునుంచి
తూర్పు పైగోపునకుఁ గలదూర మరువ
దైదుపాదాల మారు నహనికనుచు॥ 549

క॥ ఈమూర్ఖు పోతుపోటున
నే మలయుచునుండు, నుబ్బు నిగుడుదెనకు నీ
భూమి బాతాళపుదెనఁ
బ్రామణ బల్లంబు, రెండు బరితస్పృతుల౯॥ 550

ఉ॥ ఇంకొక చిత్రమున్నది మహివలయంబు ప్రదక్షిణించుమి
న్దొంకను బోతుపోటుల పటుత్వపులాగు దుచేత నిక్కన౯
గ్రుంకును నేడడడులుగ నూల్కొను గంతులతోఁ జరించుఁ, న
య్యుంకు జలస్థలోత్పతనవూపు నొకేసమయాన నేర్పడు౯॥ 551

క॥ అమితముగ లోకకల్యా
ణమునకు మేలైనకారణములగు సతత
భ్రమణముల నభి నేర్పడు
తుములతరంగములు తెమలు తుందుడుకులచే౯॥ 552

గీ॥ చంద్రనూర్వుల లాగుడుకై క్తి లేక
గుండ్రములలోఁ దరంగము ల్పచుసెనేని
యచటినీరెల్ల మురిగి పాడగుటకాక
దరుల కోడలు వచ్చువీ ల్తప్పిపోవు॥ 553

క॥ దిక్కులదేశపు వర్తకు
లెక్కడివా గక్కడనె శయించుచు గప్పి
పైక్క నిలఁగ స్థంభించు

స్వకృత్తన దిగదీసినట్లు వాణిజ్యంబుల్ ||

554

— గ్రహణములు —

మ॥ మనకు నూర్చునకు న్నదాన గ్రహసంబంధప్రచారంబు గ
ల్గినవేళే గ్రహణంబు లేర్పడుకథ ల్విన్నాము శుక్ర స్వభుక్
మును పెన్నందొరకొన్నచోట్లు; శశిభావ్రాహటనాసిద్ధము
ల్లనరుక్ జండదివాకరగ్రహణము లాకలానుగుణ్యంబులై || 555

మ॥ అవనిజాటి పరిభ్రమించుశశి స్వీయాధ్వంబునం దొక్కచో
రవి కడ్డంబుగఁజేరు నీడ ధరణి స్థాలంగ, నాఛాయనై
భవ మెం తంతగ నూర్వబింబము తిరోభావంబు నొందుక రవిక
భువి చంద్రుం గననీనిచోశశి పయిం బొందించు నీ డమ్రైయి ||

క॥ ఒకట రవిగ్రహణముఁ మఱి

యొకట శశిగ్రహణ మిట్టు లొసరు నింటుక;

దికమకలులేక నియ్యవి

నికరములగఁ దోచు నయనవియమానుగతి ||

557

ఉ॥ అడ్డుచంద్రబింబమున కరుగనిబింబము పెద్దదాటచే
గడ్డుగునీడ దట్టముగ గ్రాలు సుధాంశుని మధ్యరేఖపై
దొడ్డుతికోణయావమున. దొయిదెన న్దుగవేలమైశ్శుగాఁ
నొడ్డుకొనుక గొలందిపననొప్పెడినీడ లిలాతలంబున || 558

మ॥ నడి ముక్కోణపునీడ పర్వనెడల న్లవ్వించెడి న్నిందుగాఁ,
బెడలం దిర్వదివేలమైశ్శయిలఁ గన్పించు న్దుగ గొంతగా
దొడి నూర్వగ్రహణంబు; భూమిపయికి న్నోతేక నీడంతయో
యెడమై తెలికనీడతే నిగుడనొనే నర్కుఁ డుంగ్రంబగు || 559

ఉ॥ కంటికి బేడకాసు దరిగా నిడఁగా మఱుఁగొంచు సర్వమా
కంటి కెడంబుగా జరుపఁగాఁ గ్రమత స్ఫుటిప్రపంచము
నగ్గటచెలంగు నట్లై గ్రహణంబులతో శశి భూమి దాపుగా
నుంట సమగ్రమా నెడయ నుంగరమున్నగ్రహణంబు చొప్పుడు ||

క॥ ఉంగరపుంగ్రహణము చి

త్రాంగణ మదియెపుడొగాని దర్శనమిడ ద

భృంగి శశిబింబ మిముడ గ

నుంగొననొ భానుసంచునుక వలయుముగ ||

561

ఉ॥ దట్టపునీడపట్టె వసుధ స్పదియేడ్చదులైసమైశ్శిపై

వొట్టనివిస్తృతి వక్షగుత్రోవ రవిగ్రహణంబు పూర్తిగ
శ్చట్టు, నిడనైడ న్నలుచబాటిసనీడల దగ్గితగ్గి చూ
వట్టు గ్రహూప వానివెలివట్టులవైపులకు స్తవస్తవక॥

562

గీ॥ ఎన్నియనుకూలతలఁ జోచెనేని సూర్యు

పూర్ణమాగ్రహణం బట్టిపూర్ణదశను

నిల్వఁగాఁబోవ దెన్నిదినిమిషములకు

మించి, రవిశశిభూచార మాంచుకడఁక॥

563

ఉ॥ పాలుగనేని నుంగరముభంగిగనే న్నహణంబు గల్గుచో

గీలకరప్రకాశపరికీర్ణతచే నుడుమార్గణాళికి

స్వీలమరంగఁబోదు, మఱి నిండుగనోగ్రహణాన భూమిపై

నీలపునీడ, వెల్తురులు నింగి నెసంగుటఁ జూడనొ నటుల్॥

564

గీ॥ నిండుగ్రహణాలఁ జంద్రుని మండలంపు

నీడచుట్టును వలయంపునియతి వెలయు

వేవెలుఁగుదీప్తి యందందు వింతకుచ్చు

లగుచు ప్రభలుబ్బు మకుటరత్నాభలట్లు॥

565

గీ॥ కాదు భాగంబు సూర్యునికాయమందుఁ

దత్ప్రచండతరాత్మప్రదక్షిణాను

గతిఁ పొందదు, స్వేచ్ఛ నీకాంతివలయు

మంటి యంటక య్యనుచుట్టు నతిశయించు॥

566

గీ॥ ఉత్పతనశీల మగుచు విద్యుత్స్వభావ

పూర్ణ మగుచుండు నీదీప్తిప్రంజ వలయు

మర్కతీవ్రాగ్ని వలితసూక్ష్మాణుకలిత

వాహినీసంతతక్షుబ్ధదేహిక మగు॥

567

క॥ లాగుదు వీగుదు శక్తుల (Attraction and Repulsion)

వేగంబుల సూక్ష్మరేణువితతు లెత్తుదు ను

ద్యేగంబుల నీవలయపు

భాగంబులఁ దిరుగుచుండు బహువిధఘటనక॥

568

క॥ కుచ్చులుగ వలయమున నచ

టచ్చట నగుపించునుబ్బు లర్కాంకబహిః

ప్రోచ్ఛలితహీలియంపన

నోచ్ఛయములు మండ నిగుదు నుగ్రభ్యాల్॥

569

వ॥ ఈమంటల యానుపానులన్నియు స్పెక్ట్రోగ్రాఫనునదియు, Spectro-graph) స్పెక్ట్రోహీలియోగ్రాఫనునదియు, (Spectroheleograph) యంత్రములు దుర్భిణీంశేర్పబడి పరీక్షింపఁ బయటఁబడినవి. వీని పొడుగు వెడల్పులగుఱించి సూర్యనకరణమున నీవఱకే కొంత ముచ్చటించబడియెను.

570

క॥ అయిదాదుకోటు లంశల

పయి వేసిమి గలుగు సూర్యభగవానుమెయిన్

నియతి నిరంతర మేర్పడు

నయులేవిచిత్రము లఁ దెలియఁజెట్టి వి మెండొ॥

571

గీ॥ ఈదృశోగ్రాహిభూతక్పతి నెట్టులెట్లు

ప్రకృతివస్తుప్రచారంబు పరగఁగలదొ

మనయిచటి శాస్త్రనూత్రప్రమాణగరిమ

చాలకున్నది తెలుప మాతృముగనైన॥

572

క॥ నడి నీడ పడక నిండుం

బెడనీడలఁ బాలిభాగమేగా భువి నే

ర్పడు సూర్యగ్రహణం, బా

నడక ద్వివిధంబు లట్లె నడువద్దొడఁగు॥

573

క॥ సోమోవరాగములలో

నీమాదిరిగాక గ్రహణ మెంతయెడఁగు న

ట్లే మేదిని శశి యగపడు

నీమలలో హెచ్చులొచ్చుఁ జెందక లోచు॥

574

క॥ ఇవియు న్నిండుగఁ బాలుగ

నపుచుండున్ భూమినీడయంతయుగోఁ బా

టవుచోఁ గొంతయెకా చా

టవుచో శశి నెదురునద్ధరాశ్మతలమునన్॥

575

ఆ॥ భూమి మింటఁ గొలుపు ముక్కోణపున్నీడ

నిలకు దరిగ నిందుఁ డెససేసి

దవ్వనందుకంటెఁ దద్దయు నెక్కడు

కాల ముందు గ్రహణలీల చదల॥

576

క॥ చందురు భ్రమణపు వలయుము

నందలి వ్యాసార్థమునకు నధికాయతమా

టం దప్పవు గ్రహణము లా

యందున కానీడఁ జొచ్చు తీర్పడునియతి॥

575

గీ॥ నీడల వెడల్పువారల జాడఁ బట్టి

నిందుగ్రహణాలఁ గన్పడకుండుకాల

మెస్సెద్దినిమేషములె దిఁ సేశ్వరునకు

చంద్రునకు నూటపదినిమేషములు తెలియ॥

578

— చారిత్రిక సూర్యచంద్ర గ్రహణముల —

గీ॥ రవిశశిగ్రహణముల దర్శనము చాల

పూర్వ కాలంబునుండియు బుధులు గ్రంథ

బద్ధ మొనరించి యుంచిరి బహుశసంఘ

సంకలితచక్రచిత్రలు సాక్ష్య మొనఁగు॥

579

ఉ॥ ఇంతియెకాక యేగ్రహణ మెప్పుడు రాఁదగునంచుఁ జెప్పుసి

ధాంతముగూడ జూడఁగ ననాదిగ వర్తించునాఁడనర్చు; న

త్యంతము సూటి వారి నియమావళి వెంట గ్రహాయనంబులు

బొంతనతో నెసంగె నగుఁబో చరితాదులువా లిలాసలిక॥ 580

వ॥ ఉ(Ur)ర్బట్టణమున గ్రీస్తునకుముందు 2288 సంవత్సరమున తిమార్పి

దినమున పగలు 11 గంటలకొక సూర్యోపరాగము కలిగెనట.

22వ అక్టోబరు 2188 క్రీ.ము చీనాదేశమున నొక సూర్యగ్రహణము

సంభవించినట్లు వారివ్రాతపుస్తకముల నగుపడుచున్నది. హోమరు

కవి రచించిన ఖిడెస్సెగ్రంథమున క్రీ.ము. 1178 సాలున 10వ ఏప్రి

యలు దినమున పగలు 11-41 వేళ నొకటి ప్రవర్తిల్లిన ట్లగుపిం

చును. క్రీ.ము 810 సంవత్సరమున 6వ అగష్టుతేదిన నొకసంపూర్ణ

సూర్యోపరాగ మేర్పడి పగలుననేచుక్కలన్నియు స్ఫుటములుగ

గఱపించినట్లు గ్రీకుదేశీయుఁడగు డియోడర (Diodores) పునఁపఁడఁ

నర్చించెను. ఇతఁ జంద్రగ్రహణముయొక్క తొలుతటిసాక్ష్యము

క్రీ.పె 280 సంవత్సరములో దొరికిన చీనావారి యొకగ్రంథమున

నగుపించుచున్నది. క్రీ.ము. 1186 సాలున 29వ జనవరితేదిన

నొకసోమోపరాగ మేర్పడియెనట. అప్పటినుండి యిప్పటికి రాను

రాను చిట్టచివరి సంపూర్ణసోమోపరాగములు క్రీ. శ. 1986 న

1988 న సంభవించినవి. 7-11-1988 న నేర్పడిన గ్రహణమున

జంబ్రుఁగు క్రీస్తీడలో నాయుత్తము 7-89 గంటలకు చొరవారంభించి

యసలునీడలోనికి 8-45న జేరుకొని పూర్తి 9-45 చాయల
మఱుంగుంబడి 11-8వఱ కట్టుండి వెలికిజరుగుచుఁ తెల్లవాటుజామున
1-14 గంటలవేళ శుద్ధమోక్షము నొందెను.

క॥ బింబము సంపూర్ణిగా

సంబయినరు దృశ్యమగును సననన్నగ, భూ

మిం బొడిచి వంగి, రవికిర

ణంబులు తరతరపువ్వెననక బడుచుంటు॥

582

క॥ ఇహకళ్యాణంబునకుక

గ్రహణంబులనలఁగ గలుగఁగలలాభము లా

గ్రహముల సత్త్రంబుల

బహువిధనైజము లెఱుంగఁబడు తొక్కటిను॥

583

ప॥ ఇదిగాక వెన్నెల్లవసరించుచో 1481 లో జెప్పట్టణమందలి మూర
దర్శినీశాలాసహాయమున దల్పెప్పందసద్వని మధుకోదాతానుదాత్త
ములుగా గ్రహింపఁబడి పలుచోట్లను రోకియోద్యారమున విన్నింపఁ
బడినది.

584

— శ్లోక చుక్కలు —

క॥ భూమాతకువృద్ధవపి

తామహు లాదిగ తరాల దగ్గించి యిటు

ల్లోమగునాత్మజ దనుకక

గాముల, గొల్చితిమి లోకకళ్యాణదులక॥

581

గీ॥ చుట్టపుంజూపుగా వచ్చిచూచి పోవు

యాత్రికులు కొందఱుండు విహాయగమున

రాంతుచుక్కలు లుక్కులు మఱి వాలపుడులుఁ

గొంత మేల్గి గులిచి భువి స్థూర్పుచుండు॥

586

గీ॥ వీనిలోఁ దోడచుక్కల స్పేరుగలవి

గొప్పవై యె-తోముచ్చట స్థుప్తు మింట

సౌరములకొన్ని కొన్ని సత్త్రజములు

గాఁగ నివి రెండువిధములై క్రాలుచుండు॥

587

క॥ సత్త్రధూమకేతువు

లక్ష్మీణజవాన నూర్పు సరివలగొనుచు

నిగ్మీ ప్రము లట్లె మి

నుక్తి నటో తోలగి చను మగుడ రాకుండఁ||

589

మ॥ వెలుగునృబ్బుల సూర్యు లుద్భవిలుట ల్విన్నాము కన్నార మ
ట్టులె నక్షత్రప్రదోశమక్కలును బుట్టుల్పొంది స్వామిత్వసం
చలనం బొప్పు బ్రదక్షిణించుకడఁకైకొక వీడ్కోకఁజు
క్కల వీడ్కొంచు నెటేనియుంజ నెడి; లక్ష్యంబెందొదుర్గాన్యామా॥

క॥ అంబునలె నయినగతి వల

యంబుకొనలు పొడవొనర్ప నట నెటఁ గలియం

గంబడవి తెఱఁగుపోబడి

నింబుకొను దదధ్వరేఖ యినున కటునిటు॥

590

గీ॥ కానఁ బుట్టివచోటికిఁ గ్రమ్మగంగ

జాల వివి యొక్కరవిఁ జాట్టిచని బయంబు

నింకొకని జాట్టిచని తుది నేమియగునొ

నిల్చునో వ్రీలునో పోల్చునేర మెఱుంగ॥

591

క॥ ఇటుగా కొక్కొకసూర్యుని

మటుకే వెన దోసకాయ మాదిరి వలయా

ర్భటి యేర్పడ వలఁగొను పెను

రటనపు వాలంపుటుదులు రాజులుచుండు॥

592

క॥ రవి నడిబొడ్డుగ గా కొక

చివరం బడువలయుఘటనచే నిది యొకట

న్నిపులదిరి శేరి యావల

దవుదవ్వగుశట్టు లొకటెదొడున నుఱుకు॥

593

గీ॥ రవికి నిండ్రున కుండుదూరంపుమితికి

నిరునదిని మించురెట్ల దవ్వెనఁగుదాఁక

నీవిసరుకోడఁ బఱుగై త్రియైత్రి మఱి

తనప్రదక్షిణవృత్తి సంతత మెసంగు॥

594

గీ॥ చిత్రమొక్కటి! ఇవి రవి శేర వీడ

నప్పుడే స్తోత్ర సూక్ష్మవై పెనఁగనీయ

కున్ముఖంబగుభక్తితో నొనరి వెలయు

జనకపుత్రసంబంధంబు జాటుకొనుచు॥

595

ఆ॥ నాలుగేండ్లనుంచి నలుబదివేలేండ్ల

కొక్కమాఱుగాఁగ నుష్మకరుని

- (బక్క- దరియు దోచుక-లు తత్తద్వి
శిష్టగమనవేగచేష్ట వెంట|| 596
- క॥ తేలె లక్షయునిర్వది
వేలుగ నీధూమకేతుబృందము మనయీ
కీలికరుఁ గొల్పునట్టివి;
పోలదు బడికంట సకలములఁ జూడంగ॥ 597
- క॥ తఱుచుగ నొకటే కనఁబడు
నరుదుగ నొకచోట పెక్కు లగుపడు టుండుక
తిరుగుడుకాల మురుగ్రహ
పరమాకర్షణమువలన బలుమఱు మాటుక॥ 598
- గీ॥ కరముఁజెప్ప వి పెదపెద్ద గ్రహములందు
లాఁగఁబడి పడుటయు శకలములఁ జెదిరి
యుల్కలుగ సంచరించుట లోవ్వచుండు
సంతరిక్షనిరంతర యాత్రలందు॥ 599
- క॥ కావునఁ జక్క యనంబడు
లావుందల యెన్నోయుల్కల స్వేలయునటుల్
భావింపవచ్చు ప్రసి (Prussie)
క్రొవకసియనోజనుల్ తదంతెస్థంబుల్॥ 600
- ఆ॥ ఇంక రాతిదువ్వ యినుపరిజంబును
నికెలుపొడియు దాన నిండిమండు
చుండి తోక కెగపు దండిధూమంబుగా
బొగ్గువులునుగాలి బొల్పు విషము॥ (Carbonmonoxide) 601
- క॥ వాడుకఁ గార్చున్నోనా
త్నేడందురు దీని తద్విషప్రబలతచే
గూడినతోకన్ ధరపడు
నాఁడు కలుగు దాన బహుఘన ప్రళయంబుల్॥ 602
- ఆ॥ తోకచుక్కత్రోవతో ధరాధ్వంబును
గఱచునపుడె హాని కలుగుఁ బుడమి
నైన ఫీతి యెప్పుడైన రాపాడుట
హానిచిహ్నమయ్యె నది చెలంగ॥ 603
- గీ॥ ధూమకేతువుతో క్షోభ తోచవచ్చు

- నది యెసఁగకున్న ఊరే రా దసఁగరాదు
వఱలదే రెండుమార్లు ప్రపంచయుద్ధ
మట్టి దేప్రక్కనైనఁ గన్నట్టుకున్న॥ 604
- ఆ॥ కుదురు నుదువు ధాళుఁ గొంత భేదించిన
నన్నితలలఁ జూడ నమరుఁ బోల్కి
నోరేక లట్టుకాక యేకత స్పహుళతన్
నూటి వంపు మెలికె లాట కలదు॥ 605
- ఆ॥ కొన్ని కుఱచలైనఁ గొన్ని లక్షలమైళ్ల
పొడవుఁ దొడుగు, లోనఁ బొగయె యుంట
నవలి యుడుల కెప్పు డవరోధములు కావు
గాని మాటుచుండు క్షణము క్షణము॥ 606
- క॥ పదితొమ్మిది వందల యె
న్నిదిసాలునఁ గుచ్చుతోర మింటకొ పట్నం
పద పొదలఁ జామరంబై
కదిసి సూర్యుఁ గొలిచె రకపుఁగళ లుట్టిపడన్॥ 607
- గీ॥ తొలుత సెప్పెంబరిర్పదితొమ్మిది నిది
దీర దీర వాలాలనో తేజరిల్లి
నాల్గుదిసములలోన సన్నగిలిపోయి
నట్లు మోహాస్పదిజ్ఞుండు వ్యాహరించె॥ 608
- క॥ మనసూర్యగ్రహచక్రం
బున లక్షనుమించి వీనిపోబడి యున్నన్
గనబడునట్టివి మితనం
ఖ్యనె వెలయున్ దుర్బిణిన్ సహాయమాఁగొనమిన్॥ 609
- గీ॥ వీనిలో వాయిదా తప్పనీపపోక
దనకు నిర్విషమైపదిక్కుననె నోరు
చున్నచోకతోరేకచక్క నభ్యున్న తాథ
హాలియనువానిపేర విఖ్యాత మగుచు॥ 610
- ప॥ చారిత్రకగ్రంథశాస్త్రమువెంబడి నిది క్రీ. ము. 11 వ సంవత్సరమున
నగునడి యుప్పటినుండి 74 లేక 79 యేండ్ల వ్యవధిలో తిరిగి తిరిగి
కనుపించుచుండినట్లు రూఢిపరుపఁబడియెను. శనిగుర్వాక్షర్షణములచే
దీనిదర్శనమున బ్రతిప ర్షాయము సుమారు 19 మాసముల వ్యత్యా

సముత్తోః గలుగుచున్నయది. ఇది నడిమింటనున్నప్పుడు దీనితోక
కొన భూమిందాకుచున్నట్లు వ్యాపించియుండును. ఇది యత్యంతదీప్తి
వంత మైనతోకచుక్క. 611

- శ్రీ ఉల్కలు -

ఉ॥ నిగిని దోఁకచుక్క పయనించెడిచోఁ బెనుగాము తేవోదా
యంగఁ దదుగ్రశక్తిఁ దనయుం దొకకొంతను ప్రీత్వి చిమ్మ ను
ద్వంగలతున్న లుల్కలుగ రోదసి వర్తిలుచుండు శేషమె
ల్లం గడుదువ్వయై శకలలాస్యపరత్వము నొంది త్రిమ్మలుగ ॥ 612

ఉ॥ ఇట్టివి లక్షలాదిగ దినేశ్వరు నాత్మగతిక్రమంబుతోఁ
జాట్టి చరించు, మంటచనఁ జూడఁగఁ దోఁపవుగాని; వీనిలో
నెట్లనఁ గొన్ని లాఁగఁబడి నిష్ఠురమావడితోడ భూమిపైఁ
దొట్టినగాలికొసెనను మాటి రగుల్కొను బుట్టుతాపిడిన్ ॥ 613

ఆ॥ మండి మంటలాలు మధ్యంబునన్ మింటఁ
బదిపడెనుమెల్లు పలుచు నుల్క-
జాలుచుక్కయని ప్రసంగింతు మిద్దానిఁ
గాని, నిజము చుక్కకాదు తెలియ ॥ 614

ఊ॥ మంటలాటివవెంటనే మసి మసి యయి
భూమిపైఁబడి తద్దేహమునను గలియు
వీనికలయికచే బుట్టినెలయు నవని
లోకకళ్యాణశుభకళాస్తోక గరిమ ॥ 615

క॥ ఈనుసి నొకకణముంబరి
మాణమునకు నినుకకణము మఱివేరెల్ల
కానఁబడు న్నావేలిడ
నైనను లోహాగుపుంజ మాసకలంబున్ ॥ 616

చ॥ అవని తనమహద్భుతాకర్షణబలాన
రేయికంటఁ బగట రెచ్చుసంఖ్య
లాఁగు నిట్టియుల్కలన్ మపించిరి యేటి
కెన్నో నూర్లకొట్లఁ దన్ను ననుచు ॥ 617

జా॥ గుంపు శ్రేణులు నొచు నుల్కలు లుల్కలన్ జాట్టుచుక భూమి స్వీ
యంపున్ సంభ్రమణంబుదాని దవీచూర్వప్రదేశంబు సం
ధింపన్ బెక్కిటి లాగి చేర్చుకొను నాత్మీయంగమం దాటఁ బె

న్యూనై యవ్యదుతోఁచు నుల్క-లజడు ల్పుంశభవత్స్వప్తిగన్ ॥ 618

క॥ ఇప్పటికి వేయియేండ్లుగ

ముప్పదిమూడేండ్లవ్యవధిఁ బొసఁగెడి నియతిం

దప్ప కిటులుల్క-లజడుల్

రొప్పెన్ బడమూడ్చువంబరున నడిరేయిన్ ॥

619

క॥ పరు నెనిమిదివందల ము

ప్పదిమూడవయేట సంభవంబగుడానిఁ

బనువరులు సింహరాశిఁ

వదలివచ్చు నటుల గుర్తుపట్టిరి నాటన్ ॥

620

క॥ పదు నెనిమిదివందల తొం

బదితొమ్మిదిలోనఁ బొదలవలసినజడితో

పద; గుర్వాకర్షణమునఁ

జెదిరియుండవలయు దద్విశిష్టాయనముల్ ॥

621

క॥ ఒకసింహరాశినుండియె

నకలోల్కాయనమ ? కాదు సర్వాశావా

హికలెన్నో కల వితరములు

(వకటము అన్నింటనివియె పఱగుఁ బ్రసిద్ధిఁ ॥

622

మ॥ బహుళోల్కలే పనుధానిలావరణసంపాతాగ్ని నాశిల్లివన్

దహియింపంబడ టండి కొన్ని ధరణి ద్రావ్యోంటయుం గల్గెఁ ద

త్స్పృహణీయాఖిలవస్తుగుంచయము దర్శింపంగనాఁ దత్కళా

గృహరాజంబులఁ జిత్రదర్శకవిచిత్రభూతకోశాఖులన్ ॥

928

గీ॥ తోకచుక్కల తలలలోఁ దోచు నేవ

దార్థచయ మట్టిదే యుల్కలందు వెలయు

ననుట పరిశోధకుల ప్రసిద్ధాశయంబు

పాతికోల్కా-పరీక్షిలం బట్టి కలిగె॥

624

ప॥ ఇట్టియుల్కలలో రాళ్లు, నికేలు, నిసము, బహుపదార్థరజము,

నొకొక్కచో రత్నములుగూడ నుంటున్నవి. వీని బరువు లేడెన్నిది

పానులనుండి డెబ్బదిటన్నులదాక నుండును. ఆఫ్రికాదేశములోని

గ్రూట్ఫంటేన్ (Grootphonteen) నగర సమీపమునఁ బడినది

20' x 10' x 4' విస్తీర్ణముతో డెబ్బదిటన్నులదిగ నున్నది. రౌటన్

పాతములేగా కొక్కొక్కప్పుడొకసోకచుక్కయే భూమిపైఁబడుట యుం గలదు. సంయుక్త రాష్ట్రముల (United States) లోని ఆరిజోనా (Arizona) ప్రాంతమునఁ బశ్చిమదేశములకుఁబడును లభ్యమౌచుచున్నది. ఇది యేటవాటపొడితో భూమిని పొరుచుకొని 1900 అనుగులు లోనికీ బెజ్జమునర్చుకొని యంచాగి.ది. ఇట్లవే బాల్టిక్ (Baltic) సముద్రములోని యెయి సెల్ ద్వీపమునకు మధ్యాప్రేరియాలోని ఫింకునది తీరములనుం గనఁబడినవి. ఇట్టిముల్కా. దిపాతముల కలుగు నుపద్రవములలో మచ్చున కొక్కటిచ్చట వర్షించుకొందము. 625

*** 1908 లోని ముల్కా పాతము ***

క॥ ఉత్తరపుంజలివట్టె

నాత్తి నైసెబీరియా మహాదేవముగ

నాత్తిగ విపక్తముగుపెడ

పొత్తున గాంధును ప్రదేశమున మున్నొక్కట ॥

636

గీ॥ మంచు, కాపు రివంబు, హిమ యి శిశి

మెదియె మెదిలె డండు సంకెరిం బెరుగుచును

తోతనంబుల పోయెసాంధ్రతొగోడ

నట్టిచోఁ జలి ముడిరినయననరముల ॥

627

చ॥ అటంగల కొద్దినుది తమయంతటితో వలసెత్తి యంత నం

తటం గొంతుకొక్కటకు తర్దునుచుంగ ను మున్నవాటిని

తట మఱి చేచుచు దలులె శా ర్షదితొమ్మిది నూన్మయ్యెదా

నటువికటాబ్దినేవలసకాతీర వా పకెంబు నెల్లటెదా ॥

638

మ॥ అటు వారల్పనునాటికే శిశిరవస్తావేశ మెన్నెన ను

త్యటమై యంతకును తట నైరిగ ను క్కొక్కట తొనర్చులె

చ్చటనే నైవ్యకగంధుగా నుసెలడక త్నాభాగ ముక్కొంతతో

బలుశీతాచలశ్చంగనన్ని భతం గుప్పల్లిట్లు లయ్యె న్నవీక ॥

629

క॥ ఆయుత్పాతమున వరు ల్లుడిసె లన్యంబు బ్దునానుకొలె

పోయె మిక్కిలిపూడిపోయె వలసబొప్పిన్న బీరియాలె

చ్చాయం దోగక మాయమాయె గకలాశాపూర్తి శ్చెమాంబుధి

ప్రాయంబై కనుపట్టె దత్పుధివిసర్వంబుక సితస్వచ్ఛత ॥

630

గీ॥ అది నవంబరు నెల దక్షిణాయనాపి

1	1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

5					6					7	
శ్రేణి					శ్రేణి					శ్రేణి	
1	2	2	8	8	1	2	2	8	8	1	
1	1	2	2	1	1	1	2	2	8	1	

- 1 ఊకకని
- 2 హిలియము
- 3 లిథియము
- 4 బెరిలియము
- 5 బోరను
- 6 బొగ్గు (కార్బను)
- 7 వృక్షని
- 8 ప్రాణవాయువు
- 9 నైట్రజను
- 10 నియాను
- 11 సోడియం
- 12 మగ్నీషియం
- 13 అల్యూమినియం
- 14 సిలికను
- 15 ఫాస్ఫరము
- 16 గంధకము
- 17 క్లోరిను
- 18 ఆర్గను
- 19 పొటాసియం
- 20 కాల్షియం
- 21 సోడియం
- 22 టీటానియం
- 23 కనాడియం
- 24 క్రోమియం
- 25 మంగనీజు
- 26 ఇనుము
- 27 కొబ్బరి
- 28 నికెల్
- 29 రాగి
- 30 జింకు
- 31 కలియం
- 32 జిన్నియం
- 33 ఆర్పనిక్కు
- 34 సెలేనియం
- 35 బ్రోమిను

నర్మకః డత్వంత మేడమైన యవసరంబు
గడ్డకట్టినమ బూడివడ్డరీతి

నుం చట నేరుకొ న్నమైళ్ళ మైళ్లమేర॥

621

గీ॥ నాల్గునెల లొక్కటేరాతి కల్లు నచట
వారము లొకాడునే స్పిండబాటనవుడ
ధరణి హిమశైలశకలావృతముగ నయ్యె
చంద్రబింబంపు నునుసారు చొకళింప॥

622

క॥ పదిరెండవనెలలో ని

ర్వదిరెండవదినము దనుకఁ బ్రబలు శిశిర మ
య్యదన నవంబరులోలి
పదవదినమె పెరుగ మానువైఖరిఁ జూపె॥

623

క॥ నాతావరణంబున ను

ద్యోతిలుశీతంబుఁగూడ నొయ్యెయ్యన నై
జాతతశీతలతి స్వడి
పోతున్నేడిమిని బొందఁబూనెఁ గనుముగఁ॥

624

గీ॥ పేరినడగండ్లన్నియు

నీరముగాఁ గరిగికరిగి నందువఱదలై
తోరపువాగులు నడులై
పారంగాసాగె నాఁటి ప్రకృతిప్రధి॥

625

మ॥ ఇలపై సచ్చట నిట్టులుండ దివి మాన్మెంతేవి యంబు సం
ధిల రాయంచ యొకండు మేలుపురినన్న లూపఁ వారాడురీఁ
తులలో దోచినశోకచుక్క యెఱకైదో తెంచుపక్షిండు పో
తల నంతరికు ధారుణి దరిసిరాఁగాపాగె ఘోరస్వో॥

626

ఉ॥ అట్టులు వచ్చినచ్చి సహజాధ్వముం దనుశక్తి యెట్టులో
నిట్టుపడక ధరానిలమునక జొరఁజూటి తపేయఘర్షణ
బట్టుచెడక రగుల్కొని గుఱాలున పెట్టి సహస్రకొటలై
నెట్టవ గాంఘ్రపై విడిసె నిష్ఠురగాఁ రయాతిఘోరత॥

627

ఉ॥ లక్షలుపుక్షము లెప్పడె నిలాతలమంతయు దూట్లుతూట్లుగా
గాక్షతమయ్యె నావ్రళయకాలనినాదనిభారవంబు దూ
రక్షితి నల్పవామడలు బ్రాకి యవద్రవకారియ్యె ను
గ్రక్షయభీతి నచ్చటివరప్రతతుల్ కడువంది కుండగఁ॥

628

2|| పదిరెండడులదాఁక లోఁతులును నూర్చెనల్పదాఁక మూ
తిదెన స్థించు వెడల్పు లొప్పుకొను లేలక సమాసాల పెం
తదురంతత్వర నెన్నికోట్లుకల ల్లాటిక సారంగించెనో
మది నూహించగ నే సమాధ్యమను శంసన్దార్ప నెట్ల యెడక ॥ 639

3|| ఆతునుకల ద్రవ్యం బు

ల్లా-తనుగత మెట్లె యుండె గనిక వర్షి కనక
పాతగిలి చనిన తరులో

లోఁతున బొగ్గులయిపోయె లోనేలలలోక ॥

640

4|| లోకమక్క యిచటఁ దునకలై పడఁ గంటి

మిల్లు తునగ కేక హేలగాఁగ

పడటయెఁ గలదు పుడమి సంయుక్తరా

ప్రముల వారిజోనఁ జిగవల్లు ॥

641

5|| రెండువే యేండ్లకంటల నీలోక

చుక్క పెనుయెడారిచోటఁ బడియె

సండు వాసియురువు నానుచా నీవతి

కంచికొంటి మింక నీవిధమున ॥

642

6|| లేడియోనువ్యయు నుల్కా-పాతధూమకేతుపతనములతోఁ దనకుఁ

దోహదమేర్పఁ నుండ నీమనభూమాత దివదినాభివృద్ధినొందుగోళి

యప్పిలో సకలకల్్యాణాకరమై రుచరించుచుండు ॥

643

7|| ఆత్మప్రదక్షిణభ్రమణాభ్యుదయ గవి

యను తెట్టిగితి మీఁపఱి కిందు భ్రమణ

మనుకుటించినవివరంబు ముచ్చటించు

కొనము తెలిసినయట్టి యేకొలఁదినై ॥

644

8|| ఈమనభానుఁ డెప్పు డొకయింతయుఁ దీజనిపోకఁ జుట్టిరా

నౌ నుహనీయమూర్తి ప్రళయప్రభ జమ్ము నిఁకొక్కబానుఁడో

భామహిమాధ్యకోటిరవివర్ణనిరంతరసర్గదక్షతా

శ్రీమదఖండకాంతిమయసింధువొ నేరమెటుంగ నేటికికె ॥

645

9|| దాని వ్యలఁగొన మసయీ

భానున కిర్వదియైనైదువందలలక్ష

ల్లానగు నేండ్లందురు తదే

జ్ఞానులు భూభ్రమణ శోధనాఫలినఁగ ॥

646

86	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	2	4							
87	2		8				18			2	2	4							
88	2		8				18			2	2	4							
89	2		8				18			2	2	4		1					
40	2		8				18			2	2	4		2					
41	2		8				18			2	2	4		4					
42	2		8				18			2	2	4		5					
43	4		8				18			2	2	4		6					
44	2		8				18			2	2	4		7					
45	2		8				18			2	2	4		8					
46	2		8				18			2	2	4	4	6					
47	2		8				18			2	2	4	4	6					
48	2		8				18			2	2	4	4	6					
49	2		8				18			2	2	4	4	6					
50	2		8				18			2	2	4	4	6					
51	2		8				18			2	2	4	4	6					
52	2		8				18			2	2	4	4	6					
53	2		8				18			2	2	4	4	6					
54	2		8				18			2	2	4	4	6					
55	2		8				18			2	2	4	4	6					
56	2		8				18			2	2	4	4	6					
57	2		8				18			2	2	4	4	6					
58	2		8				18			2	2	4	4	6			1		
59	2		8				18			2	2	4	4	6			2		
60	2		8				18			2	2	4	4	6			3		
61	2		8				18			2	2	4	4	6			4		
62	2		8				18			2	2	4	4	6			5		
63	2		8				18			2	2	4	4	6			6		
64	2		8				18			2	2	4	4	6			7		
65	2		8				18			2	2	4	4	6			8		
66	2		8				18			2	2	4	4	5			9		
67	2		8				18			2	2	4	4	6			10		
68	2		8				18			2	2	4	4	6			11		
69	2		8				18			2	2	4	4	6			12		
70	2		8				18			2	2	4	4	6			13		
71	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		
72	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		
73	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		
74	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		
75	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		
76	2		8				18			2	2	4	4	6		6	8		

	1		
	2		
	3		
	4		
	5		
2	4		
2	4	1	
2	4	2	
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	1	2
2	4	2	2
2	4	3	2
2	4	4	2
2	4	5	2
2	4	6	2

36	క్రీస్తున
37	రునిడియం
38	స్ట్రాస్బుర్గం
39	ఇటలీయం
40	జర్మనీయం
41	నియోనియం
42	మోంటేనేనం
43	మెన్సురియం
44	నూతనీయం
45	రోమీయం
46	పర్మియం
47	వెండి
48	కాడ్మియం
49	ఇండియం
50	బిస్మత్ నాగము
51	అంటిమోన్
52	టెల్లూరియం
53	అయోడైను
54	థేనాను
55	క్యూపియం
56	బారియం
57	లంఠేనియం
58	సేలియం
59	ప్రసియోడియం
60	నియోడిమియం
61	ఇలినియం
62	సమారియం
63	ఉరోపియం
64	గడోలినియం
65	టర్బియం
66	అస్మియం
67	హోల్మియం
68	పర్మియం
69	థూలియం
70	ఇట్రీయం
71	లాంఠేనియం
72	హాఫ్నియం
73	టాంటమం
74	టంగ్టన
75	రేనియం
76	ఆస్మియం

వ॥ సెకనునకు 200 మైళ్ళవడితో రవి పరిభ్రమించుటచే నీతస్థమణి ధ్వమ బొడవు $200 + 60 + 60 + 21 + 86\frac{1}{2} + 250000000$ మైళ్ళవియు నీవలయు పుష్కరేకనుబట్టి సిద్ధమగు హస్త (Raedus) పుష్కరబొడవు నెఱింగినచో వలయుపుబొడ్డును గీచికోననగు గావున నావలయుపుబొడ్డువడచోట నెఱుకెనచో సూర్యుఁ డెవరినివలఁగొనుచుండునో తెలియఁగల దనియుండోచును॥ 647

క॥ ఈబొడ్డు రవియు భువి యొక

తేబారుగ నరుగుదేరుతే కల్పములు

శ్రీ. బహుగు బుద్ధికందసి

నై బహుళములైననూర్పు లాకాంతిపథి॥

6.8

వ॥ ఆట్టిభూగోళమునుగుఱించిన వివరము నెఱుంగ నింకఁ బరిశ్రమింపఁబా॥

క్రమ సంఖ్య	వస్తువు	ఇ. కో. పుల క్రమసంఖ్య	కణభారవిధి
1	ఉదజని	1,2	1.0081
2	హీలియము	4	4.003
3	లిథియం	7,6	6.940
4	బెరిలియం	9	9.02
5	బోరను	11,10	10.82
6	కార్బన్ (కర్బను)	12,18	12.01
7	నత్రజని	14,15	14.008
8	ప్రొటావాయువు	16,18, 7	16.0
9	ఫ్లోరను	19	19.0
10	నియాను	20,22,21	20.183
11	సోడియము	23	22.997
12	మెగ్నీషియము	24,25,25	24.32
13	అల్యూమినియము	27	26.97
14	సిలికను	28,29,30	28.06
15	భాస్వరము	31	31.02
16	గంధకము	32,33,34	32.06
17	క్లోరను	35,37	35.457
18	ఆర్జను	40,36,38	39.904
19	కాటానియం	39,41,40	39.096
20	కాల్షియం	40,44,42,48	40.09
	స్కాండియం	45	45.10
	టిటానియం	48,46,47,50,49	47.90

22	జానాడియం	51	50.95
24	కోమియం	52,53,50,54	52.01
25	మంగళీజా	55	54.98
26	ఇనుము	56,54,57,58	55.84
27	కొబ్బరి	59,57	58.94
28	నికెలు	58,60,62,64,61	58.69
29	రాగి	63,65	63.57
30	జింకు (యశదము)	64,66,68,67,70	63.38
31	గిల్లియం	69,71	69.72
32	బర్మానియం	74,72,70,7,76	72.60
33	ఆర్సెనిక్కు	75	74.91
34	సెలేనియం	80,78,76,82,77,74	78.96
35	బ్రోమైను	79,81	79.916
36	కెప్టను	84,86,82,88,80,78	88.7
37	రుబిడీయం	85,87	85.43
38	స్ట్రోంటియం	88,86,87,84	81.68
39	ఇట్రీయం	89	88.92
40	జిర్కొనియం	90,94,92,96,91	91.22
41	నియోబియం	93	93.8
42	మోటేటైను	98,96,95, 2,94,100,97	95.95
43	మూరియం	?	97.80
44	రుతీనియం	102,101,104,100,99,96,(93)	101.7
45	రొడియం	103,101	102.9
46	పల్లాడియం	106,108,105,110,104,102	106.7
47	పెండి	107,109	107.880
48	కాడ్మియం	114,112,110,111,117,116,100,108,118	112.41
49	ఇండియం	115,118	114.76
50	థుక్కునాగం (వంగం)	120,118,106,124,119,117,122,112,114	118.70
51	అంటిమాంగు	121,123 115	121.76
52	టెలూరియం	130,128,126,125,124,122,123,(120)	127.61
53	అయోడైను	127	126.92
54	జిన్క్	129,132,131,134,136,123,130,126,124	131.3
55	క్యాసియం	133	132.91
56	బారియం	138,137,136,135,134,130,132	137.36
57	లాంథానియం	139	138.92
58	సేరియం	140,142,(136,138)	140.13
59	ప్రాసేయోడైమియం	141	140.92
60	నియోడైమియం	142,144,146,143,145,148, 150	144.27
61	ఇలినియం	?	?(14700)
62	సమరియం	152,154,147,149,148,150,144	150.84
63	యూరోపియం	151,153	152.0

77	2	8	18	82
78	2	8	18	82
79	3	8	18	82
80	2	8	18	82
81	2	8	18	82
82	2	8	18	82
83	2	8	18	82
84	4	8	18	82
85	2	8	18	82
86	2	8	18	82
87	2	8	18	82
88	2	8	18	82
89	2	8	18	2
90	2	8	18	82
91	2	8	18	82
92	2	8	18	82

మొదట మనిషి:—ఈ ప్రవాతత్వవిచారణమున కొన్నింటి నవగా బుధి తుక్కి గురు తని రదు తోడ్పడి ఎందరి శిష్యులలో శిష్యవరమున కవకాశము లేకని తెలుపబడినది. ఇది కొందఱు పక్షాంతివాదము. కాని, అంతిమార్థమున సర్వాంతర్యామి నుండవలసిన ప్రవాతత్వముతో నీవ(Latent)స్థితి నుండు లేవనూత్తిరింపబడిన కొన్ని ప్రవాత నుండవలసి విచిత్రమే. కేవల మనభూగోళమున ఉన్నట్టి వీరము లెందు వనుటయే సమంజసము. ఇంతయేల ? మనభూమిమీదనే వెల్లడిపడినట్టియుఁ జూరరాని యాధములగు సుబ్బలులలోని జాతులలోనుండి యొకవిధములగు లగునూత్తిరించునూ లుండుట సుప్రసిద్ధము. కావున, ప్రవాతములలో నీవము లుండవనుట సగత్యముగా వ్యాఖ్యానము కాదు. ఇంతయేకాక, మనకుం దేవతాశక్తిగల గొడబులగునూ అంతరాళగోళముల నుండుటకూడ సంభవమే.

2	2	4		8	2				77	ఇండియం
2	2	4	4	6	1				78	స్టాటింగ్
2	2	4	4	6	2				79	బంగారు
2	2	4	4	6	2				80	పాదరసం
2	2	4	4	6	2	1			81	తాలియం
2	2	4	4	6	2	2			82	సీసము
2	2	4	4	6	2	3			83	విస్మత్తు
2	2	4	4	6	2	4			84	తాల్యూనియం
2	2	4	4	6	2	2	5		85	ఎమెస్సెను
2	2	4	4	6	2	2	4		86	ఎకాజేనియం
2	2	4	4	6	2	2	4	1	87	రేడియం
2	2	4	4	6	2	2	4	2	88	అల్మీనియం
2	2	4	4	6	2	2	4	1	89	తోరియం
2	2	4	4	6	2	2	4	3	90	మటోట్టోనియం
2	2	4	4	6	2	2	4	4	91	
2	2	4	4	6	2	2	4	5	92	ఉరేనియం

తప్పా స్థల పట్టిక

పద్యం	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది.
12	4	భ్యుదయము	భ్యుదయము
15	2	ద్బుధు	ద్బుధు
16	4	యధార్థ	యధార్థ
22	3	ప్రాంగ	ప్రాంగ
27	3	కవల	కవల
29	4	వాక్పతు	వాక్పతు
33	4	ధధించు	ధధించు
38	4	దద్దప్పి	దద్దప్పి
45	1	భగవత్త్వ	భగవత్త్వ
73	4	నాంత్రు	నాంత్రు
92	4	సంభవల	సంభవలె
101	4	బిడి	నిబిడి
130	1	తరతరమా	తరతరమా
185	8	యుదయజని	యుదజని

